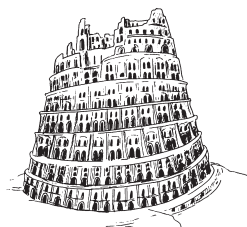

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

НАЙДАВНІША ЛІТЕРАТУРА ШУМЕРУ, ВАВИЛОНУ, ПАЛЕСТИНИ

Харків
«ФОЛІО»
2016

ББК 84(0)3

Н20

Серія «Бібліотека світової літератури»
заснована у 2001 році

Переклад

*І. Франка, П. Куліша, Лесі Українки,
І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького, М. Москаленка*

Передмова та примітки

В. А. Храновського

Редколегія серії:

*Іван Дзюб, Микола Жулинський,
Дмитро Наливайко (голова), Галина Сиваченко,
Андрій Содомора, Віктор Шовкун*

Художник-оформлювач

В. М. Карасик

ISBN 978-966-03-5103-5

(Б-ка світ. літ-ри)

ISBN 978-966-03-7475-1

- © Ю. М. Москаленко (правонаступник),
переклад українською, 1992
- © В. А. Храновський, передмова,
примітки, 2016
- © В. М. Карасик, художнє оформлення, 2016
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2001

КОРОТКО ПРО ІСТОРІЮ ШУМЕРУ, ВАВИЛОНУ, ПАЛЕСТИНИ ТА ЇХНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коротко про історію та міфологію Шумеру й Вавилону та епос про Гільгамеша

Стародавній епос про Гільгамеша — найбільш велична та монументальна поема Давнього Сходу. Епічні поеми про цього героя, що виражають світогляд і демонструють художній рівень літературної творчості митців однієї з найдавніших цивілізацій світу — месопотамської, або цивілізації Дворіччя, були створені давніми шумерами. У наступні періоди інші народи стародавньої Передньої Азії — вавилоняни, асирійці, еламці, хуррити та хетти — перекладали шумерські тексти про Гільгамеша своїми мовами або створювали власні поетичні твори про цього героя шумерського епосу.

Епічні пісні давніх шумерів про Гільгамеша, очевидно, створювалися протягом значного історичного періоду — протягом 2500—2000 рр. до н. е., хоча записи цієї епічної поеми як шумерською, так і аккадською мовою, що дійшли до нашого часу, були створені у період з 1850 по 1750 рр. до н. е. Зберігся остаточний варіант епосу про Гільгамеша від кінця II тис., а також від VII та VI ст. до н. е. Це — «ніневійська» версія, що лягла в основу тексту, переклад якого публікується у цьому виданні. Навіть у творах раннього середньовіччя, зокрема, у сирійського письменника Теодора бар Коная, написаних у IX сторіччі, згадується герой Гелемгос, прототипом якого, очевидно, є Гільгамеш.

Необхідно звернути увагу на середовище, у якому зародилися легенди про Гільгамеша, які потім перетворилися на епічну поему. У VI—IV тис. до н. е., коли переважна частина населення Європи, Азії та Африки була на стадії первісно-общинного ладу, займалася мисливством, рибальством та збиранням, а в сухих степах субтропічної зони від Іспанії до Китаю блукали племена вівчарів, що ще не приручили ані коня, ані верблюда, а племена, що жили в оазах на території Близького та Середнього Сходу, перейшли до примітивного землеробства. Це відбувалося внаслідок посухи й

зменшення площ, де росли дикі злаки. Найдавніші громади примітивних землеробів почали вирощувати напівдикий ячмінь, пшеницю, збираючи врожай за допомогою дерев'яних чи глиняних серпів з кременними зубцями. У тих районах, де були сприятливі природні умови, люди навчилися кувати мідь та золото, а пізніше — срібло, виробляли мотики, шила, грубі прикраси, виготовляли глиняний посуд і тканини з химерними візерунками, де в геометричному ритмі та в стилізованому, спрощеному показі образів навколишнього світу можна знайти найперші спроби узагальнити нагромаджений людством досвід і внести деяку систему в уявлення про дійсність. Люди, щоб осмислити суть грізних природних явищ, людської долі, людських вчинків, взаємовідносин всередині суспільства, що поступово, внаслідок прогресу в суспільно-економічному розвитку, ускладнювалися й вели до виникнення суспільно-політичної ієрархії, створювали міфи про богів — володарів та володарок звірів, про щоденне воскресіння сонця, про народження і смерть місяця, про щорічну смерть і воскресіння духів рослинності, а пізніше — про ієрархію богів та духів, що відображала суспільно-політичний устрій найперших держав світу, що були створені на території Дворіччя, Еламу (Південно-Західного Ірану) та Єгипту.

В такому руслі розвивалися уявлення про світ, що відобразилися в міфах та перших літературних пам'ятках шумерів — одного з найдавніших відомих науці народів, який утворився внаслідок міграцій у VI—IV тисячоліттях до Р. Х. різномовних племен зі сходу, північного сходу та південного сходу морським шляхом, які були відтіснені своїми сусідами з більш благодатних земель до заболоченої місцевості нижньої частини Євфрату, де була родюча земля, що у III тисячолітті до н. е. давала 25 центнерів ячменю з гектару, і цього результату вдалося досягти лише завдяки титанічним зусиллям громад, що зайнялися примітивним землеробством. Вони споруджували дамби, щоб запобігти затопленню та заболоченню сільськогосподарських угідь, створювали штучні водойми, з яких за допомогою проритих каналів вода потрапляла на поля. Шумери навчилися використовувати наслідки розливів Євфрату наприкінці IV тисячоліття до н. е., а попередні періоди життя мешканців Дворіччя змальовуються у їхніх міфах та легендах як життя до потопу.

Спільні зусилля найдавніших землеробів Дворіччя з метою приборкання стихії та вирощування врожаю вимагали вмілого керівництва з боку найенергійніших та найкмітливіших общинни-

ків, які пізніше склали прошарок вождів-жерців громад, що на переконання давніх землеробів мали зв'язок з потойбічними силами, щоб регулювати природні стихії та здійснювати керівництво людськими колективами. Саме ці реалії, де без регулювання розливів річки, чіткої організації праці людського колективу найдавнішим землеробським поселенням загрожувала б загибель, породили в давніх шумерів уявлення про світ, згідно з якими ним мають керувати наділені людськими рисами та здібностями антропоморфні божества, які мали більшу силу й могутність, ніж верхівка землеробських громад, і були безсмертними, інакше внаслідок їхньої смерті повністю було б зруйновано світ. Вожді-жерці та їхні підлеглі займалися підрахуванням врожаю для того, щоб прогнати общинників і щоб лишилося для майбутньої сівби. Збільшення врожаїв і додаткового продукту дали можливість відбирати надлишки продукту для утримання верхівки громади, воїнів та людей, що займалися художнім ремеслом. Почала формуватися держава з чиновниками та збирачами податків, із збройною силою, що завжди перебувала під рукою правителів.

На перших етапах існування ранньокласових державних утворень, як змальовує нам епос, побут суспільства багато в чому був примітивний. Будинки не лише простих жителів найдавніших протоміських поселень, що створювалися у Дворіччі внаслідок концентрації населення у великих селищах, а й правителів — це грубо складені з сирцевої цегли або збиті з глини будівлі, або просто тростинові хижі — «кіккішу». В такій хижі мешкав і вождь міста Шуруппака — Утнапішті, що став героєм шумерських епічних поем та прообразом біблійного Ноя. Домівки не мали вікон, світло до них проходило крізь двірні отвори, що вели у двір. У цьому дворі та на даху будинку проходило все життя мешканців дому. У будинках люди сиділи на циновках, а голови родів та почесні гості — на табуретах із в'язок тростини; спали на підлозі або на єдиному в домі ліжку. Їли ячний хліб-чурек і ячну кашу з кунжутним маслом, в'ялену рибу, цибулю, часник, різні рослинні приправи, зрідка — фініки. Свіжа риба, хоча її багато водилося в річці та каналах, вживалася нечасто, бо її важко було зберігати в спекотному кліматі. Баранину їли у дні храмових свят — залишок того, що йде на пожертвування богам. Пили сікери (напій з хмелю, меду чи зерна) різної міцності, знатні люди — привізне вино. Чиста холодна вода в спеку — найжаданіше питво. Проте колодязів мало, а смердючу та замулену воду з ариків-каналів краще не пити. Саме підземні чисті води давні мешканці Дворіччя (Месопотамії) по-

в'язували з діяльністю шумерського бога Енкі (вавилонського Ейя), що вважався хранителем прісної чистої води й таємниці існування світу й таємних законів світоустрою — «Ме», а також творцем людства, що також передав людям різного роду ремесла та навички. Саме таким було розуміння освоєння ремесел мешканцями давнього Дворіччя за допомогою мідних та камінних знарядь праці, виготовлення хатнього начиння та одягу. Здебільшого шумери одягалися у довгі дзвоноподібні полотняні спідниці з наштою на них бахромою та плащі. Чоловіки з простих общинників нерідко ходили в повсякденному житті повністю оголеними, а жінки — оголеними до пояса, хоча пізніше почали прикриватися плащем та іноді закривати ним обличчя. Ляний одяг траплявся досить рідко й коштував дорого. Всі ходили босоніж, лише зрідка прив'язуючи шкіряні підшви — сандалі. Мило тоді ще не було винайдене, і коли треба було ставати на молитву перед божеством чи здійснювати жертвопринесення, люди голилися з голови до ніг за допомогою привезеного з далеких гірських країв вулканічного скла обсидіану, а омовіння робили за допомогою мильного кореня.

Серед обрядів та ритуалів, які проводилися мешканцями Дворіччя, були й такі, що присвячувалися культу родючості, зокрема, священні акти розмноження — шумерам здавалося, ніби від цього залежить не лише плодючість родини, але в якийсь спосіб і родючість землі, що давала врожаї. Тому вождь-правитель, що уособлював громаду перед лицем божества, пишався не лише своїм багатством, відвагою в бою та мудрістю, а й своєю чоловічою силою в священному шлюбі з верховною жрицею, що вважалася земною богинею, або ж висвяченою для цього молодшою жрицею.

Можливо, від такого «священного акту» народився й Гільгамеш (шумерською мовою — Більгамес, де «більга» означало «дядько», «далекий предок», а «мес» — «герой» або «юнак», і здебільшого дослідники перекладають це ім'я як «предок-герой»). Він жив у першій половині III тисячоліття до н. е. Точне датування років його життя, як і взагалі шумерських правителів найперших міст-держав та визначних постатей, що жили в цей період, ще не визначено. Згідно з Царським списком, створеним значно пізніше, повідомляється, що матір'ю Гільгамеша була богиня Нінсун, а батьком — «ліль», тобто «дух, примара», що може свідчити про позашлюбне походження цього героя, або про народження його внаслідок здійснення «священного шлюбу». Гільгамеш був правителем міста-держави Урук, що на початку III тис. до н. е. займала

домінуюче положення на півдні Шумеру, тоді як Кіш мав найбільше значення серед міст-держав на півночі країни. Кішський правитель Агга, син Ен-Мебарagesі, пригрозив Уруку захопленням, і Гільгамеш оточив оборонною стіною головні поселення Уруку — Кулаб та Еанну. Археологічні розкопки підтвердили спорудження стін саме в той період, коли мав правити Більгамес (Гільгамеш). До Гільгамеша прибули послы Агги й вручили йому ультиматум. Перед тим, як дати їм відповідь, Гільгамеш звернувся до «зборів старійшин міста», про які писав видатний американський шумеролог С. Н. Крамер (1897—1990), що був родом з єврейського містечка Жашків неподалік від Києва. Він називав цю родоплеменну знать «верхньою палатою парламенту» або «сенатом» у давньому Шумері. Гільгамеш закликав міську старшину не підкорятися Кішу, а взяти в руки зброю та боронити рідне місто до кінця. Проте «сенатори» не розділяють почуттів правителя міста, а вважають, що краще поступитися та зберегти мир. Тоді Гільгамеш звертається до «зборів чоловіків міста», які С. Н. Крамер називав «нижньою палатою парламенту», хоча така модернізація тут навряд чи доречна. Це був період так званої «воєнної демократії», коли на перехідній стадії від первісно-общинного ладу до утворення ранньокласових суспільств йде накопичення додаткового продукту, загострення воєнної ситуації і все чоловіче населення стає до зброї та на чолі зі своїми військовими вождями бере участь у народних зборах разом з представниками родоплеменної знаті. Саме члени цього «збору чоловіків міста» вирішують воювати й не поступатися нічим правителю Кіша. Гільгамеш, знехтувавши думкою родоплеменної знаті, почав готуватися до бою. Військо Агги осадило Урук, нагнавши жаху на його мешканців. Фінал поеми, що описує ці події, не зовсім чіткий. Проте, як припускає С. Н. Крамер, Гільгамеш якимось чином схилив Аггу на свою позицію й змусив його зняти осаду, не доводячи справу до битви.

В цілому ж у середині III тис. до н. е., невдовзі після I династії Урука, до якої належав Більгамес (Гільгамеш), у Шумері починається тривалий період війн. Військові вожді — правителі міст-держав, які зміцнили свою владу завдяки поступовому загарбанню господарств, що належали храмам, тепер вдавалися до захоплення земель сусідніх громад, щоб звільнитися від опіки місцевої родоплеменної знаті й створити велику державу. У цьому їх нерідко підтримував простий люд, який сподівався на приборкання правителем місцевої знаті, припинення постійних сутичок між сусідніми містами-державами та створення єдиної й більш раціональ-

ної системи зрошення. Таку об'єднану державу вдалося створити у XXIV ст. до н. е. Саргону, що походив з тієї семітської етнічної групи, що згодом стала називатися аккадцями, чия назва походить від Аккаду — столиці Саргонової держави.

Семіти здавна займали частину Передньої Азії й вели як скотарський, так і землеробський спосіб ведення господарства. Вони жили в долині Тігру та на півночі Євфратської долини, на північ від основних центрів Шумеру. Семіти співіснували з шумерським населенням на півночі та в центрі країни та поступово асимілювали шумерів. На початку II тис. до н. е. шумерська мова остаточно вийшла з живого вжитку й збереглася лише як мертва мова школи, науки та релігії.

Згідно з переказом, зазначений цар Саргон, якого також називають Саргон Давній, вийшов з простого народу. Він був прийомним сином водоноса й садівником, а потім — слугою царя Кіша. За роки правління Саргона та його нащадків чимало людей незначного походження висунулися в командувачі війська та ввійшли до царської адміністрації. Таким чином, родова знать поступово відходила на задній план, поступившись місцем новій бюрократичній знаті з людей, наближених до царя.

В період панування Саргона та в наступні періоди існування семітських держав на території Дворіччя — Вавилонського царства, Ассирійської держави — були прорвані певні політичні та ідеологічні перепони і з'явилися нові можливості для розвитку особистості.

Взагалі-то, шумери та вавилоняни відрізнялися за своїм характером та типом темпераменту. Як зазначав шумеролог В. В. Ємельянов, сучасний читач, порівнявши шумерський та аккадський (ассиро-вавилонський) тексти, помітить різницю навіть у перекладі і зробить висновок про те, що ці тексти писалися зовсім різними людьми. В. В. Ємельянов, порівнюючи ментальність та культуру шумерів з єгипетською, єврейською чи індійською культурою, зазначає, що для трьох останніх характерні глибокі роздуми над долею, змістом життя, жага до пізнання забороненого й потойбічного, зосередження на цілісності людської сутності, тобто, ознаки інтровертної свідомості, що було абсолютно чужим для шумерів. Давні шумери хотіли знати лише те, що проявляється в конкретно-матеріальних явищах природи, відноситься до феноменів навколишнього середовища та є далеким від світу людської душі. Шумерське світосприйняття прагне подолати дистанцію між «я» та об'єктом до їхнього цілковитого злиття. Шумерська словесність

позбавлена психологізму, шумерська релігійність зосереджена на бутті й приділяє незначне місце опису загробного світу. Цей світ є безрадіним та позбавленим усілякої надії, на відміну від єгипетського. Тому шумерів можна назвати екстравертами.

Поступово, завдяки асиміляції шумерів семітськими етносами, відбувається еволюція свідомості й світосприйняття населення Дворіччя, що відображалось і в мистецтві і характеризувалося новими стилями в епоху Саргона. Цей стиль проіснував близько двохсот років. Для нього є характерним інтерес до людської, особливо, героїчної особистості. До цього зображення людини в скульптурі та гліптиці (як правило, лише бога, героя, жерця або вождя) мали абстрактний, нерухомий характер, і їм надавалося саме стільки людських рис, скільки було потрібно, щоб зображення було людиноподібним. Митці намагалися звільнити образ від усього, що нагадувало б про живе та повсякденне. Нове мистецтво, навпаки, показує героїв у найнапруженіший момент дії, в буденному одязі. Митці саргонівської епохи прагнули знайти способи портретного зображення. Все це вказує на те, що в період панування династії Саргонідів були подолані певні політичні та ідеологічні перепони й з'явилися нові можливості для реалізації особистості.

В епоху Саргонідів купці та храмові торгові агенти, які раніше, здійснювали далекі подорожі в гори Ірану, Сирії, Малої Азії, засновували факторії, через які до Месопотамії постачалися необхідні для розвитку її господарства ліс, камінь і метали. Жрецтво в цей час зміцнило своє становище і взяло на себе функцію ідеологічного обґрунтування існування єдиної царської влади. Висунувся також прошарок чиновників-писарів, що були цілком залежні від царя.

Храмові господарства були привласнені царями, а робітники, що працювали на цих господарствах, поступово були зведені до становища рабів.

З метою забезпечення безпеки караванних шляхів, якими до Дворіччя постачалися товари, та для нагромадження багатств, цар Саргон і його наступники — особливо його онук Нарам-Зуен (Нарам-Сін), — здійснювали військові походи до гірських кедрових лісів на території сучасного Лівану та Сирії та срібних рудників Малої Азії. На території власне держави Саргонідів було встановлено режим жорстокого деспотизму.

У XXII сторіччі до н. е. царство Саргонідів було розгромлене гірськими племенами кутіїв (гутіїв), але після їхнього столітнього панування правителі міста Ур відновили власну державу, відомому

як Третя династія Уру, й вдосконалили її деспотичну систему. Вся земля, як ті ділянки, що належали царському господарству, так і общинні та храмові землі, були зведені в державний кадастр та контролювалися центральною владою. Майже все доросле населення було зібрано в робочі загони, що працювали в царських господарствах та на суспільних роботах і нещадно експлуатувалося. В цей час було вироблено вчення про вічність і неперервність царської влади, про призначення людей бути рабами богів і царів, створено єдиний пантеон богів.

У сфері образотворчого мистецтва було ретельно вилучено живі образи, і єдиним змістом рельєфів та зображень на печатках, що виготовлялися ремісниками-художниками у великих царських майстернях, стали стандартні сцени поклоніння богам і ушавлення царів-жерців.

Ослаблена необмеженим деспотичним правлінням та нещадною експлуатацією народу держава III династії Уру була розгромлена сусідами, і після її краху та розвалу насадженої Урської державою системи величезних царських господарств, за царів старовавилонського періоду (XX—XVII ст. до н. е.) виникли певні можливості для розвитку приватних господарств. Це зумовило піднесення й розвиток права та певних галузей науки. Проте в політиці система царського деспотизму міцно утвердилася у Вавилонії (так за ім'ям нової столиці — Вавилону — прийнято з цього періоду називати Дворіччя Тігру та Євфрату).

Почався процес розвитку приватних господарств, що стимулював також розвиток товарних відносин і кредиту, а це спричинило розквіт лихварства, яке все більше розоряло землевласників Вавилонії. Крім того, нераціональне використання земель та зрошувальних вод і настання періода посушливого клімату вели до засолення ґрунту й запустіння колись квітучих районів. У зв'язку з цим, починаючи з XVI століття до н. е. в історії Вавилонії тривав період поступового глибокого занепаду.

У цей час на північ від Вавилонії, на річці Тігр, розвинулася інша аккадська держава — Ассирія. Вирішивши на транзитній торгівлі товарами, необхідними для землеробської Вавилонії, Ассирія, прагнучи заволодіти всіма караванними шляхами, поступово перетворилася у грізну завойовницьку наддержаву Близького Сходу. Ассирійці розмовляли на діалекті аккадської мови, якою спілкувалося й населення Вавилонії. Вони не створили нічого в літературі, проте ретельно переписували й вивчали пам'ятки вавилонської літератури. Саме в ассирійських бібліотеках VII ст. до н. е. зберег-

лася переважна кількість фрагментів найбільшої шумеро-вавилонської епопеї — епосу про Гільгамеша.

Такою в цілому була історична обстановка у Стародавньому Дворіччі в епоху формування сказань та епічної поеми про Гільгамеша. Для розуміння цієї епохи необхідно звернутися до різноманітних писемних джерел, щоб мати більше уявлення про світогляд людей, що створили найдавніші цивілізації Близького Сходу.

Давня людина як у період первіснообщинного ладу, так і в епоху формування ранньокласових суспільств, як, власне, й в інші періоди історії стояла перед грізними природними явищами — палючою спекою та пронизливим холодом, розлиттям річок, буревіями, перед неминучістю хвороб і смерті, яку не можна відвернути ні культовими діями, ні праведним життям, а також перед загрозою таких суспільних явищ, як зубожіння, соціальна несправедливість, війни. Проти цього важко боротися як стародавній людині, так, власне кажучи, і сучасному суспільству в критичні періоди історії. Проте давня людина не могла навіть пояснити ці виклики й природу тих явищ, які відбувалися навколо неї.

Згідно з уявою стародавніх мешканців Дворіччя, світ був населений добрими та злими духами й могутніми божествами, що керують усіма явищами природи. Кожен рід, община, місто-держава мали своїх богів-покровителів, яких іноді вважали предками. Кожна людина мала своїх духів-охоронців — шéду та ламáссу, а також покровителів — бога й богиню. Жителі ранніх міст-держав Дворіччя вважали, що їхньому життю загрожували демони — інкуб (лілú) та суккуба (ліліт), і загадкова діва — áрдат лілі, а також усілякі демони хвороби та смерті. Долю людини боги записували клинописними знаками у «таблиці долі», а в годину смерті за нею приходило втілення Долі — бог Намтар, або Еккéму — Викрадач, і людина була приречена на жалюгідне існування у вічній темряві підземного міста, де владарюють бог Нéргал (Ерагáль) та богиня Ерéшкігаль разом із радою богів землі — Ануннаків. Людина, переконана в думці про безрадісне посмертне існування, могла потішити себе лише тим, що, в залежності від роду смерті, вона почує більш або менш милостивий вирок суду Ануннаків і зможе брати їжу й питво від пожертв, які приносять їхні живі родичі й нащадки, якщо в неї будуть нащадки-жертводавці.

На небі, за повір'ями давніх мешканців Дворіччя, також існувало своє місто-держава з радою богів — Ігігів, з яких найголовнішим є Енліль у шумерів (Е́лліль у аккадців — вавилонян та асирійців), бог землі й повітря, бог давнього шумерського племінного союзу, шано-

ваний у священному місті Ніппурі, — цар богів і покровитель земних царів. Проте не менш важливими є боги Ан у шумерів (Ану в аккадців), бог небосхилу, і мудрий, прихильний до людей бог Енкі у шумерів (Ейя в аккадців), божество підземних воді світового Океану. До найпотужніших богів належать також шумерський Уту (аккадський ША́маш), усезнаючий бог сонця, охоронець справедливості, який разом із своєю подругою Айєю визначає людям майбутнє в гаданнях та віщуваннях оракулів; бог Сін, синьобородий бик; примхлива богиня Інанна (Іннін) у шумерів (Іштар в аккадців) — богиня планети Венери, богиня любовної жаги й чвар, земної родючості; бог-громовик А́дду (Адад), що викликає грозові хмари та «води А́дду», тобто дощ; войовничий син Е́ллїля — Ні́нурта, і бог чуми та хвороб Е́рра.

В кожній общині шанували свого місцевого покровителя — бога чи богиню — передусім як бога родючості. Нерідко про таке божество розповідали, ніби воно спускається у підземне царство, вмирає або зникає, а потім знову відроджується до нового життя разом із хлібом. Свого бога до періоду створення пантеону шанували більше від чужих божеств і ставили його поряд з Еллїлем. Зокрема, в Уруці головним божеством були Ану та його дочка Іштар, яка зійшла в підземне царство й ледве не була затримана там царицею Ерешкігаль, якій вона віддала на викуп свого коханця — бога Думузі у шумерів (аккадського Таммуза). Проте, згідно з рядом інших міфів, Іштар була не дочкою Ану, а його дружиною або ж онукою, дочкою бога Місяця — Сіна.

Земля, згідно з віруванням шумерів та аккадців, є пласкою й знаходиться посередині світового океану, і навколо неї обертаються небесні світила, якими керують боги цих світил. Люди, згідно з переконаннями давніх мешканців Дворіччя, були зроблені з глини і створені спеціально для того, щоб служити богам і приносити їм свої пожертви.

Шумерські уявлення та релігійні вірування були перейняті аккадцями і з незначними змінами ввійшли до вірувань вавилонського періоду. Зокрема, коли столицею країни став Вавилон, його міський бог М́ардук, син Ейя (Енкі) був піднесений вище від усіх богів, і навіть вище від Еллїля.

Епічні пісні давніх вавилонян склалися саме на основі міфологічних, казкових мотивів, що характеризували світосприйняття давніх мешканців Дворіччя. Стародавні люди, як зазначав видатний історик та фахівець з мов Стародавнього Близького Сходу І. М. Дьяконов, мислили так само, як і ми, і немає особливого «первісного мислення», відмінного від мислення цивілізованої люди-

ни. Але намагаючись пояснити світ і зробити хоч якісь узагальнення, первісна людина натрапляє на деякі перешкоди: 1) вона не має ще достатніх мовних засобів для вираження загальних понять і змушена висловлювати загальне через окреме, через образи, асоціації; 2) при практичному розрізненні існуючих зв'язків між явищами нерідко за причинно-наслідковий зв'язок вважається зв'язок за суміжністю, або зв'язок частини й цілого, зв'язок за подібністю, чи зв'язок назви з самим предметом. Більшість міфологічних мотивів являє собою співпереживання явищ природи й суспільства, а саме, тих явищ, з якими людина безпосередньо стикається. Міфи будуються шляхом інтуїтивних асоціацій. Наприклад, замислюючись про виникнення людського суспільства, яке тяжкою працею здобувало засоби існування, стародавня людина уявляла собі, що були такі часи, коли люди жили серед тварин, не знаючи тих турбот, які виникли у них пізніше. Мудрість людського способу життя було куплено ціною гріхопадіння, коли перша жінка спокусила першого чоловіка. З пристрастями людина набула і мудрості, скуштувавши плоду дерева пізнання добра і зла. Відголоски такого ж повір'я ми зустрічаємо і в епосі про Гільгамеша.

Як зараз відомо, Гільгамеш (або Більгамес) був, очевидно, історичною особою — жерцем та царем (військовим вождем) Урука й жив близько 2700—2600 рр. до н. е. В одній з шумерських табличок з переліком будівель і присвятних написів у храмі Туммаль у Ніппурі згадуються будівлі Гільгамеша та його сина Ур-Нунгалья. Однак Гільгамеш досить рано став вважатися божественним героєм, і навколо його імені створилися численні легенди. Ім'я Гільгамеш у формі Більгамес або Більгемес зустрічається серед імен шумерських божеств уже з XXVII ст. до н. е. Ім'я цього героя було дуже популярне в усі епохи вавилонської, хеттської та асирійської історії і навіть в період існування держави Урарту та наприкінці історії Еламу (VIII—VII ст. до н. е.), про що свідчить знахідка на території сучасної Грузії, що відносилася у згадану епоху до Урарту, уривку з поеми про Гільгамеша еламською мовою, що датується приблизно VIII ст. до н. е. З ім'ям Гільгамеша пов'язувався образ героя-борця, супутником якого був напівбик-напівлюдина — образ, відомий за зображенням на еламських і шумерських печатках ще з кінця IV — початку III тис. до н. е. В пізніші епохи Гільгамеш вважався благодійним божеством — захисником людей від демонів, справедливим суддею загробного світу.

Деякі з легенд про Гільгамеша дійшли до нас від шумерського часу у вигляді епічних пісень. Шумерські та аккадські епічні пісні мо-

жуть бути розподілені на декілька типів. Один з таких типів — це історико-героїчний, у якому відображені перемоги царів-полководців. Фантастичний елемент тут або повністю відсутній, або вводиться у незначній мірі. Можливо, це — дружинний епос, що спочатку складався в безпосередньому оточенні самого полководця. Прикладом такого шумерського епосу є поема про Гільгамаша та Агу, правителя Кіша. Жанр історико-героїчної пісні отримав значного розвитку в період правління Саргона та його наступників, під час їхніх походів на Сирію та Малу Азію, де видобували срібло та кедр, і, на думку чеського дослідника Л. Матоуша, саме в цей час виникають перекази про похід Гільгамеша проти потвори Хува́ви (Хумба́би), охоронця кедрового лісу, і цей чаклунський ліс спочатку локалізували в горах Іраку, а потім — у горах Лівану. Шумерська поема про зазначений похід Гільгамеша названа умовно «Гільгамеш і Гора Безсмертного», і за духом вона найближча до аккадського епосу. Гільгамеш разом зі своїм рабом Енкіду вирішує вступити в гори, щоб здійснити подвиги та зробити безсмертним своє ім'я. Аккадський Бог Сонця Шамаш (шумерський Уту), особливо шанований в епоху Саргонідів, надає допомогу Гільгамешу. Під час цього походу герої рубують кедри та беруть у полон охоронця Хуваву, потім Енкіду відрубав Хуваві голову, і герої приносять її верховному богу Енлілю. Той проклинає Енкіду сімома прокляттями, після чого того спіткає хвороба й Енкіду помирає. Опис хвороби, смерті й поховання Енкіду подібний до VII пісні аккадського епосу, проте він сильно зруйнований. Поема закінчується похвальним гімном. Крім того, що поему «Гільгамеш і Гора Безсмертного» можна назвати героїко-міфологічною, в ній є також і зародок філософського роздуму, цілком характерного для аккадської поеми: думка про смертність людини та безсмертя слави.

До такого ж типу належить й поема «Гільгамеш і дерево хулуппу» («В передвічні дні, в безконечні дні»). Зміст поеми такий. Богиня Інанна (Іштар) знайшла на березі Євфрату дерево й пересадила його в місто Урук, щоб згодом виготовили з нього крісло й ложе. Але в дереві оселилися потвори. Тоді Інанна звернулася до Гільгамеша, і він вигнав потвор, змайстрував для Інанни крісло й ложе, а для себе — барабан і палички. Цим барабаном герой скликав мешканців Уруку на роботу, але після молитви дів Уруку барабан провалився в підземне царство. Гільгамеш послав за ним свого раба Енкіду, але той порушив необхідні заборони і лишився в підземному царстві. Після довгих прохань героя боги дозволили духові Енкіду відвідати Гільгамеша. Поема закінчується запитаннями Гільгамеша про долю мертвих і відповідями Енкіду.

Нам невідомо, коли були створені шумерські міфологічні пісні про Гільгамеша (вони дійшли до нас у записах початку II тис. до н. е.), але в будь-якому разі вони виникли тоді, коли пам'ять про Гільгамеша як про історичну особу остаточно зникла. Шумерські епічні пісні про Гільгамеша характеризуються примітивізмом змісту та архаїзмом форми. На фоні цих пісень аккадська поема про Гільгамеша вражає своїми художніми досягненнями, хоча за часом є не дуже далекою від її шумерських прототипів.

Найдавніші фрагменти списків аккадського епосу про Гільгамеша датуються, очевидно, VIII ст. до н. е., проте численні помилки переписувачів, а також архаїчний для зазначеного періоду характер мови дають можливість припустити, що поема набагато давніша. В цій поемі не лише не згадується бог Мардук, оголошений у XVIII ст. до н. е. царем богів, але й бог Елліль (Енліль), який посідав одне з головних місць у пантеоні в період панування III династії Уру (XXI—XX ст. до н. е.), поступаючись лише місцевому урукському небесному богові Ану. Тому І. М. Дьяконов схильний вважати, що поему складено до XXI ст. до н. е.

До нашого часу дійшли три версії поеми аккадською мовою. Найдавніша з них («старовавилонська») називалася за першим рядком «Великий він поміж чоловіками» й була представлена десятком уривків списків XVIII—XVII ст. до н. е. Друга версія, яку науковці називають «периферійною», була представлена трьома фрагментами XV—XIV ст. до н. е., а також фрагментами перекладів на хурритську та хеттську мови, що датуються XIV ст. до н. е. Третя, так звана «ніневійська» версія епосу, представлена чотирма групами джерел, написаних в асирійських містах Ашшурі, Кальху та Хузиріні, а також у південно-месопотамському Уруці протягом IX—VI ст. до н. е. Ця версія схожа зі «старовавилонською», хоча в ній також є нововведення, а саме — вступ до поеми, внаслідок чого вона отримала назву за першим рядком вступу — «Про того, хто бачив усе».

В аккадській версії поеми про Гільгамеша відчувається відгомін давньошумерської міфології, ряд елементів якої зник ще всередині III тис. до н. е. або набув певної трансформації. Деякі дослідники трактували образи Гільгамеша та Енкіду (у фольклорі їх називали «рідними братами» або «близнятами») як образи сонячного та місячного божеств, що набули також рис духів родючості. На характер героїв як божеств Сонця і Місяця вказує зв'язок в образотворчому мистецтві Гільгамеша з левом, а Енкіду — з биком (бик — місячна тварина в шумерській міфології), смертність Енкіду та безсмертя

Гільгамеша (не в поемі, а в міфі). Характерно, що Гільгамеш є постійно пов'язаними з богом Сонця — Шамашем. Подорож Гільгамеша за вічним життям — це підземна подорож Сонця (Гільгамеш в образі мертвого проходить через браму заходу Сонця, йде крізь темне підземелля, перепливає води смерті — цей сюжет нагадує вірування шумерів в епоху існування перших міст-держав про переправу померлих через річку смерті на шляху до підземного царства, і ці вірування зникли в Шумері, принаймні, з середини III тис. до н. е.). Інтерполяція давніх міфологічних сюжетів відображається у тому, що шляхом Гільгамеша за вічним життям ходив лише Шамаш, бог Сонця. Якщо Шамаш — суддя небес і землі, то Гільгамеш у міфі — суддя підземного царства мертвих.

Проте зміст самої поеми більш вказує на те, що Гільгамеш — стародавній цар, могутній і благодійний, навіть після смерті герой, а не божество. Водночас, якщо поема про Гільгамеша — не виклад сонячного міфа, то це й не просто пісня про діяння шанованого героя давнини.

У складі аккадської поеми про Гільгамеша дослідники виділяють чотири основні сюжети, які колись були самостійними піснями, складеними давніми шумерами.

1. «Енкідіада» — повість про героя-дикуна і його навернення до культури.

2. Похід проти Хумбаби.

3. Епізод з Іштар і битва з биком (за шумерським сюжетом про любов богині Інанні (Іштар) до Гільгамеша, її посоромлення Гільгамешем і битву Гільгамеша та Енкіду зі страхітливим небесним биком, якого послала богиня на Урук; це — мотив посоромлення богині-володарки звірів, характерний для періоду переходу до патріархального ладу).

4. Подорож Гільгамеша у пошуках безсмертя.

Ці чотири частини аккадської поеми перебувають у глибоко продуманому композиційному та ідейному зв'язку, і на відміну від запозичених шумерських сюжетів, філософська ідея в аккадській поемі розвинена набагато більше. Зокрема, у сюжеті про похід Гільгамеша проти Хувави наголошується про те, що до цього походу Гільгамеша спонукала думка про смертність людини й необхідність здобути безсмертя слави. Енкіду в аккадській поемі — не раб, а улюблений друг Гільгамеша.

Стосовно ідей та змісту частини поеми, що стосується Енкіду, то, на думку І. М. Дьяконова, його образ як друга й побратима потрібен авторові поеми з двох точок зору.

1. Доля Енкіду — доля всього людства. Подібно до всього людства, він створений з глини, він пережив обов'язкові для людства з точки зору людей Стародавнього Сходу періоди розвитку: невинне життя із звірями, гріхопадіння, пастуше життя, «міську цивілізацію»; Енкіду — не лише людина, він — типова людина.

2. Доля Енкіду — типова долю індивідуальної людини. Подібно до всякої людини, Енкіду знав любов жінки і дружбу з товаришем, вершив справи, які личать мужу, і був подоланий неминучою смертю.

Саме внаслідок такого трактування образу Енкіду — вигук Гільгамеша: «Чи я не так само помру, як Енкіду?.. Чи може мертвий побачити сяйво сонця?» — сприймається не як вираз індивідуального переживання героя, а набуває трагічного загальнолюдського значення, й одночасно робить поему видатним творінням людського розуму.

За глибиною поставлених питань, глибиною трагізму поему про Гільгамеша в стародавній літературі можна, з точки зору І. М. Дьяконова, порівняти лише з аттичною трагедією долі, з якою вона у філософському плані має чимало спільного, не дивлячись на те, що слухачам як поеми про Гільгамеша, так і аттичної трагедії, герої уявлялися реальними істотами, напівбогами, які можуть впливати на життя слухача, а для сучасної людини це — фантастичні образи. Крім того, з точки зору стародавніх людей давні поняття, що присутні в поемі, сприймалися інакше, ніж з нашої точки зору. Наприклад, пам'ять нащадків мислилась ними як вічне існування «імені», а саме «ім'я» — як реальна частка субстанції свого носія. Звучні, точні рядки, якими в першотворі викладена мова Гільгамеша до Енкіду перед походом на Хумбабу, скарга Нінсун до бога Сонця, плач Гільгамеша над Енкіду, слова Утнапішті (шумерського прототипа біблійського Ноя) про безсмертя та інші місця поеми не втратили своєї сили впливу на слухача й нині, через більш як чотири тисячі років після написання. Геніальне творіння сивої давнини, найдавніша з відомих нам епічних поем світу про дружбу, героїзм, велич людського духу, незважаючи на архаїзм багатьох її понять і первісну наївність засобів виразу, безперечно, знайде відгук і в сучасних читачів.

2. Давньоєврейська література

Знайомство з будь-якою літературою та її розуміння вимагає знайомства з історією народу. В даному випадку це особливо необхідно, щоб визначити, у яких специфічних умовах збереглися пам'ятки давньоєврейської літератури.

На відміну від шумерських текстів, мова яких являє собою великі труднощі для перекладачів, література Ізраїлю та Іудеї, що охоплює більше ніж тисячолітній період, дійшла до нашого часу, добре зберігшись, і її тексти в цілому не являть собою труднощів для перекладу.

В основі текстів Книги Буття, укладання якої датується IX—VIII ст. до н. е., історія двох виходів західносемітських племен євреїв (давньоєврейське «ібрім» — дослівно, очевидно: «ті, що походять з-за річки» — Євфрату?) до країни Ханаан. Перше з цих великих переселень відбулося під проводом Авраама, або «єврея», як називали його в деяких давніх джерелах. Ці люди прийшли, як зазначають дослідники, з північно-месопотамських степів у XVI—XIV ст. до н. е., хоча у Старому Заповіті розповідається про вихід євреїв до Ханаану з Уру Халдейського (у першій половині I тис. до н. е., коли була записана значна частина давньо-єврейських писемних пам'яток, Південне Дворіччя, де знаходилося місто Ур, заселили семітські племена халдеїв). Євреї осіли на схід та південь від Мертвого моря, у районі Хеврону, перемішалися з місцевим населенням, перестали вважати себе євреями й відомі науці під етнонімами аммонітян, моавітян, едомітян та ідумеїв. Євреями себе продовжували вважати скотарські племена, що також займалися підсобним землеробством. Друга хвиля переселенців — кочових та напівкочових семітських племен арамеїв (арамейців) прийшли, згідно з текстами Книги Буття на чолі з Іаковом, якого називали Ізраїлем, що означає «Бог у битві», що згідно з біблійною традицією вважається далеким предком ізраїльтян. Третя хвиля єврейського розселення частково складалася з племен, що довгий час жили в Єгипті. Ці племена, згідно з їхнім переказом, переселилися з Месопотамії через Палестину на територію, що контролювалася єгипетськими фараонами, і повинні були виконувати єгипетські будівельні та інші повинності, аж доки не були виведені в Сінайську пустелю провідником Мойсеєм. До XIII ст. до н. е. на південь та південний схід від нинішньої Палестини, на території сучасного Ізраїлю, із єврейських скотарських племен утворився племінний союз зі спільним культом бога Ягве, що прийняв назву Ізраїль та розпочав вторгнення через ріку Йордан, можливо також, з боку Сінаю, на землю Ханаан (сучасна Палестина). Були зруйновані ханаанські міста, такі як Єрихон, Хацор тощо, мешканці яких також були семітами, а деякі племена були близькі до ізраїльтян за мовою, й ізраїльтяни прийняли їх до свого союзу. Цей союз складався з «дванадцяти колін Ізраїлю», або, точніше, з одинадцяти пле-

мен та однієї спеціально присвяченої культові союзного бога Ягве родоплемінної групи левитів.

Частина ханаанейців під час завоювання ізраїльтянами загинула, а інша частина була асимільована шляхом шлюбів та усиновлень. Класична давньоєврейська мова I тис. до н. е. має риси змішання західно-семітських говірок двох різних груп, з яких одну можна ототожнити з мовою скотарів Сирійсько-Аравійської напівпустелі II тис. до н. е., а другу — з мовою ханаанейців. У XII ст. до н. е. цей процес був прискорений завдяки необхідності оборони від інших кочових семітських племен з півдня, що приручили верблюдів та були більш мобільними. Проте, незважаючи на поступове етнічне змішання, населення міст і долин ще довго залишалося переважно ханаанейським, а населення, що осіло на Палестинському нагір'ї та освоїло його під землеробство — переважно ізраїльським.

Проте навіть перейшовши до осілості, ізраїльтяни в Палестині все ще продовжували жити родами, а владу здійснювали вожді — «судді» (шофетім), і лише на кінець XI ст. до н. е. було створено Ізраїльське царство в процесі боротьби з філістимлянами, морським народом, що намагався завоювати палестинські землі й осів на початку XII ст. до н. е. на узбережжі, на території північніше нинішнього Тель-Авіву до Гази на півдні.

Перші спроби створити державу здійснили Гідеон та Саул, але міцна держава була створена царем Давидом та його сином Соломоном в XI — першій половині X ст. до н. е. Соломон вперше побудував у Єрусалимі храм Богові ізраїльського племінного союзу — Ягве. Раніше Богові був присвячений лише намет — «скінія», в якій містилася особлива скриня — «ковчег завіту», що вважався місцем перебування незримо присутнього в усьому світі Бога.

Під час правління наступника Соломона нова держава розпалася на два царства — Ізраїльське на півночі Палестини та в Зайорданні та Іудейське на півдні Палестини. У 722 р. до н. е. Ізраїльське царство було завойоване й знищене Ассирією. Його жителів було виселено і асимільовано іншими народами та етнічними групами Близького Сходу, і єдиними представниками давньоєврейського народу в той час лишилися іудеї.

Протягом X—VII ст. до н. е. в Ізраїльському та Іудейському царствах бурхливо розвиваються класові відносини і спостерігається збагачення та посилення позицій аристократії та одночасне зuboжіння народних мас. Це сприяло виникненню та розвитку пророцького руху. Спочатку пророками називали єврейських жерців або волхвів, а потім — новий прошарок релігійно-політичних про-

повідників. Пророки засуджували пригноблення широких народних мас, боргову кабалу, обернення в рабство повноправних членів іудейсько-ізраїльських громад і примусове скуповування землі в боржників кредиторами. Про це йдеться, зокрема, у проповідях пророка Ісайї, книзі Амоса тощо.

Оскільки в ранніх ханаанейських містах-державих та у Фінікії класові відносини склалися раніше, ніж у скотарських єврейських племен, то їхні пророки вважали посилення класових антагонізмів наслідком змішування з іншими племенами та поклоніння чужим богам, окрім Ягве.

Пророки, виступаючи проти соціального лиха, викриваючи всілякі забобони та намагаючись внести етичні начала у примітивні магічно-ритуальні вірування давнини (наприклад, заклик пророка Ісайї «перекувати мечі на орала»), все ж підтримували монархію як інститут, що протистоїть родо-племінній аристократії, а також проповідували ізоляцію свого народу від навколишніх культур, ставши чи не першими в давнину поборниками нетерпимості по відношенню до інших народів та релігійних громад.

Релігійно-політичні промови пророків почали записувати з VIII ст. до н. е. З більш ранніх пам'яток давньоєврейської літератури до нас дійшло небагато. З IX—VIII ст. до н. е. походять компільовані з кількох більш ранніх джерел книги «Буття», «Вихід», «Левіт» і «Числа», що викладають міфічну та легендарну історію світу та ізраїльських племен з позицій концепції Завіту ізраїльтян з богом Ягве й містять також юридичні та релігійно-етичні правила й закони, зокрема Десять заповідей. Ці книги приписані пророку Мойсею, але в них відображено вже осіле життя народу, якому ці послання адресовані. Приблизно VII та частково початком VI ст. до н. е. датуються історичні книги («Ісуса Навина», «Суддів», «I—IV Книги Царств» або «I—II Книги Самуїлові» та «I—II Книги Царів»), у яких викладено історію Іудеї та Ізраїлю з XIII до початку VI ст. до н. е. У 622 р. до н. е., під час перебудови Єрусалимського храму, було знайдено книгу «Повторення Закону», в якій підсумовувалося вчення пророків. Цю книгу також приписано Мойсеєві, і разом з першими чотирма «Книгами Мойсеєвими» вона склала П'ятикнижжя, або Тору, що є найбільш шанованою частиною Священного писання іудеїв і набула значення зводу релігійних догматів.

До «періоду царств» (X — початок VI ст. до н. е.) відноситься частина відомої нам культової лірики (псалми царя Давида). Більш давніми є уривки дружинного епосу та інших пісенних творів періоду існування племінного союзу. Найдавнішим вважається епіч-

ний уривок «Пісня Дебори» («Книга Суддів», гл. 5), що відноситься до кінця XII ст. до н. е.

У 597 р. до н. е. Іудейське царство було завойоване вавилонським царем Навуходоносором II. Значна частина іудейського народу була переселена в 585 р. до н. е. до Вавилонії. Проте там вони не були обернені на рабів й зберегли ідеологічні зв'язки між собою. Тут також розгорнули свою діяльність пророки. Найвизначнішим з них був Єзекіїл, якому належить ідея відновлення Ізраїлю як теократичної держави з центром у Єрусалимі.

В останні десятиліття VI ст. до н. е. перські царі з династії Ахеменідів заволоділи Вавилонією та всім Близьким Сходом. Вони, для забезпечення стабільності та гармонії всередині своєї величезної держави, прислухалися до потреб місцевого населення. Ахемініди розпорядилися щодо відновлення й зміцнення зруйнованого Єрусалима та дозволили іудеям повернутися туди та відбудувати храм Ягве. Утворилася автономна храмово-міська іудейська громада. Для її членів Тора та вчення пророків стали догмою. Всі соціальні проблеми та бідування, які раніше або пізніше випадали на долю іудеїв, приписувалися відступам від букви Тори в етичному або ритуальному відношенні, і щоб уникнути цих відступів у майбутньому, все чоловіче населення зобов'язане було вивчати Тору. Серед стародавніх народів письменність була розвинена більше, ніж у середньовіччя, а євреї пронесли традицію письменності, згідно з релігійними догмами, навіть і крізь середньовіччя.

До періоду «вавилонського полону» й наступного після нього періоду Другого храму відносяться Книги Єзекіїла, Книга Йони і, ймовірно, Книга Йоїля, пророків, що жили ще у VIII ст. до н. е. у північному царстві. Інші джерела, що були створені в цей період, — «Плач» про падіння Єрусалима, записаний від імені пророка Єремії, історичні «Книга Езри» та «Книга Неемії», а також новий, істотно перероблений варіант історії Ізраїльського та Іудейського царств («I—II Книги Хронік»), та зразки релігійної та релігійно-публіцистичної лірики та богослужбних текстів (псалми), ряд прозових повістей (можливо, найдавніша з них — «Книга Руті» — належить до періоду «вавилонського полону»), зібрання релігійно-політичних алегорій («Книга Даніїла»), збірка приказок та афоризмів — «Книга приповісток Соломонових», повчальна поема «Книга Іова», а також «Книга Екклесіаст» — чудовий зразок давньосхідного філософствування. У цей же період було укладено збірку любовної та весільної лірики — «Пісню над піснями», хоча окремі її частини, можливо, відносяться ще до IX—VII ст. до н. е.

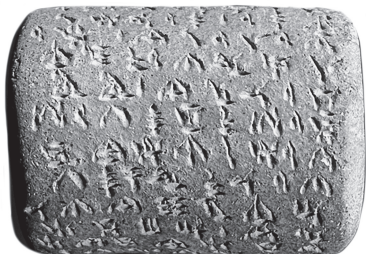
Складні часи настали після завоювання Близького та Середнього Сходу Александром Македонським наприкінці IV ст. до н. е. та утворення елліністичних держав Птолемеїв та Селевкідів. Протягом III—II ст. до н. е. великі групи іудеїв були виселені до Єгипту (в Александрію), Сирії та Вірменії. У боротьбі проти селевкідських царів у II—I ст. до н. е. було створено нове Іудейське царство, яке заснувала династія Маккавеїв, або Хасмонеїв, проте їхні наступники змушені були визнати владу римлян. Період з II ст. до н. е. до II ст. н. е. в історії Іудеї характеризується ідеологічними пошуками. В цей час виникають різні секти, наприклад секта есеїв, що засуджували офіційне іудаїстичне вчення фарисеїв та проповідували аскетизм та майнову рівність. Іудейською сектою було спочатку й християнство, яке пізніше відокремилося від іудаїзму та стало протиставлятися йому.

Повстання проти римського панування у 66—70 рр. до н. е. та у 132—135 рр. н. е. призвели до руйнування Другого Єрусалимського храму та до остаточного виселення іудеїв з Єрусалима. Значна їх частина розселилися по Римській імперії або іммігрувала до Месопотамії, до іранського царства парф'ян. Почався період «діаспори», або розпорошення. Твори, написані у цей період, ближчі до середньовічної літератури й не ввійшли до цього видання.

Валерій Храновський

ШУМЕР

В ПЕРЕДВІЧНІ ДНІ, В БЕЗКОНЕЧНІ ДНІ...

В передвічні дні, в безконечні дні,
В передвічні ночі, в безконечні ночі,
В передвічні роки, в безконечні роки,
В ті колишні часи, коли все насущне в сьайві з'явилося,

ось коли,

5 В ті колишні часи, коли все насущне ніжно вимовилось,
ось коли,

Коли в оселях Країни хліб їсти стали, ось коли,
Коли в печах Країни плавильні тиглі робити стали,
ось коли,

Коли небеса від землі відступилися, ось коли,
Коли земля від небес відійшла, ось коли,
10 Коли людське ім'я встановилося, ось коли,
Коли Ан собі небо забрав, ось коли,
А Ёнліль собі землю взяв, ось коли,
Коли Ерешкігаль шлюбним дарунком світу підземному
подарували, ось коли

Коли в плавання вирушив він, коли в плавання
вирушив він, ось коли,

- 15 Коли Батько світом підземним поплив, ось коли,
Коли Ёнкі світом підземним поплив, ось коли, —
Кидаються Малі до володаря,
Линуть Великі до Енкі,
Ці Малі — камені руки,
20 Ці Великі — то камені, від яких танцюють тростини.
Навколо кіля човна Енкі
Вони розсипаються, мов черепахи,
Перед носом човна владаревого
Вода, наче вовк, усе пожирає,
25 За кормою човна Енкі
Вода, наче лев, лютує, —
Тоді, в ті дні, древо, єдине древо, хулуппу-древу,
На березі Євфрата чистого посаджене,
Води Євфрата п'є воно, —
30 Вітер південний налітає щосили, корені вириває,
віття його ламає,
Євфрат водою його збиває.
Жінка, словам Ана покірна, йде,
Словам Енліля покірна, йде,
Древо рукою своєю бере, до Урука приносить.
35 У квітучий сад Інанні його несе.
Жінка рук не покладає, древо плекає,
Жінка очей не зводить, рук не покладає, древо плекає.
«Коли ж буде престол чудовний, щоб я сіла?» — питає.
«Коли ж буде ложе чудовне, щоб я лягла?» — питає.
40 П'ять років минуло, десять років минуло.
Виросло древо, кору його не розколоти.
У корінні його змія, що не знав закляття, зробила
кубло.

У вітті його Анзуд-птаха вивів пташеня.
Посередині Ліліт-діва спорудила собі житло.

- 45 Діва білозуба, серце безтурботне.
Світла Інанна, як вона гірко плаче!

На світанні, коли небосхил засяяв,
Коли на світанні загомоніли птахи,
Ўту з опочивальні вийшов.

50 Сестра його, світла Інанна,
До Уту-героя волає:
«Брате мій, у ті передвічні дні, коли судилися судьби,
Коли над Країною пролився достаток,
Коли Ан собі небо забрав, ось коли,

55 А Му́лліль собі землю взяв, ось коли,
Коли Гаша́нгаль шлюбним дарунком у Кур підземний
подарували, ось коли
Коли в плавання вирушив він, коли в плавання
вирушив він, ось коли,
Коли Батько у Кур підземний поплив, ось коли,
Коли Ама́нкі у Кур підземний поплив, ось коли, —

60 Кидаються Малі до володаря,
Линуть Великі до Аманкі,
Ці Малі — камені руки,
Ці Великі — то камені, від яких танцюють тростини.
Навколо кіля човна Аманкі

65 Вони розсипаються, мов черепахи,
Перед носом човна владаревого
Вода, наче вовк, усе пожирає,
За кормою човна Аманкі
Вода, наче лев, лютує, —

70 Тоді, в ті дні, деревце, єдине деревце, хулуппу-деревце,
На березі Євфрата чистого посаджене,
Води Євфрата п'є воно, —
Вітер південний налітає щосили, корені вириває,
віття його ламає,
Євфрат водою його збиває.

75 Жінка, словам Ана покірна, йде,
Словам Мулліля покірна, йде,
Деревце рукою своєю я взяла, в Урук принесла,
В сад квітучий Гашанни його внесла.
Я, жінка, рук не поклала, деревце плекала,

- 80 Я, Гашанна, очей не зводила, рук не покладала,
деревце плекала.
«Коли ж буде престол чудовний, щоб я сіла?» — питала.
«Коли ж буде ложе чудовне, щоб я лягла?» — питала.
П'ять років минуло, десять років минуло.
Виросло деревце, кору його не розколоти.
- 85 У корінні його змія, що не знає закляття, зробила кубло.
У вітті його Анзуд-птаха вивів пташеня.
Посередині Ліліт-діва спорудила собі житло.
Діва білозуба, серце безтурботне».
Світла Інанна, як вона гірко плаче!
- 90 Брат її, герой Уту, на ці слова її не озвався.
На світанні, коли небосхил засяяв,
Коли на світанні загомоніли птахи,
Уту з опочивальні вийшов.
Сестра його, світла Інанна,
- 95 До Гільгамеша могутнього волає:
«Брате мій, у ті передвічні дні, коли судилися судьби,
Коли над Країною пролився достаток,
Коли Ан собі небо забрав, ось коли,
А Мулліль собі землю взяв, ось коли,
- 100 Коли Гашангаль шлюбним дарунком у Кур підземний
подарували, ось коли,
Коли в плавання вирушив він, коли в плавання
вирушив він, ось коли,
Коли Батько у Кур підземний поплав, ось коли,
Коли Аманкі у Кур підземний поплав, ось коли, —
Кидаються Малі до володаря,
- 105 Линуть Великі до Аманкі,
Ці Малі — камені руки,
Ці Великі — то камені, від яких танцюють тростини.
Навколо кіля човна Аманкі
Вони розсипаються, мов черепахи,
- 110 Перед носом човна владаревого
Вода, наче вовк, усе пожирає,
За кормою човна Аманкі

- Вода, наче лев, лютує, —
Тоді, в ті дні, деревце, єдине деревце, хулуппу-деревце,
115 На березі Євфрата чистого посаджене,
Води Євфрата п'є воно, —
Вітер південний налітає щосили, корені вириває,
віття його ламає,
Євфрат водою його збиває.
Жінка, словам Ана покірна, йде,
120 Словам Мулліля покірна, йде,
Деревце рукою своєю бере, в Урук приносить,
В сад квітучий Гашанни його несе.
Жінка рук не покладає, деревце плекає,
Гашанна очей не зводить, рук не покладає, деревце
плекає.
125 «Коли ж буде престол чудовний, щоб я сіла?» — питає.
«Коли ж буде ложе чудовне, щоб я лягла?» — питає.
П'ять років минуло, десять років минуло.
Виросло деревце, кору його не розколоти.
У корінні його змія, що не знає закляття,
зробила кубло.
130 У вітті його Анзуд-птаха вивів пташеня.
Посередині Ліліт-діва спорудила собі житло.
Діва білозуба, серце безтурботне.
Я, світла Гашанна, як гірко я плачу!»
На слова, що сестра його мовила,
135 Брат її, Гільгамеш могутній, на слова її озвався.
Пояс, що важив п'ятдесят мін, він одяг,
П'ятдесят мін йому — наче тридцять сіклів.
Бронзову сокиру, дорожню свою сокиру,
Сім талантів і сім мін завважки, узяв у руку.
140 У корінні змію, що не знає закляття, убив.
У вітті Анзуд-птаха схопив пташеня своє, полетів у гори.
Посередині Ліліт-діва зруйнувала своє житло,
Зруйнувавши, кинулась утікати.
А дерево — коріння його він зрубав,
віття його він розколов.

- 145 Земляки його, що з ним разом були,
Віття його відтяли, пов'язали, —
Сестрі своїй, чистій Інанні, для престолу віддав,
Для ложа її віддав.
Він же з коріння барабан собі зробив чудесний, П'укку.
- 150 З віття барабанні палички зробив чудесні, Мікку.
Барабан гучний, він барабан на просторі вулиці виносить,
Гучний, голосний, він на широку вулицю його виносить.
Юнаки його міста заграли на барабані.
Вони, діти вдовині, котрі невтомно скачуть:
- 155 «О горло моє, о стегна мої!» — так вони гірко плачуть.
У кого мати є — вона синові харчі приносить,
У кого сестра є — вона братові узливає воду.
Коли ж вечір настав,
Там, де стояв барабан, позначив він місце.
- 160 Він барабан перед собою підняв, заніс його в оселю.
Коли ж ранок настав, там, де місце його він позначив,
там, де вони танцювали,
Від проклять удовиних,
Від зойків маленьких дівчаток: «О Уту!» —
Барабан з паличками барабанними впав до підземного
світу.
- 165 Він намагався, він не дістав їх.
Він руку простягав, він не дістав їх.
Він ногу простягав, він не дістав їх.
Там, перед брамою Ганзіра, перед світом підземним
вони лежать.
- Гільгамеш ронить сльози, позеленів од горя:
- 170 «О мій барабан, о мої палички!
Барабан! Його розкішшю не наситився я,
Його повнозвуччям не натішився я!
Якби ж барабан мій у тесляревому домі ще був!
Тесляреву дружину, як рідну матір, я шанував би!
- 175 Тесляреву дочку, як молодшу сестру, я шанував би!
Мій барабан у підземний світ упав, хто його звідти
дістане?

Мої палички у Ганзір упали, хто їх звідти мені дістане?»
Слуга його Енкїду йому відповідав:
«Пане мій, як ти гірко плачеш! Чого ти смутиш
своє серце?»

- 180 Нині я барабан твій з підземного світу тобі поверну,
Твої палички із Ганзіра я воістину тобі дістану!»
Гільгамеш так до Енкїду мовить:
«Якщо нині до підземного світу зійдеш ти,
Пораду тобі я дам, послухай мою пораду,
185 До слів, що тобі я мовлю, зверни свій розум!
В одіж світлу ти не вбирайся —
Вони тебе матимуть за духа-блукальця.
Оливою свіжою ти не намащуйся —
На пахтіння її вони до тебе зберуться.
- 190 Брати в Кур списа ти не повинен —
Ті, що списом убиті, тебе обступлять,
Жезла кизилового не бери в свою руку —
Духи мертвих тебе неодмінно вхоплять.
Взуття не надівай на ноги —
- 195 У підземному світі не можна тобі шуміти.
Не цілуй дружину, яку ти любиш,
Не бий дружину, яку не любиш.
Не цілуй дитину, яку ти любиш,
Не бий дитину, яку не любиш.
- 200 Волання підземного світу тебе здолають.
У тієї, котра лежить, у тієї, котра лежить,
У матері бога, Ніназу, у тієї, котра лежить,
Її стегна прекрасні вбранням не вкриті,
Її світлі груди льоном не вкриті,
- 205 Її голос, як чиста мідь, бринить,
Волосся вона куйовдить, немов солому». Енкїду слів свого пана не слухав.
В одіж світлу він убрався —
Вони його мали за духа-блукальця.
- 210 Оливою свіжою з кам'яної посудини він намастився —
На пахтіння її вони до нього зібрались.

- Списа в підземний світ він кинув —
Ті, що списом убиті, його обступають.
Жезл кизиловий він бере в свою руку —
- 215 Духи мертвих його хапають.
Взуття на ноги він надіває —
Тріщини робить у підземному світі.
Цілує дружину, яку він любить.
Б'є дружину, яку не любить.
- 220 Цілує дитину, яку він любить.
Б'є дитину, яку не любить.
Волення підземного світу його долає.
У тієї, котра лежить, у тієї, котра лежить,
У матері бога, Ніназу, у тієї, котра лежить,
- 225 Її плечі світлі вбранням не вкриті,
Її груди світлі — мов для пахоців чаші.
Коли Енкіду з підземного світу схотів піднятися,
Намтар його не вхопив, Азаг його не вхопив,
Земля його вхопила.
Нергала страж нещадний його не вхопив,
Земля його вхопила.
- 230 На полі битви мужів він не впав, Земля його вхопила.
Гільгамеш могутній, син Нінсун,
До Енліля, у храм Екур іде самотою,
Перед Енлілем він ридає:
«Батьку Енліль, мій барабан у підземний світ упав,
- 235 Мої палички у Ганзір упали.
Енкіду спустився їх повернути,
підземний світ його вхопив.
Намтар його не вхопив, Азаг його не вхопив,
підземний світ його вхопив,
Нергала страж нещадний його не вхопив,
підземний світ його вхопив.
На полі битви мужів він не впав,
підземний світ його вхопив».
- 240 Батьку Енліль на слова його не озвався, і в Ереду він іде,
До Енкі, у храм Ереду іде самотою,

- 270 «Він як той, котрий воду п'є у степу з бурдюка,
що приніс його миршавий отрок».
«Того, хто чотирьох синів має, бачив ти?» —
«Бачив». — «Як йому там?»
«Він як той, що запряг чотирьох віслюків, радіє серцем».
«Того, хто п'ятьох синів має, бачив ти?» — «Бачив». —
«Як йому там?»
«Він як писар майстерний, що сміливо йде до палацу».
- 275 «Того, хто шістьох синів має, бачив ти?» — «Бачив». —
«Як йому там?»
«Він як добрий землероб, радіє серцем».
«Того, хто сімох синів має, бачив ти?» — «Бачив». —
«Як йому там?»
«Наче друг богів, він сидить у кріслі, тішиться гуком
танечним».
«Того, хто спадкоємця не має, бачив ти?» — «Бачив». —
«Як йому там?»
- 280 «Хліб, подібний до цегли, розбитої вітром, їсть він».
«Євнуха з палацу бачив ти?» — «Бачив». —
«Як йому там?»
«Стоїть у кутку, як наглядч, горластий погонич».
«Жону, котра не родила, бачив ти?» — «Бачив». —
«Як їй там?»
«Наче глечик, що дурень розбив, життя її, —
радощів не дає нікому».
- 285 «Отрока юного, що з лона жони не зривав одежі,
бачив ти?» — «Бачив». — «Як йому там?»
«Я мотузку йому дав на поміч, над мотузкою він ридає».
«Дівчину юну, що з мужа не зривала одежі, бачив ти?» —
«Бачив». — «Як їй там?»
«Я тростину їй дав на поміч, над тростиною вона ридає».
. . . . .
- 290 «Харчу він не має, води не має, покидьки він їсть,
поміи він п'є, живе за міською стіною»
. . . . .
«Виразками він укритий, наче бик, що їдять його гедзі».

«Того, хто в битві поліг, бачив ти?» — «Бачив». —

«Як йому там?»

«Його батько голову його охопив і над ним ридає».

295 «Дух того, про кого подбати нікому, бачив ти?» —

«Бачив». — «Як йому там?»

«Шматки хліба, що на вулицю кинуті, їсть він».

«Чоловіка, якого опорною палею збито й накрито,

бачив ти?» — «Бачив». — «Як йому там?»

«Горе матінці моїй!» — він кричав,

коли паля його розтинала!

Крихти хліба свого палицею він розбиває».

300 «Того, хто у розквіті віку помер, бачив ти?» —

«Бачив». — «Як йому там?»

«Там, де ложе богів, він лежить так само».

«Моїх немовлят мертвонароджених, що не знають себе,

бачив ти?» — «Бачив». — «Як їм там?»

«Навколо столів золотих і срібних, де мед

і смачні вершки, пустують».

305 «Кинутого у вогонь бачив ти?» — «Ні, не бачив.

Духа-привида в нього нема, дим його на небо піднісся».

Хвала!

ПОСЛИ АГИ...

Посли Аги, сина Ен-Мебаргесі,
З Кіша в Урук до Гільгамеша з'явилися.
Гільгамеш перед старійшинами свого міста
Слово мовить, їхнього слова шукає:

5 «Щоб нам викопати криниці, в країні всі викопати
криниці,

Великі й малі викопати в країні,
Щоб завершити роботу, відро мотузкою прив'язати,
Перед Кішем голів не схилимо, Кіш здолаємо збройно!»
Рада старійшин міста Урука.

10 Гільгамешу відповідає:
«Щоб нам викопати криниці, в країні всі викопати
криниці,

Великі й малі викопати в країні,
Щоб завершити роботу, відро мотузкою прив'язати,
Перед Кішем голови схилимо, Кіш не здолаємо збройно!»

15 Гільгамеш, верховний жрець Кулаба,
Він сподівається на Інанну,
Слова старійшин не прийняв серцем,
І вдруге Гільгамеш, жрець Кулаба,
Перед мужами міста слово мовить, їхнього слова шукає:

20 «Щоб нам викопати криниці, в країні всі викопати
криниці,

Великі й малі викопати в країні,
Щоб завершити роботу, відро мотузкою прив'язати,
Перед Кішем голів не хиліть, Кіш здолайте збройно!»
Рада мужів міста Урука

25 Гільгамешу відповідає:
«О ви, що стоїте, ви, що сидите!
Ви, що йдете за військовим вождем!
Ви, що ногами стискаєте боки осла! —
Хто дихає задля захисту міста? —

- 30 Перед Кішем голів не схилимо, Кіш здолаємо збройно!
Урук — божих рук робота,
Банна — храм, що спустився з неба:
Великі богове його творили!
Потужного муру, що сягнув грізних хмар,
- 35 Могутнього міста, що торкнулось небесних круч,
Віднині хранитель, військовий вождь-проводир — це ти!
Віднині воїтель, улюблений Аном володар — це ти!
Як ти можеш страхатися Аги?
Військо Аги мале, рідшають його лави,
- 40 Його люди не сміють підвести очі!»
Тоді Гільгамеш, жрець Кулаба, —
Як заграло серце від слова мужів, звеселилась печінка!
Мовить він до слуги свого, Енкіду:
«Нині замість мотики сокира буде!
- 45 Бойова зброя до стегна твого має вернутись,
Сяйвом слави її ти вкриєш!
А Агу, як вийде він, моє сяйво вкриє!
Хай змішаються мислі його, потьмариться розум!»
І п'яти днів нема, й десяти днів немає,
- 50 А вже Ага, син Ен-Мєбарagesі, підступив до Урука.
Змішались мислі Урука.
Гільгамеш, верховний жрець Кулаба,
До мужів своїх доблесних мовить слово:
«Герої мої! Гострозори мої!
- 55 Відважний хай встане, до Аги піде!»
Гірішхуртура, чільний радник вождя,
Вождеві своєму хвалу підносить!
«Воїстину я до Аги піду!
Хай змішаються мислі його, потьмариться розум!»
- 60 Гірішхуртура з головної брами виходить.
Гірішхуртуру біля головної брами, при виході,
При виході біля головної брами його схопили.
Тіло Гірішхуртури вони мордують.
До Аги його приводять.
- 65 До Аги він мовить слово.

Він мовить, а чашник Урука на мур піднявся.
Через мур він висунув голову.
Ага його там помітив,
До Гірішхуртури мовить:
70 «Слуго! Муж цей — вождь твій?»
«Муж цей — не вождь мій!
Бо вождь мій — воістину муж!
Чоло його грізне, воістину так!
Гнів тура в очах, воістину так!
75 Борода — лазурит, воістину так!
Милість у пальцях, воістину так!
Хіба він не поверг би людей, хіба він не підніс би людей?
З пилюгою хіба не змішав би людей?
Ворожі країни — не подолав би?
80 Прахом «уста земель» — не вкрив би?
Ніс вантаженого човна — не відтяв би?
Агу, вождя Кіша, серед війська його у полон не забрав би?»
Вони його б'ють, вони його мучать,
Тіло Гірішхуртури вони мордують.
85 Слідом за чашником Урука — Гільгамеш на мур піднявся,
На малих і старих Кулаба впало його сяйво.
Воїни Урука схопили бойову зброю,
Біля міської брами та по завулках стали.
Енкіду вийшов з міської брами.
90 Гільгамеш через мур висунув голову,
Ага його там помітив.
«Слуго! Муж цей — вождь твій?»
«Муж цей — вождь мій!
Правду сказано, воістину так!»
95 Людей він поверг, людей він підніс,
З пилюгою людей він змішав,
Ворожі країни він подолав,
Прахом «уста земель» уквив,
Ніс вантаженого човна відтяв,
100 Агу, вождя Кіша, серед війська його у полон забрав».
Гільгамеш, верховний жрець Кулаба,

Мовить до Аги:

«Ага — староста в мене, Ага — доглядач робіт у мене!

Ага — начальник у війську в мене!

105 Аго, птаха-втікача ти годуєш зерном!

Аго, ти втікачів повертаєш додому!

Аго, ти повернув мені подих!

Аго, ти повернув мені життя!»

«Урук — божих рук робота!

Потужного муру, що сягнув грізних хмар,

110 Могутнього міста, що торкнулось небесних круч,

Ти хранитель, військовий вождь-проводир — це ти!

Воїтель, улюблений Аном володар — це ти!

Перед Уту колишню силу собі повернув.

Агу для Кіша визволив ти!

115 О Гільгамеш, верховний жрець Кулаба,

Добра пісня похвальна тобі!»

ЖРЕЦЬ ДО ГОРИ БЕЗСМЕРТНОГО...

Жрець до Гори Безсмертного помисли звернув,
Жрець Гільгамеш до Гори Безсмертного помисли
звернув.

Рабові своєму Енкіду він мовить слово:

«Енкіду, ворожіння на цеглі не віщує життя!

5 В гори піду, здобуду славу!

Серед славних імен — себе прославлю!

Де імен не славлять — богів прославлю!»

Раб його Енкіду — йому відповідає:

«Пане, як підеш у гори, Уту сповісти!

10 Бога Уту, героя Уту сповісти!

Гори! Вони — творіння Уту, Уту сповісти!

Гори, де рубають кедрі, — творіння героя Уту,

Уту сповісти!»

Ось Уту в небесах лазуровою діадемою себе увінчав,

З піднятим чолом по небу пішов.

15 Гільгамеш козенятко чисте, біленьке взяв,

Козенятко руде, жертовне до грудей притис,

Руно до вуст у молитві підніс,

Богові Уту на небеса кричить:

«Уту, в гори я шлях верстаю, ти ж помічником мені будь!»

20 В гори кедрів я шлях верстаю, ти ж помічником мені

будь!»

Уту з небес йому відповідає:

«Всемогутній, шанований ти, чого ж у гори прямуєш ти?»

Гільгамеш йому відповідає:

«Уту, слово тобі скажу, до мого слова слух прихили!

25 Про свої задуми мовлю, до надій моїх слух зверни!

Люди вмирають у мене в місті, сумує серце!

Люди відходять, і серце в тузі!

Через мур міський похилився я,

Трупи в річці побачив я,

У кого родина — до родини своєї, у кого мати —
до матері своєї,
Хлопці-одинаки — до нього, з них п'ятдесят —
за ним стали.

- 65 До ковалевого дому іде він.
Мідну сокиру йому відлили — для могутніх рук.
У темний сад серед поля прямує він.
Міцне дерево — яблуню, самшит зрубали йому.
Його земляки-супутці беруть їх до рук.
- 70 От перший з них, старший брат, лапи лева і кігті орла
у нього, —
До гори на жердині воістину його несуть.
Першу гору вони перейшли, не побачили кедрів у горах.
Сім гір перейшли.
Гір, де рубають кедри, не досягли.
- 75 Жрець Гільгамеш, що рубає кедри, —
Кедри! Гільгамешеві їх рубати, —
Жрець Гільгамеш на спочин спинився.
.....
- Сон оповив його, наче мла пустелі.
- 80 Сон огорнув його, — уділ людини.
Його земляки, його супутці,
Край підніжжя гори б'ють у барабани!
Це сон, і вві сні — видіння!
Запитай його — він не відповість!
- 85 Торкни його — він не встане,
Поклич його — не озветься він.
«О ти, що спиш, о ти, що спиш!
Гільгамешу! О жерче! Сине Кулаба! Доки будеш ти спати?
Насупились гори, простерли тіні,
- 90 Зоря кинула світло вечірнє,
Уту до матері — Нінгаль додому пішов з піднятим чолом,
О Гільгамешу, доки будеш ти спати?
Твої земляки, твої супутні,
Біля підніжжя гори вколо тебе стоять юрбою!

95 Мати твоя хай на тебе не скаржиться на вулицях
твого міста!»

Світлий розумом, він прокинувся.
За велінням його геройським — дорожнє вбрання несуть.
Дорожнє вбрання легке він бере, укриває ним груди.
Наче Бик Землі Великої, встав,

100 До землі обличчя схилив, зубами заскреготів.
«Життям матері — Нінсун, батька світлого —
Лугальбанди, клянусь!
Задля слави матері — Нінсун, як вві сні було явлено,
я здійснию!»

І воістину вдруге сказав він:
«Життям матері — Нінсун, батька світлого —
Лугальбанди, клянусь!

105 Доки муж той, — чи муж він, чи бог він, —
доки схоплений він не буде,
У гори верстатиму шлях, геть від міста верстатиму шлях!»
Вірний раб мовить слово, для життя охоронне слово.
Панові мовить він слово:
«Мужа того ти не бачив, о пане, — серце твоє не тремтіло!

110 Мужа того я бачив — серце моє тремтіло!
Герой! Його зуби — драконячі зуби!
Вид його — вид левиний!
Горло його — потоп ревучий!
Чоло його — племінь палючий! Немає від нього рятунку!

115 Пане мій, тобі — в гори, мені — у місто!
Рідній матері твоїй мовлю, що світоч твій згас, —
заголосить вона,
Про загибель твою мовлю згодом, — заволає вона!»
«Ніхто інший не вмере за мене!
Човен із вантажем у воді не тоне!

120 Нитки потрійної ніж не ріже!
Один воїн — двох не здолає!
У тростиновій хижі вогонь не гасне.
Ти мені будь за підмогу, я буду тобі за підмогу,
і хто нас занапастить?
Коли затоплений, коли затоплений,

- 125 Коли човен Магана затоплений був,
Коли човен Магілума затоплений був,
Все живе навантажили в Життедайний Човен!
Давай твердо станемо тут, на нього ми глянемо тут!
Коли ми станемо тут,
- 130 побачиш блиск, побачиш блиск, — тоді повернись!
Почуєш зойк, почувеш зойк, —
тоді повернись!»
«За тебе воістину стану я!
Самого тебе не залишу я!»
Зачаївся Хувава в кедровому лісі.
- 135 Глянув на них — у погляді смерть!
Чоло повернув — згуба на чолі!
Закричав — то прокляття крик!
Герой-богатир! Крик його — буря!
Гільгамеш до нього спрямовує путь.
- 140 . . . . .
«Життям матері — Нінсун, батька світлого —
Лугальбанди, клянусь!
Воістину гори — житло твоє, гори — лігвище твоє!
Заради нащадків своїх я в гори твої увійду,
У володіння твої вступлю!
- 145 Для ніг твоїх, малих ніг,
Окови малі зроблю я!
Для ніг твоїх, великих ніг,
Окови великі зроблю я!»
Промінь жаху, перший свій промінь,
Хувава скинув на них.
- 150 Земляки Гільгамеша, супутники Гільгамеша.
Зрубали гілля його, зв'язали гілля його,
До підніжжя гори склали його.
Промінь жаху, другий свій промінь,
Хувава скинув на них.
- Земляки Гільгамеша, супутники Гільгамеша,
- 155 Зрубали гілля його, зв'язали гілля його,
До підніжжя гори склали його.

- Промінь жаху, третій свій промінь,
Хувава скинув на них.
Земляки Гільгамеша, супутники Гільгамеша,
Зрубали гілля його, зв'язали гілля його,
160 До підніжжя гори склали його.
Промінь жаху, четвертий свій промінь,
Хувава скинув на них.
Земляки Гільгамеша, супутники Гільгамеша,
Зрубали гілля його, зв'язали гілля його,
До підніжжя гори склали його.
165 Промінь жаху, п'ятий свій промінь, Хувава скинув на них.
Земляки Гільгамеша, супутники Гільгамеша,
Зрубали гілля його, зв'язали гілля його,
До підніжжя гори склали його.
Промінь жаху, шостий свій промінь,
Хувава скинув на них.
170 земляки Гільгамеша, супутники Гільгамеша,
Зрубали гілля його, зв'язали гілля його,
До підніжжя гори склали його.
Коли ж останній, сьомий свій промінь він скинув на них,
до покоїв Хувави вступив Гільгамеш.
Вид Хувави подібний до змія,
що згорнувся посеред виноградника!
175 Наче вогнем палющим, Гільгамеш ляпасом його обпik!
Клацає зубами Хувава!
Мов спійманому бикові, зв'язали ноги,
Мов полоненому воїну, скрутили лікті!
Хувава ридає, позеленів він!
180 «Гільгамешу, дозволь звернутись до тебе!
Пане мій, дай мовити слово!
Рідної матері я не відаю, батька рідного я не знаю!
В горах я народився, воїстину ти — мій батько!»
Гільгамеша душею небес закликав,
душею землі закликав, душею надр закликав!
185 За руку його хапав: «Перед тобою схилюсь!»
Тоді Гільгамеш, син Нінсун, злагіднішав серцем,
Рабові своєму Енкіду він мовить слово:

- «Енкіду, нехай полонений птах вертається до гнізда!
Хай полонений воїн вертається до материнського лона!»
- 190 Енкіду Гільгамешеві відповідає:
«Коли найвищий не свідомий діянь своїх,
Коли найбільший не свідомий діянь своїх,
Коли наймудріший не свідомий діянь своїх,
Доля його пожирає, доля, якій все байдуже!
- 195 Якщо полонений птах повернеться до гнізда,
Якщо полонений воїн повернеться до материнського лона,
То до матері, що тебе породила, не повернешся ти!
Героя полоненого — на волі, єна полоненого,
повернутого в гіпар,
Жерця полоненого, повного радості, —
хто бачив таке на віку?
- 200 Він заступить тобі гірські стежини,
Поруйнує тобі дороги».
Хувава чує слова Енкіду,
Хувава мовить до Енкіду слово:
«Недобре сказав про мене Енкіду!
- 205 Наймит, який продається за харч,
Який позаду від суперника йде,
Сказав про мене недобре слово!»
Щойно це мовив Хувава,
Вони долю йому судили.
- 210 Сам Енкіду у гніві своєму
Відрубав йому голову, загорнув у ряднину.
До бога Енліля, до богині Нінліль вони ступили.
Ледь Енліль та Нінліль до них обернулись,
Ледь перед Енлілем поцілували землю,
- 215 Покров розгорнули, голову дістали,
Перед Енлілем її поклали.
Голову Хувави Енліль побачив,
На Гільгамеша спалахнув гнівом.
«Нащо ви отаке вчинили?
- 220 . . . . .
Перед вами нехай би сів він!
Вашого хліба хай скуштував би!

Води вашої чистої хай би випив!»

Енліль звідти, де жив Хувава, забрав промені сяйва.

225 Перший промінь його Великій річці віддав.

Другий промінь його . . . . . віддав.

Третій промінь його . . . . . віддав.

Четвертий промінь могутньому леву віддав.

П'ятий промінь Каменю Прокляття віддав.

230 Шостий промінь Великій горі віддав.

Сьомий промінь богині Нунгаль віддав.

Владарю променів Гільгамешу, дикому бикові,

що до гір дійшов, що до моря зійшов,

Всесильному богові Енлілю — слава! Богові Енкі — слава!

О Гільгамеш, верховний жрець Кулаба!

235 Добра пісня похвальна тобі!

ЕНЛІЛЬ! УСЮДИ...

Енліль! Усюди могутні кличі його, священна мова його!
Те, що з вуст його, — непорушне, що присудив він —
дано навіки.

Він погляд здіймає — стрясає гори!

Він світлом сяє — проймає гори!

5 Батько Енліль державно сидить у священному капищі,
у могутньому капищі!
Він — Нунамнір! Досконале його владування,
його князювання!

Богове Землі перед ним похилились,
Ануннаки-богове до нього надходять,
З вірою в мудрість його надходять!

10 Велетень! Володар! У всесвіті він великий!
Він мудрець і знавець законів!
Розумом він могутній! Собі за оселю обрав він
священну округу Дуранкі.
Він Кіуру, місцю величі, дав пишатись у царському
блиску!
Його житло — це місто Ніппур, козловидний вожай
небес і землі!

*

Місто! Образ його побиває жахом!

15 Його мури! Сам бог підступитись до нього не годен!
За мурами — гомін, поклики спраглих битви,
поклики військових таборищ!
Ніппур — западня для ворожих країн, він їх ловить
пасткою й сіттю!

Суперечникам він не подовжить життя,
На суді не дозволить мовити слів хули.

20 І всередині, й зовні — облудної мови,
Суперечок, переступів, ворожнечі,

Злісних суддів, гнітючого тиску,
Злісних поглядів, насильства, доносів,
Зухвалості та клятвопорушень —
25 Такої мерзоти не знає місто.
Руки Ніппура — великі сіті!
Орел по місту гуляє вільно!
Ворогові й лиходію від них не сховатись!
Дар міста Ніппура — правда:
30 Правосуддя вершить навіки!
На надбережжі — ошатні люди.
Старший виховує меншого, настановляє, виводить
у люди,
Батькових слів наслухаючи пильно, дитина бере
табличку до рук.
Свою матір шануючи лагідно, син до старості доживає.

*

35 В місті, священній оселі Енліля,
В Ніппурі, у святах святих батька, Могутнього Бескета,
Квітуче капище, Екур, храм лазуровий із праху підніс він,
Наче гору високу, на чистому місці його змурував.
І він, його князь, Могутній Бескет, батько Енліль,
40 В Екурі, у могутнім святилищі, в капищі він сидить!
Таїнства храму не скасують богове,
Обряди чисті, наче земля, безмежні,
Його сили таємні зорові недосяжні,
Його покої, наче море, великі,
45 Його символи-знаки — зорі,
Його володар вічні таїнства сотворив бездоганно!
Всі слова його — вислови щонайвищі,
Його заклинання — молитви.
Його діла — благовісні пророцтва,
50 Його вівтарі — тривкі й непохитні,
В свято — масло й вершки ллються щедро!
Накреслення його чудесні, його заміри повні величі!
На заході свято, на сході — свято,
Храм Енліля — гора достатку,

55 Там офіри приймають, гріхи відпускають!
Верховний жрець звеличений разом з храмом,
Джерела храму цілющої сповнені моці,
Його жерці досконали в своїх обрядах,
Його служителі чисті в своїх молитвах,
60 Могутній його орач, вірний пастир Шумеру,
В добрі дні народжений із сподіванням!
Орач, що створив поля широкі,
Пройде по ниві — хліба колосяться!
Лазуровому Екуру не загрожує битва!

*

65 Енлілю! Коли своєю рукою святе селище на землі
накреслив,
Коли місто Ніппур сам собі збудував,
То Кіур, громаддя, твою чисту землю напоїв
солодкою водою.
В осередді всіх сторін світу, в окрузі Дуранкі собі
збудував!
Твердь його — душа чужодальніх і ближніх країн,
70 Цеглини його — глянцево-червоні,
основа його — з синього лазуриту!
Наче бик, у Шумері він підніс роги сяйва!
Чужоземні країни перед ним похилились!
У великих святах, у достатку дні свої там проводять люди!
Енлілю! Небо й земля щедро обдарували тебе!
75 В Абзу могутнє капище поставили тобі!
У глибині гори, в темній кумирні — вшановувати тебе.
У лазуровому Екурі, храмі величі — сяяти тобі!
Блиск храму досягає неба!
Тінь його впала на всі країни!
80 Зубці його встромлені у небеса!
Жерці храму, служителі храму
Складають у храмі священні офіри,
Зі словами молитви схиляються в ньому!
Енлілю! Тому пастиреві, що ти побачиш,

85 Обранцеві, що його піднесеш у країні,
Країну — йому у руки, країну — йому під ноги.
Схилиш перед ним далекі країни!
Наче вода, котра ллється повсюди в світі,
Дари стікаються до великих сховищ,
90 Пожертви збираються у скарбниці,
Данину на дворі головному складають,
Приносини Екуру, лазуровому храму.

*

Енліль! Всесвіту добрий пастир,
Пастух, який відає усіма життями,
95 Чиє князювання сходить у сяйві!
Тіарою священною себе вінчав він!
Коли він у горах сидить на троні,
Він, мов райдуга, обіймає небо,
Наче хмара пливка, ширяє у піднебессі!
100 Князь небес — тільки він, дракон землі — тільки він!
Найвеличніший між Ануннаками — він!
Він сам називає судьби,
І ніхто з богів його не бачить!
Його посол і порадник Нуску
105 Слова і тіла, що Енліль замислив,
Відає з ним, радить з ним раду,
Наказів Енліля він виконавець,
До нього здійсмає в молитві руки!

*

Без Енліля, Могутнього Бескета,
110 Не змуровано міста, не закладено селища,
Не збудовано хліва, не закладено обори,
Вождя не піднесено, жерця не народжено,
Оракулом не обрано служителя храму,
Нема у загонах проводирів війська.
115 Потоків води не відводять в канали,
Мол хвостом не врізається в море,

Море насипу не наливає.

Глибоководні риби в заростях тростини

не викидають ікри,

Небесні птахи на землі просторій не в'ють гнізда,

120 Грозові хмари у небесах не розкривають пащ.

На ниві і в полі не колоситься пістрявий ячмінь,

Серед степу — краса його — злаки й трави не заквітають,

У садах дерева не родять важких плодів.

Без Енліля, Могутнього Бескета,

125 Богиня Нінту людей не косить,

Корова у хліві не приносить теляти,

Вівця у кошарі не приносить ягняти,

Люди, що множаться без упину,

У злитті свого сім'я не виливають,

130 Звірина, четвероногі тварини,

Одне одного не покривають у паруванні.

Енлілю! Досконалість твоя примушує замовкати!

Суті твоєї не зрозуміти, не розплутати ниток,

Ниток перехрещених, що незримі для смертних,

135 На славу божу твою — воювати!

Ти собі сам — і пан, і порадник!

Твої задуми — хто вгадає?

Твої сили таємні — не підвладні нікому!

Твій лик не видимий жодному богу!

140 Верховний жрець, бог, Енліль, — ти!

Верховний суддя небес і землі — ти!

Твоє непорівнянне Слово! Могутнє воно!

Немов небеса, воно! Немов хмара, воно!

За Словом твоїм Ануннаки-богове творять плодючість!

Слово твоє небесам — опора, Слово твоє землі —

основа!

145 Небесам опора, небесам підтримка,

Землі — основа непорушна!

До небес наближаючись, воно плодюще:

Лле дощами з небес достаток!

До землі наближаючись, воно плодоносне:

150 Плоди землі ростуть у достатку!
Слово твоє! Плоди — воно! Слово твоє! Зерно — воно!
Слово твоє — повноводий потік, життя всіх
піднебесних країн!

.....

155 Мати Нінліль, твоя дружина, на небо викрадена тобою,
У шатах чистих, чудесних, світлих,
Обраниця вірна, тобою піднесена!
Ласкава, дбайлива господиня Екура!
Твоя порадиця з мудрою мовою,

160 Велемудра, солодкомовна,
В чистому капищі, у священному капищі сидить
поруч з тобою,
До тебе мовить, дає поради,
Там, біля сходу сонця, вершить судьби з тобою разом!
Нінліль! Володарка всесвіту! Піднебесних країн
господиня!

165 Разом з Могутнім Бескетом оспівана!
Вершина, слово якої незламне,
Помічниця, чия непорушна мова,
Чії вислови — миттьові,
Чії наміри — тверді слова!

170 О, могутній Бескете, батьку Енлілю!
Хвальна пісня тобі — над усе!

МІСТО — ЗВ'ЯЗОК ЗЕМЛІ І НЕБА...

- Місто — зв'язок землі і неба, і ми живемо в ньому,
Ніппур-місто — воістину місто, і ми живемо в ньому,
Місто «Пальмової Горожі», і ми живемо в ньому.
Там «Жіночий Потік», потік сяйнобризний біжить.
5 «Виноградна Пристань», міська пристань, стоїть,
І «Сусідня Пристань», причальна пристань, стоїть.
Там «Медове Джерело» водою своєю солодкою поїть.
Там «Княжий Потік», чиї води іскряться, тече.
А полям, що зрошені потоками його, по сто саженив
лік іде.
- 10 Там Енліль юний — юнак міста — живе.
Там Нінліль юна — дівчина міста — живе.
Нунбаршегуну — мати міста — живе.
Як у ті дні дівчині мати-родителька радила раду,
Нунбаршегуну Нінліль радила раду:
- 15 «Світлі води «Потоку Жіночого», чисті його струмені,
але ти не купайся в них.
І на берег «Потоку Княжого», Нінліль, ти не ходи.
Ясноокий Володар, гострозорий —
тебе око його угледить,
Бескет Могутній, Батько Енліль, гострозорий —
тебе око його угледить,
Пастир, вершитель Долі, гострозорий —
тебе око його угледить.
- 20 Він корінь здійме, тебе він обійме,
Радість серця, сім'я блаженства в утробу твою
він хлюпне, а тоді покине».
Так вона її напоумляла, на розум наставляла.
Світлі води «Потоку Жіночого», чисті його струмені,
і вона купається в них.
Нінліль — на берег «Потоку Княжого» вона йде.

- 25 Ясноокий Володар, гострозорий — її око його угледіло.
Бескет Могутній, Батько Енліль, гострозорий —
її око його угледіло.
Пастир, Вершитель Долі, гострозорий —
її око його угледіло.
Володар — «Хай буду з тобою близький!» — мовить їй,
а вона не хоче.
Енліль — «Хай буду з тобою близький!» — мовить їй,
а вона не хоче.
- 30 «Мое лоно мале, близькості не знає,
Мої губи юні, цілувати не вміють.
Провідає матінка, мене поб'є,
Дізнається батько, мене прожене,
Скажу подрузі — не вбереже таємниці...
- 35 Енліль раднику своєму Нуску мовить:
«Раднику мій Нуску!» — «До твоїх послуг!
Будівничий великий Екура, мій велителю, до твоїх послуг!»
«Ця дівчина... Така знадлива, така зваблива...
Ця Нінліль... Така знадлива, така зваблива...
- 40 Нецілована, немилувана...»
Радник своєму володарю подобизну човна приносить,
Мотуз для човника йому приносить,
Пліт великий йому приносить.
Володар під вітрилами пливе
- 45 До нецілованої, до немилуваної.
Батько Енліль під вітрилами пливе
До нецілованої, до немилуваної.
Відшукавши, за руку бере її,
Неціловану, немилвану.
- 50 У затишному місці поруч із собою кладе,
Цілує її, милує її.
Корінь здіймає, обіймає її —
Сім'я Зуена, сяйливого бога, вихлюпує їй в утробу.
Енліль через подвір'я Кіура проходить.
- 55 Коли Енліль через подвір'я Кіура проходить,
Усі п'ятдесят великих богів

Та сім богів, вершителів Долі,
Енліля в Кіурі вони хапають.
«Енлілю, порушнику заборон, покинь місто!
60 Нунамніре, порушнику заборон, покинь місто!»
Енліль — він сам вершитель Долі,
Нунамнір — він сам вершитель Долі.
Енліль відходить, Нінліль іде за ним,
Нунамнір відходить, дівчина йде за ним.
65 Енліль брамникові головних воріт мовить:
«О мій брамнику, охоронче засуву,
Охоронче притвору, охоронче засуву,
Володарка твоя Нінліль сюди прийде.
Коли тебе запитає вона про мене,
70 Не кажи їй, де я заховався».
Нінліль брамникові головних воріт мовить:
«О мій брамнику, охоронче засуву,
Охоронче притвору, охоронче засуву,
Енліль, твій володар, куди він пішов?» — вона мовить.
75 Енліль за брамника головних воріт їй відповідає:
«Мій володар, о найпрекрасніша, не зволив про те сказати.
Енліль, о найпрекрасніша, не зволив про те сказати».
«Діло зроблено, слово мовлено,
Утроба моя важка, чи про це промовчиш ти?
80 Енліль, володар усіх країн, утробу мою наповнив.
Енліль — твій володар, а я — твоя володарка».
«Якщо ти моя володарка, дай доторкнутись до тебе».
«Сім'я мого володаря, сім'я сяйливе в моїй утробі,
Сім'я Зуена, сім'я сяйливе в моїй утробі».
85 «Сім'я мого володаря — в небо, сім'я моє —
в землю воістину хай іде!
Сім'я моє за сім'я мого володаря в землю воістину хай іде!»
І Енліль у подібі брамника в опочивальні з нею ліг.
Її цілував він, її милував він,
Корінь здіймав, її обіймав він,
90 Сім'я Нергала-Месламтеа вихлюпнув їй в утробу.
Енліль іде, Нінліль іде за ним,
Нунамнір іде, дівчина йде за ним.

До сторожа ріки підземного світу, потоку,
що людей пожирає, Енліль надходить:
«Сторожу мій ріки підземного світу, потоку,
що людей пожирає!

95 Володарка твоя Нінліль сюди йде.
Коли тебе запитає вона про мене,
Не кажи їй, де я заховався».
До сторожа ріки підземного світу, потоку,
що людей пожирає, Нінліль надходить:
«Сторожу мій ріки підземного світу, потоку,
що людей пожирає,

100 Енліль, твій володар, куди він пішов?» — вона мовить.
Енліль за сторожа підземного світу їй відповідає:
«Мій володар, о найпрекрасніша, не зволив про те сказати,
Енліль, о найпрекрасніша, не зволив про те сказати».
«Діло зроблено, слово мовлено,

105 Утроба моя важка, чи про це промовчиш ти?
Енліль, володар усіх країн, утробу мою наповнив.
Енліль — твій володар, а я твоя володарка».
«Якщо ти моя володарка, дай доторкнутись до тебе».
«Сім'я мого володаря, сім'я сяйливе в моїй утробі,

110 Сім'я Зуена, сім'я сяйливе в моїй утробі».
«Сім'я мого володаря — в небо, сім'я моє —
в землю воістину хай іде!
Сім'я моє за сім'я мого володаря в землю воістину хай іде!»
І Енліль у подобі сторожа підземного світу
в опочивальні з нею ліг.

Її цілував він, її милував він,
115 Корінь здіймав, її обіймав він,
Сім'я бога Ніназу, володаря мотузки, яка мірить поля,
вихлюпнув їй в утробу.
Енліль іде, Нінліль іде за ним,
Нунамнір іде, дівчина йде за ним.
До Сілуїги, перевізника, Енліль надходить.

120 «Сілуїги, перевізнику мій!
Володарка твоя Нінліль сюди йде.

Коли тебе запитає вона про мене,
Не кажи їй, де я заховався».

Нінліль до Сілуїги-перевізника надходить:

125 «О Сілуїги-перевізнику!

Енліль, твій володар, куди він пішов?» — вона мовить.

Енліль за Сілуїги-перевізника їй відповідає:

«Мій володар, о найпрекрасніша, не зволив про те сказати,

Енліль, о найпрекрасніша, не зволив про те сказати»,

130 «Діло зроблено, слово мовлено,

Утроба моя важка, чи про це промовчиш ти?

Енліль, володар усіх країн, утробу мою наповнив.

Енліль — твій володар, а я твоя володарка».

«Якщо ти моя володарка, дай доторкнутись до тебе».

135 «Сім'я мого володаря, сім'я сяйливе в моїй утробі,

Сім'я Зуена, сім'я сяйливе в моїй утробі».

«Сім'я мого володаря — в небо, сім'я моє —

в землю воістину хай іде!

Сім'я моє за сім'я мого володаря в землю воістину хай іде!»

І Енліль у подобі Сілуїги-перевізника в опочивальні

з нею ліг.

140 Її цілував він, її милував він,

Корінь здіймав, її обіймав він,

Сім'я Енбілулу, володаря каналів і дамб,

вихлюпнув їй в утробу.

Ти володар, і ти велитель!

Ти володар, і ти велитель, Енліль!

145 Ти володар, і ти велитель, о Нунамніре!

Ти переможець, ти звитяжець, воістину це ти!

Ти володар льону, велитель зерна, що дає їм ріст,

воістину це ти!

Володар небес, родючість, велитель землі, воістину це ти!

Володар землі, родючість, велитель небес, воістину це ти!

150 Енліль небесний, Енліль владарний!

Слова, які мовить він, не переступити,

Діла, які творить він, не змінити!

Хвала за діла, за матір Нінліль,

Батьку Енліль, хвала!

ЯКБИ НЕ МАТИ МОЯ...

«Якби не мати моя, на вулицю і в степ тебе прогнали б!
Герою! Якби не мати моя, на вулицю і в степ тебе
прогнали б!

Якби не мати моя Нінгаль, на вулицю і в степ тебе
прогнали б!

Якби не Нінгіку́га, на вулицю і в степ тебе прогнали б!

5 Якби не батько мій Зуе́н, на вулицю і в степ тебе
прогнали б!

Якби не брат мій Уту, на вулицю і в степ тебе прогнали б!»

«Дівчино, не сварись!

Інанно, обміняймося гідно словами!

Інанно, не сварись!

10 Нінега́лло, порадьмося тихо!

Мій батько від твого не гірший!

Інанно, обміняймося гідно словами!

Моя мати від твоєї не гірша!

Нінегалло, порадьмося тихо!

15 Гештіна́нна від сестри твоєї не гірша!

Інанно, обміняймося гідно словами!

Сам я від бога Уту не гірший!

Нінегалло, порадьмося тихо!

Бог Енкі від Зуена не гірший!

20 Інанно, обміняймося гідно словами!

Богиня Туртур від Нінгаль не гірша!

Нінегалло, порадьмося тихо!»

Мова мовлена — мова бажання!

В серце зі сваркою увійшло бажання!

25 Коштовний камінь! Коштовний камінь!

Хай він просвердлить коштовний камінь!

Амаушумгальа́нно! Хай він просвердлить коштовний

камінь!

Коштовний камінь! Коштовний камінь!

Він просвердлив коштовний камінь!

Коштовний камінь! Коштовний камінь!

Він просвердлив коштовний камінь!

Він вологою сповнив покрівлю,

він їй вологою сповнив покрівлю!

30 Він вологою сповнив стіни,

він їй вологою сповнив стіни!

Його дружина, владарна жриця, Амашумгальанні мовить:

«Камені просвердлено, камені просвердлено,

хто їй просвердлив коштовний камінь?

Амашумгальанно, хто їй просвердлив

коштовний камінь?

Коштовні камені, дрібні їхні зерна — для дивних ніздрів?

35 Коштовні камені, великі їхні зерна — для дивних грудей?»

Амашумгальанна володарній жриці мовить:

«Віднині вона — володарна жриця! Віднині вона —

моя дружина!»

Світла Інанна, могутня жриця!

Він їй просвердлив коштовний камінь!

Коштовний камінь! Коштовний камінь!

Нехай він свердлить коштовний камінь!

40 Амашумгальанно! Нехай він свердлить

коштовний камінь!

Камінь просвердлено, камінь просвердлено,

хто їй просвердлив коштовний камінь?

Амашумгальанно, камінь просвердлено!

Хто їй просвердлив коштовний камінь?

«Він, створений для мене! Він, створений для мене!

Темно-синій камінь — його борода!

Дикий бик, створений Аном для мене!

Темно-синій камінь — його борода!

45 О, Дикий бик! Його борода — темно-синій камінь!

Його борода — темно-синій камінь!»

Ця пісня — «дургар» Інанни!

Написана паличкою з тростини!

КОЛИ Я, ВОЛОДАРКА, СЯЯЛА В НЕБЕСАХ...

- Коли я, володарка, сяяла в небесах,
Коли я, володарка, сяяла в небесах,
Коли я сяяла, коли я танцювала,
Від сходу до заходу сонця пісень співала,
5 Навпроти мене, навпроти мене
Володар Куліанна став навпроти мене!
Володар мою руку стиснув,
Ушумгальанна мене обійняв!
«Облиш мене, о Дикий бик! Я мушу додому йти!
10 Облиш мене, Кулі-Енліль! Я мушу додому йти!
Що я матінці своїй скажу-збрешу,
Нінгаль, матінці своїй, скажу-збрешу?»
«Дозволь навчити тебе, дозволя навчити тебе!
О найхитріша, Інанно! Дозволь навчити тебе!
15 «Подруга моя заманила мене гуляти,
Гуляти-співати, під бубон танцювати!
Ах, чудовні її пісні, — для мене вона співала!
Ах, веселилася я, — до самого світання гуляла!»
Рідній матінці так ти скажи, так збреш!»
20 А ми з тобою в місячнім сьйві будем тішитись-обійматись!
Я приготую світле ложе, розкішне ложе, царське ложе!
Ах, настане солодкий час, ах, прийде щастя-радість!»
«Сагідда» — пісня ця!
— Я, діва, вулицею походжаю,
25 Вулицею походжаю в сьйві дня,
Я, Інанна, вулицею походжаю,
Вулицею походжаю в сьйві дня!
. . . . .
30 До воріт матінки прийшла,
І от я, радісна, походжаю.
До воріт Нінгаль прийшла,
І от я, радісна, походжаю.
Матінці він скаже слово,

- 35 Кипарисову олію пролле на землю!
Пахощів повна оселя його!
Ласки повне слово його!
Мій володар гідний світлого лона!
О Амаушумгальанно, зятю Зуена!
- 40 Володар Думузі гідний світлого лона!
О Амаушумгальанно, зятю Зуена!
О володарю, яке солодке твоє бажання для душі!
У твоєму степу твої трави, твої злаки — які розкішні!
Амаушумгальанно, солодке твоє бажання для душі!
- 45 У твоєму степу твої трави, твої злаки — які розкішні!
«Сагарра» — ця пісня, під барабани ця пісня — Інанні!

БЛАГОРОДНА ДІВА СТОЇТЬ НА ВУЛИЦІ...

- Благородна діва стоїть на вулиці,
Діва-блудниця, дочка Інанни,
Діва, дочка Інанни, стоїть біля місця ночівлі.
Масло і солодкі вершки вона,
5 Телиця могутньої Інанни вона,
Комора багата Енкі вона,
О діва! Сяде — яблуною цвіте,
Ляже — радість очам дає,
Прохолодою, затінком кедрів вабить!
10 До неї прикуто мій лик — лик закоханий,
Мої руки прикуті — руки закохані,
Мої очі прикуті — очі закохані,
Мої ноги прикуті — ноги закохані.
Ах, сріблом пороги перед нею, лазуритом —
сходини під нею,
15 Коли по сходах вона йде вниз!
Коли мила зупинилась,
Коли мила повела бровами, —
Мила з небес вітром повіяла,
В груди юнаків стрілою вдарила.
20 Бог Асаллұхі те угледів,
До Енкі-батька йде і мовить:
«Батьку! Благородна діва стоїть на вулиці!»
І вдруге він мовить:
«Що сказати, не знаю я, чим допомогти, не знаю я!»
25 Енкі відповідає своєму сину:
«Сину! Чого ти не знаєш? Що я міг би тобі сказати?
Асаллұхі! Чого ти не знаєш? Що я міг би тобі сказати?
Все, що знаю я, воістину знаєш і ти!
Молоко, масло корови священної,
30 Вершки, масло корови білої,
В жовту посудину алебастрову вилий,

На груди діви краплями бризни!»
І діва відкритих дверей не зачинить,
Друга в тузі його не відтрутить,
35 Воїстину слідом за мною піде!

З ВЕЛИКИХ НЕБЕС ДО ВЕЛИКИХ НАДР...

З Великих Небес до Великих Надр помисли звернула,
Богиня з Великих Небес до Великих Надр
помисли звернула,
Інанна з Великих Небес до Великих Надр
помисли звернула.

Моя володарка покинула небо, покинула землю,
в надра земні вона відходить.

5 Інанна покинула небо, покинула землю,
в надра земні вона відходить.

Владу жерця покинула, владу жриці покинула,
в надра земні вона відходить.

В Уруці — храм Еанну покинула,
в надра земні вона відходить

В Бадтібірі — Емушкаламу покинула,
в надра земні вона відходить.

В Забаламі — Гігуну покинула,
в надра земні вона відходить,

10 В Адабі — Ешарру покинула, в надра земні вона відходить.
В Ніппурі — Барадургару покинула,

в надра земні вона відходить.

В Ніші — Хурсангкаламу покинула,
в надра земні вона відходить.

В Аккаді — Еульмаш покинула,
в надра земні вона відходить.

Свої потаємні сили — їх сім — збрала,

15 Збрала сили, в руці затисла.

Свої потаємні сили біля ніг ісклала.

На її голові — вінець Едену, «Шутур»,

На її чолі — налобна стрічка «Врода чола»,

В її руках — знаки влади і суду,

20 Лазурове намисто обіймає шию,

Подвійна підвіска прикрашує груди.

Золоті зап'ястя обвивають руки.
Прикриті груди сіткою «До мене, мужу, до мене»,
Вкриті стегна пов'язкою, одінням володарок,
25 Підведені очі притиранням «Прийди, прийди».
Інанна до підземного царства йде.
Її посланець Ніншубур з нею поруч іде.
Світла Інанна Ніншубурові мовить:
«Посланче мій, посланче мій!
30 Речнику слів милосердних моїх!
Оповіднику слів прудкокрилих моїх!
Коли в підземний світ я зійду,
Коли в підземний світ я ввійду,
На горбах погребових ридай за мною,
35 В домі зборів ти бий у барабан,
Храми богів заради мене ти обійди,
Обличчя роздряпай, уста роздери,
Тіло заради мене зрань,
В руб'я, наче бідняк, вберись!
40 В Екур, храм Енліля, самотою ввійди.
Коли в Екур, храм Енліля, ти ввійдеш,
Перед Енлілем заридай:
«Батьку Енліль! Не дай дочці твоїй загинути
у підземному світі!
Світлому сріблу твоєму не дай вкритися прахом
у підземному світі!
45 Чудовного лазуриту твого хай не розколе граняр
у підземному світі!
Самшиту твого хай не зламає тесляр у підземному світі!
Володарці-діві не дай загинути у підземному світі!»
Коли Енліль на ці слова не озветься, ти в Ур іди!
В місті Урі, в Емудкаламі,
50 В Екішнугаль, до Нанни ввійди,
Перед Нанною заридай:
«Батьку Нанна! Не дай дочці твоїй загинути
у підземному світі!
Світлому сріблу твоєму не дай вкритися прахом
у підземному світі!

Чудовного лазуриту твого хай не розколе граняр
у підземному світі!

55 Самшиту твого хай не зламає тесляр у підземному світі!
Володарці-діві не дай загинути у підземному світі!»
Коли Нанна на ці слова не озветься, ти в Ереду йди!
Коли в Ереду, в храм Енкі ввійдеш,
Перед Енкі заридай:

60 «Батьку Енкі! Не дай дочці твоїй загинути
у підземному світі!
Світлому сріблу твоєму не дай вкритися прахом
у підземному світі!
Чудовного лазуриту твого хай не розколе граняр
у підземному світі!
Самшиту твого хай не зламає тесляр у підземному світі!
Володарці-діві не дай загинути у підземному світі!»

65 Батько Енкі могутній і мудрий!
Трави життя знає він, води життя знає він,
Він оживить мене!»
Інанна до підземного царства йде,
Ніншубуру, послові своєму, мовить:

70 «Йди й повертайся, Ніншубуре!
Моїх наказів не забувай!»
Інанна до палацу, гори лазурової, йде,
До брами підземного царства спішить, повна гніву,
Біля брами підземного царства кричить у гніві:

75 «Відчини палац, воротарю, відчини!
Відчини палац, Неті, відчини, до моєї єдиної дай мені
увійти!»

Неті, головний охоронець царства,
Відповідає світлій Інанні:
«Хто ж ти, хто ти?»

80 «Я — сходу сонячного зоря!»
«Якщо ти — сходу сонячного зоря,
Чого прийшла ти до Краю без вороття?
Як твоє серце послало тебе в дорогу без вороття?»
Світла Інанна відповідає йому:

85 «До великої володарки, Ерешкігаль,
Адже вмер Гугальанна, її чоловік, —
Погребові трави йому запалити,
Погребове пиво йому узливати. Воістину так,
воістину так!»

Неті, головний охоронець царства,
90 Відповідає світлій Інанні:
«Зачекай, о Інанно, моїй володарці повідомлю про тебе!»

Неті, головний охоронець царства,
До Ерешкігаль, своєї володарки, приходить і мовить:
«О володарко моя! Там діва!

95 До богів подібна величчю й станом,
Біля брами Краю без вороття.

(. . . . .)

В Еанні лишила свої володіння.

Свої потаємні сили — їх сім — зібрала,

100 Зібрала сили, в руці затисла.

Свої потаємні сили біля ніг ісклала.

На її голові — вінець Едену, «Шугур».

На її чолі — налобна стрічка «Врода чола».

В її руках — знаки влади і суду.

105 Лазурове намисто обіймає шию.

Подвійна підвіска прикрашує груди.

Золоті зап'ястя обвивають руки.

Прикриті груди сіткою «До мене, мужу, до мене»,

Вкриті стегна пов'язкою, одінням володарок,

110 Підведені очі притиранням «Прийди, прийди».

Ерешкігаль ударила себе по боках,

Обличчям змінилась, за голову схопилась.

Неті, головному охоронцеві царства, дає накази:

«О Неті, головний охоронче царства,

115 Те, що скажу я, вчини несхибно!

Відсунь сім засувів підземного світу,

У палаці Ганзіра, що перед підземним світом перший,

браму відчини!

А її, коли увійде вона

І, схилившись, наблизиться, я сама зустрінуну».

120 Неті, головний охоронець царства,
Слова своєї володарки славить.
Відсунув він сім засувів підземного світу,
У палаці Ганзіра, що перед підземним світом перший,
браму відчинив.

Світлій Інанні він мовить так:

125 «Увійди ж, Інанно!»

У неї, коли увійшла вона.

Вінець Едену, «Шугур», зняв з голови.

«Що це, що?»

«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!

130 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»

Коли увійшла вона в другу браму,

Знаки влади і суду забрав у неї.

«Що це, що?»

«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!

135 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»

Коли увійшла вона в третю браму,

Лазурове намисто зняв із шиї.

«Що це, що?»

«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!

140 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»

Коли увійшла вона в четверту браму,

Подвійну підвіску з грудей її зняв.

«Що це, що?»

«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!

145 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»

Коли увійшла вона в п'яту браму,

Золоті зап'ястя з рук її зняв.

«Що це, що?»

«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!

150 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»

Коли увійшла вона в шосту браму,

Сітку «До мене, мужу, до мене» з грудей її зняв.

«Що це, що?»

«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!

- 155 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»
Коли увійшла вона в сьому браму,
Пов'язку, одіння володарок, зі стегон її зняв.
«Що це, що?»
«Змирись, Інанно, всесильні закони підземного світу!»
- 160 Інанно, під час підземних обрядів мовчи!»
Як вона увійшла, і наблизилась, і схилилась,
Сестра її скочила з трону.
Потім знову на трон вона сіла.
Сім суддів-Ануннаків вершать суд перед нею.
- 165 Глянула на Інанну — погляд її смерть!
Закричала вона — у словах її гнів!
Крик її — то прокляття крик!
Ту, що ввійшла, обернула на труп.
Мертве тіло її повісила на гак.
- 170 Як минуло три дні й три ночі.
Її посланець Ніншубур,
Речник слів милосердних її,
Оповідник слів прудкокрилих її,
На горбах погребових зарідав за нею,
- 175 В домі зборів він бив у барабан,
Храми богів заради неї він обійшов.
Обличчя роздряпав, уста роздер,
Тіло заради неї зранив,
В руб'я, наче бідняк, убравсь,
- 180 В Екур, храм Енліля, самотою ввійшов.
Коли в Екур, храм Енліля, він увійшов,
Перед Енлілем зарідав:
«Батьку Енліль! Не дай дочці твоїй загинути
у підземному світі!
Світлому сріблу твоєму не дай вкритися прахом
у підземному світі!
- 185 Чудовного лазуриту твого хай не розколе граняр
у підземному світі!
Самшиту твого хай не зламає тесляр
у підземному світі!

Володарці-діві не дай загинути у підземному світі!»

Батько Енліль Ніншубурові відповідає:

«Дочка моя Великих Небес зажадала,

Великих Надр зажадала,

190 Інанна Великих Небес зажадала, Великих Надр зажадала,
Підземного світу всесильні закони,

йому приносили — віковічні,

Хто ж тут про неї скаже, хто за неї замовить слово?»

Батько Енліль на благання його не озвався,

і в Ур пішов він.

У місті Урі, в Емудкалами,

195 В Екішнугаль, до Нанни ввійшов,

Перед Нанною заривав:

«Батьку Нанна! Не дай дочці твоїй загинути

у підземному світі!

Світлому сріблу твоєму не дай вкритися прахом

у підземному світі!

Чудовного лазуриту твого хай не розколе граняр

у підземному світі!

200 Самшиту твого хай не зламає тесляр у підземному світі!

Володарці-діві не дай загинути у підземному світі!»

Батько Нанна Ніншубурові відповідає:

«Дочка моя Великих Небес зажадала,

Великих Надр зажадала,

Інанна Великих Небес зажадала, Великих Надр зажадала!

205 Підземного світу всесильні закони,

йому приносили — віковічні,

Хто ж тут про неї скаже, хто за неї замовить слово?»

Батько Нанна на благання його не озвався,

і в Ереду він пішов.

В Ереду, до Енкі ввійшов.

Перед Енкі заривав:

210 «Батьку Енкі, не дай дочці твоїй загинути

у підземному світі!

Світлому сріблу твоєму не дай вкритися прахом

у підземному світі!

Чудовного лазуриту твого хай не розколе граняр
у підземному світі!

Самшиту твого хай не зламає тесляр
у підземному світі!

Володарці-діві не дай загинути у підземному світі!»

215 Батько Енкі Ніншубурові відповідає:

«Дочка моя! Що з нею сталося? Я в тривозі!

Інанна! Що з нею сталося? Я в тривозі!

Володарка країн! Що з нею сталося? Я в тривозі!

Жриця небес! Що з нею сталося? Я в тривозі!»

220 З-під нігтів своїх бруду дістав, кургара він сотворив,

З-під нігтів своїх, пофарбованих у червоне,

бруду дістав, галатура він сотворив.

Кургарові — трави життя він дав.

Галатурові — води життя він дав.

Кургарові й галатурові мовить батько Енкі:

225 «Йдіть, до підземного світу рушайте!

Біля брами підземної, наче мухи, літайте,

Біля осі дверей, наче змії, вийтесь!

Мати-породілля мучиться тяжко,

Ерешкігаль лежить і страждає!

230 Її білі стегна вбранням не вкриті,

Її груди, як чаші, нічим не вкриті,

Її голос, як мідь лунка, дзвенить,

Її коси розтріпані, мов цибуля-пір.

І коли вона скаже: «Леле, утробо моя!»

235 «О ти, що страждаєш, володарко наша, леле,

утробо твоя!» — так їй мовте!

І коли вона скаже: «Леле, обличчя моє!»

«О ти, що страждаєш, володарко наша, леле,

обличчя твоє!» — так їй мовте!

«Хто ви, звідки?»

«Від моєї утроби — до твоєї утроби, від обличчя мого —
до обличчя твого!» — так їй мовте!

240 «Якщо ви богове — Словом наділю,

Якщо ви люди — Долею обдарую!»

- Душею небес, душею землі її заляніть,
Душею надр її заляніть!»
Води річкової дадуть вам — а ви не беріть!
245 Зерна польового дадуть вам — а ви не беріть!
«Мертве тіло з гака віддай!» — так скажіть!
Один — травою життя, другий — водою життя
до тіла її доторкніться —
Знову встане Інанна!»
Кургар і галатур слова Енкі славлять.
250 Біля брами підземної, наче мухи, літають,
Біля осі дверей, наче змії, в'ються.
Мати-породілля мучиться тяжко,
Ерешкігаль лежить і страждає!
Її білі стегна вбранням не вкриті,
255 Її груди, як чаші, нічим не вкриті.
І коли вона застогнала: «Леле, утробо моя!»
«О ти, що страждаєш, володарко наша, леле,
утробо твоя!» — мовили вони.
І коли застогнала: «Леле, лице моє!»
«О ти, що страждаєш, володарко наша, леле,
лице твоє!» — мовили вони.
260 «Хто ви, звідки?»
Ви мовили: «Від моєї утроби — до твоєї утроби!»
Ви мовили: «Від обличчя мого — до обличчя твого!»
«Якщо ви богове — Словом наділю!
Якщо ви люди — Долею обдарую!»
Душею небес, душею землі її заляли,
265 Душею надр її заляли!
Води річкової дають їм — а вони не беруть!
Зерна польового дають їм — а вони не беруть!
«Мертве тіло з гака віддай!» — так вони кажуть.
Світла Ерешкігаль кургарові й галатурові відповідає:
270 «Тіло це — вашої володарки!»
«Тіло це — нашої володарки, воістину, віддай!» —
так вони кажуть.
Труп із гака вони взяли,

Один — травою життя, другий — водою життя
до тіла її доторкнулись

Інанна встає.

275 Інанна з підземного світу виходить.

Ануннаки її хапають.

«Хто з тих, що сходили в підземний світ,

Цілий повертався з підземного світу?

Якщо Інанна покине Край без вороття,

280 За голову — голову хай залишить!»

Інанна з підземного світу виходить.

І малі демони галла, мов стріли гострі,

І великі демони галла, мов ліс прапорів,

Зусібіч її оточили.

285 Той, хто перед нею, — не посланець, але жезл у нього

в руці.

Той, хто за нею, — не воїн, але зброя в нього при боці.

Ті, що за нею йдуть,

Ті, що за Інанною йдуть,

Не відають голоду, не відають спраги,

290 Борозна просіяного не їдять,

Води проточної вони не п'ють,

З об'ємів мужа забирають дружину,

Од грудей годувальниці забирають дитя.

Інанна з підземного світу виходить.

295 Інанна з підземного світу вийшла,

І посланець Ніншубур до ніг її впав,

Повалився в порох, вбраний у руб'я.

Демони світлій Інанні мовлять:

«Що ж, Інанно, в місто своє повертайся,

а ми схопимо його!»

300 Світла Інанна демонам відповідає:

«Речник слів милосердних моїх,

Оповісник слів прудкокрилих моїх, —

Моїх наказів не зневажав,

Моїх наказів не забував.

305 На горбах погребових ридав за мною,

В домі зборів бив він у барабан,

Храми богів заради мене він обійшов,
 Обличчя роздряпав, уста роздер,
 Тіло заради мене зранив,
 310 В руб'я, наче бідняк, убравсь,
 В Екурі, домі Енліля був,
 В Урі, домі Нанни був,
 В Ереду, домі Енкі був,
 Він повернув мені життя!»
 315 «Що ж, підемо в Умму, в Зігкуршагу підемо!»
 І ось в Уммі, у Зігкуршазі,
 Бог Шара до ніг її впав,
 Повалився в порошок, вбраний у руб'я.
 Демони світлій Інанні мовлять:
 320 «Що ж, Інанно, в місто своє повертайся,
 а ми схопимо його!»
 Світла Інанна демонам відповідає:
 «Пісень мені Шара мій співав,
 Нігті мені стриг, розчісував волосся.
 Лишіть його, не беріть його!»
 325 «Що ж, підемо в Бадтібіру, в Емушкаламу підемо!»
 У Бадтібірі, в Емушкалами
 Бог Лулаль до ніг її впав,
 Повалився в порошок, вбраний у руб'я.
 Демони світлій Інанні мовлять:
 330 «Що ж, Інанно, в місто своє повертайся,
 а ми схопимо його!»
 Світла Інанна демонам відповідає:
 «Бог Лулаль, великий князь! Зі мною праворуч,
 зі мною ліворуч!»
 Лишіть його, не беріть його!»
 «Тоді ходімо в Хашхургуледену, в Кулабі!»
 335 За нею в Хашхургуледені, в Кулабі йдуть слідом.
 Думузі в убранні влади в царських покоях сидить
 на троні.
 Демони-галла його схопили.
 Семеро їх — йому груди роздерли, його кров пролили,
 Семеро їх — немов у гарячці, на нього напали,

- 340 Пастушу флейту, сопілку його на очах розбили!
Вона глянула на нього — погляд її смерть!
Закричала вона — у словах її гнів!
Крик її — то прокляття крик:
«Його, хапайте його!»
- 345 Світла Інанна пастуха Думузі віддала в їхні руки.
А вони, ті, що за нею йшли,
Ті, що за Думузі йшли,
Не відають голоду, не відають спраги,
Борошна просіяного не їдять,
- 350 Води проточної вони не п'ють,
Радості лону жони не дають,
Милих дітей не цілують вони,
Собі синів не народжують вони,
Невісток від свекрів забирають вони!
- 355 Думузі ридає, позеленів!
«Я до Уту на небеса посилаю благання!
О Уту, ти шурин мій, а я твій зять!
До храму твоєї матері я масло носив,
До храму Нінгаль молоко я носив!
- 360 На лапи ящірки руки мої оберни,
На лапи ящірки ноги мої оберни!
Від демонів вислизну я, не схоплять вони мене!»
Уту благання слухав прихильно,
Як благодійник, явив свою ласку,
- 365 На лапи ящірки руки його обернув,
На лапи ящірки ноги його обернув,
Від демонів вислизнув він, не схопили вони його.
(. . . . .)
- 377 У погоні за ним обходять країни,
Місце схову його шукають,
Демони вимахують руками,
- 380 Розкриті пащеки сходять криком.
(. . . . .)
- (1) Малі демони роззявляють пащі, великим демонам
МОВЛЯТЬ СЛОВО
«Ану ж, підемо до світлої Інанни!»

Вдерлись демони в Урук, світлу Інанну вони хапають.
«Ну ж бо, Інанно, повертайся на путь, що сама обрала, —
у підземне царство рушай!

(5) Куди серце тебе посилало, повертайся —
у підземне царство рушай!

В оселю Ерешкігаль повертайся —
у підземне царство рушай!

Пов'язку світлу, вбрання володарки, не надягай, —
у підземне царство рушай!

Тіару світлу, корону привітну, скидай з голови —
у підземне царство рушай!

Фарбу на очі не накладай — у підземне царство рушай!

(10) Сандаль не взувай — у підземне царство рушай!
Коли ти з підземного світу пішла,
собі заміни ти не знайшла!»

З таким словом вдерлись вони до світлої Інанни!

Інанна з жахом уп'ялася в руку Думузі.

«О юначе! Ноги свої в кайдани просунь!

(15) О юначе! В пастку кинься! Шию в ярмо просунь!»

Вони гаки, вістря і списи підняли на нього!

Мідну велику сокиру підняли на нього!

О юначе! Схопили його, повалили його,

Одяг його здерли з нього!

(20) О юначе! Руки скрутили йому, мотуззям лихим
обвили його!

Тканиною жаху закрили обличчя!

І юнак до Уту на небеса руки простер:

«Уту, я ж друг тобі! Мене, героя, знаєш ти!

Твою сестру в жони я брав,

(25) А вона в підземний світ пішла,

Вона в підземний світ пішла,

На заміну мене віддала!

Уту, ти справедливий суддя, хай не схоплять мене!

Руки мої зміни, подобу мою зміни!

(30) З рук демонів вислизну я, не потягнуть вони мене!
Гірською змією поміж гір прослизну,

До Гештінанни, сестри моєї, душу свою принесу!»
Уту його благання вислухав прихильно,
Змівив руки його, змінив подобу його.

- (35) Гірською змією він поміж гір прослизнув.
Думузі! Він соколом-птахом, бистрим птахом
душу свою поніс

І до Гештінанни душу свою приніс.

Гештінанна глянула на брата —

Щоки подряпала, уста роздерла,

- (40) Озирнула — подерла вбрання на собі,
Над стражденним юнаком заголосила:
«О брате мій, о брате мій! О юначе!

Хай би ті дні не вертались!

О брате! О пастуше! Амаушумгальанно!

Хай би ті дні не вертались!

О брате мій! Юначе! Без дружини, без сина!

- (45) О брате мій! Юначе! Без товариша-друга!
О брате мій, юначе! Ти, що матір смутиш!»
А демони-галла шукають Думузі, обступають його.
Малі демони великим демонам мовлять слово:
«Демони без роду-племені, без батька-матері,
без сестри-брата, без дружини-сина!

- (50) Велике воїнство, що в час заходу сіє жах у світі!
Ви, демони, що хапаєте людину!
Доброти-милосердя не знаєте ви, радості серця
не відаєте ви!

Ану ж, підемо! На жахи його, на душу його,

на здоров'я його — хто глянути хоче?

До друга його не підемо, до шурина ми не підемо,

- (55) До Гештінанни за пастухом підемо!»
Демони вимахують руками, шукають Думузі.
Розкриті пащєки сходять криком.
Демони до Гештінанни з'явилися.

«Де брат твій, скажи?» — запитують, а вона мовчить.

- (60) Наближається небо, відпливає земля, а вона мовчить.
Близькою стає земля, небо тріскає, а вона мовчить!

Близькою стала земля. Одяг здерли, а вона мовчить!

Смолу на лоно їй пролили, а вона мовчить!

Думузі в домі Гештінанни демони не знайшли.

(65) Малі демони великим демонам мовлять так:

«Ану ж, підемо до священної загорожі!»

У священній загорожі Думузі знайшли.

Обступили його, схопили його! Відшукали його,

уздріли його!

З криком накинулись на юнака, великою сокирою

на землю повалили!

(70) Живіт розпороли ножами йому, з усіх боків

обступили його!

Сестра за брата до жертви готова, птахом над братом

кружляє.

«О брате мій! На великі муки за тебе піду!

Мушкою полечу!»

(. . . . .)

Діва Інанна так ухвалила,

За її ви роком сталось.

Діва Інанна гірко ридає.

«Герой мій пішов, погублений!

Як тепер ухвалити долю?

Твій строк — нівроку, твоєї сестри — півроку!

Твій день хай прийде, і в той день повернешся ти!

День твоєї сестри прийде, і в той день повернеться вона!»

За свою голову світла Інанна віддала голову Думузі!

Світла Ерешкігаль!

Добра пісня похвальна тобі!

У СКАРГАХ СЕРЦЯ...

- У скаргах серця він біжить по рівнині,
Юнак у скаргах серця біжить по рівнині,
Думузі у скаргах серця біжить по рівнині.
Посох за плечі закинув, плач починає:
- 5 «Плач, о плач, о плач, рівнино!
Плач, рівнино, ридай, болото!
Раки у річці, плачте-ридайте!
Жаби у річці, вголос волайте!
Матінці моїй — по мені голосити!
- 10 Матінці Туртур — по мені голосити!
Матінці — де її п'ять хлібів? — по мені голосити!
Матінці — де її десять хлібів? — по мені голосити!
Якщо про смерть мою знати не будуть,
Скажи, рівнино, матінці рідній!
- 15 З меншою сестрою мене хай оплаче!»
Мов у забутті, мов у забутті,
Пастух лежав, мов у забутті,
Пастух лежав, мов у забутті, — він бачив сни.
Прокидається від сну — сновидіння тривожне,
- 20 Протирає очі — навколо тиша.
«Приведіть її, приведіть її, сестру мою, приведіть її!
Гештінанну мою, приведіть її, сестру мою, приведіть її!
Грамотійку мою, приведіть її, сестру мою, приведіть її!
Співунку мою, приведіть її, сестру мою, приведіть її!
- 25 Чародійку мою, найменшу мою, сестру мою, приведіть її!
Відунку мою, віщунку мою, сестру мою, приведіть її!
Свій сон! Я оповім свій сон!
Уві сні, сестро моя, уві сні, мені уві сні — видіння!
Очерети навкруг мене зійшли,
очерети навкруг мене зросли!
- 30 Очеретина одна наді мною верхівкою похилилась!
З пари очеретин, що ростуть удвох, одна віддалилась!

Дерева юрбою обступили мене!
На вогнище моє священне ллється вода!
Маслоробку священну рубає сокира!
35 Мій кубок священний із цвяха впав!
Мій посох пастуший тікає від мене!
Орел у горожі схопив ягнятко!
Яструб на плоті схопив горобця!
Мої козенята в пилюці волочать сині борідки!
40 Мої вівці в кошарі б'ють кривим копитом!
Маслоробка ціла, але молоко не ллється,
Кубок цілий, але не живе Думузі!
Очеретяну горожу розвіяно вітром!»
Гештінанна Думузі відповідає:
45 «Брате! Недобрий твій сон! Я його так тлумачу!
Думузі! Недобрий твій сон! Я його так тлумачу:
Очерети навкруг тебе зійшли, очерети навкруг тебе
зросли —
То вбивці тебе підстерегли!
Очеретина одна над тобою верхівкою похилилась —
50 То рідна матінка схилиться над тобою!
З пари очеретин, що ростуть удвох, одна віддалилась —
Це ти і я, і віддалиться один із нас!
Дерева юрбою обступили тебе —
То лиходії в криївці схоплять тебе!
55 На вогнище твоє священне ллється вода —
Домом мовчання стане горожа!
Маслоробку священну рубає сокира —
То лиходії руки тягнуть до неї!
Твій кубок священний із цвяха впав —
60 З колін матінки рідної ти впадеш!
Твій посох пастуший тікає від тебе —
Малі галла його розламають!
Орел у горожі схопив ягнятко —
Лиходії тебе по щоці ударять!
65 Яструб на плоті схопив горобця —
Великі галла із хліва тебе потягнуть!

Маслоробка ціла, але молоко не ллється,
Кубок цілий, але не живе Думузі!
Очеретяну горожу розвіяно вітром!
70 Кисті твої охоплять окупи!
Руки твої опувають пута!
Твої козенята в пилюці волочать сині борідки —
У вихорі до небес я розмаю коси!
Твої вівці в кошарі б'ють кривим копитом —
75 Нігтями, наче гребенем гострим, через тебе
роздряпаю щоки!»

Щойно отак мовила вона:
«Сестро моя, зійди на пагорб! Сестро моя,
зійди на пагорб!

Сестро, коли зійдеш на пагорб,
Подібно до тих, що зійшли на пагорб,
80 Серце своє, свій лик заспокой,
Одіж на стегнах своїх обсмикни!
Сестро моя, зійди на пагорб!
Сестро, коли зійдеш на пагорб,
З пагорба глянь, роздивись навкруги!
85 Ненависних людям лиходіїв моїх,
Що річкою пливуть, чи не видно у далині?!
Колодки для рук вони несуть!
Колодки на шию з собою у них!
Зняти-скинути їх не годен ніхто!»

Амагештінанна на пагорб піднялась,
90 Гештінанна витягла шию,
Гештіндудуа, її подруга, з нею поруч, дає їй поради.
«Ті, що хапають за горло, натовпом вони мчать!»
«Подруго, порадице моя, вони вже мчать?»
«Тих, що хапають за горло, вже бачу я!»
95 «Брате! Твої демони прийшли за тобою, сховайся в хащах!
Думузі! Твої демони прийшли за тобою, сховайся в хащах!»
«Сестро! Я сховаюся в хащах, не виказуй мене!
Я сховаюся у чагарниках, не виказуй мене!
Я сховаюся в густому листі, не виказуй мене!

- 100 Я сховаюсь у каналах Аралі, не виказуй мене!»
«Якщо я викажу, де ти, нехай пси твої мене пожеруть!
Твої чорні пси, пастуші пси,
Твої люті пси, хазяйські пси,
Нехай пси твої мене пожеруть!
- 105 Другові своєму про те скажи,
Нехай друг твій дасть пораду тобі!»
«Брате мій, друже, товаришу мій!
. . . . .
Мої демони за мною прийшли!
- 110 Слово хочу тобі сказати!
Друже мій! Я сховаюся в хащах, не виказуй мене!
Я сховаюсь у чагарниках, не виказуй мене!
Я сховаюсь в густому листі, не виказуй мене!
Я сховаюсь у каналах Аралі, не виказуй мене!»
- 115 «Якщо я викажу, де ти, нехай пси твої мене пожеруть!
Твої чорні пси, пастуші пси,
Твої люті пси, хазяйські пси,
Нехай пси твої мене пожеруть!»
А вони, ті, що за царем ішли, великою тьмою за ним ішли,
- 120 Не відають голоду, не відають спраги,
Борошна просіяного не їдять,
Води проточної вони не п'ють,
Дарів добровісних не беруть,
Радості лону жони не дають,
- 125 Миких дітей не цілують вони,
Гіркого часнику не жують вони,
Риби й цибулі не їдять вони.
До мешканців Адаба за царем їх двоє прийшло.
Шпичаки в обмілілих водах вони, колючки
у смердючих водах вони.
- 130 Руки — столи, язик — дім великий.
До мешканців Акшака за царем їх двоє прийшло.
Камінний ідол висить на шиї у них.
До мешканців Урука за царем їх двоє прийшло.
Меч — голова з пліч — висить на боці у них.

- 135 До мешканців Ура за царем їх двоє прийшло.
Одіж битви швидкої на них.
До мешканців Ніннура за царем їх двоє прийшло.
Один одному мовлять: «Ходім у хлів і горожу!»
Гештінанну схопили біля хліва й горожі.
- 140 Води річкової дають їй, а вона не бере.
Зерна польового дають їй, а вона не бере.
Малі демони великим демонам мовлять:
«Мудрі демони, живі демони!
Великі демони в розповні життя!»
. . . . .
Сестра, що відкрила криївку брата, —
Хто і коли бачив таке?!
Ну ж бо, ходімо до його друга!»
- 150 І ось вони другові його
Води річкової дають, і він бере,
Зерна польового дають, і він бере.
«Друг мій сховався в хащах, але я не знаю, де він!»
У хащах шукали вони Думузі, вони не знайшли його.
- 155 «Він сховався в чагарниках, але я не знаю, де він!»
У чагарниках шукали вони Думузі, вони не знайшли його.
«Він сховався в густому листі, але я не знаю, де він!»
У густому листі шукали вони Думузі,
вони не знайшли його.
«Він сховався в каналах Аралі, але я не знаю, де він!»
- 160 У каналах Аралі відшукали вони Думузі.
Думузі ридає, позеленів.
«Моя сестра врятувала мені життя, мій друг узяв
моє життя!»
Сестра пошле сина на вулицю, кожен стріне
його вітанням!
Друг пошле сина на вулицю, ніхто не стріне
його вітанням!»
- 165 Обступили його, у калюжу жбурнули.
Аркан накиннули, сіть накиннули,
Міцною мотузкою обв'язали,

Пастуший жезл його поламали.
Той, хто йде перший, його лупцює,
170 Останній — під лікті схопив і тягне.
Кисті його охопили окупи,
Руки його опутали пута.
Юнак до Уту на небеса волає:
«Уту, ти мій шурина, а я твій зять!»
175 У храм Еанну я трави носив,
Весільний дар в Урук приносив!
Світлі губи я цілував!
Світле лоно Інанни пестив!
Оберни мої руки на ноги газелі,
180 Оберни мої ноги на ноги газелі!
Я від демонів утечу!
В Кубіреш-Дільдареш душу свою принесу!»
Уту слухав прихильно його благання,
Як благодійник, явив свою милість.
185 Обернув його руки на ноги газелі,
Обернув його ноги на ноги газелі,
І від демонів він утік.
В Кубіреш-Дільдареш душу свою приніс.
Демони шукають його, демони не знаходять його.
190 «Ну ж бо, ходімо в Кубіреш!»
У Кубіреші схопили вони Думузі.
Обступили його, у калюжу жбурнули,
Аркан накиннули, сіть накиннули,
Міцною мотузкою обв'язали,
195 Пастуший жезл його поламали.
Той, хто йде перший, його лупцює,
Останній — під лікті схопив і тягне.
Кисті його охопили окупи,
Руки його опутали пута.
200 Юнак до Уту на небеса волає:
«Уту! Ти мій шурина, а я твій зять!»
У храм Еанну я трави носив.
Весільний дар в Урук приносив!
Світлі губи я цілував,

- 205 Світле лоно Інанни пестив!
Оберни мої руки на ноги газелі,
Оберни мої ноги на ноги газелі!
До Белілі-матінки душу свою принесу!»
Уту слухав прихильно його благання,
- 210 Обернув його руки на ноги газелі,
Обернув його ноги на ноги газелі,
І від демонів він утік,
До Белілі-матінки душу свою приніс.
До храму Белілі він прийшов.
- 215 «Матінко, я не простий смертний, я муж богині!
Води проточної якби я випив!
Борошна просіяного якби я з'їв!
Налила води, просіяла борошна, і в храмі він сів.
Белілі-матінка з храму вийшла.
- 220 Коли матінка з храму вийшла,
Демони-галла уздріли її.
Якби матінка схову Думузі не знала,
Вона б так не глянула,
Вона б так не закричала.
- 225 «Ну ж бо, ходімо до храму Белілі-матінки!»
У храмі Белілі-матінки схопили вони Думузі.
Обступили його, у калюжу жбурнули.
Аркан накиннули, сіль накиннули,
Міцною мотузкою обв'язали,
- 230 Пастуший жезл його поламали.
Той, хто йде перший, його лупцює,
Останній — під лікті схопив і тягне.
Кисті його охопили окупи,
Руки його опутали пута.
- 235 Юнак до Уту на небеса волає:
«Уту! Ти мій шурин, а я — твій зять!
У храм Еанну я трави носив,
Весільний дар в Урук приносив!
Світлі губи я цілував,
- 240 Світле лоно Інанни пестив.
Оберни мої руки на ноги газелі,

- Оберни мої ноги на ноги газелі,
У священну горожу сестри душу свою принесу!»
Уту слухав прихильно його благання,
- 245 Обернув його руки на ноги газелі,
Обернув його ноги на ноги газелі.
У священну горожу, горожу сестри він душу свою приніс.
До священної горожі, до горожі сестри пішов.
Гештінанна зір звела до неба, Гештінанна схилилася
до землі.
- 250 Голосним зойком небо і землю,
Мов плащем, укрила, оповила покривалом.
Обличчя роздряпала, вуста роздерла,
Вуха, щоки — відкриті очам — терзала,
Лоно, черево — сховані від очей — увередила.
- 255 «Брате, тікай, у провулку сховайся!»
Якби Гештінанна схову брата не знала,
Вона б так не глянула,
Вона б так не закричала.
«Ну ж бо, ходімо до хліва й горожі!»
- 260 Перший демон увійшов до хліва й горожі,
Засуви хліва понищив вогнем.
Другий демон увійшов до хліва й горожі,
Посох пастуший понищив вогнем.
Третій демон увійшов до хліва й горожі,
- 265 Маслоробку священну сокирою б'є.
Четвертий демон увійшов до хліва й горожі,
Кубок священний із цвяха скинув.
П'ятий демон увійшов до хліва й горожі,
Маслоробка ціла, але молоко не ллється.
- 270 Кубок цілий, але не живе Думузі.
Очеретяну горожу розвіяно вітром.

ВОЛОДАРЮ ЗАХОДУ — ГОРЕ...

- Володарю заходу — горе! За мужем,
Володарка сходу — за мужем,
Володарка Еанни — за мужем.
Володарка Урука — за мужем,
5 Володарка Забалама — за мужем —
О, горе мужеві, о, горе другу!
О, горе Еанні, о, горе Уруку!
За мужем схопленим, другом схопленим!
За мужем убитим, другом убитим!
10 За мужем, в Уруці вбитим, полеглим!
У Кулабі, в Уруці вбитим, полеглим!
Хто в водах священних Ереду омивався недовго,
Хто мильним коренем в Енуні натирився недовго,
Хто матір богів, наче матір свою, шанував недовго,
15 Хто радісний обов'язок перед дівами міста
справляв недовго,
Хто з могутніми міста змагався недовго,
Хто кургарів міста холостив недовго,
Хто, шляхетний, був потужний недовго —
Інанна за юним обранцем ридає!
20 «Мій солодкий муж, мій брат-муж відійшов!
Мій солодкий друг, мій брат і друг відійшов!
Муж мій із першими травами відійшов!
Друг мій з останніми травами відійшов!
Мужа мого, що в пошуках трав ходив, травами взято!
25 Друга мого, що в пошуках вод ходив, водами взято!
Мій юний обранець, немов очерет, рукою жорстокою
вирваний з міста!
Мій світлий, мов суцвіття трави, рукою жорстокою
вирваний з міста!»
У ті дні, коли в світлому Уруці,
У горожі священній сховався Думузі,

30 Козенятко світле у жертву приніс,
Хліби світлі у жертву приніс,
Великі й малі демони зійшлися,
Семеро демонів могутніх зійшлося,
Семеро демонів на Думузі напали.

35 Перший демон ввійшов у горожу, оглянув
і розхитав горожу,
Другий демон ввійшов у горожу, молоко свіже
землею засипав.
Третій демон ввійшов у горожу, воду свіжу землею засипав.
Четвертий демон ввійшов у горожу, глики розбив,
повалив горожу!
П'ятий демон ввійшов у горожу, порох збив,
вихором промчав,

40 Шостий демон ввійшов у горожу, тростину горожі
розвіяв.
Сьомий демон ввійшов у горожу, — а він, благородний,
лежав і стогнав.

Думузі в кутку лежав і стогнав.
Світлий муж Інанни лежав і стогнав.
«Володарю! Ми за тобою! Вставай-но і йди за мною!
45 Думузі-мужу! Ми за тобою! Вставай-но і йди за мною!
Друже Інанни, чадо Туртур, вставай-но і йди за мною!
Ти, чий сон неправдивий, брате Гештінанни,
вставай-но і йди за мною!
Твої вівці захоплені, ягнята викрадені,
вставай-но і йди за мною!
Твої кози захоплені, козенята викрадені,
вставай-но і йди за мною!

50 Тіари світлої на голову не вдягай,
вставай-но і йди за мною!
Пов'язки світлої на стегна не вдягай,
вставай-но і йди за мною!
Пастушого посоху священного не хапай,
вставай-но і йди за мною!
Сандалі на ноги свої не взувай, вставай-но і йди за мною!»
Пастух у молінні руки простер:

55 «Я до Уту на небеса волаю!
О Уту, ти брат моєї дружини, я чоловік твоєї сестри,
У дім матері твоєї я вершки носив,
У храм Нінгаль молоко носив.
Весільний дар у храм приносив,
60 Світлі губи я цілував,
Світле лоно Інанни пестив.
Оберни мої руки на ноги газелі,
Оберни мої ноги на ноги газелі,
Від демонів моїх вислизну я, не потягнуть вони мене,
65 У степу біля гребель сховаюсь я, не потягнуть вони мене,
У степу біля каналів сховаюсь я, не потягнуть вони мене».
Уту слухав прихильно його благання,
Як благодійник, явив свою милість.
Обернув його руки на ноги газелі,
70 Обернув його ноги на ноги газелі.
Демони на демонів позирнули,
Малі демони великим мовлять,
Демони товаришам своїм мовлять:
«Юнак! Він утік від нас!
75 Думузі! Він утік від нас!
У степу біля гребель схопимо його!
Охоронець гребель допоможе нам!
У степу біля каналів схопимо його!
Охоронець каналів допоможе нам!
80 Перед стадом овечим схопимо його,
Перед стадом газелячим схопимо його,
Між овець на привалі схопимо його.
Між овець його друга схопимо його,
За стадом овечим схопимо його,
85 У друга його схопимо його!
Схопимо його, зв'яжемо його!
(. . . . .)
Біля колін матері схопимо його —
90 Мати його Туртур допоможе йому!
У доброї сестри його схопимо його —

Сестра його допоможе йому!
В домі світлої Інанни схопимо його —
Інанна, лютуючи, викаже його!»

(. . . . .)

Світлий муж Інанни промовив так:

«Немає трави — пожерли траву!

Немає води — випили воду!

¹⁰⁵ Немає горожі — розвіяно горожу!

Немає овець — одв'язано вівці!»

Його, що покрівлі не мав, схопили демони-галла́.

БАВИЛОН

ПРО ТОГО, ХТО БАЧИВ УСЕ...

Епос про Гільгамеша

ТАБЛИЦЯ І

Про того, хто бачив усе, оповім я світу,
Про того навчу, хто звідав його глибини,
Хто країни усі побачив,
Мудрістю повен, все осягнув він:
5 Невидиме він зрів, потаємне відав,
Приніс нам вість про дні до потопу,
В дальню путь ходив, та знеміг і змирився,
Оповідь про труди вкарбував у камінь,
Світлу комору священної Еанни,
10 Урук майданний обвів стіною.
Мур обдивись, де зубці — мов по нитці,
Поглянь на вал, що не має рівних,
Порогів торкнись, що лежать віддавна,
Ступи в Еанну, оселю Їштар, —
15 І прийдешній цар такого не створить, —
Піднімись і пройди по стінах Урука,

Оглянь основу, цеглини обмацай:
Чи не обпалені ті цеглини,
Чи не сім мудреців їх у стіни заклали?
20 Місто — на дві верстви і сади — так само,
Низовини — на дві верстви, і двори дому Іштар, —
На шість верств із дворами Урук простерся.
Відшукай під стіною мідяну скриньку,
Відімкни засув, кутий із бронзи,
25 Дверцята відкрий потаємні,
Вийми й читай таблицю з каменя-лазуриту:
Про те, як Гільгамеш страждав у блуканнях,
Від царів чудовніший, і ставний, і славний,
Бик, що б'є відважно, виплід Урука,
30 Хто попереду йде, з-між усіх найперший, —
Він, надія братів своїх, йде також позаду, —
Найміцніша сіть, сподівання війська,
Ярий потік, що ламає стіну камінну,
Первісток Лугальбанди, Гільгамеш, досконалий міццю,
35 Син телиці достойної, Буйволиці Нінсун,
Герой Гільгамеш, досконалий і грізний,
Відкривач перевалів, копач колодязів на гірських
схилах
Що перейшов Океан, широке море, до сходу Сонця,
Що життя шукав і світу краї побачив,
40 Силою своєю дійшов до дальнього Утнапішті,
Відбудував міста, знищені потопом.
Спокій дарував незчисленним людям.
Царственістю хто може йому дорівнятись?
Хто, як Гільгамеш, «я — цар» мовити сміє?
45 Гільгамешем він названий з дня народин,
На дві третини він бог, на одну — людина,
Образ тіла його сотворила богиня-мати,
Виліпила його стан і зміцнила м'язи.
Гордий він серед мужів, прекрасний серед героїв,

(Три рядки сильно зруйновані.)

Володарить він в огорожі Урука,
Буйний муж — голова його піднята, мов у тура,
55 Його зброя в битві не має рівних, —
Під барабан встають всі його друзі!
Лячно у спальнях мужам Урука:
«Батькові Гільгамеш не лишить сина!
Вдень і вночі він буяє плоттю:
60 Чи Гільгамеш це, пастир обгородженого Урука,
Чи він — пастир синів Урука,
Дужий, славний, умом великий?
Матері Гільгамеш діви не лишить,
Що зачав герой, що судилась мужу!»
65 Часто їхню скаргу боги чували,
Боги небес прикликали володаря Урука:
«Сотворив ти буйного сина — голова його піднята,
мов у тура,
Його зброя в битві не має рівних, —
Під барабан встають всі його друзі,
70 Батькам Гільгамеш синів не лишить!
Вдень і вночі він буяє плоттю:
Чи він — пастир обгородженого Урука,
Чи він — пастир синів Урука,
Дужий, славний, умом великий?
75 Матері Гільгамеш діви не лишить,
Що зачав герой, що судилась мужу!»
Часто їхню скаргу чував Ану.
Заволали вони до великої Аруру:
«Аруру, створила ти Гільгамеша,
80 Тепер сотвори йому подобу!
Хай протистане його буйному серцю,
Хай змагаються, хай Урук спочине».
Аруру, мову їхню почувши,
Подобу Ану сотворила в своєму серці,
85 Омила руки Аруру,
Відщипнула глини, кинула на землю,

Виліпила Енкіду, сотворила героя.
Виплід полуночі, воїн Нінурти,
Укрите шерстю все його тіло,
90 Наче у жінки, волосся в нього,
Пасма волосся густі, як Ніса́ба;
Ні людей, ні світу не відав.
Вбраний в одіння він, наче Суму́кан.
Разом з газелями їсть він трави,
95 Разом із стадом водопою шукає,
Разом із звіром серце водою тішить.
Чоловік, ловець-мисливець,
Перед водопоем його зустрічає.
Першої, другої, третьої днини
100 Перед водопоем його зустрічає.
Побачив мисливець — лицем одмінивея,
Із звіриною вернувся додому,
Злякався, замовк, онімів він,
У грудях — скорбота, потьмарився видом,
105 Туга в утробу його проникла,
Став обличчям подібний до того, хто в дальній дорозі.

*

Мисливець уста розтулив, батькові мовить своєму:
«Батьку, муж, котрий оце з гір явився,
По всій країні рука його дужа,
110 Мов з небесного каменю, міцні його руки, —
Вічно бродить він по всіх горах.
Разом із звіром водопою шукає,
До водопою завжди скеровує кроки.
Страшусь його я, підступитись не смію!
115 Я вирию ями — він їх засипле,
Я пастки наставлю — він їх понищить.
Звірину степову мені з рук забирає,
Він мені в степу не дає трудитись!»

Його батько вуста розтулив, до мисливця він мовить:

- 120 «Сину мій, живе Гільгамеш в Уруці,
 Силою рівних йому немає,
 По всій країні рука його дужа,
 Мов з небесного каменю, міцні його руки!
 Йди і лице зверни до нього,
- 125 Розкажи йому про міць чоловіка.
 Дасть тобі він блудницю — приведи її з собою:
 Скорить жінка його, наче воїн могутній!
 Як напуватиме він звірину коло водопою,
 Хай вбрання вона скине, шнур на тілі розв'яже, —
- 130 Жінку вгледівши, підійде він до неї —
 Стануть чужі йому звірі, що з ним виростали в пустелі!»
 Прислухався він до поради батька,
 Мисливець подався до Гільгамеша,
 Рушив у путь, стопи звернув до Урука,
- 135 Перед лицем Гільгамеша промовив слово:
 «Чоловік, котрий оце з гір явився,
 По всій країні рука його дужа,
 Мов з небесного каменю, міцні його руки!
 Вічно бродить він по всіх горах,
- 140 Разом із звіром водопою шукає,
 До водопою завжди скеровує кроки.
 Страшусь його я, підступитись не смію!
 Я вирию ями — він їх засипле,
 Я пастки наставлю — він їх понищить,
- 145 Звірину степову мені з рук забирає,
 Він мені в степу не дає трудитись!»
 Гільгамеш мовить до мисливця:
 «Йди, мисливцю мій, блудницю Шамхат приведи
з собою,
 Як напуватиме він звірину коло водопою,
- 150 Хай вбрання вона скине, шнур на тілі розв'яже, —
 Жінку вгледівши, підійде він до неї, —
 Стануть чужі йому звірі, що з ним виростали в пустелі».

- Пішов мисливець, блудницю Шамхат повів із собою,
Вирядились вони, вирушили в дорогу,
155 Третього дня прибули на умовлене місце.
Блудниця з мисливцем у засідку сіли —
Один день, два дні сидять коло водопою.
Приходять звірі, п'ють коло водопою,
Приходить худоба, серце водою тішить,
160 А він, Енкіду, народжений в горах,
Разом з газелями їсть він трави,
Разом із звіром водопою шукає.
Разом із твариною серце водою тішить.
Побачила Шамхат дикуна-людину,
165 Мужа-нищителя з глибу степу:
«Ось він, Шамхат! Розв'яжи шнур на тілі!
Йому лоно відкрий, хай зазнає твоєї ласки!
Тебе вгледівши, підійде він до тебе —
Не стидайся, прийми його подих,
170 Убрання розгорни, хай до тебе ляже!
Втіху дай йому, діло жіноче, —
Стануть чужі йому звірі, що з ним виростили в
пустелі
Припаде він до тебе з жагучим палом».
Шамхат шнур розв'язала, розкрила груди,
175 Не стидалася, прийняла його подих,
Убрання розгорнула, і ліг він до неї,
Втіху дала йому, діло жіноче,
І до неї припав він з жагучим палом.
Шість днів проминуло, сім ночей минуло —
180 Ненастанно Енкіду пізнавав блудницю,
Коли ж натішився вдосталь.
До звірини звернув лице він.
Уздівши Енкіду, втекли газелі,
Степова звірина тіла його уникала.
185 Підхопився Енкіду, — ослабли м'язи,
Вклякли ноги, — і звірі пішли від нього.
Змирився Енкіду, — не побіжить, як бувало!

Та став він мудріший і розумом глибокий, —
 Повернувся і сів біля ніг блудниці,
 190 Дивиться в очі блудниці,
 І що скаже блудниця, — слухають вуха.
 Блудниця мовить до Енкіду:
 «Ти вродливий, Енкіду, подібний до бога,
 Чом же із звіриною степами бродиш?
 195 В Урук обгороджений тебе введу я,
 До світлого дому, оселі Ану,
 Де Гільгамеш, незрівнянний міццю,
 Являє, мов тур, свою силу людям!»
 Сказала — і він уподобав ту мову,
 200 Мудре серце його шукає друга.
 Енкіду мовить до блудниці:
 «Ну ж бо, Шамхат, мене веди ти
 До світлого дому, оселі Ану,
 Де Гільгамеш, незрівнянний міццю,
 205 Являє, мов тур, свою силу людям,
 Я його викличу, гордо скажу я,
 Крикну серед Урука: «Я — могутній,
 Я єдиний, хто змінює судьби.
 Хто в пустелі народжений — сила його велика!»
 210 «Ходімо, Енкіду, лице зверни до Урука, —
 Де Гільгамеш буває — я добре знаю:
 Ходімо ж, Енкіду, до обгородженого Урука, —
 Там пишаються люди вбранням багатим,
 Там щоденно вони справляють свято,
 215 Там арф і кімвалів гудьба лунає,
 А блудниці красою славні:
 Любострастям повні, — віщують втіху —
 Вони з ложа нічного ведуть великих.
 Життя не відаєш ти, Енкіду, —
 220 Покажу Гільгамеша, що стогонам радий.
 На нього поглянь, подивись в обличчя —
 Він мужністю красен, чоловічою міццю, —
 Повне жагою все його тіло,
 Більшу від тебе він має силу,

- 225 Спокою ні вдень ні вночі не знає!
Ти, Енкіду, змири завзяття:
Гільгамеш — його любить Ша́маш,
Ану, Елліль і Ейя його напутили.
Перше, ніж з гір ти сюди з'явився,
- 230 Гільгамеш серед Урука вві сні тебе бачив.
Встав Гільгамеш і сон тлумачить,
Матері він своїй мовить:
«Мати моя, сон вночі я бачив:
Явились мені зорі небесні,
- 235 Падав на мене мов камінь з неба.
Підняв його я — він од мене дужчий,
Трусонув його я — і не можу струсити.
Край Урука до нього піднявся,
Перед ним увесь край зібрався,
- 240 Люд до нього — юрмою тісниться,
Всі мужі його обступили,
Товариші мої ноги йому цілували.
Полюбив його я, притулився, мов до дружини,
І до ніг тобі його приніс я,
- 245 Ти ж до мене його дорівняла».
Мати Гільгамеша мудра — все вона знає, — володарю
мовить своєю,
Нінсун мудра — все вона знає, — мовить вона Гільгамешу:
«Той, хто з'явився, мов зорі небесні.
Хто впав на тебе, мов камінь з неба,
- 250 Підняв його ти — був од тебе він дужчий,
Трусонув його ти — і не зміг струсити.
Полюбив його ти, притулився, мов до дружини,
І до ніг мені його приніс ти,
Я ж до тебе його дорівняла, —
- 255 Могутній товариш прийде, рятувальник друга,
По всій країні рука його дужа,
Мов з небесного каменю, міцні його руки, —
Ти полюбиш його, притулишся, мов до дружини.
Він порадином буде, тебе не покине, —

- 260 Ось тлумачення сну твоєму».
 Гільгамеш своїй матері говорить:
 «Мати, знову сон мені приснився:
 В обгородженім Уруці сокира впала, а навколо
 юрмились:
- Край Урука до неї піднявся,
 265 Перед нею весь край зібрався,
 Люд до неї юрбою тісниться,
 Полюбив я її, притулився, мов до дружини,
 І до ніг тобі її приніс я,
 Ти ж до мене її дорівняла».
- 270 Мати Гільгамеша мудра — все вона знає, —
 синові говорить своєму,
 Нінсун мудра — все вона знає, — говорить вона Гільгамешу:
 «В тій сокирі ти бачив людину,
 Ти полюбиш її, притулишся, мов до дружини,
 Я ж до тебе її дорівняю, —
- 275 Могутній товариш прийде, рятувальник друга.
 По всій країні рука його дужа,
 Мов з небесного каменю, міцні його руки!»
 Гільгамеш своїй матері говорить:
 «Якщо Елліль звелів — мені друг мій хай
 порадником буде,
- 280 Мені друг мій хай порадником буде!»
 Так сни свої він тлумачив».
- Оповіла Енкіду Шамхат сні Гільгамеша, і стали вони
 кохатись.

ТАБЛИЦЯ II

- «... Встань, Енкіду, тебе поведу я
 У храм Еанну, оселю Ану,
 Там Гільгамеш — незрівнянний міццю:
 Як самого себе, ти його полюбиш!»
- 5 Встань із землі, з пастушого ложа!»
 Почув її слово, вподобав ту мову,

Порада жінки запала в серце.
Полотно розірвала, в першу половину
Його одягла, сама в другу вдяглася,
10 За руку взяла, повела, як дитину,
До пастушого стану, до загонів худоби.
Навколо них пастухи зійшлися,
Шепочуться, позирають на нього:
«Муж оцей схожий на Гільгамеша,
15 Нижчий на зріст він, та більш кремезний.
Мабуть, це Енкіду, виплід пустелі,
По всій країні рука його дужа.
Мов з небесного каменю, міцні його руки:
Він-бо ссав молоко звірине!»
20 На хліб, який перед ним поклали,
Він позирає зніяковіло:
Не вмів Енкіду їсти хліба,
Смаку сікери також не відав.
Блудниця вуста розтулила, мовить вона до Енкіду:
25 «Їж хліб, Енкіду, — так личить жити,
Сікери пий — так світу судилось!»
Досита хліба їв Енкіду,
Сікери він випив сім глеків.
Заграла душа його, розгулялась,
30 Серце звеселилось, лице сіяло.
Він обмацав своє волохате тіло,
Єлеєм умастивсь, уподібнився людям,
В одяг убрався, став схожий на мужа.
Зброю взяв до рук, із левами бився —
35 Пастухи вночі спочивали.
Левів долав і вовків змагав він —
Великі пастирі спали:
Енкіду — на варті, муж невсипущий,
(. . . . .)

40 Звістку принесли в Урук обгороджений Гільгамешу.

(Бракує п'яти-шести рядків.)

Енкіду з блудницею веселився,
Очі підвів, чоловіка бачить, —

До блудниці він мовить:

50 «Шамхат, приведи оцього мужа!

Нащо він прийшов? Хочу ім'я його знати!»

Чоловіка гукнула блудниця:

Той наблизився і його побачив.

«Куди поспішаєш, о муже? Нащо трудний похід твій?»

55 Чоловік уста розтулив, мовить він до Енкіду:

«До шлюбних покоїв мене позвали,

Та людська доля — коритися вицим!

Виклав я на святкові блюда

Весільні радісні брашна:

60 Тільки цареві обгородженого Урука

Шлюбні нокої бувають відкриті, —

Має суджену він дружину!

Хай спочатку — він, всякий муж — так само:

Так ухвалили богове на раді,

65 Так судили йому, коли різали пуповину!»

Чоловіка почувши, лицем ізблід він.

(Бракує близько п'яти рядків.)

Іде перший Енкіду, а Шамхат позаду.

Вийшов Енкіду на вулицю обгородженого Урука:

«Хоч тридцять потужних назви — я зітнуся з ними!»

75 До шлюбних покоїв заступив дорогу.

Край Урука до нього піднявся,

Перед ним увесь край зібрався,

Люд до нього — юрмою тісниться,

Всі мужі його обступили,

80 Наче діти малі, йому ноги цілують:

«Прекрасний нині герой нам явився!»

Для Ішхари стелилося ложе тієї ночі,

Та, як бог, Гільгамешу з'явився суперник:

Заступив до шлюбних покоїв двері.

- 85 Гільгамеша ввести не дав він.
Зітнулись у дверях шлюбного покою,
Стали битись на вулиці, на широкій дорозі, —
Завалилися сіни, стіна похитнулась.
Схилив Гільгамеш до землі коліно,
- 90 Стримав свій гнів, змирив своє серце.
Щойно серце його змирилось, Енкіду мовить до Гільгамеша:
«Одного такого тебе народила мати,
Буйволиця Горожі, Нінсун!
Над мужами чолом високо ти піднісся,
- 95 Елліль над людьми судив тобі царство!»
Мати Гільгамеша вуста розтулила, володарю мовить своєму,
Буйволиця Нінсун Гільгамешеві мовить:
«Сину мій (. . . . .)
Гірко (. . . . .)»
- 100 Гільгамеш уста розтулив, своїй матері мовить:
(. . . . .)
Підійшов до дверей він, мене силоміць напоумив,
Гірко він мені дорікав за буйство,
Немає в Енкіду ні матері, ні друга,
- 105 Густого волосся ніколи не стриг він,
У степу народжений — сила його велика».
Стоїть Енкіду, слухає таку мову,
Зажурився, сів і заплакав,
Сповнилися очі його сльозами:
- 110 Без діла сидить, пропадає сила.
Обнялись двоє друзів і сіли поруч,
За руки взялися, мов рідні братове.
Гільгамеш чолом похилився, мовить він до Енкіду:
«Чого твої очі повні сльозами,
- 115 Серце сумує, зітхаєш ти гірко?»
Енкіду вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:
«Стогін, друже, мені роздирає горло,
Без діла сиджу, пропадає сила».
Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:
- 120 «Друже мій, далеко єсть гори Лівану,
Гори ті вкриті кедровим лісом.

Живе в тому лісі лютий Хумба́ба, —

Давай його вб'ємо разом з тобою.

Усе, що є злого, — проженемо зі світу!

125 Ке́дру я на́рубая, — поросли ним гори, —

Вічне ім'я собі сотворю́ я!»

Енкі́ду уста́ розту́лив, мови́ть він до Гі́льгамеша:

«Мені, друже, знати було у горах,

Коли блукав я із звіриною:

130 Є рови там на поприще навкруг лісу, —

Хто ж увійде у глибини лісу?

Хумбаба — ураган його голос,

Уста його — полум'я, смерть — його подих.

Нащо ти намислив таке звершити?

135 Бі́й нері́вний в оселі́ Хумба́би!»

Гі́льгамеш уста́ розту́лив, мови́ть він до Енкі́ду:

«Хочу я піднятись на гору кедрів

І до лісу Хумбаби ввійти я хочу,

(Бракує двох-трьох рядків.)

Бойову сокиру на пояс повішу —

Ти йди за мною, я ж піду перший!»

Енкі́ду уста́ розту́лив, мови́ть він до Гі́льгамеша:

145 «Як же рушимо ми, як у ліс увійдемо?

Бог Вер, охоронець його, — невсипущий і дужий,

А Хумбаба — сам Шамаш надав йому сили,

Бог А́дду надав йому зваги,

(. . . . .)

150 Щоб кедровий ліс оберігав він,

Страхи людські доручив йому Елліль.

Хумбаба — ураган його голос,

Уста його — полум'я, смерть — його подих!

Кажуть люди — важкий шлях до того лісу,

155 Хто ж увійде у глибини лісу?

Щоб кедровий ліс оберігав він,

Страхи людські доручив йому Елліль,

Хто в цей ліс увійде — враз пойме того неміч».
Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:

- 160 «Хто, мій друже, на небо піднісся?
Лише богове під Сонцем вічні,
А в людини — лічені роки,
Все, що робиш, — майне, як вітер!
От і нині боїшся ти смерті,
165 Де ж вона, сила твоєї зваги?
Я піду перший, ти ж кричи мені: «Йди, не бійся!»
Якщо внаду я — ім'я зоставлю:
«Гільгамеш прийняв бій із Хумбабою лютим!»
От хлоп'я народилось у мене в домі, —
170 До тебе біжить: «Скажи, все ти знаєш:
(. . . . .)
Що звершив мій батько і друг твій?»
Повідаєш ти мою славу долю!
(. . . . .)
175 А мова твоя смутить мені серце!
Руку я здійму, нарубаю кедру,
Вічне ім'я собі сотворю я!
Друже, я майстрам загадаю роботу,
Нехай віділлють перед нами зброю».
180 Загадали майстрам роботу,
Посідали майстри, міркують.
Відлили сокири великі,
Відлили сокири по три таланти.
Відлили кинджали великі,
185 Леза по два таланти,
Тридцять мін — виступи по боках їх,
Тридцять мін золота — рукоять кинджала, —
Гільгамеш і Енкіду несли по десять талантів.

*

- Сім засувів зняли із брами Урука;
190 Про це почувши, народ зібрався,
Люд зійшовсь посеред обгородженого Урука.

Гільгамеш перед людом явився,
Зібрання обгородженого Урука перед ним посідало.

Гільгамеш так їм мовить:

- 195 «Слухайте, старійшини обгородженого Урука,
Слухайте, люди обгородженого Урука,
Гільгамеша, що мовив: «Я бачити хочу
Того, чиє ім'я опалляє землі.
Хочу в кедровім лісі його здолати,
200 Який дужий я, син Урука, хай світ почує!
Руку я здійму, нарубаю кедру,
Вічне ім'я собі сотворю я!»

Старійшини обгородженого Урука

Мовлять Гільгамешу ось яке слово:

- 205 «Юний ти, Гільгамешу, йдеш на поклик серця,
Сам не відаєш ти, що робиш!
Чули ми — жахливий образ Хумбаби, —
Хто його зброю здолає відбити?
На сотню поприщ він оточений лісом, —
210 Хто ж увійде у глибини лісу?

Хумбаба — ураган його голос,

Уста його — полум'я, смерть — його подих!

Нащо ти намислив таке звершити?

Бій нерівний в оселі Хумбаби!»

- 215 Почув Гільгамеш порадників слово,
На друга він, сміючись, озирнувся:
«От що нині я скажу тобі, друже, —
Боюсь його я, і страшуся вельми:
У кедровий ліс піду я з тобою,
220 Щоб там не боятись — уб'ємо Хумбабу!»

Старійшини Урука мовлять до Гільгамеша:

(Бракує двох рядків.)

«Хай іде з тобою богиня, хай береже тебе бог твій,

- 225 Хай тебе веде він щасливим шляхом,
Хай поверне тебе до пристані Урука!»
Перед Шамашем став Гільгамеш на коліна:

«Вислухав я слово старійшин,
Вже йду, та до Шамаша руки простяг я:
230 Хай життя моє не урветься нині,
Поверни мене до пристані Урука,
Свій покров простри наді мною!»
Гільгамеш покликав Енкіду, ворожбу став творити.

(З кількох зруйнованих рядків «старовавилонської» версії можна припустити, що Шамаш дав двозначну відповідь на ворожбу героїв.)

Як почув віщування — він сів і заплакав,
240 По щоках Гільгамеша покотилися сльози.
«Йду я шляхом, яким не ходив я,
Йду в дорогу, якої мій край не знає.
Якщо буду я нині мати щастя,
У похід ідучи із власної волі, —
245 Тебе, о Шамаш, я славити буду,
Кумири твої садовитиму на престоли!»
Спорядження перед ним поклали,
Сокири, кинджали великі,
Лук і сагайдак — їх дали йому в руки.
250 Взяв він сокиру, набив сагайдак свій,
На плече надів він лук аншанський,
Кинджал застромив він собі за пояс.
До походу вони зготувались.

(Далі — два неясні рядки.)

ТА Б Л И Ц Я ІІІ

(. . . . .)

Старійшини його благословляють,
На дорогу вони Гільгамешеві радять:
«Гільгамешу, на силу свою не звірайся,
5 Будь спокійний лицем, ударяй несхибно;
Той, хто перший іде, товариша порятує;

Хто стежини знав, уберіг він друга;
Хай Енкіду йде перед тобою, —
Знає він дорогу до кедрового лісу,
10 Битви він бачив, двобій йому знаний.
Хай Шамаш уволить твоє бажання,
Що намислив ти — хай очам появить,
Хай відкриє неходжені тропи.
Хай відкриє тобі дороги,
15 Хай відкриє стопам твоїм гори,
Уві сні хай скаже щасливе слово!
Хай Лугальбанда тобі помагає в поході, —
Усе, що жадаєш, здійсни якнайшвидше!
Коли ти Хумбабу уб'єш, як намислив, ноги омий ти,
20 Станеш на нічліг — викопай криницю, —
Щоб вода була чиста в міху твоєму,
Шамашу узливай ти холодну воду,
Повсякчас пам'ятай Лугальбанду!
Енкіду, оборони друга, товариша бережи ти,
25 Через яри перенось його тіло
Наша рада тобі царя доручила,
Як повернешся — нам царя доручиш!»
Енкіду вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:
«Як похід ти намислив — рушай у дорогу,
30 Путі не бійся, звіряйся на мене, —
Добре я знаю його оселю
І дороги, якими бродить Хумбаба.

(Бракує чотирьох рядків.)

Ім'я твоє стрясатиме землі, —
У безпеці той, хто іде за мною,
Хай буде все так, як їм проказав ти,
40 У похід ідучи із власної волі!»
Старійшини, мову таку почувши,
У далеку путь вирядили мужа:

«Хай же йде з тобою богиня, хай береже тебе бог твій,
Хай тебе веде він щасливим шляхом,
45 Хай звитяжну путь тобі світить Шамаш!»

(Бракує двох рядків.)

Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:
«Тепер, мій друже, ходімо в Егальмах
50 Перед очі цариці, великої Нінсун!
Нінсун мудра, все вона знає,
Шлях розумний стопам нашим вкаже!»
За руки вони одне з одним взялися,
Гільгамеш та Енкіду пішли в Егальмах
55 Перед очі цариці, великої Нінсун,
Ступив Гільгамеш до покою цариці:
«Зваживсь я, Нінсун, іти походом,
У дальню дорогу, туди, де Хумбаба,
В бою незнанім битися буду,
60 Шляхом незнанім вперед ітиму.
Поки я в дорозі і назад не вернувся.
Поки не добувся до кедрового лісу,
Поки не здолав я лютого Хумбабу
І все, що є злого, не вигнав зі світу, —
65 Вберись у одіння, достойне тіла,
Кадильніці Шамашу став перед собою!»
Мову сина свого Гільгамеша
Сумно слухала Нінсун, цариця.
Ступила Нінсун до своїх покоїв,
70 Омила тіло коренем мильним,
Убралась в одіння, достойне тіла,
Наділа намисто, грудей достойне,
Стрічкою оперезалась, тіарою увінчалась,
Чистою водою скропила землю,
75 Зійшла по сходах, на дах ступила.
Перед Шамашем кадильніцю запалила,
Склала жертву, до Шамаша руки простерла.

«Нащо дав ти мені у сини Гільгамеша,
Вклав у груди йому неспокійне серце?
80 Нині торкнувся його ти, і піде він
У дальню дорогу, туди, де Хумбаба,
В бою незнанім битися буде,
Шляхом незнаним вперед ітиме.
Поки він у дорозі і назад не вернувся,
85 Поки не добувся до кедрового лісу,
Поки не здолав лютого Хумбабу,
І все, що є злого, що ненавидиш ти, не вигнав зі світу
В день, коли йому ти знамення явиш,
Хай, тебе не лякаючись, Айя-наречена тобі нагадає,
90 Щоб ти доручав його стражам ночі
В час вечірній, коли на спочин відходиш!»

(Бракує близько дев'яноста рядків.)

Погасила кадьничницю, скінчила молитву,
180 Покликала Енкіду, героєві мовить:
«Не мною народжений, дужий Енкіду!
Я присвятила тебе Гільгамешу
Разом з дівами й жрицями, що присвячені богу».
На шию Енкіду талісман наділа,
185 За руки взяли його жони бога,
А дочки бога його величали.
«Я — Енкіду! Мене в похід Гільгамеш узяв із собою! —
Енкіду в похід Гільгамеш узяв із собою!

(Бракує двох рядків.)

Поки він у дорозі, і назад не вернувся,
Поки не добувся до кедрового лісу, —
Чи місяць мине — буду з ним я разом,
Чи рік мине — буду з ним я разом!»

(Бракує близько ста тридцяти рядків.)

ТАБЛИЦЯ ІV

Через двадцять поприщ відломили скибку,
 Через тридцять поприщ на спочин спинились,
 П'ятдесят пройшли вони за день поприщ,
 Шлях шести тижнів пройшли — на третій день
досягли Євфрату

5 Перед Сонцем викопали криницю,
 (. . . . .)

На гору зійшов Гільгамеш, озирнув округу:
 «Горо, принеси мені сон щасливий!»

*(Чотири незрозумілі рядки; очевидно,
 Енкіду споруджує намет для Гільгамеша.)*

Гільгамеш підборіддям уперся в коліно, —
 Сон окрив його, уділ людини.

15 Серед ночі сон його урвався,
 Встав і мовить він другові своєму:
 «Друже мій, ти не кликав? Чом я прокинувся?
 Друже мій, бачив сон я нині,
 Сон, що бачив я, був жахливий;

20 Під урвищем гори стоїмо ми з тобою,
 Впала гора і нас повалила,
 Придавила ноги, не дає звестися;
 Ми перед нею — як мошки маленькі.

Сяйво зблиснуло, муж мені явився,
 25 Найчудовніший в світі, предивний на вроду.
 З-під тієї гори мене дістав він,
 Спрагу вгамував, заспокоїв серце,
 Допоміг на землю ступити ногами».

У пустелі народжений — мудрість його велика,
 30 Мовить він Гільгамешу, сон йому тлумачить:
 «Друже, сон твій чудесний, сон твій для нас
найдорожчий,
 Друже, гора, що впала, — не страшна анітрохи:

Схопимо ми Хумбабу, повалимо разом,
Труп його кинемо на поругу!
35 Від Шамаша вранці почуємо добре слово!»

*

Через двадцять поприщ відломили скибку,
Через тридцять поприщ на спочин спинились,
П'ятдесят пройшли вони за день поприщ,
Шлях шести тижнів пройшли — на третій день
досягли (. . . .)

40 Перед сонцем викопали криницю,
(. . . . .)

На гору зійшов Гільгамеш, озирнув округу:

«Горо, принеси мені сон щасливий!»

(. . . . .)

45 Серед ночі сон його урвався,

Встав і мовить він другові своєму:

«Друже мій, ти не кликав? Чом я прокинувся?»

Друже мій, другий сон я бачив:

Тріснула земля, спорожніла земля, в сум'ятті
пробувала земля

50 Вже я був ухопив степового тура,
Од ревіння його земля розкололась,
Од збитої куряви небо померкло,
Перед ним я упав на коліна;
Та схопив (. . . . .)

55 Руку простяг, підвів мене з землі він,
Голод мій вгамував, напоїв із міха водою».

«Друже мій, бог, до якого ми йдемо, —

Він не тур, а той не ворожий зовсім;

Тур у сні твоєму — це світлий Шамаш,

60 Руку нам у біді подає він;

Той, хто тебе напоїв із міха водою, —

Це тебе вшанував твій бог Лугальбанда!

Ми звершимо діло, якого ще не бувало на світі!

Від Шамаша вранці почуємо добре слово!»

65 Через двадцять поприщ відломил скибку,
 Через тридцять поприщ на спочин спинились,
 П'ятдесят пройшли вони за день поприщ, —
 Шлях шести тижнів пройшли — дісталися до гори
Лівану.

Перед Сонцем викопали криницю,
 70 (. . . . .)
 На гору зійшов Гільгамеш, озирнув округу:
 «Горо, принеси мені сон щасливий!»
 (. . . . .)

Гільгамеш підборіддям уперся в коліно, —
 75 Сон окрив його, уділ людини.
 Серед ночі сон його урвався,
 Встав і мовить він другові своєму:
 «Друже мій, ти не кликав? Чом я прокинувся?
 Ти не будив мене? Чом я здригнувся?

80 Чи не бог пройшов? Чом тіло моє стрепенулось?
 Друже мій, третій сон я бачив,
 Сон, який бачив я, був жахливий!
 Небо волало, земля гриміла,
 День притихнув, темінь запала,
 85 Блискавки били, вогонь здіймався,
 Пломінь бурхав, зливою смерть спадала, —
 Зірниця померкла, полум'я згасло,
 Жар улігсь, обернувся на попіл —
 Повернімось у степ, нам потрібна рада!»

90 Енкіду цей сон зрозумів, мовить він до Гільгамеша:

(Бракує близько ста двадцяти рядків; з окремих уривків можна припустити, що герої, імовірно, відступили, але потім повторили путь, протягом якої Гільгамеш бачив іще три сни. Останній (?) сон, у якому Гільгамеш бачив велетня, Енкіду тлумачить так:)

210 «Друже мій, ось як я твій сон тлумачу:
 Хумбабу — того, що на велетня схожий,

Ми подолаємо ще до світання,
Здобудемо разом над ним звитягу,
На Хумбабу, якого ненавидимо люто,
215 Ми ногою наступимо переможно!»

*(Проте героям з якихось причин не щастить,
і Гільгамеш знову волає до бога Шамаша:)*

Перед Шамашем, воїном, течуть його сльози:
«Те, що мовив ти Нінсун в Уруці,
Згадай, прийди і ночуй нас!»
Гільгамеша, нащадка обгородженого Урука, —
220 Вуст його мову почув бог Шамаш —
Раптом із неба пролунав заклик:
«Поспішай, підступись до нього, щоб до лісу
не втік він,
В хащі не ввійшов, од вас не сховався б!
Ще не вдяг він своїх семи вбрань жаклих,
225 Одне він одяг, шість іще не на ньому».
А вони між собою зітнулись,
Наче буйні тури, одне одного ударяють:
Тільки раз закричав він, повний гніву,
Сторож лісів закричав з хащ далеких,
230 здаля закричав, наче грім, хумбаба!

★

Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:
«Один — лиш один, він нічого не може,
Чужими тут будемо ми поодинці:
На кручу один не зійде, але вилізуть двоє,
235 (. . . . .)
Втрое скручена линва не скоро урветься,
Левенят двоє разом — дужчі від лева!»

(Бракує близько двадцяти рядків.)

Енкіду вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:

«Як до лісу ми зайдемо з тобою,

260 Тіло ослабне, руки мої заніміють».

Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:

«Друже мій, хіба ми такі нікчеми?

Стільки гір уже перейшли ми,

Чи жахнемось тієї, що тепер перед нами,

265 Перше, ніж ми нарубаємо кедру?

Друже, бачив ти битви, двобій тобі знаний,

Натирався ти зіллям, не жахаєшся смерті,

(. . . . .)

Мов барабан великий, гримить твій голос!

270 Хай зійде з твоїх рук оніміння, кволість хай тіло

покине,

За руки візьмімось, ходімо ж, друже!

Хай спалахне твоє серце в битві!

Забудь про смерть — життя осягнеш ти!

Муж обачний і повний зваги,

275 Першим ідучи, себе уберіг би, товариша

врятував би, —

Вони ім'я своє прославили б далеко!»

Так дістались вони до кедрового лісу,

Мову урвали, спинились обоє.

ТАБЛИЦЯ V

Зупинились біля краю лісу,

Кедрів висоту вони бачать,

Лісу глибину вони бачать,

Де Хумбаба ходить, — кроків не чути:

5 Путі прокладені, зручна дорога,

Бачать гору кедрів, оселю богів, престол Ірніні.

Перед горою кедри несуть свою пишність,

Їхній загінок милий, розкошу повний,

Поросло там терням, поросло кущами,

10 Кедри ростуть, ростуть олеандри.
Ліс на ціле поприще рови оточили,
І ще на дві третини рови оточили.

(Бракує близько шістдесяти рядків; в уривках, що збереглися, йдеться про «вихоплені мечі», «отруєне залізо», про те, що Хумбаба (?) «надяг» свої жахливі вбрання-промені (?), і про можливе «прокляття Елліля».)

70 Енкідю вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:
«Хумбаба (. . . . .)

Один — лиш один, він нічого не може,
Чужими тут будемо ми поодинці:

На гору один не зійде, але вилізуть двоє,
75 (. . . . .)

Втрое скручена линва не скоро урветься.

Левенят двоє разом — дужчі від лева!»

Теслярська сокира була в них з собою,

Взяв Енкідю сокиру, став кедри рубати.

80 Щойно Хумбаба почув удари,

Сповнився гнівом: «Хто це з'явився,

Хто безчестив дерева, гір моїх виплід, хто кедри
рубав тут?

Шамаш-герой мовив з небес їм:

«Підходьте до нього, його не бійтесь!»

(Бракує близько дев'яноста рядків.)

175 По щоках його покотилися сльози.
Гільгамеш мовить до Шамаша-героя:

(Бракує двох рядків.)

«Слухався я Шамаша-героя,

180 Став на шлях, що мені судився!»

Шамаш-герой почув Гільгамеша,

І встають на Хумбабу вітри великі:

Великий вітер, Північний вітер,
Вітер смерчу, Піщаний вітер,
185 Буйний вітер, Холодний вітер,
Вітер Негоди, Гарячий вітер.
Вісім вітрів на нього повстали,
Хумбабі вони задувають в очі.
Не може вперед він зробити кроку,
190 Кроку ступити назад не може.
Здався Хумбаба, Гільгамешеві мовить Хумбаба:
«Ти, Гільгамешу, мене пощадити мусиш!
Ти будеш паном, я рабом твоїм буду!
Для тебе рубатиму кедрі, гір моїх виплід,
195 Із кедрів для тебе збудую оселі».
Енкідю мовить до Гільгамеша:
«Не слухай слів, що їх мовив Хумбаба!
Ти Хумбабу лишати живим не повинен!»

(Бракує близько тридцяти рядків.)

Гільгамеш мовить до Енкідю:
«Коли підемо вбивати Хумбабу,
230 Промені сяйва в сум'ятті зникнуть,
Промені сяйва зникнуть, потьмариться світ весь!»
Енкідю мовить до Гільгамеша:
«Друже, пташку злови, — не втечуть і пташата!
Промені сяйва знайдемо згодом,
235 Мов пташата в траві, вони розбіжаться.
Самого вбивай, а прислужників потім». —
Як почув Гільгамеш товариша слово,
Бойову сокиру підняв він,
Вихопив з-за пояса меч свій, —
240 Гільгамеш у потилицю вдарив Хумбабу,
Його друг, Енкідю, вдарив у груди;
За третім ударом упав він,
Дужі руки його завмерли,
Повергли вони сторожа Хумбабу, —

- 245 Навкруг на два поприща застогнали кедрі:
З ним разом Енкіду вбив ліси й кедрі.
Поверг Енкіду сторожа лісу,
Чиє ім'я шанували Ліван і Сарія,
Спокій зійшов на високі гори,
250   Спокій зійшов на лісисті вершини.
Він поверг охоронців кедра —
Розбиті промені Хумбаби.
Коли сім променів повбивав він,
Сіть бойову та кинджал на сім талантів, —
255 Разом вісім талантів, — зняв з його тіла,
Відкрив він таємне житло Ануннаків.
Гільгамеш дерева рубає, Енкіду пні корчує.
Енкіду мовить до Гільгамеша:
«Друже мій, Гільгамеш! Ми кедр убили, —
260 Повісь бойову сокиру на пояс,
Зроби перед Шамашем узливання, —
На берег Євфрату ми доставимо кедрі».

*(Далі до кінця таблиці збереглися лише незначні
фрагменти.)*

ТАБЛИЦЯ VI

- Він омив своє тіло, вся зброя ряхтіла,
На спину з чола він волосся закинув,
Із брудним розлучився, у чисте вбрався.
Як накинув він плащ, стан оперезав свій,
5 Як тіарою Гільгамеш увінчався, —
На красу Гільгамеша підвела очі цариця Іштар:
«Гільгамешу, будь мені чоловіком,
В дар мені принеси зрілість свого тіла!
Тільки б ти був мені мужем, я буду жоною!
10 Приготую для тебе золоту колісницю,
З золотими колесами, з бурштиновими рогами,

А впряжу в неї бурю — могутніх мулів.
У наш дім увійди, повен пахощів кедру!
Коли входитьи будеш до нашого дому,
15 Хай поріг і престол тобі ноги цілують,
Хай коліна схиляють государі, царі та владики,
Хай данину несуть — дар рівнин та узгір'ів,
Твої кози трійнят, а вівці двійнят хай приносять,
Твій в'ючний осел хай здогонить мула,
20 Коні твої в колісниці хай гордо ступають,
Під ярмом воли твої хай не мають рівних!»

*

Гільгамеш уста розтулив, мовить він до цариці Іштар:
«Нащо хочеш ти, щоб я взяв тебе в жони?
Я дам тобі строїв, елею для тіла,
25 Я дам тобі м'яса, щоб їла вдосталь,
Нагодую хлібом, достойним богині,
Напою вином, достойним цариці,
Твою оселю оздоблю пишно,
Твої комори зерном засиплю,
30 Твої кумири вберу в одіння, —
Але в жони собі тебе не візьму я!
Ти — жаровня, що гасне в холод,
Хистка хвіртка, що не схоронить від бурі,
Палац, що завалився на голову героя,
35 (. . . . .)
Смола, яка носія обварила,
Міх, з якого було носія облито,
Плита, що не втримала кам'яного муру,
Таран, що віддав оборонців у землі ворожі,
40 Сандаля, що панові ногу тисне!
Якого мужа кохала ти вічно?
Яку ж то славу тобі співають?
Перелічу я, з ким ти блудила!

(. . . . .)

- 45 Мужеві юності своєї, Думузі,
 З року в рік ти судила ридання.
 Птаха-пастушка також ти кохала —
 Ти його вдарила, крила зламала;
 Серед лісів він живе і кричить: «Мої крила!»
- 50 Лева ти кохала, незрівнянного міццю, —
 Сім і сім йому ти наставила пасток.
 І коня ти кохала, славного в битві, —
 Батіг і вуздечку йому ти судила,
 Сім поприщ скакати йому ти судила,
- 55 Мутне пійло йому ти судила,
 Його матері, Сілілі, ти судила ридання.
 І ще ти кохала пастуха-козопаса,
 Що завжди носив тобі зольні хлібці.
 Щодня для тебе різав ягнятко;
- 60 Ти його вдарила, обернула на вовка, —
 Ганяють його свої ж підпаски,
 І собаки його за боки кусають.
 Ішуллану-садівника ти кохала,
 Який завжди носив тобі фініків грона,
- 65 Щодня для тебе стіл прикрашав він, —
 Очі ти звела, підійшла до нього:
 «О мій Ішуллану, твою зрілість скуштуймо,
 Оголившись рукою, торкнись нашого лона!»
 Ішуллану тобі відповідає:
- 70 «Чого від мене ти захотіла?
 Чого не пекла моя мати, того не їв я, —
 Як же їстиму я хліб гріха і скверни?
 Чи схоронить рогожа мене від стужі?»
 Ти ж, почувши таку його мову,
- 75 Вдарила його, на павука обернула,
 Оселила його серед труду важкого, —
 З павутиння не вилізти, не зійти додолу.
 Мене покохаєш — мені вчиниш те саме!»

- Як почула Іштар таку його мову,
 80 Розлютилася Іштар, піднялася на небо,
 Піднялась Іштар, перед батьком своїм, Ану, плаче,
 Перед Анту, матір'ю, течуть її сльози:
 «Батьку мій, Гільгамеш мене осоромив,
 Гільгамеш перелічив мої провини,
 85 Всі гріхи мої і всі мої скверни».
- Ану вуста розтулив, мовить він до цариці Іштар:
 «Хіба не образила ти царя Гільгамеша,
 Що Гільгамеш перелічив твої провини,
 Всі гріхи твої, всі твої скверни?»
- 90 Іштар уста розтулила, мовить батькові своєму, Ану:
 «Батьку, Бика сотвори мені, щоб убив Гільгамеша
 в його оселі,
 Гільгамеш за кривду поплатитися мусить!
 Якщо ж ти Бика мені не сотвориш —
 Вдарю я Гільгамеша в його оселі,
 95 Прокладу я шлях у підземне царство,
 Підйму я мертвих, щоб живих пожирали, —
 Стане менше тоді живих, аніж мертвих!»
- Ану вуста розтулив, мовить він до цариці Іштар:
 «Якщо від мене Бика ти хочеш,
 100 Будуть в краю Урука сім років полови,
 Для худоби сіна ти повинна зібрати,
 Для звірини степової повинна трави зростити».
- Іштар вуста розтулила, мовить батькові своєму, Ану:
 «Для худоби я сіна зібрала в Уруці,
 105 Для звірини степової трави зростила».

(Бракує трьох-чотирьох рядків, де йшлося про Небесного Бика.)

- 110 Як почув Ану таку її мову,
 На неї зважив, Бика сотворив він,
 (. . . . .)

В Урук із небес його Іштар погнала.

Як досяг він вулиць Урука,

115 (. . . . .)

Зійшов до Євфрату, випив ріку сімома
ковтками, — ріки не стало.

Від подиху Бика розверзлася яма,

Сто мужів Урука до неї впали.

Від другого подиху розверзлася яма,

120 Двісті мужів Урука до неї впали.

З третім подихом став плюватися на Енкіду;

Скочив Енкіду, за риг Бика ухопився,

Бик у лице йому слиною бризнув,

Товщею хвоста його Бик ударив.

*

125 Енкіду вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:

«Друже, горді ми силою своєю.

Чим відплатимо за таку наругу?»

Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:

«Друже, бачив я лютість Бикову,

130 Та не страшна нам його потуга.

Вирву я серце йому, перед Шамашем покладу — вдвох
Бика ми вб'ємо,

Стану я над ним на знак перемоги,

Сповню роги елеєм, — офірую їх Лугальбанді!

За товщу хвоста його ухопи ти,

135 Я межі роги кинджал устромлю, поміж шиєю
та головою».

(. . . . .)

Погнав Енкіду, Бика повернув він,

За товщу хвоста його ухопив він,

(. . . . .)

140 А Гільгамеш, як угледів діло героя і вірного друга,

Межі роги Бикові кинджал устромив поміж шиєю
та головою.

Як Бика вони вбили, йому вирвали серце, перед
Шамашем поклали,

Відійшли, перед Шамашем долі схилились,
Двоє братів спочивати сіли.

★

145 Зійшла Іштар на стіну обгородженого Урука,
У скорботі простерлась, кинула прокляття:
«Горе Гільгамешу! Мене зганьбив він, Бика
забивши!»

Почув Енкіду ту мову Іштар,
Вирвав ногу Бика, у лице їй кинув:

150 «А з тобою — дістати б — учинив би те саме,
Кишки його намотав би на тебе!»
Скликала Іштар жриць, блудниць і дівок,
Разом Бика оплакувати стали.

А Гільгамеш скликав майстрів усіх ремесел,

155 Товщину рогів майстри похваляли.
Тридцять мін лазуриту — їхній відливоч,
Завтовшки в два пальці — їхня оправа,
Шість мір елею, що вмістили два роги,
Подарував для помазання богові Лугальбанді,

160 А роги прибив у себе над ложем.
Вони руки свої у Євфраті омили,
Обнялися і їдуть вулицею Урука,
Юрби Урука на них позирають,

Гільгамеш мовить слово до простолюдинок Урука:

165 «Хто прекрасний серед героїв,
Хто він, гордий серед мужів?
Гільгамеш прекрасний серед героїв,
Енкіду гордий серед мужів!
Ми Бика Небесного гнали у гніві,
170 Чого він жадав — не знайшов в Уруці,
(. . . . .)!»

★

Гільгамеш учту справляв у палаці,
Поснули герої, лежать на ложі ночі,
Заснув Енкіду — і сон побачив,

175 Устав Енкіду — і сон тлумачить,
Другові мовить своєму:

ТАБЛИЦЯ VII

«Друже, про що ведуть раду боги великі?

(. . . . .)

Слухай про сон, що я бачив нині:

Ану, Елліль і Шамаш раду вели поміж себе.

5 Ану Еллілью мовить:

«Нащо забили вони Бика та Хумбабу?»

Ану прорік: «Повинен умерти

Той, хто з гір наваживсь украсти кедри!»

Елліль мовив: «Нехай же помре Енкіду,

10 А Гільгамеш не повинен умерти!»

Відповідає Шамаш Еллілью-герою:

«Чи не з волі твоєї вбиті Бик і Хумбаба?

Чи повинен Енкіду нині безвинно вмерти?»

Розгнівався Елліль на Шамаша-героя:

15 «Отож-то щоденно в їхніх друзях ти ходиш!»

Зліг Енкіду перед Гільгамешем,

По щоках Гільгамеша покотилися сльози:

«Брате, милий брате! Чого ж мене виправдали замість
брата?»

І ще: «Невже я сидітиму з привидам біля могильної брами?

20 На власні очі не побачу ніколи милого брата?»

(. . . . .)

До руки його доторкнувся Енкіду, мовить він до Гільгамеша:

«Не рубав я кедр, не вбивав я Хумбабу.

(Бракує двох рядків.)

В кедровому лісі, оселі божій,

Не убив я жодного кедр!»

Гільгамеш від голосу його пробудився

І героєві так він мовить:

- 30 «Друже, сон цей прекрасний і добрий,
Дорогоцінний, хоч і важкий він...»
Енкідю вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:
«Друже, благати Елліля ходімо!»
Біля входу в храм вони зупинились
- 35 І побачили дерев'яні двері.
Еллілю їх подарував Енкідю.
Енкідю вуста розтулив, мовить він до Гільгамеша:
«Через дерев'яні двері біда вся сталась!»

*

- Енкідю на двері підвів свої очі,
40 До дверей промовляє, мов до людини:
«Дерев'яні двері, нічим не славні.
Жодної в вас немає правди!
Для вас я дерево шукав за двадцять поприщ,
Поки не вгледів високого кедра —
- 45 Тому дереву не було рівних у світі!
Шість гарів заввишки ви, два гари завширшки,
А засув з петлею — завдовжки дванадцять ліктів.
Змайстрував і привіз я вас, у Ніппурі оздобив —
Знав би я, двері, що така буде плата,
- 50 Що благо таке ви мені принесете, —
Взяв би сокиру я, на тріски порубав би,
Пліт би зв'язав, пустив би вас за водою!

(Далі чотири незрозумілі рядки.)

- Ану та Іштар того мені не подарували!
Нині ж, двері, нащо вас змайстрував я?
Сам себе погубив я побожним даром!
- 60 Хай би цар прийдешній вас, двері, оздобив,
Хай би бог змайстрував ваші стулки обидві,
Стер би ймення моє, своє написав би,
Мої двері зірвав би, свої поставив!»
Його слово почувши, гірко заплакав,

- 65 Почув Гільгамеш слово друга, Енкіду, — потекли
його сльози.
- Гільгамеш уста розтулив, мовить він до Енкіду:
«Боги тобі дарували розум глибокий і мудру мову —
Ти розумна людина, а мислиш так дивно!
Нащо, друже мій, ти мислиш так дивно?»
- 70 Сон твій дорогоцінний, хоч і страшний він:
Наче крила мушині, тремтять іще твої губи!
Хоч і страшний сон, для нас дорогий він:
Для живого — тужити — його доля,
Сон живому лишає тугу!
- 75 А тепер помолюсь я богам великим, —
Ласки благатиму в твого бога:
Хай, як батько богів, змилюється Ану,
Навіть зглянеться Елліль, заступиться Шамаш, —
Золотом незліченим оздоблю я їхні кумири!»
- 80 Почув його Шамаш, озвався до нього з неба:
«Не трать, о царю, золота на кумири, —
Слова, що сказане, бог не змінить,
Слова, що сказане, назад не візьме він,
Жереб кинуто, не вернути його, не змінити, —
- 85 Людська доля минає, — нічого не лишиться в світі!»
На веління Шамаша голову звів Енкіду,
Перед Шамашем потекли його сльози:
«Молю я тебе, о Шамаш, через долю мою зловорожу —
Про мисливця, ловця-чоловіка, —
- 90 Він не дав досягти мені, чого досяг друг мій,
Хай мисливець не досягне, чого досягли його друзі!
Хай руки його стануть кволі, збідніє здобич,
Хай перед тобою зменшиться його частка,
Хай звір до пастки не йде, а тікає в шпари!
- 95 Хай мисливець не вволить жадання серця!»
На Шамхат у гніві кинув прокляття!
«Тобі, блуднице, я долю призначу,
Що не скінчиться довіку в світі;
Проклянну великим прокляттям,

- 100 Щоб прокляття це швидко тебе спостигло:
Щоб не опорядила ти житла собі на радість,
Щоб не полюбила своєї доньки,
Щоб її не ввела на посиденьки дівочі;
Хай заливають пивом твоє лоно прекрасне,
105 Хай спаскудить п'яниця твоє плаття в день свята,
Хай забере він твої красні намиста.
Хай гончар навздогін тобі кидає глину,
Хай із світлої долі нічого тобі не буде,
Чисте срібло, гордість людей і здоров'я,
110 Хай у тебе не водяться в домі,
Хай втіху беруть у тебе коло порогів.
Хай роздоріжжя будуть тобі за домівку,
Хай пустирища будуть місцем твоєї ночівлі,
Хай тінь стіни тобі за пристанок буде,
115 Хай ніколи спочину ноги твої не знають.
Хай тебе по щоках б'ють каліка і п'яний,
Хай на тебе кричить дружина вірного мужа.
Хай будівник не латає твоєї покрівлі,
Хай у щілинах стін оселяться сови пустелі,
120 Хай до тебе на учту не сходяться гості,

(Бракує двох рядків.)

- Хай буде гноєм лоно твоє укрите,
Хай буде вбогий дар за розкриті лоно, —
125 Бо перед чистим прикинулась ти жоною
І чистого мене ти ввела в оману!»

*

- Шамаш почув уст його слово,
Раптом із неба пролунав його поклик:
«Чого це, Енкіду, прокляв ти блудницю Шамхат,
130 Що тебе годувала хлібом, достойним бога,
Що питвом поїла, царя достойним,
Що тебе вдягла в убрання величне,
І товаришем добрим дала тобі Гільгамеша?
А тепер Гільгамеш, і друг, і брат твій,

- 135 Покладе тебе на велике ложе,
На ложе почесне тебе покладе він,
Оселив тебе ліворуч, у місці безмовнім;
Владики земні цілуватимуть твої ноги,
Оплакувати тебе звелить він народу Урука,
140 Людям веселим скорботний обряд доручить,
А сам після тебе вдягне він убоге руб'я,
В лев'ячу шкуру вбереться, побіжить у пустелю»

*

- Почув Енкіду слово Шамаша-героя, —
В нього змирилося гнівне серце,
145 Упокорилась буйна печінка.
«Тобі, блуднице, я інше призначу:
Той, хто покинув, — хай повернеться до тебе,
Государі, царі та владики хай тебе покохають,
Хто побачить тебе — хай тобі дивує,
150 Хай трусне волоссям герой над тобою,
Вартовий не затримає, а той хай розв'яже пояс,
Скляні лелітки дає, і лазурит, і золото,
Карбовані серги тобі хай дарує, —
А за те йому зливою зерно полетиться;
155 До храму богів закликач тебе хай приводить,
Хай для тебе покинуть дружину із сімома дітьми
Туга в утробу Енкіду проникла
На ложі ночі, де він лежав самотньо,
Скорботу свою він повідав другу:
160 «Слухай, друже мій! Бачив сон я нині —
Небо волато, земля озивалась,
Сам-один я стою поміж ними,
Та якийсь чоловік — вид його похмурий,
До птаха бурі лицем він подібний,
165 Його крила — орлині, його пазурі — орлині,
Він схопив за волосся, мене здолав він,
Я його вдарив — мов скакалка, він скаче,
Він мене вдарив — рану мою загоїв,
Але, мов тур, наступив він на мене,

- 170 Стиснув щосили все моє тіло.
 «Друже, порятуй!» — Ти не міг врятувати,
 Ти жахнувся, не міг ти битись,
 Ти лише (. . . . .)
 . . . . .)
- 175 Мене він торкнув, обернув на птаха,
 Крила пташині на плечі мені наставив:
 Позирнув і повів мене в дім пітьми, в оселю Іркалли,
 В дім, з якого ніхто не виходить,
 В путь, якою назад не вийти,
- 180 В дім, де живі позбуваються світла,
 Де пожива — прах, де наїдок — глина,
 Де вбираються в одяг пташиний, крила,
 Де світла не бачать, живуть у пітьмі,
 А двері й засуви загорошені пилом!
- 185 У Домі праху, куди ступив я,
 Бачив я царів, що вінець ісклали,
 Бачив владик вінценосних, що колись панували
 над світом, —
 Ану й Еллілю підносять смажене м'ясо,
 Ставлять хліб печений, холодну воду узливають
 із міха.
- 190 В Домі праху, куди ступив я,
 Живуть жрець і служка, живуть волхв і одержимий,
 Живуть служителі богів великих,
 Живе Ета́на, живе Сумукан,
 Живе Ере́шкігаль, землі цариця.
- 195 Белет-це́рі, діва-писар землі, перед нею на колінах,
 Тримає Таблицю Долі, перед нею читає, —
 Лице підвела, мене уздріла:
 «Смерть уже забрала цього чоловіка!»
- (Бракує близько п'ятдесяти рядків; Енкіду бачив
 ще один сон; розповідь про нього кінчається словами:)*
- «Всі труди ми ділили з тобою разом, —
 250 Пам'ятай мене, друже, не забудь про мої діяння!»
 Друг його бачив сон нез'яснений,

Коли сон побачив, сили його не стало.

Лежить Енкіду на ложі,

Перший день, другий день лежить Енкіду на ложі,

255 Третій, четвертий день лежить Енкіду на ложі,
П'ятий, шостий і сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, —

Стала важча недуга Енкіду,

Одинадцятий і дванадцятий дні проминули —

На ложі своєму ледь підвівся Енкіду,

260 Гільгамеша покликав, другові мовить:

«Зненавидів друг мій мене віднині.

Коли в Уруці ми з ним говорили,

Я битви боявся, він був за підмогу,

Друг, що в бою рятував, — чом мене покинув?

165 Я і ти — чи не рівно ми смертні?

*(Далі до кінця таблиці бракує близько
тридцяти рядків.)*

ТАБЛИЦЯ VIII

Ледь зайнялося ранкове сяйво,

Гільгамеш уста розтулив і мовить:

«Енкіду, мій друже, мати твоя, антилопа,

І твій батько, онагр, тебе породили,

5 Молоком своїм звірі тебе годували

І худоба в степу на пасовищах дальніх!

У кедровім лісі стежки Енкіду

За тобою хай плачуть день і ніч невгамовно,

Хай плачуть старійшини обгородженого Урука,

10 Хай плаче той, хто руку услід простирив нам,

Хай плачуть уступи гір лісистих,

Що ними сходили ми з тобою,

Хай ридає пастовень, як рідна мати,

Хай плачуть соком кипариси й кедри,

15 Що крізь них пробиралися ми з тобою,

Хай плачуть ведмеді, гієни, барси і тигри,

Козероги і рисі, леви і тури,

- Олені й антилопи, степова звірина й худоба,
Хай плаче священний Євлей, де ми гордо йшли
берегами,
- 20 Хай плаче світлий Євфрат, де ми воду черпали міхом,
Хай плачуть мужі великого обгородженого Урука,
Хай плачуть жони, що бачили, як ми Бика забили,
Хай плаче орач із доброго міста, котрий ім'я твоє
славив,
Хай плаче той, хто, немов стародавніми, тобою
пишався,
- 25 Хай плаче той, хто нагодував тебе хлібом,
Хай плаче рабиня, що ноги тобі умастила,
Хай плаче раб, що вино до вуст твоїх підносив,
Хай плаче блудниця, що добрим елеєм тебе умастила,
Хай плаче той, хто ступив до шлюбних покоїв,
- 30 Хто дружину взяв з твоєї доброї намови,
Брати хай плачуть за тобою, мов сестри,
У скорботі хай рвуть над тобою волосся!
Наче батько й мати в його кочовищах дальніх,
Я за Енкіду плакати буду;
- 35 Слухайте ж мене, мужі, вчувайте,
Слухайте, старійшини обгородженого Урука!
Я за Енкіду, другом моїм, плачу,
Наче плакальниця, гірко ридаю:
Міцний топір мій, дужий оплот мій,
- 40 Вірний кинджал мій, надійний щит мій,
Святковий плащ мій, пишний убір мій, —
Демон злий забрав його в мене!
Молодший мій брат, гонитель онагрів в степах, пантер
на просторах!
Енкіду, молодший мій брат, гонитель онагрів в степах,
пантер на просторах!
- 45 З ким ми, стрівшись разом, сходили в гори,
Разом схопивши, Бика забили, —
Що за сон огорнув тебе нині?
Став ти темний, мене не чуєш!»
А той голови підвести не може.

50 Торкнув він серце — воно не б'ється.
Закрив він другу лице, немов наречений,
Сам, як орел, над ним кружляє,
Мов левиця, чиї левенята в пастці,
Грізно кидається взад і вперед він,
55 Мов кужіль, роздирає волосся.
Наче скверну, вбрання зриває.

*

Ледь зайнялося ранкове сяйво,
Гільгамеш по країні скликає зовом
Різьбярів, ковалів, мідників, каменерізів.
60 «Друже мій, зроблю я кумир твій,
Якого ніхто не робив ще другу:
Друга вид і поставу буде явлено в ньому, —
З каменю підніжжя, волосся — із лазуриту,
З алебастру — обличчя, із золота — тіло.

(Бракує близько двадцяти рядків.)

85 «Тепер же я, і друг, і брат твій,
Тебе уклад на велике ложе,
На ложе почесне тебе уклад я,
Оселив ліворуч, у місці безмовнім,
Щоб владики земні ноги твої цілували,
90 Звелів я тебе оплакати народу Урука,
Людям веселим скорботний обряд доручив я,
А сам після тебе вдяг я убоге руб'я,
В лев'ячу шкуру вбрався, біжу в пустелю!»

*

(Бракує близько ста рядків.)

Ледь зайнялося ранкове сяйво,
195 Гільгамеш виліпив з глини фігурку,
Виніс він стіл дерев'яний, великий,

Сердоліковий дзбан він наповнив медом,
Лазуритовий дзбан він наповнив маслом,
Стіл оздобив, для Шамаша виніс,

(Бракує близько п'ятдесяти рядків.)

*Зміст зруйнованого уривка — ворожба Гільгамеша
і відповідь богів.)*

- 250 Елліль почув уст його слово —
Раптом із неба пролунав його поклик:
«Гільгамешу, віддавна призначено людям:
Землероб оре землю, врожай збирає,
Пастух чи мисливець живе із звіриною,
255 Їхні шкури вдягає, їсть їхнє м'ясо.
Ти ж, Гільгамешу, хочеш, чого не було,
Відколи мій вітер гонить води».
Засмутився Шамаш, до нього з'явився,
Мовить він до Гільгамеша:
260 «Гільгамешу, куди ти рвешся?
Життя, яке шукаєш, — не знайдеш ти!»
Гільгамеш мовить до Шамаша-героя:
«Коли наблукався всюди по світу,
Досить хіба у землі спочину?
265 Мабуть, усі ці роки проспав я!
Хай же сонячне світло наситить очі:
Темрява порожня, як треба світла!
Хіба може мертвий побачити сяйво сонця?»

(Далі бракує ще близько двадцяти рядків.)

ТАБЛИЦЯ ІХ

Гільгамеш за Енкіду, своїм другом,
Гірко плаче, біжить у пустелю:
«Чи я не так само помру, як Енкіду?
Туга в утробу мою проникла,

5 Смерті жахаюсь, біжу в пустелю.
Під владу Утнапішті, сина Убар-Туту,
Вирушив я, в путі поспішаю.
Перевалів гірських уночі досягти.
Левів бачив я, і було мені страшно, —
10 Голову підняв і молюсь я Сіну,
І до всіх богів молитви посилаю:
«Вбережіть мене, як колись бувало».
Уночі він ліг, та від сну пробудився,
Бачить, бавляться леви, життю радіють.
15 Бойову сокиру підняв він,
Вихопив з-за пояса меч свій, —
Наче спис, упав поміж ними,
Бив, повергав, убивав і рубав він.

(Бракує близько тридцяти рядків.)

Чув він про гори, що зветься Машу,
50 А як до гір підійшов він,
Що Схід і Захід пильнують незмінно,
Верхом — металу небес сягають,
Низом — сягають підземного царства, —
Люди-скорпіони стережуть їхні брами:
55 Грізний їхній вид, їхні зори — згуба,
їхній блиск мерехтливий повергає гори —
При сході й заході Сонця стережуть вони Сонце, —
Коли Гільгамеш їх побачив,
Жах обличчя йому потьмарив,
60 Набрався духу, до них підійшов він;
Муж-скорпіон до дружини гукнув своєї:
«Той, хто йде до нас, — плоть богів — його тіло!»
Мужеві-скорпіону дружина мовить:
«На дві третини він бог, на одну — людина!»
65 Муж-скорпіон гукнув до Гільгамеша,
До нащадка богів він мовить слово:
«Чого йдеш ти далеким шляхом,

- Якою дорогою сюди прибув ти,
Ріки переплив, де трудна переправа?
- 70 Чого прийшов ти, хочу я знати,
Куди шлях твій проліг, хочу я знати!»
Гільгамеш мовить мужеві-скорпіону:
«Молодший брат мій, гонитель онагрів
в степах, пантер на просторах,
Енкіду, молодший брат мій, гонитель онагрів гірських,
пантер на просторах,
- 75 З ким ми, стрівшись разом, сходили в гори,
Разом схопивши, Бика забили,
В кедровому лісі здолали Хумбабу,
Друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили,
- 80 Енкіду, друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили, —
Людська доля його спіткала!
Шість днів проминуло, сім ночей проминуло,
Поки черви до носа його проникли.
- 85 Смерті я вжахнувся, життя не знайду я:
Думка про героя мене терзає!
Дальнім шляхом біжу в пустелю:
Думка про Енкіду, героя, мене терзає —
Дальнім шляхом блукаю в пустелі!
- 90 Як я замовкну, як промовчу я?
Милий мій друг став землею!
Енкіду, милий мій друг, став землею!
Так само, як він — чи я сам не ляжу,
Щоб не піднятись уже ніколи?
- 95 А тепер, скорпіоне, тебе зустрів я, —
Смерті лютої хай не побачу!
(. . . . .)
До Утнапішті, мого батька, я поспішаю,
До того, хто вижив, до збору богів прилучився, життя
віднайшов у ньому:
- 100 Про життя і про смерть я його запитаю!»
Муж-скорпіон уста розтулив, мовить він до Гільгамеша:

- «Гільгамешу, ніколи не бувало дороги,
Не ходив ніхто ще гірським проходом:
На дванадцять поприщ простягся углиб він:
- 105 Темрява густа, не видно світла —
При сході Сонця зачиняють браму,
При заході Сонця відчиняють браму,
При заході Сонця знов зачиняють браму.
Виводять звідти тільки Шамаша боги,
- 110 Живих опалює він своїм сяйвом, —
А ти — як ти зможеш пройти цим ходом?
Як до нього ввійдеш — вороття вже не буде!»
Гільгамеш мовить мужеві-скорпіону:
(. . . . .)
- 165 «З тугою плоті, з печаллю серця,
І в жар і в холод, у мороці, в пітьмі,
У сльозах і зітханнях — вперед піду я!
Тепер відчини мені браму в гори!»
Муж-скорпіон уста розтулив, мовить він до Гільгамеша:
- 170 «Йди, Гільгамешу, трудним своїм шляхом,
Гори Машу нехай проминеш ти,
Ліси та гори пройдеш відважно,
Хай твоє повернення буде щасливе!
Відчинена брама гірська для тебе».
- 175 Гільгамеш, коли почув те слово,
Мужеві-скорпіону явив покірність,
На шлях Шамаша звернув свої стопи.
Перше поприще перейшов він —
Темрява густа, не видно світла,
- 180 Ні вперед, ні назад не видно нічого.
Друге поприще перейшов він —
Темрява густа, не видно світла,
Ні вперед, ні назад не видно нічого,
Третє поприще перейшов і назад повернувся.

(У вісімнадцяти рядках, яких бракує, мабуть, пояснювалось, чому Гільгамеш зважився знову рушити в путь крізь підземелля на краю світу.)

- Набрався духу, вирушив далі,
Четверте поприще перейшов він —
205 Темрява густа, не видно світла,
Ні вперед, ні назад не видно нічого.
П'яте поприще перейшов він —
Темрява густа, не видно світла,
Ні вперед, ні назад не видно нічого.
210 Шосте поприще перейшов він
Темрява густа, не видно світла,
Ні вперед, ні назад не видно нічого.
Сьоме поприще перейшов — до мороку став
дослухатись:
Темрява густа, не видно світла,
215 Ні вперед, ні назад не видно нічого.
Восьме поприще перейшов — гукнув він у темінь:
Темрява густа, не видно світла,
Ні вперед, ні назад не видно нічого.
На дев'ятому поприщі холодок зачув він, —
220 Подих вітру обличчя його торкнувся, —
Темрява густа, не видно світла,
Ні вперед, ні назад не видно нічого.
На десятому поприщі близький був вихід, —
Але поприще те — наче десять поприщ.
225 На одинадцятім поприщі блимнуло перед світанком,
На дванадцятім поприщі світло з'явилося,
Поспішив він, побачив камінну діброву:
Сердолік плодоносить,
Обвішаний гронами, на вигляд милий.
230 Лазурит пустив листя —
Також плодоносить, на вигляд приємний.

(Бракує тридцяти чотирьох рядків. Збереглися лише уривки дальшого опису чудовної діброви.)

- 266 Гільгамеш, проходячи садом камінним,
На диво таке підвів свої очі.

ТАБЛИЦЯ Х

Сідурі — чашниця богів, що живе на урвищі,
понад морем,

Живе вона й брагою богів частує:
Їй дали глек, їй дали золоту чашу, —
Покривалом укрита, невидна людям,
5 Гільгамеш підійшов до її оселі,
У шкуру вбраний, запорошений пилом,
Плоть богів у тілі його таїться,
Туга в утробу його проникла,
Лицем подібний до того, хто в дальній дорозі,
10 Чашниця здала його уздріла,
Своєму серцю, помисливши, мовить:
«Це, напевно, убивця буйний,
Кого доброго тут побачиш?»
Угледіла його чашниця, зачинила двері,
15 Зачинила двері на міцний засув.
А він, Гільгамеш, почув той стукіт,
Обличчя звів і до неї звернувся.

*

Гільгамеш до чашниці мовить:
Чашнице, що ти уздріла, чого зачинила двері,
20 Зачинила двері на міцний засув?
Ударю я в двері, засуви розламаю!»

(Бракує двох рядків.)

Сідурі-чашниця гукнула до Гільгамеша,
25 До нащадка богів вона мовить слово:
«Чого йдеш ти далеким шляхом,
Якою дорогою сюди прибув ти,
Ріки переплив, де трудна переправа?
Чого прийшов ти, хочу я знати,
30 Куди шлях твій проліг, хочу я знати!»

Гільгамеш до чашниці Сідурі мовить:
«Я — Гільгамеш, який вбив сторожа лісу,
В кедровому лісі здолав Хумбабу,
Забив Бика, що спустився з неба,

- 35 Левів понищив на гірських перевалах».
Чашниця мовить до Гільгамеша:
«Якщо ти — Гільгамеш, який убив сторожа лісу,
В кедровому лісі здолав Хумбабу,
Забив Бика, що спустився з неба,
- 40 Левів понищив на гірських перевалах, —
Чого щоби твої запали, голова похилилась,
Смуток у серці, обличчя змарніло,
Туга в утробу твою проникла,
Лицем ти подібний до того, хто в дальній дорозі,
- 45 Жар і холод чоло твоє опалили.
Марева шукаєш, біжиш у пустелю?»
Гільгамеш до чашниці мовить:
«Як щодак моїм не запасти, голові не хилитись,
Смутку в серці не бути, не марніти обличчю,
- 50 Тузі в утробу як не проникнуть,
Лицем не вподібнитись тому, хто в дальній дорозі,
Жару й холоду як чола мого не опалити?
Молодший мій брат, гонитель онагрів в степах, пантер
на просторах,
Енкіду, молодший мій брат, гонитель онагрів в степах,
пантер на просторах,
- 55 З ким ми, стрівшись разом, сходили в гори,
Разом схопивши, Бика забили,
В кедровому лісі здолали Хумбабу,
Друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили,
- 60 Енкіду, друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили, —
Людська доля його спіткала!
Шість днів, сім ночей над ним я плакав,
Тіло його не клав у землю, —
- 65 Чи не встане друг на мій голос? —
Черви до носа його проникли!
Смерті я вжахнувся, життя не знайду я!
Наче розбійник, блукаю в пустелі:
Слово героя мене терзає —

- 70 Дальнім шляхом біжу в пустелю:
Слово Енкіду, героя, мене терзає —
Дальнім шляхом блукаю в пустелі:
Як я замовкну, як промовчу я?
Милий мій друг став землею!
- 75 Енкіду, милий мій друг, став землею!
Так само, як він, — чи я сам не ляжу,
Щоб уже не встати ніколи?
А тепер, чашнице, тебе зустрів я, —
Смерті лютої хай не побачу!»
- 80 Чашниця мовить до Гільгамеша:
«Гільгамешу, куди ти рвешся?
Життя, яке шукаєш, — не знайдеш ти!
Боги, коли творили людину, —
Смерть вони судили людині,
- 85 Життя собі залишили.
Ти ж, Гільгамешу, наповнюй утробу,
Вдень і вночі — завжди будь веселий,
Учту справляй щоденно,
Вдень і вночі грай і танцюй ти!
- 90 Хай вбрання твоє буде чисте,
Волосся чисте, омивайся водою,
Дивись, як дитя твою руку тримає,
Своїми обіймами втішай подругу —
Іншого діла немає в людини!»

*

- 95 Гільгамеш до чашниці мовить:
«Тепер, чашнице, — де шлях до Утнапішті?
Його признаку мені повідай,
Того шляху мені вкажи признаку:
Як можна буде — переправлюся морем,
100 А як не можна — пустелею побіжу я!»
- Чашниця мовить до Гільгамеша:
«Гільгамешу, ніколи не було переправи,
І не міг переправитись морем ніхто з тих, що тут бували,
Шамаш-герой переправиться морем,

- 105 А, крім Шамаша, — хто це може?
Трудна переправа, важка дорога,
Глибокі води смерті її заступають.
А ти, Гільгамешу, як переправишся морем, —
Як досягнеш вод смерті, — що будеш робити?
- 110 Єсть, Гільгамешу, Уршанабі, корабельник
дальнього Утнапішті,
Є в нього ідоли, в лісі він ловить змія;
Ти знайди його, з ним зустрінься,
Як можна буде — з ним переправся,
А як не можна — назад повертайся».
- 115 Гільгамеш, як почув таку її мову,
Бойову сокиру підняв він,
Вихопив з-за пояса меч свій,
Прослизнув між дерев, увійшов у хащі,
Наче спис, упав поміж ними,
- 120 Ідолів розбив у нападі буйства,
Чаклунського змія знайшов серед лісу,
Задушив його своїми руками.
Коли ж Гільгамеш натішився буйством,
У грудях його лють вгамувалась,
- 125 Сказав він своєму серцю: «Човна не знайду я!
Як переплисти через води смерті,
Як переправитись через море широке?»
Гільгамеш вгамував своє буйство,
З лісу вийшов він, до Ріки спустився,
- 130 По водах човном плив Уршанабі,
Човна до берега скерував він.
Гільгамеш мовить до корабельника Уршанабі:
«Я — Гільгамеш, — таке моє ймення, —
Що прийшов з Урука, оселі Ану,
135 Що блукав по горах далеким шляхом зі сходу Сонця».
Уршанабі мовить до Гільгамеша:
«Чого щоки твої запали, голова похилилась,
Смуток у серці, обличчя змарніло,
Туга в утробу твою проникла,

- 140 Лицем ти подібний до того, хто в дальній дорозі,
Жар і холод чоло твоє опалили,
Марева шукаєш, біжиш у пустелю?»
Гільгамеш мовить до корабельника Уршанабі:
«Як щодам моїм не запасти, голові не хилитись.
- 145 Смутку в серці не бути, не марніти обличчю,
Тузі в утробу як не проникнуть,
Лицем не вподібнитись тому, хто в дальній дорозі,
Жару й холоду як чола мого не опалити,
Марева як не шукати, не бігти в пустелю?
- 150 Молодший мій брат, гонитель онагрів в степах,
пантер на просторах,
Енкіду, молодший мій брат, гонитель онагрів в степах,
пантер на просторах,
З ким ми, стрівшись разом, сходили в гори,
Разом схопивши, Бика забили,
На гірських перевалах нищили левів,
- 155 В кедровому лісі здолали Хумбабу,
Друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили,
Енкіду, друг мій, якого так любив я,
З яким ми всі труди ділили, —
- 160 Людська доля його спіткала!
Шість днів проминуло, сім ночей проминуло,
Черви до носа його проникли.
Смерті я вжахнувся, життя не знайду я:
Слово героя мене терзає!
- 165 Дальнім шляхом біжу в пустелю:
Слово Енкіду, героя, мене терзає —
Дальнім шляхом блукаю в пустелі!
Як я замовкну, як промовчу?
Милий мій друг став землею,
- 170 Енкіду, милий мій друг, став землею!
Так, як він, чи я сам не ляжу,
Щоб уже не встати ніколи?»

*(Відповідь Уршанабі пропущено, можливо,
через недбалість переписувача.)*

- Гільгамеш мовить до корабельника Уршанабі:
«Тепер, Уршанабі, — де шлях до Утнапішті?
175 Його признаку мені повідай,
Того шляху мені вкажи признаку:
Як можна буде — переправлюся морем,
А як не можна — пустелею побіжу я!»
Уршанабі мовить до Гільгамеша:
180 «Ідоли ті, Гільгамешу, були мені оберегом,
Щоб я не діткнувся до вод смерті;
В буйстві своєму ідолів порозбивав ти, —
Без тих ідолів тебе переправити важко.
Ти візьми, Гільгамешу, сокиру в руки,
185 В хащі увійди, жердин нарубай там.
Сто двадцять жердин по п'ять гарів кожна,
Обсмоли, зроби лопаті, мені принеси їх».
Гільгамеш, як почув таку мову,
Бойову сокиру підняв він,
190 Вихопив з-за пояса меч свій,
В хащі увійшов, жердин нарубав там,
Сто двадцять жердин по п'ять гарів кожна, —
Обсмолив, зробив лопаті, йому приніс їх.
Гільгамеш з Уршанабі ступили в човен,
195 Штовхнули човен на хвилі і попливли обоє,
Шлях шести тижнів за три дні здолали,
І заплив Уршанабі у води смерті.
Уршанабі мовить до Гільгамеша:
«Зупинись, Гільгамешу, бери жердину,
200 Вод смерті рукою не торкнись, бережися!
Другу, третю й четверту бери жердину,
П'яту, шосту і сьому бери жердину,
Восьму, дев'яту й десятую бери жердину,
Одинадцятую і дванадцятую бери жердину».
205 На сто двадцятій скінчились жердини у Гільгамеша,
І розв'язав він оперезання чресел,
Скинув Гільгамеш одяг, його розгорнув він,
Над собою підняв, неначе вітрило.
Утнапішті здаля їх побачив,

- 210 Своему серцю, помисливши, мовить,
Сам із собою він раду радить:
«Чого ж ідоли на човні розбиті,
І пливе човном не його господар?
Той, хто надходить, — не моя це людина,
- 215 І справа дивлюся, і зліва дивлюся,
Я на нього дивлюсь — і пізнати не можу,
Я на нього дивлюсь — і збагнути не можу,
Я на нього дивлюсь — і не відаю, хто він».

(Бракує близько двадцяти рядків.)

Утнапішті мовить до Гільгамеша:

- 240 «Чого щокі твої запали, голова похилилась,
Смуток у серці, обличчя змарніло,
Туга в утробу твою проникла,
Лицем ти подібний до того, хто в дальній дорозі,
Жар і холод чоло твоє опалили,
- 245 Марева шукаєш, біжиш у пустелю?»
Гільгамеш мовить дальньому Утнапішті:
«Як щокам моїм не запасти, голові не хилитись,
Смутку в серці не бути, не марніти обличчю,
Тузі в утробу як не проникнуть,
- 250 Лицем не вподібнитись тому, хто в дальній дорозі,
Жару й холоду як чола мого не опалити,
Марева як не шукати, не бігти в пустелю?
Молодший мій брат, гонитель онагрів в степах,
пантер на просторах,
Енкіду, молодший мій брат, гонитель онагрів в степах,
пантер на просторах,
- 255 З ким ми, стрівшись разом, сходили в гори,
Разом схопивши, Бика забили,
В кедровому лісі здолали Хумбабу,
На гірських перевалах нищили левів,
Друг мій, якого так любив я,
- 260 З яким ми всі труди ділили,
Енкіду, друг мій, якого так любив я,

З яким ми всі труди ділили, —
Людська доля його спіткала!
Дні і ночі над ним я плакав,
265 Тіло його не клав у землю, —
Черви до носа його проникли!
Смерті я вжахнувся, біжу в пустелю, —
Слово героя мене терзає,
Дальнім шляхом блукаю в пустелі,
270 Слово Енкіду, героя, мене терзає —
Як я замовкну, як промовчу я?
Милий мій друг став землею,
Енкіду, милий мій друг, став землею!
Так само, як він, — чи я сам не ляжу,
275 Щоб уже не встати ніколи?»
Гільгамеш мовить дальньому Утнапішті:
«Я, щоб добутись до дальнього Утнапішті,
Щоб уздріти того, про кого йде слава,
Довго блукав, сходив усі землі,
280 Я видивався на круті гори,
Через усі моря я переправлявся,
Сном солодким очей не тішив,
Мучив себе довгим чуванням,
А свою плоть тугою сповнив,
285 Ще до чашниці богів не дійшов. Як зносив я одяг,
Забивав я ведмедів, гієн, левів, барсів і тигрів,
Оленів і сарн, степову звірину й худобу,
Їхне м'ясо їв, у шкури їхні вбрався;
Як уздріла мене, зачинила чашниця двері,
290 Смолою та кіром я обмазав жердини,
Коли плив човном, води не торкнувся, —
Тільки б знайти життя, яке я шукаю!»
Утнапішті мовить до Гільгамеша:
«Чому, Гільгамешу, ти повен туги?
295 Чи тому, що плоть богів і людей у твоєму тілі,
Чи тому, що батько й мати смертним тебе сотворили?
Чи дізнався ти, — колись для смертного Гільгамеша

Чи було на раді богів поставлене крісло?
Дано йому, смертному, межі:
300 Люди — як скелотини, богове — як масло,
Люди й богове — як полова й пшениця!
Поспішив ти у шкуру, Гільгамешу, вдягтися,
І, мов царський перев'яз, її ти носиш, —
Тому що — нема в мене відповіді для тебе,
305 Слова поради — для тебе немає!
Гільгамешу, зверни до людей обличчя:
Чому їхній правитель у руб'я вбрався?

(Бракує близько двадцяти п'яти рядків.)

Люта смерть не щадить людини:
Чи навіки муруємо ми оселі?
335 Чи навіки ставимо ми печаті?
Чи навіки брати спадщину ділять?
Чи навіки ненависть займається в людях?
Чи навіки ріка несе свою повінь?
Чи навіки з личинки виходить бабка?
340 Зору, що стерпів би зори Сонця,
Зроду-віку ще не бувало:
Бранець і мертвий між собою подібні —
Чи не смерті образ вони являють?
Чи людина — володар? Коли Елліль благословить їх,
345 Ануннаки збираються, боги великі,
Мамет, що долю створила, разом з ними ухвалює долю:
Вони смерть і життя судили,
Не повідали смертного часу,
А повідали: жити живому!»

ТАБЛИЦЯ XI

Гільгамеш мовить дальньому Утнапішті:
«Я на тебе дивлюсь, Утнапішті,
Не дивуєш ти зростом — подібний до мене,
Нічим не дивуєш — подібний до мене.

5 Не страшно мені з тобою зітнутись;
Спочиваючи, й ти горілиць лягаєш —
Скажи, як ти вижив, до збору богів
прилучився, життя віднайшов у ньому?»

*

Утнапішті мовить до Гільгамеша:

«Я відкрию тобі потаємне слово,

Таємницю богів тобі оповім я.

Шуріппак, місто, яке ти знаєш,

Що лежить на березі Євфрату, —

Це місто давнє, близькі йому богове.

Богів великих потоп учинити схилило їх серце.

15 Радились їхній батько Ану, Елліль-герой,

їхній порадник,

Їхній гонець Нінурта, їхній міраб Еннугі.

Ясноокий Ейя присягавсь разом з ними,

Але він хатині їхнє слово повідав:

«Хатино, хатино! Стінко, стінко!

20 Слухай, хатино! Запам'ятовуй, стінко!

Шуріппакійцю, сине Убар-Туту,

Ламай оселю, корабель будуй швидко,

Покинь достатки, про життя турбуйся,

Зневаж багатство, рятуй свою душу!

25 На свій корабель все живе навантажуй.

Той корабель, що ти побудуєш,

Хай буде обрисом чотирикутний.

Хай будуть рівні довжина з шириною,

Мов Океан, накрий його дахом!»

30 Я зрозумів і мовлю до володаря Ейя:

«Володарю, слово, яке прорік ти,

Я пошаную, так усе воно й буде.

Що ж я місту скажу — старійшинам і народу?»

Ейя вуста розтулив і мовить,

35 Мені, своєму рабу, прорікає:

«А ти от яке промов їм слово:

«Знаю, мене зненавидів Елліль, —
Не буду я жити у вашому місті,
Від землі Елліля відверну я стопи.
40 До океану зйду, до володаря Ейя!
А над вами дощ пролле він рясно,
Таємницю птахів дізнаєтесь, схови риби,
На землі буде всюди багате жниво,
Вранці рине злива, а серед ночі
45 Хлібний дощ ви побачите на власні очі».

★

Ледь зайнялося ранкове саяво,
На поклик мій увесь край зібрався,

(Бракує двох рядків.)

50 Всіх мужів скликав я на повинність —
Руйнували будинки, ламали горожі.
Носить смолу дитина,
Дужий — кошиками спорядження носить.
За п'ять діб заклав я кадуб:
55 Площею — один іку, борти — десять гарів заввишки,
По десять гарів — краї його верха.
Заклав я обводи, рисунок накреслив:
Шість на кораблі збудував я палуб,
На сім частин його розділив я ними,
620 Дно його розділив на дев'ять відсіків,
Забив у нього кілки водянні я,
Обрав я стерно, вклав усі знаряддя,
Три міри кіру в печі розплавив,
Три міри смоли туди налив я,
65 Три міри носильники принесли елею:
Крім міри елею, що пішла на промазку,
Дві міри елею сховав керманич.
Для жителів міста биків колов я,
Різав овець я для них щоденно,

70 Соком ягід, сікорою, маслом, вином червоним та білим
Народ напував, як водою річки,
Вони бенкетували, як в день новорічний.
Відкрив пахощі я, умастив свої руки.
Був корабель готовий у час заходу Сонця.
75 Зсувати стали — був заважкий він;
Підпирали кілками згори і знизу,
Він зануривсь у воду на дві третини.

*

Навантажив його всім, що мав я,
Навантажив його всім сріблом, що мав я,
Навантажив його всім золотом, що мав я,
Навантажив його всім живим, що мав я,
Підняв на корабель всю родину, весь рід мій,
Звірину степову й худобу, підняв всіх майстрів я.
Час мені Шамаш призначив:
85 «Вранці рине злива, а серед ночі
Хлібний дощ ти побачиш на власні очі, —
На корабель зійди, засмоли його двері».
Настала призначена година:
Вранці ринула злива, а серед ночі
90 Хлібний дощ я побачив на власні очі.
Глянув я на лице погоди —
Було на погоду страшно дивитись.
На корабель я зійшов, засмолив його двері, —
За смоління судна корабельнику Пу́зур-Аму́ррі
95 Чертог я віддав з усіма скарбами.

*

Ледь зайнялося ранкове сяйво,
З основи небес встала чорна хмара.
Адду гримить у її глибинах,
Шу́ллат і Ха́ніш ідуть перед нею.
100 Ідуть посланці по рівнинах і горах.
Е́рагаль вириває жердини греблі,

Іде Нінурта, гать прориває,
Запалили маяки Ануннаки,
Своїм сяйвом вони тривожать землю.
105 Від грому вклякає небо,
Що було світлим — на тьму обернулось,
Вся земля розкололась, як чаша.
Першого дня бушує Південний вітер,
Швидко налетів, позатоплював гори,
100 Наче війною, пішов на землю.
Одне одного не побачать,
І з небес людей не уздріти.
Боги потопу жажнулись,
Піднялись, подалися на небо Ану,
115 Мов собаки, тісняться, простяглися надворі.
Іштар волає, мов у муках пологів,
Владарка богів, чий голос чудовний:
«Хай би той день обернувся на глину,
Як у зборі богів я намислила кари;
120 Як у зборі богів я намислила кари.
На згубу людям моїм війну зголосила?
Чи на те я людей сама народила,
Щоб, як рибний народ, наповняли море!»
Боги-Ануннаки разом з нею плачуть,
125 Боги змирились, плачем зайшлися.
З'юрмилися разом, губи їм пересохли.
Шість днів, сім ночей гуляє вітер,
Буря потопом вкриває землю.
Із приходом сьомої днини
130 Буря з потопом війну урвали,
Ті, що билися, наче військо.
Упокорилось море, затих ураган, потоп упинився.
Я відкрив віддушину — лягло світло на вид мій,
Я поглянув на море — запала тиша,
135 І все людство глиною стало!
Наче дах, пласкою стала рівнина,
Я впав на коліна, сів і плачу,

- 170 До жертви всі боги хай підходять
Елліль до жертви хай не підходить,
Він нерозважно потоп учинив цей,
Він увесь люд мій прирік на згубу!»
Елліль, щойно туди прибув він,
- 175 Корабель уздрів, розлютився Елліль,
Гнівом спалахнув на богів Ігігів:
«Це яка там душа врятувалась?
Жодна людина вижити не мала!»
Нінурта вуста розтулив і мовить,
- 180 Каже він Еллілю-герою:
«Хто, як не Ейя, хитро мудрує,
Таж Ейя відає всяке діло!»
Ейя вуста розтулив і мовить,
Каже він Еллілю-герою:
- 185 «Ти — герой, мудрець між богами!
Як же, як нерозважно цей потоп учинив ти?
Гріх на грішного поклади ти,
Вину на винного поклади ти, —
Втримайся, щоб не пропав він, стерпи,
щоб він не загинув!
- 190 Аніж потоп робити,
Краще б лев з'явився, людей понищив!
Аніж потоп робити,
Краще б вовк з'явився, людей понищив!
Аніж потоп робити,
- 195 Краще б голод настав, спустошив би землю!
Аніж потоп робити,
Краще б мор надійшов, людей уразив би!
Я ж не виказав таємниці богів великих —
Мудрому сон я наслав, таємницю богів збагнув він,
- 200 А тепер порадь йому раду!»
Піднявся Елліль, на корабель зійшов він,
Взяв мене за руку, вивів назовні,
На коліна поставив жону мою поруч,
Торкнув наші чола, став поміж нами, благословив нас:

- 205 «Досі людиною був Утнапішті,
Віднині ж Утнапішті до нас, богів, подібний,
Хай живе Утнапішті край річкового дальнього гирла!»
Повели мене в даль, оселили край річкового гирла.
Хто ж для тебе богів зібрав би,
- 210 Щоб знайшов ти життя, яке шукаєш?
Ось, шість днів і сім ночей не поспи-но!»
Тільки-но сів він, розкинув ноги, —
Сон дихнув на нього, як мла пустелі.
Утнапішті до подруги мовить своєї:
- 215 «Подивись на героя, що життя шукає!
Сон дихнув на нього, як мла пустелі».
Подруга мовить дальньому Утнапішті:
«Торкни його, хай чоловік проснеться!
Тим же шляхом хай повернеться спокійно,
- 220 Крізь ту ж браму хай повернеться в свою землю!»
Утнапішті до подруги мовить своєї:
«Чоловік — брехливий! Тебе він одурить:
Ось, напечи хлібин, клади йому в узголів'ї,
Дні, що спатиме він, позначай на стінці».
- 225 Хлібини вона пекла, клала йому в узголів'ї,
Дні, що спав він, позначала на стінці.
Перша хлібина розломилась,
Тріснула друга, запліснявіла третя,
В четвертої побіліла скорина,
- 130 П'ята була черства, шоста була свіжа,
Сьома — в цей час він торкнув його, і той пробудився.

*

- Гільгамеш мовить дальньому Утнапішті:
«Сон мене здолав на мить єдину —
Ти мене торкнув, пробудив одразу ж».
- 235 Утнапішті мовить до Гільгамеша:
«Встань, Гільгамешу, полічи хлібини,
Дні, що спав ти, будуть тобі відомі:
Перша хлібина розломилась,
Тріснула друга, запліснявіла третя,

240 В четвертої побіліла скорина,
П'ята була черства, шоста була свіжа,
Сьома — в цей час ти збудився».
Гільгамеш мовить дальньому Утнапішті:
«Що ж, Утнапішті, робити, куди піду я?
245 Плоттю моєю викрадач володіє,
Смерть оселилась в моїх покоях,
Смерть повсюди, куди не гляну!»

*

Утнапішті мовить до корабельника Уршанабі:
«Хай не тебе жде пристань, хай забуде тебе переправа
250 Хто на берег ішов, хай до неї рветься!
Чоловік, що привів ти, — руб'я тіло його укрило,
Шкури вроду його ховають.
Йди, Уршанабі, поведи його вмитись,
Хай своє Обрання до білого мие,
255 Хай скине шкури — понесе їх море.
Прекрасним хай стане його тіло,
Новою пов'язкою голову хай пов'яже,
В чистий одяг вбереться, наготу хай прикриє.
Поки йтиме він до свого міста,
260 Поки не дійде він своїм шляхом,
Одяг не зноситься, все новим буде!»
Пішов Уршанабі, повів його вмитись,
Вбрання своє той до білого вимив,
Скинув шкури — понесло їх море,
265 Прекрасним стало його тіло,
Новою пов'язкою голову пов'язав він,
В чистий одяг убрався, наготу прикрив він.
Поки йтиме він до свого міста,
Поки не дійде він своїм шляхом,
270 Одяг не зноситься, все новим буде.
Гільгамеш з Уршанабі ступили в човен,
Штовхнули човен на хвилі і попливли обоє.

Подруга мовить дальньому Утнапішті:

«Гільгамеш ходив, зморився і натрудився, —
 275 Що ж даси ти йому, щоб у край свій вернувся?»
 А Гільгамеш уже підняв жердину,
 Човна до берега спрямував він.

Утнапішті мовить до Гільгамеша:

«Гільгамешу, ходив ти, зморився і натрудився, —
 280 Що ж дати тобі, щоб у край свій вернувся?
 Я відкрию тобі потаємне слово,
 Таємницю квітки тобі оповім я:
 Квітка ця — як терен на дні морському,
 Колючки її, мов троянда, тобі руку поколють.

285 Якщо квітку цю ти рукою дістанеш.
 Будеш завжди молодий ти».

Коли Гільгамеш почув його слово,

Підняв він колодязя ляду,

Важкі камені до ніг прив'язав він,

290 Вони потягли його в глиб Океану.
 Він схопив квітку, поколов собі руку;
 Важкі камені від ніг відтяв він,
 Винесло море його на берег.

Гільгамеш мовить до корабельника Уршанабі:

295 «Уршанабі, та квітка — квітка знаменита,
 З нею людина життя досягає.
 Я принесу її до обгородженого Урука,
 Нагодую народ мій, випробую квітку:
 Як старий від неї помолодіє,
 300 Я скуштую її — повернеться моя юність».
 Через двадцять поприщ відломили скибку,
 Через тридцять поприщ на спочин спинились.
 Побачив Гільгамеш водойму з холодною водою,
 Спустився до неї, зануривсь у воду.

- 305 Змія зачула квітковий запах,
Піднялася з нори, викрала квітку,
Назад повернулася, скинула шкіру.
Гільгамеш тимчасом сидить і плаче,
По щоках його покотилися сльози;
- 310 Мовить він до корабельника Уршанабі:
«Уршанабі, для кого ж трудилися руки?
Для кого ж кров'ю сходить серце?
Самому собі не зробив я блага,
Благо зробив земляному леву!
- 315 За двадцять поприщ тепер хлань гойдає квітку,
Відкривав я колодязь, загубив знаряддя —
Щось знайшов я таке, що мені знаком стало:
хай відступлю я!
- І на березі я залишив човен!»
Через двадцять поприщ відломив скибку.
- 320 Через тридцять поприщ на спочин спинились,
І дістались вони до обгородженого Урука.

*

- Гільгамеш мовить до корабельника Уршанабі:
«Піднімісь, Уршанабі, пройди по стінах Урука,
Оглянь основу, цеглини обмацай:
- 325 Чи не обпалені ті цеглини,
Чи не сім мудреців їх у стіни заклали?
Місто — на дві верстви, і сади — так само,
Низовини — на дві верстви, і двори дому Іштар, —
На шість верств із дворами Урук простерся!»

КОЛИ ВГОРІ...

Поема про сотворіння світу

Т А Б Л И Ц Я І

- Коли вгорі не звалося небо,
А суша внизу була безіменна,
Апсу́ первородний, всесотворитель,
Праматір Тіамат, що все породила,
5 Води свої мішали докупи.
Очеретяних загород ще не бувало,
6а Очеретяних хащ не було ще видно,
Коли ще з богів не було нікого,
Нічого не названо, долею не позначено,
У надрах тоді зародились богове,
10 З'явилися Ла́хму й Лаха́му, були названі йменням.
І поки вони росли та мужніли,
Тоді зродились Аншар і Кішар.
Вони дні громадили, множили роки,
Був їхній нащадок — Ану — батькам своїм рівний.
15 Ану-первістка Аншар собі уподібнив,
Нудіммуда сотворив за своєю подобою Ану.
Нудіммуд, батьками народжений своїми,
Він розумом світлий, мудровитий, всесильний,
Аншара, діда свого, набагато він перевершив,
20 Між родичів-богів нема йому рівних.
Юрмою збираються родичі-богове,
Тривожать Тіамат, снують, метушаться,
Чрево Тіамат вони хитають
Гамором буйним у верхніх покоях.
25 У Апсу не тихне їхній гомін.
Але спокійна, безмовна Тіамат,
Хоч їй і прикрі їхні повади.
Їхні шляхи недобрі, та вона щадить їх.
Апсу, великих богів творитель,
30 Кличе радника Мумму, так йому мовить:
«Мій раднику Мумму, що печінку мою звеселяєш,

Ходімо до Тіамат з тобою разом!»
І вони пішли, перед Тіамат сіли,
Про богів, своїх первістків, думали думу.
35 Апсу вуста свої розтулив,
До Тіамат звернувся, кричить у гніві:
«Мені відворотні їхні повади!
Нема вдень спочину, вночі — спокою!
Вигублю їх я, діла їхні порушу!»
40 Хай стихнуть звуки, хай сон нас окрие!»
Ледве зачувши таке, Тіамат
Розлютилась, накинулась на чоловіка,
У люті самітній волала гірко,
Злобою повнилося її чрево.
45 «Як?! Порождіння своє губити?!
Хай шляхи в них недобрі — зачекаймо прихильно!»
Тут Мумму до Апсу з порадою звернувся,
Була злісна й недобра порада Мумму:
«Батьку, вигуби їхні лихі новади!»
50 Будуть дні твої мирні, будуть ночі спокійні!»
Апсу те чує — світліє ликом,
Бо лихе він первісткам своїм намислив.
Тут обхопив він за шию Мумму,
Посадовив на коліна, став його пестить.
55 Про те, що на раді вони ухвалили,
Богам, своїм первісткам, вони сказали.
Почули богове, заметушились.
Потім притихли, безмовно сиділи.
Але розумом бистрий, хитромудрий, умілий
60 Ейа-всевідець намислив, як бути.
Сотворив він подобу, завершив досконало,
Заклинання святе сотворив премудро,
Повторив громозвуко, пустив на Води.
Пролилася дрімота, сновиддям окрила, —
65 Апсу приспав він сном тихоплинним.
Закляк незрушно порадник Мумму.
Ейа перев'яз зняв, зірвав тіару —

Апсу сьйвом оволодів він.
Апсу скував і віддав його смерті.
70 Мумму він полонив і замкнув на засув.
Він воздвиг над Апсу собі чертоги.
Посміявся над Мумму, протяг на мотузці.
Як розбив, понищив своїх супостатів,
Зміцнив над ворогами звитягу Ейа,
75 Спочину зажив у таємнім покої.
«Апсу» нарік він покої, зробив кумирню,
Для шлюбу святого він їх призначив.
Там з жоною, Дамкіною, ліг у величі Ейа.
У покої доль і грядущих накреслень
Бог зачав наймудрішого з-поміж мудрих.
80 У Апсу зароджений був М'ардук,
У світлому Апсу зароджений був Мардук.
Там сотворив його Ейа, батько,
Дамкіна, мати його, породила.
Був він годований груддю богині.
85 Благоговіючи, мати його годувала.
Його лик був прекрасний, сяяли очі!
Царствена хода, від початку владна!
Уздрів його Ейа, батько-творитель, —
Веселістю й радістю сповнилось серце.
90 Він сприйняв його досконалість,
В нагороду подвійну дав божу силу.
На зріст він великий, з-поміж інших чудовний,
Немислимо образ його досконалий —
Важко збагнути, уявити несила.
95 Чотири ока, чотири вуха!
Вуста він розтулить — із вуст його племінь!
Чотири рази він чує наймудрішим слухом,
І всевидючі очі — все прозрівають!
Серед богів найвищий, найпрекрасніший станом,
100 М'язами потужний, зростом найвищий!
«Малий мій, синочку! Малий мій, синочку!
Синочку-сонце! Сонечко боже!»

- Німб його — десяти богів сяйво!
П'ятдесят сяєв навколо нього!
- 105 Породив Ану чотири вітри,
Вклав йому в руки — «Дарунок синочку!» —
Він сотворив вихори й урагани,
Сотворив трясовини, що гнітять Тіамат.
Вдень і вночі в сум'ятті знемагає Тіамат,
- 110 Тяжко богам, нема од вітрів спочину,
Лихе намислили своїм чревом.
До Тіамат, праматері, так вони мовлять:
«Як Апсу коханого твого вбивали,
Не прийшла ти на поміч, сиділа мовчки.
- 115 Чотири жажні вихори сотворив Ану,
Твоє чрево здригається, й ми безсонні!
Хай на серце впаде твій коханий Апсу!
І Мумму полонений, — сама ж ти лишилась!
Чи не ти наша мати? І мечешся лячно!
- 120 Нас, що мучимось так, нас ти не любиш!
У безсонні висохли наші очі!
Скинь ярмо, і ми здобудемо спокій!
В битві стявшись, помстися за Апсу й Мумму!
Здолай ворогів, оберни їх на тіні!»
- 125 Зачула це Тіамат — люба їй мова.
«Благо — ваша порада, ураган здіймімо!
Знищимо богів у розпалі битви!
Люту січу почнімо, богам відплатімо!»
Вони надовкруг Тіамат з'юрмились,
- 130 Люті, вдень і вночі думають про помсту,
Леви рикаючі, готуються до бою.
Раду радять вони, щоб почати битву.
Матір Хубур, яка все сотворяє,
Множить зброю невідворотну, велетенських
витворює зміїв!
- 135 Гострі зуби у них, їхні ікла нещадні!
Вона трутою, наче кров'ю, їхні тіла напоїла,
Повила у жах найлютіших драконів,

Оточила їх сяйвом, до богів дорівняла.

Хто побачить їх — упаде без сили!

140 Як на битву підуть — уже не відступлять!

Гідру, Мушхуша, Лахаму з безодні вона сотворила,
Велетенського Лева, Лютого Пса, Скорпіона

у людській подобі,

Демонів бурі, Кулілу і Кусарікку.

Їхня зброя безжальна, вони в битві безстрашні!

145 Могутні її творіння, нема їм рівних!

І ще сотворила одинадцять до цих подібних!

3-поміж богів, своїх первістків, які раду складали,

Кінгу обрала, над усіма піднесла —

Полководцем, Найголовнішим у Раді,

150 Що скликає до бою, із зброєю битви.

Розподільником здобичі, — всіх віддавала

Під владу його, на престол посадила.

«Над усіма у Раді тебе піднесла я!

Усі божі ухвали в твою руку я вклала!

155 Вищий ти від усіх, мужу мій єдиний!

Над Ануннаками піднесу твоє ймення!»

Таблиці долі йому вручила, на грудях йому укріпила.

«Лише твої накази незмінні. Слово вуст твоїх непорушне!»

Нині, як піднесено Кінгу, дали йому сан Ану,

160 Серед богів, синів його, долю він судить.

«Мова вуст твоїх нехай виригне пломінь!

Отрута, що ми зібрали, ворожу міць хай погубить!»

Т А Б Л И Ц Я П

Зміцнила Тіамат свої творіння,

На власне поріддя готує битву.

За Апсу, за друга розлютилася Тіамат.

Довідався Ейя — вона підперезалась на битву!

5 Як прочув про діла її Ейя —

Заціпенів і сидів безмовно.

Він замисливсь, і гнів його вгамувався,

До батька, до Аншара поспішив він,
До батька, до Аншара, що його породив, прийшов він,
10 Про задум Тіамат Аншару оповів він.
«Батьку, ненавидить нас праматір Тіамат!
В ярій люті збрала військо!
Об'єдналися з нею всі богове!
Навіть вами породжені — йдуть з нею разом!
15 Вони надовкруг Тіамат з'юрмились,
Люті, вдень і вночі думають про помсту,
Леви рикаючі, готуються до бою.
Раду радять вони, щоб почати битву.
Матір Хубур, яка все сотворяє,
20 Множить зброю невідворотну, велетенських
витворює зміїв!
Гострі зуби у них, їхні ікла нещадні!
Вона трутою, наче кров'ю, їхні тіла напоїла!
Повила у жах найлютіших драконів,
Оточила їх сяйвом, до богів дорівняла!
25 Хто побачить їх — упаде без сили!
Як на битву підуть — уже не відступлять!
Гідру, Мушхуна, Лахаму з безодні вона сотворила,
Велетенського Лева, Лютого Пса, Скорпіона
у людській подобі,
Демонів бурі, Нулілу і Кусарікку.
30 Їхня зброя безжална, вони у битві безстрашні!
Могутні її творіння, нема їм рівних!
І ще сотворила одинадцять до них подібних!
З-поміж богів, своїх первістків, які раду складали,
Кінгу обрала, над усіма піднесла —
35 Полководцем, Найголовнішим у Раді,
Що скликає до бою, із зброєю битви,
Розподільником здобичі, — всіх віддавала
Під владу його, на престол посадила.
«Над усіма у раді тебе піднесла я!
40 Усі божі ухвали в твою руку я вклала!
Вищий ти від усіх, мужу мій єдиний!
Над Ануннаками піднесу твоє ймення!»

Таблиці долі йому вручила, на грудях йому укріпила.
«Лише твої накази незмінні, Слово вуст твоїх непорушне!

45 Нині, як піднесено Кінгу, дано йому сан Ану,
Серед богів, синів його, долю він судить.
«Мова вуст твоїх нехай виригне пломінь!
Отрута, що ми зібрали, ворожу міць хай погубить!»
Як почув Аншар про буйство Тіамат,

50 Вдарив себе по боках, покусав свої губи,
Засмутилося серце його, схвилювалося чрево,
З вуст його нарікання злетіло,
Вирішив він готуватись до битви.
«Бери-но зброю, що сотворив ти!

55 Ти Мумму полонив, Апсу убив ти.
Хто проти лютої Тіамат вийде?
Ти наймудріший, яви свою мудрість!»
Ейя вуста розтулив і мовить:
«О ти, чиє серце незбагнуте, ти, що долю судиш!

60 В чий владі — творити і руйнувати,
Аншаре, чиє серце незбагнуте, ти, що долю судиш,
В чий владі — творити і руйнувати,
Все, що ти повелів, — прагнемо здійснити».

. . . . .

Тут гірко вигукнув Аншар,
Так він до Ану, свого сина, мовить:
«Сину мій, ось зброя героя,
Чия сила й потуга не знають рівних!

75 Піди і стань перед лицем Тіамат,
Хай печінка її заспокоїться, злагідніше серце!
А як слів твоїх слухати не захоче,
Я її заклянущу, щоб вона змирилась».

Наказ батька свого, Аншара, він послухав,
80 Вирушив він, свою путь спрямував до неї.
Як пішов Ану звідати шляхи Тіамат,
Стати перед лицем її не наваживсь, назад повернув він.
Повернувся сумирно до батька свого, Аншара,
Батькові Аншару так він мовить:

- 85 «Батьку, вона мене переважає».
Безмовний був Аншар, втупився в землю.
Похитав головою, покивав він до Ейа.
Ануннаки посіли місця у Раді,
Стулили вуста і сиділи мовчки.
- 90 Жоден з богів не здолає Тіамат.
Не вийде до Тіамат задля життя порятунку.
Тут батько всіх богів, володар Аншар у величі піднявся,
У серці своєму помислив, до Ануннаків мовив:
«Ось той, чия сила безмежна, батьків своїх
істинних месник!
- 95 Він — нищитель у битві, войовничий Мардук!»
Викликав Мардука Ейа у потаємне місце,
Раду радив з ним, відкривав своє серце.
«Мардуку, раду вчувай, послухай-но батька!
Ти — мій син, ти — моя радість серця,
- 100 Перед Аншаром стань, підійди до нього,
Слово скажи — й він утішиться, дивлячись на тебе».
Батьковій мові радів володар.
Перед Аншаром став, підійшов до нього.
Як уздрів його Аншар — звеселилося серце,
- 105 У вуста його поцілував, жах його покинув.
«Батьку, не мовчи, скажи вуст твоїх слово,
Я піду на поклик твого серця!
Аншаре, не мовчи, скажи вуст твоїх слово,
Я піду на поклик твого серця!
- 110 Що то за муж могутній на бій тебе кличе?
Чи не жона Тіамат на тебе рушила збройно?
Батьку, мій сотворителю, радій, веселися,
Шию Тіамат топтатимеш ти невдовзі!
Аншаре, мій сотворителю, радій, веселися,
- 115 Шию Тіамат топтатимеш ти невдовзі!»
«О сину мій, звідав ти всяку мудрість!
Погамуй Тіамат святим заклинанням!
Блискавкою промчи в колісниці-бурі!
Як допомоги не буде — назад повертайся!»

- 120 Батьковій мові зрадів володар.
Прояснило серце його, батькові так він мовить:
«О владарю богів, ти — доля богів великих!
Якщо я месником за вас постану,
Щоб Тіамат здолати, ваші життя врятувати, —
125 Раду зберіть, піднесіть мій жереб!
В Убшукіні радісно разом сідайте!
Моє слово, як ваше, хай долю судить!
Незмінним хай буде все, що сотворюю я!
І ніхто наказу моїх вуст не скасує!»

Т А Б Л И Ц Я Ш

- Аншар вуста свої розтулив,
До Гаги, свого посланця, слово мовить:
«Посланче мій Гаго, що печінку мені звеселяєш!
До Лахму й Лахаму тебе нині пошлю я!
5 Тобі знана мудрість, у мові ти вправний.
Перше від нас сотворили тебе наші батьки, богове.
Нехай же богове зберуться всі разом!
Бесіди хай почнуть, на бенкеті засядуть!
Нехай хліба скуштують, вина нап'ються!
10 Мардуку-меснику хай віддадуть свою долю в руки!
Іди ж, Гаго, і стань перед ними,
Що мовив тобі я, повтори перед ними!»
«Мене послав до вас син ваш Аншар!
Бажання серця вам передати звелів він,
15 Мовив: «Ненавидить нас праматір Тіамат!
В ярій люті збрала військо!
Об'єдналися з нею всі богове!
Навіть вами породжені — йдуть з нею разом!
Вони надовкруг Тіамат з'юрмились,
20 Люті, вдень і вночі думають про помсту,
Леви рикаючі, готуються до бою.
Раду радять вони, щоб почати битву.
Матір Хубур. яка все сотворяє,

Множить зброю невідворотну, велетенських
витворює зміїв!

- 25 Гострі зуби у них, їхні ікла нещадні!
Вона трутою, наче кров'ю, їхні тіла напоїла!
Повила у жах найлютіших драконів,
Оточила їх сяйвом, до богів дорівняла!
Хто побачить їх — упаде без сили!
- 30 Як на битву підуть — уже не відступлять!
Гідру, Мушхуша, Лахаму з безодні вона сотворила,
Велетенського Лева, Лютого Пса, Скорпіона
у людській подобі,
Демонів Бурі, Кулілу і Кусарікку.
Їхня зброя безжална, вони в битві безстрашні!
- 35 Могутні її творіння, нема їм рівних!
І ще сотворила одинадцять до них подібних!
З-поміж богів, своїх первістків, які раду складали,
Кінгу обрала, над усіма піднесла —
Полководцем, найголовнішим у раді,
- 40 Що скликає до бою, із зброєю битви,
Розподільником здобичі, — всіх віддавала
Під владу його, на престол посадила.
«Над усіма у Раді тебе піднесла я!
Усі божі ухвали в твою руку я вклала!
- 45 Вищий ти від усіх, мужу мій єдиний!
Над Ануннаками піднесу твоє ймення!»
Таблиці долі йому вручила, на грудях йому укріпила.
«Лише твої накази незмінні, Слово вуст твоїх непорушне!»
Нині, як піднесено Кінгу, дано йому сан Ану,
- 50 Серед богів, синів його, долю він судить.
«Мова вуст твоїх нехай виригне пломінь!
Отрута, що ми збрали, ворожу міць хай погубить!»
Я Ану посилав, — не встояв він перед нею,
Нудіммуд сполошився, назад повернув він.
- 55 Мардук, син ваш, повстав, між богів наймудріший!
Стятися в битві з Тіамат йому серце звеліло.
Він вуста розтулив, він так мені мовив:

«Якщо я месником за вас постану,
Щоб Тіамат здолати, ваші життя врятувати, —
60 Раду зберіть, піднесіть мій жереб!
В Убшукіні радісно разом сідайте!
Моє слово, як ваше, хай долю судить!
Незмінним хай буде все, що сотворю я!
І ніхто наказу моїх вуст не скасує!»
65 Зберімося швидше, свою долю в руки йому віддаймо!
Хай піде він на битву з ворогом нашим потужним!»
Пішов Гага, вирушив він у дорогу,
Перед Лахму й Лахаму, батьками своїми —
Перед ними став, цілував перед ними землю,
70 Схилився, встав і так до них мовив:
«Мене послав до вас син ваш Аншар,
Бажання серця вам передати звелів він,
Мовив: «Ненавидить нас праматір Тіамат!
В ярій люті зібрала військо!
75 Об'єдналися з нею всі богове!
Навіть вами породжені — йдуть з нею разом!
Вони надовкруг Тіамат з'юрмились,
Люті, вдень і вночі думають про помсту,
Леви рикаючі, готуються до бою.
80 Раду радять вони, щоб почати битву.
Матір Хубур, яка все сотворяє,
Множить зброю невідворотну, велетенських
витворює зміїв!
Гострі зуби у них, їхні ікла нещадні!
Вона трутою, наче кров'ю, їхні тіла напоїла!
85 Повила у жах найлютіших драконів,
Оточила їх сяйвом, до богів дорівняла!
Хто побачить їх — упаде без сили!
Як на битву підуть — уже не відступлять!
Гідру, Мушхуша, Лахаму з безодні вона сотворила,
90 Велетенського Лева, Лютого Пса, Скорпіона
у людській подобі,
Демонів Бурі, Кулілу і Кусарікку.
Їхня зброя безжальна, вони в битві безстрашні!

- Могутні її творіння, нема їм рівних!
І ще сотворила одинадцять до них подібних!
- 95 З-поміж богів, своїх первістків, які раду складали,
Кінгу обрала, над усіма піднесла —
Полководцем, Найголовнішим у Раді,
Що скликає до бою, із зброєю битви,
Розподільником здобичі, — всіх віддавала
- 100 Під владу його, на престол посадила:
«Над усіма у Раді тебе піднесла я!
Усі божі ухвали в твою руку я вклала!
Вищий ти від усіх, мужу мій єдиний!
Над Ануннаками піднесу твоє ймення!»
- 105 Таблиці долі йому вручила, на грудях йому укріпила:
«Лише твої накази незмінні, Слово вуст твоїх непорушне!»
Нині, як піднесено Кінгу, дано йому сан Ану,
Серед богів, синів його, долю він судить.
«Мова вуст твоїх нехай виригне пломінь!
- 110 Отрута, що ми зібрали, ворожу міць хай погубить!»
Я Ану посилав, — не встояв він перед нею,
Нудіммуд сполошився, назад повернув він.
Мардук, син ваш, повстав, між богів наймудріший!
Стятися в битві з Тіамат йому серце звеліло.
- 115 Він вуста розтулив, він так мені мовив:
«Якщо я месником за вас постану,
Щоб Тіамат здолати, ваші життя врятувати, —
Раду зберіть, піднесіть мій жереб!
В Убшукіні радісно разом сідайте!
- 120 Моє слово, як ваше, хай долю судить!
Незмінним хай буде все, що сотворю я!
І ніхто наказу моїх вуст не скасує!»
Зберімося швидше, свою долю в руки йому віддаймо!
Хай піде він на битву з ворогом нашим потужним!»
- 125 Зачули те Лахму й Лахаму, голосно застогнали.
Всі Ігіги болісно заволали:
«Звідки така ухвала ворожа?
Неможливо діяння Тіамат збагнути!»
Зібрались вони і рушили разом —

- 130 Всі великі богове, що долю судять.
До Аншара прийшли, заповнили Убшукіну.
Поцілувались вони, обнялись у Раді.
Бесіди почали, на бенкеті засіли,
Скуштували хліба, вина напивися.
- 135 Солодке питво бігло їм в утробу.
Обважніли плоттю вони від пива.
Звеселилися вельми, печінка у них заграла,
І Мардукові, меснику, віддали свою долю в руки.

ТА Б Л И Ц Я І V

- Йому воздвигли престол пошани.
Перед батьками він сів у Раді.
«Який славний ти між богів великих!
Незрівнянна доля твоя, твоє Слово — Ану!
- 5 Мардук, найславніший з-поміж богів великих!
Незрівнянна доля твоя, твоє Слово — Ану!
Непорушне віднині твоє веління,
Піднести або скинути — у руці твоїй нині!
Твоя істинна мова, слова правдиві,
- 10 Жоден з богів твоїх меж не переступить!
Ти — опора і мудрість храмів божих,
В їхніх святилищах місце займеш ти віднині!
Лише ти, о Мардук, наш дужий месник!
Даємо тобі царство над кругом всесвітнім!
- 15 Так сідай же у Раді, твоє Слово владарне!
Хай без промаху б'є твоя зброя,
хай долає ворожу силу
Кому віриш ти — той спасенний навік, о Владико!
Але бога, що лихо намислив, —
погуби його душу!»
- Між собою зірку вони поклали.
- 20 Первородному Мардуку так говорили:
«Ти піднісся, Володарю, над усіма богами!
Знищити, сотворити — накажи, так і буде!

Промов же Слово — хай зникне зірка!
Накажи: «Повернись!» — і постане знову!»

25 За Словом вуст зірка зникла.
Наказав: «Повернись!» — і постала знову.
Богове-батьки, силу Слова уздрівши,
Веселились, раділи: «Лише Мардук — Володар!»
Дали жезл йому, трон і царське одіння,

30 Зброю звитяжну, що ворогів побиває.
«Іди ж, і життя перерви Тіамат!
Хай розвіють вітри її кров по місцях потаємних!»
Як богове-батьки ухвалили долю Владики,
Дорогою успіху, шляхом звитяги його пустили.

35 Він лук обрав яко зброю в битві,
Тятиву приладнав, виготовив стріли.
Булаву він схопив правою рукою,
Лук і сагайдак повісив при боці,
Випустив блискавку перед себе,

40 Сліпучим полум'ям сповнив тіло.
Він зробив сіть: уловити з нутра Тіамат.
Він чотири вітри поставив, аби з неї нічого не вийшло,
Батька Ану дарунок, він вздовж сіті вітри поставив.
Сотворив Руйнівничий Вітер, Ураган і Піщану Бурю,

45 Чотирипотужний Вітер, Семишквальний,
Бунтівливий, Мінливий Вітер.
Всі вітри, які сотворив, спрямував він, — усю седмицю,
За ним вони встали — потрясати з нутра Тіамат.
Потоп, найгрізнішу зброю, здійняв Володар.

50 Зійшов на страшну колісницю Вихорів непереможних.
Він їх поставив, запряг всю четвірку в запряг:
Душогубця, Злочинця, Тупцяла, Бистроскока.
Ощирені їхні пащі, їхні ікла отруйні.
Спочину не відають, убивання знають.

55 Він праворуч поставив Бій Затятий і Натиск,
А ліворуч поставив Відсіч — відбиття всіх ударів.
Жахом, ніби плащем, він укрився.
Голову оновив найгрізнішим сяйвом.
Вийшов Володар, вперед поспішив він,

- 60 До лютої Тіамат він прямує.
Вклав до вуст своїх заклинання.
Отруйні трави затис у руці він.
Тут навкруг нього заметушились, богове вкруг нього
заметушились,
Богове, батьки його, заметушились, богове вкруг нього
заметушились
- 65 Надійшов Володар зазирнути у Тіамат,
Кінгу, мужа її, розвідати плани.
Дивиться — і хода стає непевна,
Тьмариться розум, думки блукають.
І богове-помічники, що стояли поруч,
70 Потемніли обличчям, як героя уздріли.
Заклинання він кинув — Тіамат шиєю не зворухнула.
На вустах її — дика злоба, в думках — віроломство.
«Чого ж ти вийшов, і богове до купи збились?
З місць своїх вони на твоє з'юрмилися місце?!»
- 75 Потоп, зброю грізну, здійняв володар.
До Тіамат лютої так гукнув він:
«Ти чого на позір добро пропонуєш,
А серцем зловивим намислила битву?
Волали сини — їх батьки зневажати стали,
80 А ти, їхня праматір, ненавидиш милість!
Полюбовником ти Кінгу обрала,
У сан Ану ввела, йому не належний!
Аншару, владарю богів, ти намислила лихо!
І богам, батькам моїм, ти так само лихо готуєш!
- 85 Твоє військо хай буде готове, хай буде піднята зброя!
До бою ставай! Ти і я — зійдемося в битві!»
Щойно Тіамат це почула,
Помішався їй розум, потьмарилась думка,
Заревла, угору підносячись, Тіамат,
90 Од підніжжя до верху затрусилася її туша:
Кидає чари, закляття бурмоче.
А богове до битви узброєння гострять.
Одне на одного рушили Тіамат і Мардук,
з богів наймудріший,
Ринулися на битву, зійшлись у двобої.

- 95 Сіть Володар розкинув, сіттю її обплутав,
Злий Вихор, що був позаду, пустив він перед собою,
Тіамат пащу роззявила — хоче його ковтнути,
Він загнав в неї Вихор — вона губи стулити не може.
Буйні вітри їй наповнили черево,
- 100 Її тіло роздулося, паща її розкрилась.
Він пустив стрілу і розтяв їй черево,
Він нутро їй розрізав, оволодів її серцем.
Її подолав він, життя їй урвав він.
Труп її кинув, на нього наступив він.
- 105 Як убив він проводирку Тіамат, —
Розсіялось військо її, порозбігались загони.
А богове-сратники, що виступали з нею,
Затремтівши від жаху, назад повернули,
Своє життя рятуючи, повтікали,
- 110 Та в кільці опинились, вислизнути не зуміли.
У полон він забрав їх, розбив їхню зброю.
Кинуті в сіть, опинилися в пастці.
По кутках поховавшись, ридали тяжко.
Понесли вони кару, потрапили до в'язниці.
- 115 А одинадцять, тих, що грозилися жахом,
Зграю тварюк, що йшли з нею праворуч,
Він кинув в окови, зв'язав їм руки,
Їхнє воїнство все потоптав він ногами.
І Кінгу, що був там найголовніший,
- 120 він закував, віддав його демоні смерті.
Він видер таблиці долі, що дістались тому не по праву,
Опечатав печаттю, заховав у себе на грудях.
Як побив, понищив він своїх супостатів,
Наче бик, потоптав ворогів зухвалих.
- 125 Зміцнів над ворогами славу Аншара.
Мрії Нудімуда здійснив найхоробріший Мардук,
Над богами закутими він утвердив звитягу.
До Тіамат, що здолав він, вернувся знову.
На ноги Тіамат наступив Володар,
- 130 Булавою нещадною розкраяв їй череп.
Він розрізав їй жили, і потік її крові

- Північний вітер погнав до місць таємничих.
Дивились батьки, веселились, раділи,
Заздоровні дари йому надіслали.
- 135 Упокоривсь Володар, її тіло оглянув.
Розтяв її тушу, сотворив хитромудре.
Розрубав її навпіл, неначе мушлю.
Узяв половину — вкрив нею небо.
Засуви поробив, поставив сторожу, —
- 140 Нехай пильнують, щоб води не просочились.
Перетяв небосхил, озирнув простори.
Подобу Апсу, чертог Нудіммуда, намислив.
Розміри Апсу виміряв Володар.
Відбиття його — сотворив Ешарру.
- 145 Ешарру, кумирню, що поставив на небі.
Ану, Енлілю й Ейа у їхніх сузір'ях-святилищах
поробив стоянки.

ТАБЛИЦЯ V

- Поробив він стоянки богам великим.
Зорі-планети, подоби богів, сотворив він.
Він цілий рік поділив — накреслив малюнок:
Дванадцять зоряних місяців він по три розставив.
- 5 Коли ж накреслив на небі малюнок днів року,
Закріпив він стоянку Неберу, аби центр зіркам указати.
Ніхто б не согрішив, не став би недбалим!
По боках Неберу він зробив стоянки для Енліля й Ейа.
З обох небесних сторін відчинив він ворога,
- 10 Засуви він поставив праворуч і ліворуч.
Він зеніт у чреві Тіамат поставив.
Він дав сяйво Місяцю — охоронцеві ночі!
Навчив його сотворінню дня — щоб добу впізнавати!
«Без перерви, весь місяць, одмінюй обрис Тіари!
- 15 На початку, здіймаючись понад краєм,
До шостого дня здіймай роги тіари!
На сьомий день з'явись у половині тіари!

На п'ятнадцятий день — і щомісяця так —
половини подвоюй!

Коли ж сонце тебе на виднокрузі угледить,
20 Відступай назад, зменшуйся в короні!
Зникаючи, наближайся до шляху сонця,
І на тридцятий день знову вставай проти сонця!»

. . . . .

(Розбито понад двадцять рядків.)

. . . . .

45 Коли дні справедливі сонцю призначив,
Охоронців дня і ночі поставив,
Витеклу слину Тіамат
Мардук позбирав і зігнав у хмари,
У купчасті хмари її згромадив.
50 Віяння вітру, дощі та холод,
Здіймання бурі — слини її витікання, —
Розподілив, своїй владі довірив.
Він поставив голову Тіамат, він на ній гору насипав.
Він безодню відкрив — ринули потоки.
55 Тігр і Євфрат пропустив він крізь її очі.
Її ніздрі заткнув він — накопичив там води.
Насипав на груди їй круту гору.
Аби води зібрати, виконав ями.
Загнув їй хвоста, скрутив, як мотузку, —
60 Зміцнити Апсу під ногами своїми.
Зробив стегна її опорою неба.
Відділив половину її — поставив землю.
Він прах утвердив у нутрі Тіамат.
Сітку розмотав, звільнив її тіло.
65 Отак творив він небо і землю.
Зв'язок небес і землі він зміцнив непохитно.
Відтак він призначив свої ритуали, встановив
свої обряди.

Кермо владарства звелів взяти богові Ейя.
Таблиці доль він приніс, що забрав у Кінгу, —

70 Дар заздоровний, — обдарував ним Ану.

.....

Богів полонених прикликав, перед батьками своїми
поставив.

А одинадцять потвор, що породила Тіамат, —

Їхню зброю розбив, до ніг своїх кинув, —

75 Сотворив їхні подоби, поставив у брамах Апсу.

Хай для нащадків навіки це буде знаком!

Подивились богове — звеселилась у них печінка,

У його прабатьків — Лахму й Лахаму.

Аншар його обняв, як царя вітає.

80 Щедро обдарували його Ану, Енліль і Ейя.

Раділа Дамкіна, мати, що його породила,

Дарами його осипала — і просвітлів лицем він.

Богові Усму, що дари її закладав у схови,

Він довірив посольство, владу над святинями в Апсу.

85 Всі Ігіги зібрались, перед ним похилились.

Усі Ануннаки ноги йому цілували.

Обнялися у Зборі, схилились уклінно,

Підхопились, кричали: «Ось він, володар!»

.....

(Розбито кілька рядків.)

.....

В одяг величі він убрався,

У владарний блиск жаху, корону грізного сяйва,

95 Божу зброю взяв у свою правицю,

Булаву державну схопив у лівицю.

.....

(Розбито близько десяти рядків.)

.....

Усі богове, скільки було їх...

Прабатьки його Лахму й Лахаму

Розтулили вуста, до Ігігів мовлять:

«Колись Мардук був нашим любленим сином,

- 110 Нині ж — цар ваш, наказів його пильнуйте!»
І вдруге сказали, мовили у Зборі:
«Лугальдімеранкі — цар; сотворитель землі і неба —
ім'я його,
Себе йому довірте!»
Мову святу, слова щастя й добра йому проказали.
- 115 «Віднині — ти наших святинь охоронець!
Ми виконаємо усе, що накажеш!»
Мардук уста свої розтулив,
До богів, батьків своїх, слово мовить:
«Над Апсу, оселею, де жили ви,
120 У подоби його Ешаррі, що я сотворив над вами,
На споді святилища грунт ущільнив я:
Хай поставимо дім — житло розкошів наших,
Там, усередині, скріплю я його святиню,
Опочивальню я визначу, зміцню своє царство!
125 Коли з Апсу на раду будете ви підійматись,
Там перед Радою спочив нічний у вас буде!
Коли в Апсу з небес будете ви спускатись,
Там перед Радою спочив нічний у вас буде!
Дам ім'я йому Вавилон — оселя богів великих!
130 Ми ж будемо в ньому наші свята творити».
Зачули богове, батьки його, таку мову,
Мардуку первородному відповідали: «Хай буде!
Над усім, що сотворив ти, рука твоя нині!
Величі — хто більше від тебе має?
135 Над землею, що сотворив ти, рука твоя нині!
Величі — хто більше від тебе має?
Вавилон, що йому дав ти ім'я,
Оселею спочиву нашого утвердив у ньому навіки,
Хай будуть призначені там храмові податки навіки!..»

. . . . .

(Розбито кілька рядків.)

. . . . .

- 145 І зраділи усі великі богове,
Богове, його прабатьки Лахму й Лахаму,
Віднині, нарешті, уздріли світло.
Розтулили вуста свої, мовили мову.
Перед ним схилились, мовили богове,
150 Цареві своєму Лугальдімеранкі мовили слово:
«Колись ти, володарю, був нашим любленим сином,
Віднині — цар наш, наказів його пильнуймо!
Ти, що живиш нас своїм заклинанням,
Ти, володар сяйва божої влади та берла!
155 Нехай Ейа, що відає всяку мудрість,
Накреслення творить, а ми корімось!»

ТА Б Л И Ц Я VI

- Мардук, мову богів почувши,
Серцем намислив хитромудре створити,
Уста розтулив він і мовить до бога Ейа,
Що в серці задумав, в умі намислив:
5 «Кров зберу я, зміцню кістками,
Сотворю істоту, назву «людина».
Воістину нині людей сотворю я,
Хай послужать богам, щоб ті опочили.
Божі дороги зміню і поліпшу:
10 Шановані — всі, але два буде роди».
Ейа відповів, слово промовив,
Щоб богів заспокоїти, дав пораду:
«Хай оберуть одного з товариства,
Хай він загине — постануть люди!
15 Великі богове нехай зберуться:
Один — винуватець, прощення — іншим!»
Мардук зібрав богів великих,
Милостиво прийняв і прорік вказівку.
Шанобливо богове його дослухали.
20 До Ануннаків звернувся Володар:
«Коли ваші колишні клятви правдиві,
Істинно нині мені відкажіте:

Хто бойовище таке намислив,
Тіамат підбурих на люту битву?
25 Хай буде схоплено призвідця битви,
Його покараю, ви ж мирно живіте!»
Відповідали Ігіги, великі богове,
Царю-божеству-небес-і-землі, раднику божому,
своєму пану:
«Ніхто інший, як Кінгу, двобій намислив,
30 Підбурих Тіамат на люту битву!»
Із'язали його, притягли до Ейя.
Кров пролили, звістувавши провину.
Людей на цій крові сотворив він,
Дав їм божий тягар, а богам — спочинок.
35 Як людський рід сотворив мудрий Ейя,
Божий тягар поклав на нього!
Незбагненне для розуму це діяння —
Здійснив Нудімуд, як задумав Мардук!
Розділив тоді Мардук, божий Володар,
40 Всіх Ануннаків, дольних і горніх,
До Ану приставив — пильнувати ухвали.
Триста на небі охоронців поставив.
Землі таку саму судив він долю.
Шістсот оселив їх на землі й на небі.
45 Коли віддав він усі накази,
Ануннакам землі і небес рокував він доли.
Ануннаки вуста свої розтулили,
До Мардука, Володаря богів, мовлять слово:
«Нині, Володарю наш, як вольності нам судив ти,
50 Тобі вдячністю нашою що іще буде?
Кумирню збудуємо, ймення їй наречімо!
Опочивальню твою, де заночуємо, де й відітхнемо!
Закладемо святилище, місце престолу!
В день, коли ми прибудемо, там відітхнемо!»
55 Як зачув Мардук таку їхню мову,
Мов ясний день, він засяяв ликом:
«Браму божу збудуйте, як ви зажадали!

- Закладайте цеглини, муруйте кумирню!»
Замахали лопатами Ануннаки.
- 60 Перший рік цеглини для храму ліпили.
Із настанням другого року
Голову Есагіли, подобу Апсу, воздвигли.
При Апсу збудували зіккурат високий.
Для Ану, Енліля й Ейя, як і в Апсу, поставили там оселі:
- 65 Велично Мардук сів перед ними.
Ешарру від підніжжя вони оглянули до рогів зіккурата.
Коли ж завершили Есагілу,
Всі Ануннаки молільні собі воздвигли.
Триста Ігігів землі, триста — небес, шістсот з Апсу, —
усіх зібрав він,
- 70 Володар, у святилище, що житлом його стало.
Він богам, батькам своїм, бенкет влаштував там.
«Ось Вавилон — «Брама божа» — нині ваша оселя!
Радійте у ньому, тіштесь і веселіться!»
Місця свої зайняли великі богове,
- 75 Кубки розставили, на бенкеті сіли.
Коли ж завершили веселе свято,
В Есагілі вони сотворили високе:
Всі накреслення рокували, усі статути,
Всім богам судили місця на землі й на небі!
- 80 Великі богове — п'ятдесят їх сіло.
Сім богів Долі — виносити ухвали — судили.
Лук, зброю свою бойову, поклав перед богами Володар.
Сіть, яку сотворив він, богове, батьки його, вздріли.
Оглянули лук, довершена його форма,
- 85 Похваляли рук його творіння.
Лук піднявши у Раді богів, вимовив Ану,
Поцілував: «Воїстину — це моя дитина!»
Нарік Ану лук іменами:
«Довгодрев» — його перше, «Звитяжець» — друге,
- 90 Третім стане «Сузір'я Лука» — дав йому в небі сяйво!
Між богів, його братів, між сузір'їв дав йому місце!
Як лукові долю призначив Ану,

Престол спорудив — між богів найвищий.
І в Раді богів той лук оселив він.

95 Зібрались на Раду великі богове,
Зміцнили, утвердили Мардука долю, —
Самі себе прирекли на прокляття,
Поклялися водою й єлеєм, торкнувшись горла:
Над усіма богами дали йому царювання,

100 Над богами землі і небес дали йому владу.
Величав його Аншар — нарекав Асаллухі:
«До мови вуст його схилимося покірно!
Слово вуст його нехай вчувають богове!
Долові та горі — тривкі його настанови!

105 Хай буде піднесений син наш, месник,
Славна влада його, хай не буде їй рівних!
Чад своїх чорноголових він воістину пастирем буде!
Хай вовіки-віків не забудуть, пам'ятають його діяння!
Хай великі приносини хлібні батькам його установлять!

110 Хай подбають про їхні храми, утримують їх благочесно!
Хай будуть запалені воскуріння, людей до закляття
спонукають!
Хай постане подоба земна того, що в небесах
сотворив він!
Хай він чорноголових навчить, як зі страхом
його шанувати!

Хай пам'ятають люди, хай волають до бога!

115 За мовою вуст його — хай шанують богиню!
Божествам хай приносять хлібні офіри!
Про богів нехай невсипущо дбають!
Хай країни свої піднесуть, хай храми свої збудують!
Воістину чорноголові богів між собою поділять!

120 Нам же, скільки б імен не давали йому,
головне — він воістину бог наш!
Назвемо ж п'ятдесят імен його нині!
Хай будуть славні його шляхи,
хай будуть їм рівні його діяння!
Мардук! — Так від народження нарек його батько Ану!
Він творець водопоїв і пасовищ, він збагачує загорожі!

- 125 Він зброєю-потопом вражає своїх супостатів!
Він богів, батьків своїх, порятував від напасті!
Він, Син-Сонце, сяє поміж богами —
В сьйві блиску його хай ступають вони повсякчасно!
Людей, яких сотворив він, життя дарував їм,
- 130 Дав їм божий тягар, а богам свободу —
Руйнувати й творити, карати й являти милість —
Воістину, це в його лише владі,
хай зі страхом побожним його споглядають!
М а р у к к а — о так, це їхній бог-сотворитель!
Він, хто тішить серця Ануннаків, гамує Ігігів!
- 135 М а р у т у к к у — він пристанок країн, міст і народів!
Цим ім'ям навіки люди його уславлять!
М е р ш а к у ш ш у — розлючений і розумний,
гнівливий і великодушний,
З печінкою доброю, з серцем просторим!
Л у г а л ь д і м е р а н к і — ім'я його,
Так наречений він був у раді!
- 140 Вуст його мову ми підносимо над усіма богами,
його батьками!
Воістину він Володар над богами землі і неба!
Цар! Від наказів його повні жаху богове горі і долу!
Н а д е л у г а л ь д і м е р а н к і — цим ім'ям його
ми назвали, він — богів порадник!
Він у поневіряннях наших на землі і в небі нам
дав пристанок!
- 145 Він утвердив стоянки всім Ігігам та Ануннакам!
Від цього ймення тремтять і здригаються в келіях богове!
А с а л л у х і — імення його, так нарик його батько Ану!
Між богів він воістину потужний і наймудріший!
Як в іменні його те звучить — він країн
і богів дух-покровитель!
- 150 Він, що порятував у двобої могутньому наші доми
від руїни!
А с а л л у х і н а м т і л а — бог, життя рятівник,
так удруге його назвали!
Бо, яко власні творіння, богів уражених він зціляє!

Володар! Світлими заклинаннями богів

померлих він оживляє!

Він, гроза супостатів! Хвалу йому вознесімо!

155 А с а л л у х і н а м р у — світоч, так утрете його нарекли ми!

Світлий бог, який наші шляхи осяває!»

Так по три ймення дали йому Аншар, Лахму й Лахаму,

І богам, синам своїм, мовили слово:

«Нарекли ми його трьома іменами кожен,

160 Нині й ви, подібно до нас, імення йому наречіте!»

Звеселились богове, наказ той почувши,

В Убшукіні вони радою обмінялись.

«Сину-воїтелю, меснику нашому,

Нині нашій опорі, хай прославимо Ймення!»

165 Посідали у Раді — Долею наділяти,

Обряду дотримавши, йому нарікати Ймення.

Т А Б Л И Ц Я VII

А с а р і — він дарувальник посівів, розмежувальник,

Хліба й льону він сотворитель, що рости змушує трави.

А с а р а л і м — наймудріший у домі Ради,

він, чия досконала порада,

На кого боги сподіваються, хто не відає пільми.

5 А с а р а л і м н у н а — батька свого сотворителя

світоч він милосердний,

Він наказами Ану, Енліля, Ейя і Ніншику володарить,

Лише він — їхня опора, він судив їм долю,

Він — той, хто на землі множить поля плодючі.

Т у т у — воістину він творець божої онови,

10 Хай очистить він їхні святині, щоб вони опочили,

Хай заклинання сотворить, і хай будуть богове спокійні!

Коли ж у гніві повстануть, хай назад повертають:

У Раді богів, батьків його, від усіх він вищий,

Жоден з богів не сміє йому дорівнятись!

15 Т у т у - З і у н к е н а — він, життя божого сонму,

Хто сотворив для богів небеса пресвітлі,

Визначив їхні шляхи, їм на небі місця усталив, —

Нехай люди його не забудуть, хай згадають його діяння!
Т у т у - З і к у — так по-третє його назвали,
очищення основа!

20 Бог дихання доброго, володар, що слухає й чує!
Сотворитель багатств і скарбів, і творець достатку,
Він, що злигодні наші обернув на добробут,
У тяжкім лихолітті ми вдихнули благий його подих,
Хай співають, хай розголосять,
хай піднесуть його славу!

25 Т у т у - А г а к у — так по-четверте його хай
успляють люди!

Він — володар святих заклинань, він оживляє мертвих;
Він, хто богам полоненим явив милосердя,
Визволив од ярем, що їх на богів вороги наклали, —
Для вільності їхньої людський рід сотворив він.

30 Він милосердний, виплекати життя — в його владі,
Його вислови хай живуть, хай не будуть забуті
На вустах, що рука його сотворила, — серед чорноголових!
Т у т у - Т у к у — так по-п'яте — нехай бережуть їх
вуста святи його заклинання!

Він, який закляттями світлими витлумлює стовпища зла!

35 Ш а з у — той, хто знає серця богів, хто печінки їхні відає!
Той, хто творить зло, не втече від нього!

Він, що очолює Раду, серця богів звеселяє,

Він, що схиляє непокірних, просторий прихисток божий.

Він, що випрямлює істину, вириває злостиву мову,

40 Він, що на місце ставить брехню і правду!

Ш а з у - З і з і — звитяжець над бунтівниками —

так по-друге його успляють!

Він, що вигнав із тіла батьків своїх жах великий!

Ш а з у - С у х р і м — так по-третє — він,

що збройно здолав юрби вражі,

Їхні надії розвіяв, пустив на вітер,

45 Вигубив усе зло, яке перед ним простерлось,

Аби, зібравшись, раділи богове!

Ш а з у - С у х г у р і м — по-четверте — він,

до благань богів-прабатьків прихильний,

- Він — ворогів нищитель, поріддя їхнього погубитель,
Він викоренив їхні діла, нічого від них не залишив!
- 50 Хай проголосять і славлять це ім'я його по країні!
Ш а з у - З а х р і м — так по-п'яте —
у майбутнім його хай прославлять!
- Він усіх ворогів погубитель, усіх непокірних,
Він, що всіх богів-утікачів повертає до їхніх святилищ!
Це ім'я його нехай буде йому надовго!
- 55 Ш а з у - З а х г у р і м — так по-шосте —
хай шанують його повсюди!
- Він, що всіх ворогів своїх понищив у битві!
Е н б і л у л у — володар, що дарує богам родючість,
Могутній, дає їм ім'я, утверджує їхні присяги!
Хто створив пасовища й водойми, хто дав їх країні,
- 60 Хто відкриває джерела, пускає прибутні води!
Е н б і л у л у - Е н а д у н — по-друге його наречуть —
володар паводі й краю,
Зрошувач неба й землі, врожаїв постачальник,
Хто серед степу простер світлі ниви,
Хто поля та канали вирівнює, борозни креслить!
- 65 Е н б і л у л у - Г у г а л ь — зрошувач божих каналів, —
так по-третє його звеличать
Володар достатку, й плодючості, і рясного врожаю,
Прощитання основа, розквіту селищ, хліба подавець,
зерна сотворитель!
- Е н б і л у л у - Х е г а л ь — він дав родючість
на людський пожиток,
Пролив достаток на обшир краю, виростив трави!
- 70 С і с і р — над Тіамат він гору насипав,
Розтяв він зброєю тіло Тіамат!
Він панує над землями, пастир вірний!
Волосся його — це поле, борознами порите;
Він у гніві не раз перетяв Тіамат — широке море!
- 75 Мов на міст, не раз підіймався він на місце їх двобою!
С і с і р - М а л а х — так по-друге його нарекли,
буде так і надалі!
Тіамат— його човен, а він — керманич!

- Г і л і м — той, хто сипле достаток у великі сховища-купи,
Творець хліба й худоби, хто країнам дає насіння!
- 80 Г і л і м м а — божих укріплень творець,
істини сотворитель,
Вузда, яка держить, подавець блага!
А г і л і м м а — верховний, який позбавляє царів вінця
і вистежує лиходіїв.
Упорядник землі угорі, верхніх вод сотворитель!
З у л у м — він розподіляє поля для богів,
плоди їхні ділить,
- 85 Роздає хлібні жертви й наділи, дбає про храми!
М у м м у — сотворитель небес і землі,
що спрямовує кроки,
Освятитель небес і землі, а інакше — Зулумму,
Хто міццю своєю між богами не має рівних!
Г і ш н у м у н а б — всіх народів творець,
чотирьох сторін світу початок,
- 90 Він богів Тіамат погубитель,
роду людського з них сотворитель!
Л у г а л ь а б д у б у р — володар, що понищив
діяння Тіамат, хто видер у неї зброю.
Чия основа міцна споконвіку й довіку!
П а г а л ь г у е н н а — хто між владцями перший,
чия сила безмірна,
Хто між богів, братів своїх, незрівнянний,
неперевершений у владарстві!
- 95 Л у г а л ь д у р м а х — хто єднає богів, Дурмаха володар,
Найславніший у житлі царів, над усіх піднесений
між богами!
А р а н у н н а — порадник бога Ейя, богів,
батьків своїх сотворитель,
Чиїх княжих шляхів жоден бог не вирівнює за своїми!
Д у м у д у к у — у Дуку відродилася світла його оселя,
100 Думудуку — без кого Лугальдуку рішення не ухвалить!
Л у г а л ь ш у а н н а — володар, чия між богами
звеличена сила,

- Велитель, потуга Ану, хто перевершив Аншарове ймення!
 І р у г г а — він понищив усіх їх у нутрі Тіамат,
 Хто всю мудрість собі захопив, у пізнанні нескінченний!
- 105 І р к і н г у — він, що Кінгу розбив у розпалі битви,
 Всі накази забрав, панування своє усталив.
 К і н м а — владар над усіма богами, хто раду радить,
 Перед чиїм ім'ям, наче перед грозою, богове тремтять
 від жаху.
- Е с і с к у р — нехай буде ім'я у домі молитв
 установлене гордо,
- 110 Нехай піднесуть офіри йому богове,
 Поки частки своєї від нього вони не дістануть!
 Жоден з них не довершить без нього майстерної справи, —
 Його сотворіння, чотири роди чорноголових,
 Смислу їхніх днів жоден бог не збагне, крім нього!
- 115 Г і б і л — хто утвердив появу і вихід зброї.
 Хто у битві з Тіамат створив майстерне,
 Безмежно мудрий, вельми розумний,
 Серце далеке, що богове збагнути не можуть.
 А д д у — хай буде ім'я його! Всі небеса хай укриє!
- 120 Благодатним громом його рик прогуркоче понад землею!
 Життєдайною хмарою хай повіє, людям унизу
 хай подасть поживу!
- А ш а р у — як і значить ім'я його, богам вирівнює долю,
 Воїстину він дбає про всі народи!
 Н е б і р у — перехрестя небес і землі хай тримає
 він міцно.
- 125 Не пройдуть ні згори, ані знизу, нехай дивляться
 на нього.
- Небіру — зірка його, що ясно на небі сяє,
 На перехресті доріг хай лежить, вони ж, глянувши на неї,
 Нехай скажуть: «Він, хто невтомно середину моря —
 Тіамат — перетинає,
 Небіру — хай таке його буде ім'я, утримувач середини!
- 130 Серед небесних зірок хай утримує їхні дороги,
 Хай пасе в небесах, наче вівці, сузір'я божі!

Хай Тіамат покірною буде йому, хай коротким стає
її подих!

На майбутнє людського роду, коли дні її стануть ветхі,
Хай відійде безповоротно, хай зникає навіки!»

135 І за те, що небесну твердь сотворив він, зміцнив він надра,
Е н к у р к у р — Володар усіх країн, —
батько Енліль йому дав своє імення.

Коли всі імена, що йому нарекли Ігігі,

Ейа почув, звеселилась його печінка,

Мовив: «Він — той, хто звеличив батькове імення,

140 Він — немов я сам, нині хай буде Ейа йому імення!

Усіма моїми обрядами нехай він володіє!

Усіма моїми наказами нехай він володарить!»

П'ятдесятьма іменами величаючи, великі богове

П'ятдесят імен нарекли, про діяння його сповістили.

145 Хай збережуть їх, і хай відкриє їх Перший,

Хай всевідець і многомудрий обміркують їх разом!

Хай повторить їх батько і сина навчає,

Пастирі та володарі хай прихилиють слух свій!

До Мардука, Енліля богів, хай не будуть недбалі!

150 Щоб цвіла вся країна, і він сам був здоровий!

Його Слово незламне, Накази незмінні,

Того, що з вуст його йде, жоден з богів не зневажить!

Коли гнівно погляне — не схилить шиї,

Його лютості жоден з богів не перечить!

155 Не збагнуть його серця, його розуму не осягнути,

Многогрішний, неправедний — перед очі його

нехай стануть!

Було явлене першому це одкровення, —

Записавши, його зберіг він, щоб і в будущині знали.

Батька Мардука, що богів сотворив, Ігігів,

160 Хай навіки вславляють, хай наречуть його ймення!

Про Мардука спів величальний нехай почують,

Про того, хто здолав Тіамат і взяв собі царство!

КОЛИ БОГОВЕ, ПОДІБНО ЛЮДЯМ...

Епос про Атрахасиса

Т А Б Л И Ц Я І

Коли богове, подібно людям,
Тягар несли, кошики тягали,
Кошики богів були величезні,
Праця важка, великі знегоди.
5 Сім великих богів Ануннаків
Поклали тягар трудів на Ігігів.
Був їхнім володарем батько Ану,
Їхнім радником — войовничий Енліль,
Їхнім управителем був Нінурта,
10 Їхнім доглядачем був Еннугі.
Тоді вдарили по руках богове,
Кинули жереб, поділили наділи.
Ану дістав володіння — небо,
Владі Енліля було віддано землю.
15 Засуви вод, брами Океану
Государеві Енкі вони доручили.
На небо своє Ану піднявся,
Енкі зійшов у свої глибини.
Вони ж, Ануннаки, небесні богове,
20 Поклали працю важку на Ігігів.
Почали богове викопувати ріки,
Життя країни, канали прорили.
Ігіги стали викопувати ріки,
Життя країни, канали прорили.
25 Ріку Тігр вони прокопали,
Ріку Євфрат прокопали так само.
Вони працювали у водних глибинах,
Оселю для Енкі вони будували.
Вони збудували Апсу для Енкі,
. . . . .
Вони піднесли його вершину.

Десять років вони тяжко трудились,
Двадцять років вони тяжко трудились,
Тридцять років вони тяжко трудились.
35 Роки й роки тяжко трудились.
Роки праці вони полічили,
Роки праці в болотах і багнах.
Роки праці вони полічили.
Дві з половиною тисячі років
40 Вони тяжко працюють днями й ночами.
Вони кричали, повні злобою,
Вони шуміли у своїх котлованах:
«Управителя ми хочемо уздріти!
Хай він скасує тяжку нашу працю!
45 Він — радник богів, войовник великий!
Ходімо шукати його оселю!
Енліль, радник богів, войовник великий!
Ходімо шукати його оселю!»
Їхній привідець вуста розтулив,
50 Богом, братам своїм, так він мовить:
. . . . .
55 «Неправедно був призначений Енліль!
Слід призначити іншого, його замінити!
Він — радник богів, войовник великий!
Ходімо шукати його оселю!
Енліль — радник богів, войовник великий!
60 Ходімо шукати його оселю!
Оголосімо війну йому нині!
На бойовище, на люту битву!»
Богове до мови його дослухали,
Вони спалили свої знаряддя,
65 Вони спалили свої лопати,
Вони свої кошики жбурнули в племінь.
За руки взявшись, вони подалися
До бога Енліля, до святої брами.
Опівночі, посеред сторожі
70 Був храм оточений, але бог не відав.
Опівночі, посеред сторожі

Був Екур оточений, але Енліль не відав.
Калькаль почув і стривожився дуже:
Він засув відкрив і глянув назовні.

75 Бог Калькаль розбудив Нуску,
Гамір Ігігів вони почули.
Нуску будити пішов свого пана.
Він підняв його з його ложа:
«Пане мій, оточено храм твій,

80 Битва підійшла до твоєї брами!
О Енлілю, оточено храм твій,
Битва підійшла до твоєї брами!»
Енліль вуста свої розтулив,
Своєму раднику Нуску мовить:

85 «Нуску, зачини на засув браму!
Узбройся і стань передо мною!»
Нуску зачинив на засув браму,
Узброївся, перед Енлілем став він.
Нуску вуста свої розтулив,

90 До войовника-Енліля мовить:
«Пане мій, чого ізблід лицем ти,
Чого синів своїх ти боїшся?
Енлілю, чого ізблід лицем ти,
Чого синів своїх ти боїшся?

95 Поклич, і нехай-но спуститься Ану,
Енкі постане перед тобою».
Він покликав, і Ану до нього спустився,
Енкі постав перед його зором.
Сів бог Ану, володар неба,

100 Слухав Енкі, володар Апсу.
Великі Ануннаки посідали.
Піднявся Енліль і виклав справу.
Енліль вуста свої розтулив,
Мовить так до богів великих:

105 «Що це трапилося сьогодні?
Чи не мушу я розпочати битву?
Що це очі мої уздріли?

- Підійшла битва під мою браму!»
Ану вуста свої розтулив,
110 До войовника-Енліля мовить:
«Чого оточили браму Ігіги,
Щоб дізнатись, пошли на розвідини Нуску;
Накажи посланцеві своєму,
Щоб сини з'ясували причину!»
115 Енліль вуста свої розтулив,
Своєму раднику Нуску мовить:
«Нуску, відчиняй тепер браму!
Узбройся і стань передо мною!
Перед збором усіх богів великих
120 Схилися, зведись, передай наше слово:
«Мене послав батько ваш Ану,
Послав радник ваш — войовничий Енліль,
Послав управитель ваш Нінурта,
Послав наглядач ваш Еннугі!
125 Хто призвідник цієї битви?
Хто підбурювач цього бою?
Хто з вас кликав вчинити напад?
Хто повів на зухвалу битву?»
Перед збором усіх богів великих
130 Так скажи, і відповідь принеси Енлілю».
Нуску перед збором богів великих
Схилився, звівся, передав послання:
«Мене послав батько ваш Ану!
Послав радник ваш — войовничий Енліль,
135 Послав управитель ваш Нінурта,
Послав наглядач ваш Еннугі!
Хто призвідник цієї битви?
Хто підбурювач цього бою?
Хто з вас кликав вчинити напад?
140 Хто повів на зухвалу битву?»
Перед збором усіх богів великих
Так сказав я — відповідь принеси Енлілю».
«Всі, як один, війну оголосили!
В котлованах нам суджено трудитись!

- 145 Тягар непосильний нас убиває,
Праця важка, великі знегоди.
Нині всі, як один, ми, богове,
До Енліля йдемо, несемо наше слово!»
Радник Нуску взяв свою зброю,
- 150 Пішов, схилився, перед Енлілем став він:
«Пане мій, мене посилав ти,
Я ходив, передав твоє слово
Перед збором богів великих,
Відповідь приніс, викладаю справу:
- 155 «Всі, як один, війну оголосили.
В котлованах нам суджено трудитись!
Тягар непосильний нас убиває.
Праця важка, великі знегоди!
Нині всі, як один, ми, богове,
- 160 До Енліля йдемо, несемо наше слово!»
Коли Енліль почув їхню мову,
З очей його покотилися сльози.
Слухає Енліль його послання,
Так він мовить до воїна Ану:
- 165 «Шляхетний, там, у себе на небі,
Закон зміцни, яви свою силу!
Коли Ануннаки перед тобою сядуть,
Виклич бога, скарай його смертю!»
Ану вуста свої розтулив,
- 170 Богам, братам своїм, так він мовить:
«Чого це на них ми маємо злобу?
Їхня праця важка, великі знегоди.
Кожен день вони кошики носять,
Гіркий їхній плач, чутні стогони їхні.
- 175 Хай праматір тепер людський рід сотворить,
Тягар богів покладемо на нього».
Ейя вуста свої розтулив,
Богам, братам своїм, так він мовить:
«Чого це на них ми маємо злобу?
- 180 Їхня праця важка, великі знегоди.
Кожен день вони кошики носять,

- Гіркий їхній плач, чутні стогони їхні.
Нехай Ануннаки перед тобою сядуть,
Белет-ілі, праматір богів, нехай стане,
- 185 Нехай вона сотворить людину,
Тягар богів покладемо на неї,
Працю богів людині доручим,
Хай боже ярмо носить людина!
Коли Белет-ілі, праматір, тут стане,
- 190 Хай сотворить праматір нащадків,
Кошки богів — людині носити!»
Покликали богиню, позвали
Повивальницю божу, наймудрішу Мамі.
«О праматір, творителько люду!
- 195 Сотвори людину, хай тягар вона носить!
Хай прийме труди, які Енліль призначив!
Кошки богів — людині носити!»
Нінту вуста свої розтулила,
Мовить так до богів великих:
- 200 «На самоті сотворити не можу,
Лише з Енкі здійсно роботу,
Бо тільки він освячує працю,
Хай глини дасть, я зроблю, що треба!»
Енкі вуста свої розтулив,
- 205 Мовить так до богів великих:
«Першого ж місяця, на сьому й п'ятнадцяту днину
Обряд очищення я відправлю.
Один з богів хай повергнутий буде,
Хай богове очистяться, в крові скупавшись.
- 210 Із його плоті, на його крові
Хай намішає Нінту глини!
Воістину боже з'єднається з людським,
Змішавшись у глині!
Щоб вічно чули ми стукіт серця,
- 215 Хай живе розум у плоті бога,
Хай знак життя свого живущий знає,
Не забуває, що має розум!»

«Так!» — відповідали великі збори,
Ануннаки великі, що судять долю.
220 Першого ж місяця, на сьому й п'ятнадцяту днину
Обряд очищення він відправив.
«Премудрого» — бога, що має розум,
Вони убили в своєму зборі.
Із його тіла, на його крові
225 Намісила богиня Нінту глини.
Щоб вічно чули стукіт серця,
Розум живе у плоті бога,
Знак життя свого живущий знає,
Не забуває, що має розум,
230 Коли вона замісила глину,
Ануннаків покликала, богів великих,
А Ігіги, великі богове,
Слиною своєю змочили глину.
Мамі вуста свої розтулила,
235 Мовить так до богів великих:
«Ви наказали — і я здійснила.
Ви бога повергли і його розум!
Я увільнила всіх вас од праці.
Ваші кошики віддала людині.
240 Тепер дістається вам крик людини,
Я ж ярмо з вас зняла, дала вам свободу!»
Ледве зачули вони цю мову,
Кинулись до неї, цілували ноги.
«Перше Матір'ю тебе ми звали,
245 Тепер ім'я твоє — Володарка божа!»
Рушили вони до оселі долі —
Ейя-державець і мудра Мамі.
Богині народження зібрались,
Перед нею глини вони натоптали.
250 Вона почала мовити заклинання
Ті, що Ейя судив, сидячи перед нею.
Коли ж завершила вона заклинання,
Відломила чотирнадцять куснів глини.
Сім поклала вона праворуч,

- 255 Сім поклала вона ліворуч.
Посередині — цеглину поклала.
«Як підрізають волосся — пуповину ріжте!»
В мудрості й пізнанні збирались
Богині народження — сім і сім їх.
- 260 Сім мужів вони сотворили,
Сім жінок сотворили так само.
Праматір, сотворителька долі!
Поєднано їх було попарно,
Перед нею попарно їх поєднали —
- 265 Людську долю судила мамі!
«В домі батьківки під час пологів
Хай на сім днів покладуть цеглину!
Володарку божу, премудру Мамі хай славлять!
Повивальниці хай радіє у домі пологів!
- 270 А коли розродиться породілля —
На світ народить мати дитину!
. . . . .
Нехай ростуть груди у жінки,
Нехай росте борода у мужа,
- 275 Нехай юнакові вкриває щоки.
Нехай віднині й на віки вічні
Лягають разом жона із мужем».
Богині народження збирались,
Нінту сідала, лічила строки.
- 280 Долю судила — на дев'ятий місяць.
І коли надійшов дев'ятий місяць —
У рокований строк розкрила лоно.
Із сяючим, повним радості ликом,
З головою покритою повивання вчинила.
- 285 Опоясала чресла, благословила,
Борошна насипала, поставила цеглину.
«Це я сотворила, мої сотворили руки!
У дім жриці-кадішту хай повивальниця ввійде!
А коли породілля почне родити,
- 290 На світ породить мати дитину —
На дев'ять днів покладуть цеглину!

Хай буде прославлена праматір Нінту!
 Богиню Мамі хай сестри її прикличуть!
 Прославлять праматір, Кеш хай прославлять!
 295 Коли чоловік на ложе ляже,
 Хай снить жона разом із мужем!
 Під час одруження, під час заміжжя
 Нехай в домі свекра Іштар радіє!
 Нехай дев'ять днів триває свято!
 300 Нехай наречуть Ішхарою Іштар!
 У призначений строк хай вершаться судьби!»
 . . . . .
 Чоловік ніс тягар свій,
 Чистоту осель пильнували люди,
 330 Син був опорою для свого батька.
 . . . . .
 336 Загрубіли руки од праці важкої.
 Киркою та лопатою зводили храми,
 Прокладали великі канали
 Для їжі людської, для божого харчу.
 . . . . .
 352 Не минуло й дванадцяти сотень років,
 Розрослася країна, розплодилися люди.
 Як дикий бик, ревуть суходоли,
 355 Бог стривожений великим шумом.
 Енліль чує людський гомін.
 До богів великих мовить слово:
 «Людський гомін мене доймає,
 Спати несила в такому гамі!
 360 Накажемо — хай-но чума нагряне!
 Нехай же Намтар притишить гомін!
 Подібно до бурі, по них пройдуться
 Мор, хвороби, чума й моровиця!
 Вони наказали — чума напала.
 365 Володар Намтар притишив гомін.
 Неначе буря, по них гуляють
 Мор, хвороби, чума й моровиця.

Один муж, Атрахасис мудрий, —
Напутив Атрахасиса Енкі-володар —
370 Він говорив зі своїм богом,
І бог давав йому настанови.
Атрахасис вуста свої розтулив,
Так він мовить до свого пана:
«Пане мій, людство стогне!
375 Хвороба, яку наслав ти, пожирає землю!
Ейя, володарю, людство стогне!
Божа недуга пожирає землю!
Воістину, ви сотворителі наші!
Так візьміть же хвороби, чуму й моровицю!
380 Доки, володарю, біді тривати?
Невже недуги навек нам дано?»
Енкі вуста розтулив і мовить,
Відповідає рабові своєму:
«Збирай старих до своєї брами,
385 Раду радь у домі, отак скажи їм:
«Накажіть, і речники хай звістують,
Усій країні проголосять прилюдно:
«Не шанували ви богів ваших!
Молитвою не славили богинь ваших!
390 Та відшукайте Намтара браму,
Печені хліби перед нею поставте,
Борошном сезаму складіть офіру!
Перед даром встидається, втримає руку!»
Атрахасис оракула слухав,
395 Зібрав старих до своєї брами.
Атрахасис вуста розтулив,
До старих таке слово мовив:
«Старці, я вас покликав у дім свій!
Хочу раду радити в домі,
400 Накажіть, і речники хай звістують,
Усій країні проголосять прилюдно:
«Не шанували ви богів ваших!
Молитвою не славили богинь ваших!
Та відшукайте Намтара браму!

- 405 Печені хліби перед нею поставте!
Борошном сезаму складіть офіру!
Перед даром встидається, втримає руку!»
Старці до слів його дослухали,
Храм Намтара збудували в місті.
- 410 Наказали, і речники звістували,
Усій країні проголосили прилюдно:
Богів своїх вони не шанували,
Богинь не славили у молитві.
Та відшукали Намтара браму.
- 415 Печені хліби перед нею поклали.
Борошном сезаму склали офіру.
Перед даром встидався, утримав руку.
Одвів од людей чуму й моровицю,
Богове приносини собі вернули.
. . . . .

Т А Б Л И Ц Я П

- Не минуло й дванадцяти сотень років,
Розрослася країна, розплодилися люди.
Як дикий бик, ревуть суходоли.
Бог стривожений великим шумом.
- 5 Енліль чує людський гомін,
До богів великих мовить слово.
Енліль зібрав серед богів збори,
Так богам, синам своїм, мовить:
«Людський гомін мене доймає.
- 10 Людей не меншає, стало їх більше,
Їхній гамір мене тривожить,
Спати несила в такому гамі!
Заберім у людей їхній споживок.
Посушимо трави, приречімо на голод.
- 15 Адад нагорі хай замкне свої зливи,
Внизу перекрийте підземні води.
Зрошення з безодні хай не проникне!

Хай Ану й Адад стережуть небо,
Сін і Нергал — середню землю.
20 Засуви моря, ворота океану
І трави його — сторожити Енкі.
Хай вийде вітер, ґрунти посушить,
Набрякнуть хмари, та зливою не проллються
Нехай поля врожаї свої зменшать!
25 Нехай груди свої одверне Нісаба!
Серед людей урветься радіння!
Понищать людей злигодні й голод.
Чорні ниви хай білими стануть,
Хай сіль народжують поля просторі!
30 Чрево землі хай на них повстане!
Не зростуть трави, не зійдуть злаки!
Хай буде мор послано людям!
Стиснеться матка, не зродяться немовлята!»
Вони забрали в людей споживок!
35 Посушили трави, прирекли на голод.
Адад нагорі замкнув свої зливи,
Внизу перекрили підземні води.
Зрошення з безодні не проникало.
Врожаї свої зменшило поле.
40 Груді свої одвернула Нісаба.
Чорні ниви білими стали.
Сіль народили поля просторі.
Чрево землі на них повстало.
Трава не зросла, не зійшли злаки.
45 Мор на людей вони послали.
Стиснулась матка, не родилися немовлята.
. . . . .
Із приходом першого року
Від голоду тяжко вони страждали.
Із приходом другого року
50 Тяжко страждали вони від спраги.
Із приходом третього року
Риси людей спотворив голод.

Із приходом четвертого року
Їхні довгі ноги короткими стали,
55 Їхні широкі плечі вузькими стали.
Вулицями йшли вони, похилившись.
Із приходом п'ятого року
Дочка у воротах чекала матір.
Але мати дочці дверей не відчинила,
60 Стежила дочка за терезами матері.
Стежила мати за терезами дочки.
Із приходом шостого року
Дочок своїх вони з'їли,
Синів своїх узяли на поживу.
. . . . .
Родини винищували одна одну.
Вкрились їхні обличчя солодом смерті.
Людям самого життя забракло.
А він, наймудріший, Атрахасис,
70 До володаря Ейя схиляв свій розум.
Він говорив зі своїм богом,
І бог давав йому настанови.
Він розшукував браму божу,
На березі річки він ложе поставив,
. . . . .
75 На березі пустельних потоків.
Атрахасис молився своєму богу,
Приносини до ніг його ставив.
І щодня він тужив і плакав,
На світанні приносив йому офіри,
80 Він заклинав бога в молитвах,
Він чекав знамення у сновидіннях.
Він заклинав Енкі в молитвах,
Він шукав знамення у сновидіннях.
Він приходив до божого храму,
85 Перед божим храмом сидів і плакав.
Перед олтарем жертви богові ставив,
Перед божим храмом сидів і плакав.
Коли річка була пустельна,
Ніч спокійна, приходив ранок,

- 90 Він дивився на річку, хотів уздріти, —
На берегах потоку заволав він до бога:
«Хай візьме потік мене, хай схопить річка!
Хай перед богом моїм поставлять!
Перед богом Енкі мене поставлять.
- 95 Хай побачу Енкі в своєму сновидді,
Хай побачу вночі я сновиддя!»
Відтоді як приходив він до потоку,
Повернувшись до річки, сидів і плакав,
Перед потоком сидів і плакав,
- 100 На березі річки він молився,
До Апсу линув своєю душею.
Почув Енкі його молитви,
До своїх Лахму й Лахаму мовить:
«Чоловік у молитві на берегах моїх плаче,
- 105 Нині візьміть його, приведіть,
Йдіть, наказ мій виконуйте нині».
- . . . . .
- «Старих людей скликай перед домом,
Зі старими людьми раду радь у домі:
«Накажіть — і вісники хай оголосять,
- 110 Всій країні вістують на повен голос:
«Не шанували ви богів ваших,
У молитві не славили богинь ваших.
Але відшукайте браму Адада,
Печені хліби перед ним поставте,
- 115 Борощом сезаму складайте жертву.
Встидається перед даром, утримає руку.
Пошле на світанні росу благодійну,
Дощ уночі непомітно закрапле,
У полях потаємно зародиться зерно».
- 120 Храм Ададові спорудили в місті.
Наказали — і вісники оголосили.
Всій країні звістили на повен голос.
Не шанували вони богів своїх,
У молитві не славили богинь своїх.
- 125 Але відшукали браму Адада,
Печені хліби перед ним становили,

- Борошном сезаму складали жертви.
Встидався він перед даром, утримав руку.
Послав на світанні росу благодійну,
130 Дощ уночі непомітно закрапав,
У полях потаємно зародилося зерно.
Недоля й нестатки від них відступились.
Богове приносини собі повернули.
- . . . . .
- 135 Енліль на богів сповнився гнівом:
«Усі ми, великі Ануннаки,
Всі, як один, ухвалили разом:
Ану та Адад стережуть небо,
Я стережу середину — землю.
- 140 В яку б дорогу не вирушив Енкі,
Тягар він полегшує, дарує пільги.
Він попустив, судив людям достаток,
Дав їм дихати на землі під сонцем».
Енліль вуста свої розтулив,
- 145 Мовить своєму раднику Нуску:
«Хай до мене покликані будуть богове!
Нехай всі, як один, передо мною стануть!»
Прикликали всіх богів до нього.
Так мовив їм войовничий Енліль:
- 150 «Усі ми, великі Ануннаки,
Всі, як один, ухвалили разом:
Ану та Адад стережуть небо,
Я стережу середину — землю.
В яку б дорогу не вирушав ти,
- 155 Тягар ти полегшуєш, даруєш пільги.
Ти попустив, судив людям достаток,
Дав їм дихати на землі під сонцем».
Ейя вуста розтулив і мовить:
«Ти наказав, щоб Ану та Адад
- 160 Стерegli небо — верхній обшир,
Щоб Сін і Нергал середину пильнували,
Щоб засуви вод, брами океану
І трави його — мені сторожити;
Але втекли, вислизнули від мене

165 Міріади риб, створінь міріади.
Я їх зібрав, та вони всі зникли,
Половину засува вони розбили.
Тоді убив я сторожів моря,
Винних узяв я, судив їм кару,
170 Після того, як судив їм кару,
Справедливість звершив, покарав я винних».

. . . . .

«Адад надсилав свої зливи,
Поля напувала його волога,

175 Важкі хмарини вкривали небо,
Людей не нагодував.
Не дав їм хліба».
Енкi кольки вхопили посеред збору,
Сміх пойняв його посеред ради.

. . . . .

«Усі ми, великі Ануннаки,
Всі, як один, ухвалили разом:
Ану та Адад стережуть небо,
Я стережу середину — землю.

185 В яку б дорогу не вирушав ти.
Тягар ти полегшуєш, даруєш пільги.
Ти попустив, судив людям достаток,
Дав їм дихати на землі під сонцем».

. . . . .

190 «Ваші кошики дано людині.
Ви дістали людське волання.
Ви бога повергли і його розум.

. . . . .

Ви призначаєте людям долю.

. . . . .

Енкi-государ нас клятвою спільною зв'яже!»

Енкi вуста свої розтулив,
Так богам, братам своїм, мовить:
«Нащо вам клятвою мене в'язати?

200 Чи на людей своїх покладу я руку?
Потоп, який ви мені повеліли, —

Що це таке? Мені невідомо!
Чи мені — давати початок потопу?
Воістину, це Енліля справа.

205 Хай оберуть його на таке діло,
Хай попереду йдуть Шуллат і Ханіш,
Хай Ерагаль вириває жердини,
Хай Нінурта йде і ламає греблі».

. . . . .

210 Збір усіх великих богів,
Не послухавши, зважився на лихе діло.
Зважились богове на кінець світу.
Лихе діло намислив людям Енліль.
Так сказав перед усім збором:

215 «Про потоп усі разом кляту складімо!»
Ану перший перед ним поклявся,
Енліль поклявся разом із синами.

. . . . .

Т А Б Л И Ц Я ІІІ

Атрахасис вуста свої розтулив.
До свого володаря так звернувся:
«...Ейя, володарю, я твоє наближення чую!
Чую ходу, що до кроків твоїх подібна!»

5 Атрахасис схилився, простерся, підвівся,
Вуста свої розтулив, так він говорить:
«Володарю, я твоє наближення чую!
Чую ходу, що до кроків твоїх подібна!
Ейя, володарю, я твоє наближення чую!

10 Чую ходу, що до кроків твоїх подібна!

. . . . .

Яви ж мені знак свій у сновидінні,
Аби смисл його я зумів збагнути».
Ейя вуста свої розтулив,

15 Так рабові своєму говорить:
«Ти питаєш: «Про що я дізнаюсь?» —
Тож за вістю пильнуй, яку нині я надсилаю!»

«Слухай, о стінко!
Дослухай, хатино!
20 Ламай оселю, корабель будуй швидко!
Зневаж багатство, рятуй свою душу!
Корабель, який ти побудуєш,
Вздовж і вшир нехай буде рівний!..
Дай йому ім'я «Життя рятувальник»!
25 Вкрий його дахом, подібно до Апсу!
Так, щоб сонце углиб не промкнулось,
Хай він замкнутий буде згори і знизу!
Хай міцним його спорядження буде,
Хай густа смола зміцнить його тривкість,
30 Я ж нашлю на вас зливу,
Безліч птахів, без ліку риби.
Стеж за часом, який сповіщу я.
Зійди на корабель, зачини всі двері.
Візьми зерна, все добро, що маєш,
35 Дружину, рідних, рабів так само.
Звірину степову, травоїдну і дику,
Я до тебе пошлю, до твоєї брами».
Атрахасис вуста розтулив і мовить,
Мовить так до володаря Ейя:
40 «Корабля ніколи не будував я,
Креслення на землі мені намалюй-но,
Обриси побачу, корабель побудую».
Креслення на землі намалював Ейя.
«Володарю, я здійснию, що звелів ти».
45 Він повідав строк і його виконання.
Він провістив сім днів потопу.
Атрахасис його віщування слухав.
Він зібрав старих перед своїм домом.
Атрахасис вуста свої розтулив,
50 До ради старійшин так він мовить:
«Мій бог не згоден із вашим богом.
Гніваються проміж себе Енкі і Енліль.
Вони виганяють мене із міста,
Через те що я молюся до Енкі,

55 Він сповістив мені цю ухвалу.
Не можу я жити у вашому місті,
Не можу по Енліля землях ступати.
Хіба годен смертний ставати на прю з богами?
Так сказав мені володар мій Енкі».

. . . . .

Старійшини слова його вчували.
Зі своєю сокирою приходить тесля,
Камінь свій несе будівничий.
Навіть малюк смолу тягає.

65 Навіть злидар несе що може.

. . . . .

Все, що він мав, на корабель навантажив,
Все добро, що мав, на корабель навантажив.

70 Світлих тварин із собою взяв він,
Тлустих і гладких із собою взяв він,
Із собою взяв він, на борт підняв їх.
Небесних птахів із собою взяв він,
Худобу домашню, звірину дику.

. . . . .

75 Звірину степову на борт підняв він.
Дні проминули, зійшов новий місяць.
Він людей своїх скликав
На бенкет прощальний.
Усіх рідних своїх на борт підняв він.

80 Вони їли наїдки,
Вони пили напої.

Він же спускався і підіймався.
Сісти не міг він, лягти не міг він.
Розривалося серце, жовчю блював він.

85 День свій лик почав одміняти.
Загримів Адад у чорній хмарі.
Ледве зачув він його ревіння,
Узяв він смоли, отвори замазав.

А щойно входи позачиняв він,

90 Заревів Адад у чорній хмарі,
Завили вітри, вітаючи його вихід.

Обірвав канат, корабель зірвав він.

. . . . .

Здіймається вітер і несе бурю,

95 На вітрах, своїх мулах, мчить Адад —
Східному, Західному, Північному, Південному.
Перед ним виють бурі та урагани.

Злий вихор зметнувся вітрам назустріч,
До нього здіймається Південний вітер,

100 Західний вітер сурмить з ним поруч.

. . . . .

Колісницею божою ураган несеться.

Мчить уперед, убиває, молотить.

Іде Нінурта, відкриває греблі,

105 Ерагаль якорі та стовпи вириває.

Анзуд пазурами роздирає небо.

Розум країни розколото, ніби глечик.

Піднялися води, і потоп вийшов.

Його міць по людях пройшла, як битва,

110 Один другого не може уздріти,
Одне одного серед заглади впізнати.

Мов дикий бик, потоп лютує,

Як ревучий осел, завиває вітер.

. . . . .

115 Ану почув голос потопу.

Шум потопу змусив богів тремтіти.

Енкі! Думки його помутились,

Коли сини його перед ним упали!

Нінту, з володарок найвища, —

120 У гарячці губи її тремтіли!

Ануннаки, великі богове,

Сиділи — їх мучили голод і спрага!

Бачивши їх, ридала богиня,

Богів повивальниця, мудра Мамі.

125 «Хай померкне той день,

Хай повернеться в морок!

Як я могла з усіма богами

Судити у раді загибель світу?
Чи Енліль вдовольнився ганебним наказом?
130 Подібно до Тіруру, він здійав злочинне!
І я нині із власної волі
Над собою чую їхні волання!
Наді мною — як мухи, народжені мною!
Я ж сьогодні — немов у домі ридання!
135 Мої зойки лунають у порожнечі!
Чи мені — дертися аж на небо,
Мені, що меншала в оселі скарбу?
А де ж був Ану і його мудрість,
Коли богове, сини його, до мови його дослухали?
140 Він, не розваживши, потоп заподіяв,
Людей засудив до заглади й смерті!»
. . . . .
Так Нінту ридала, линули її зойки.
145 «Що це? Перекинули море?
Ніби хмарами бабок, загатили ріки!
Ніби човник, перекинули землю,
Ніби човник посеред степу, поставили догори денцем!
Я дивлюсь і над ними плачу,
150 Я голосіння за ними скінчила!»
Так ридала — потішала серце,
Так стогнала Нінту, волала гірко.
Богове з нею оплакували землю.
Скорботою повна, вона пива жадала,
155 Коли сіла вона, і вони в сльозах посідали.
Наче вівці перед годівницею, позбирались.
У гарячці від спраги пересохли губи,
Від голоду зводили їх судоми.
Цілих сім діб — ночей і днів —
160 Лютували потоп, ураган і злива.
Там, де пройшов потоп війною,
Все перенищив, обернув на глину.
. . . . .
До чотирьох вітрів приніс він жертву,

- 165 Він поставив богам воскуріння,
Їжу зготував, перед богами поставив.
. . . . .
Богове почули добрий запах,
До приносин, як мухи, вони зібрались.
- 170 Коли ж вони пожертв скуштували,
Підвелася Нінту, перед усіма вона стала.
«Де ж був Ану, де був його розум?
Як? І Енліль торкнувся приносин?
Не розваживши, потоп учинили,
- 175 Людей засудили до заглади й смерті!
Ви одважились на загибель світу!
Їхні лики ясні потемніли нині!»
І вона підійшла до амулета-мухи,
Що Ану змайстрував і носив на радість.
- 180 «Мені — скорботу його! Хай судитиму долю!
Хай горе щезне!
Свій лик я відкрию!
Воістину, темним дням не вертатись!
. . . . .
- 185 Хай буде цей амулет-муха
З темно-синього каменю в мене на шиї,
Аби я ті дні згадувала вічно!»
Корабель побачив войовник Енліль,
Гнівом сповнився на Ігігів:
- 190 «Усі ми, великі Ануннаки,
Всі, як один, присягали разом!
Як жива душа збереглася
І вцілів чоловік посеред заглади?»
Ану вуста свої розтулив,
- 195 До войовника Енліля так він мовить:
«Хто, як не Енкі, це заподіяв?
Я ж не розголосив наказу».
Енкі вуста розтулив і мовить,
Мовить так до богів великих:
- 200 «Воістину, справа моя перед вами.
За спасіння життя я відповідаю.

Де ж, богове, подівся ваш розум,
Що, не розваживши, потоп учинили?

205 Серце своє вгамував ти, Енлілю?
Чи твоя лють стала меншою нині?
Винний хай понесе свою покару!
І той, хто слова твої зневажає!»

210 Ану вуста свої розтулив,
Мовить так до володаря Енкі:
«Поклич тепер праматір Нінту,
Ти і вона — порадьте раду!»
Енкі вуста свої розтулив,
215 Мовить так до праматері Нінту:
«Ти, праматір, що твориш судьби,
Сотвори сторожу народження людям.

Хай інше віднині судиться людям:
220 Одні народжують, інші не будуть!
Хай живе серед людей Пашіту-демон,
Хай вихопить немовля з колін породілля!
Жрицям — укба́бту, ігіціту, ёнту —
Хай заборона буде — хай перервуть пологи!»

«Як ми потоп учинили,
Чоловік уцілів посеред заглади». —
Ти, поради́нику богів великих, —
За велінням твоїм сотворив я битву,
230 На славу тобі — похвальну пісню!
Хай почують Ігіги, хай бережуть твою славу.
Я ж про потоп співав пісню людям.

Слухай!

ВОЛОДАРЯ МУДРОСТІ ХОЧУ ПРОСЛАВИТИ...

Із середньовавилонської поеми про невинного страдника

Т А Б Л И Ц Я І І

- Щойно жити почав я — мій час минувся!
Куди не погляну, — скрізь бачу лихо!
Ростуть знегоди, правди ж немає!
Заволав я до бога — лик одвернув він,
5 До богині молився — голови не схилила,
Жрець-передвісник не сказав про майбутнє,
Віщун ворожінням не висвітлив правди,
Ясновидця спитав — і не зрозумів він.
Обряд заклинальний не одвернув покарання.
10 Які ж то справи діються в світі!
Я в грядущому бачу гоніння й смути!
Наче той, хто в молитві не славить бога,
У годину бенкету не шанує богиню,
Не схиляється ниць і не б'є поклонів,
15 Чії уста забули про благання й молитви,
Хто божих священних днів не святкує,
Той, хто недбало зневажив обряди,
З острахом побожним не вів свою паству,
Бога не згадавши, куштував свою страву,
20 Богиню покинув, борошна їй не сипав,
Про пана свого забув безтурботно,
Святою клятьбою клявся бездумно —
Так повергнутий був я!
А я ж незмінно ревно молився!
Мені молитва — закон, мені жертва — звичай,
25 День ушанування бога — мені радість серця,
День походу богині — і благо, й користь,
Славити царя — моє раювання,
Святі співи й пісні — моя насолода!
Закликав я країну пильнувати обрядів,

30 Учив я народ свій шанувати ім'я богині,
Славив я царя і рівняв його з богом,
Шану до творця викликав у черні,
Воістину, думав, богам це любо!
Та що миле тобі — чи бажане богу?
35 Чи не любе йому те, чим ти гидуєш?
Хто ж волю небесних богів зрозуміє?
Хто підземного світу збагне закони?
Чи божі дороги спізнає смертний?
Хто живий був учора, вмирає нині.
40 Хто вчора тремтів, сьогодні веселий.
Він мить єдину співає й радіє,
Вона минеться — ридає гірко!
Наче день і ніч, їхні міняться лики:
Коли голодні, лежать, мов трупи,
45 Наїлись — рівняють себе з богами!
У щасті — бачать себе на небі,
А лихо — сходять у світ підземний.
Оцього воістину не збагнути!
На мене ж, злиденного, напала буря,
50 Лиха неміч наді мною нависла,
З-поза обрію смерч піднявся,
Від землі відокремилась неміч,
Нещадний кашель покинув безодню,
Дух підземний покинув Екур!
55 Вискочила з гори демонія,
Лихоманка — з бурхливих потоків!
Проросло з травною безсилля тіла.
Подібно до війська, мене наздогнали,
Вдарили в голову, стиснули череп,
60 Лице моє в мороці, ридають очі,
Розбили потилицю, скрутили шию,
Ребра пробили, затиснули груди,
Вразили тіло, стрясли мої руки,
Запалили гарячку в моєму чреві,
65 Нутро сповнили ознобом і дрожем,
Запалили язик мокротою легенів,

Лихоманкою жир з мого вигнали тіла!
Потужний, — як мур, обернувся я в руїну,
Міцний, — я зігнувся, немов тростина,
70 Немов очерет, — кинутий додолу!
Демон убрався у моє тіло,
Наче сіть, обплутало заціпеніння.
Розкрилися, та не бачать очі,
Слухають, та не чують вуха,
75 Змора плоть мою опанувала,
Потрясіння вразило тіло,
Скостеніння скувало руки,
Безсилля мої охопило чресла,
Забули, як рухатися, мої ноги.
80 Повержений я ударом, доконаний я бідою,
Близька смерть обличчя мені укрила,
Заклинач мене кличе — мені не відповісти,
Навколо ридають, а я непритомний,
Вуста мої стягнуто вуздою,
85 Вудила вп'ялися мені у губи...
Голодний я, але стягнуте горло!
Хліб мені на смак, мов бур'ян смердючий,
Не тішить і пиво, радість людини,
Воїстину, краю нема недузів!
90 Від голоду вид мій геть одмінився,
Змарніле тіло кров покидає
Я голий остов, шкірою вкритий,
Тіло в гарячці, охоплене дрожем,
Оковами німеч прикувала до ложа,
95 Я запертий в темниці власної плоті,
Руки обвислі — пута для тіла,
Тіло — окови для ніг безсилим!
Важкий удар, і шмагання жорстоке,
Батіг, що поверг мене, — в колючках жорстоких,
100 Цілими днями мене гонить гонитель,
Глибоко серед ночі не дає одпочити!
Не повернутись — розійшлись сухожилля,

Вже відпали всі члени і кинуті поруч!
На своїм гнойовищі, мов бик, я валяюсь,
105 Неначе баран, лежу в нечистотах!
А недуга ж моя знана заклиначеві,
Жерця-передвісника збентежив оракул,
Жоден цілитель не зрозумів хвороби,
Строку страждань не назвав ясновидець!
110 За руку не вів мене бог, мій заступник,
Не була прихильна до мене богиня!
Десь-то могила близька, і готовий мій саван,
Вже оплаканий, хоч іще не вмер я!
Вся країна вигукує: «Він загинув, горе!»,
115 Ворог мій чує — лицем ясніє,
Ненависниця чує — радіє серцем!
Для близьких моїх — погасає днина,
Для друзів моїх закотилося сонце!

ОБЛИШ ДОКОРИ...

Діалог двох закоханих

I

- «Облиш докори!
Сперечатись годі!
Слово — це слово!
Своїх ухвал я
5 Не відрікаюсь!
Покірний жінці
Пожинає бурю!
Хто не грізний —
Не чоловік той!»
- 10 «Втримайся, моя правдо,
Перед царицею Іштар!
Перемагай, моя вірносте,
Наклепницю осоромлюй!
Сумирно й ласкаво
15 Милому служити —
Так Нанайя звеліла навіки!
Де розлучниця?»
«Вже ж я пам'ятаю краще
Твої підступи давні!
20 Ходи здоровий!
Розкажи-но повірниці,
Як кохаємось ми!»
«Я ж горнуся до тебе щоднини!
Я досягну миру в любові нашій!
25 Я молюсь і молюся Нанайї!
Я прийму, пане мій, твою дружбу навіки,
Як подарунок!»
«Ти в облозі!
І провина — твоя, усі так і скажуть!
30 Я зв'яжу твою богиню-захисницю!
Я перерву її ворожіння!

Припини обмовлення!
Збагни вже правду!»

. . . . .

II

. . . . .

5 «Тієї, що не кохає тебе, — чування безсонні!

Царице Іштар!

Як і мені — їй безсоння!

Усю ніч у напівдрімоті

Кидатися тривожно!»

10 «Я ненавиджу ту, що не молить!

Я спокус її не бажаю!

. . . . .

15 Я закрию кумасям пельки!

Я порадників слухать не буду!

. . . . .

І що то за допит?»

. . . . .

«Я обійму його, я його зацілую,

Я дивлюся на нього й надивитись не можу!

25 Над наклепницями

Я здобуду звитягу,

Я до жаданого повернуся мирно,

Коли ніч кохання

Нашого завуюю».

. . . . .

III

. . . . .

«Як вони твердять тобі незмінно:

Не одна ти у мене, мовляв, єсть інші!

Так, забрав я любов, і їй не вернутись!

Я одвернувся від твого тіла!

10 На тисячі верств віддалив я чресла!»

«Я шукаю твого жадання!

Пане мій, я кохання чекаю!

. . . . .

15 Вдень і вночі мовлю я з тобою!»

«Повертаюсь і повертаюсь!

Я повторюю тобі втретє:

Не надійся, що я зміню ухвалу!

Постій біля віконця,

20 Лови мої ласки!»

«Як очі мої втомились,

Як зморилася я — його виглядати!

Все мені здається — іде повз мене...

День закінчився — так де ж мій милий?

. . . . .

IV

. . . . .

5 Посиджу, зачекаю, чи не зазирне по дорозі?»

«Присягаюсь Нанайєю

Та царем Хаммурапі,

Що правду сказав я —

Твої ласки докучні,

10 Морока без радості!»

«І все через вірність мою коханому!

Заздрісниці мої!

Їх не злічити! Їх — як зірок у небі!

Хай згинуть вони! Хай їх вітер розвіє!

15 Хай патякають нині!

Я зостанусь сама

Прислухатись до вуст мого пана!»

«Ти єдина! Не відворотне

Твоє обличчя, воно колишне!

20 Як поруч стояв я,

А ти плечі хилила...

Твоє ймення — покірна,

Твоє ймення — щонаймудріша...

Хай на іншу впадуть

25 Наші біди перед Іштар!»

ТОБІ — МОЛІННЯ МОЇ...

Заклинання-молитва до Іштар

- Тобі — моління мої, володарів владарко, богинь богине!
Іштар, ти царюєш повновладно, ти заступниця людська!
Ірніні, володарко обрядів, ти найбільша поміж Ігігів!
Ти могутня, ти державна, ім'я твоє — над усіма!
- 5 Ти світоч землі і неба, ти несхитна дочка бога Сіна!
Ти вкладаєш у руки зброю, ти скликаєш на битву!
Ти пожинаєш все суще, мов колосся, тебе вінчано
тіарою влади!
- Господине! Сяйво твоє затьмарює усі інші!
Ти — зірка волань! Ти — звада серед дружних братів!
- 10 Ти, що зрадила друга,
Подруга, володарка розбрату, ти зрівнюєш гори!
Вбрана в битву, Гушеа, ти обплутана жахом!
Ти бездоганна у судочинстві, ти — скрижалі землі і неба!
Тебе слухають храми й намети, палаци й кумирні!
- 15 Де немає твого ім'я? Де немає твого закону?
Де накреслень твоїх не накреслено? Де молілень твоїх
не збудовано?
Де не величали тебе? Де не підносили тебе?
Тебе вивищили Ану, Елліль і Ейа, над богами
утвердили твою владу!
- Над усіма Ігігами тебе звеличили, хороми твої
піднесли над усіма!
- 20 Від звуку ім'я твого здригаються земля і небо!
Богове тремтять, дрижать Ануннаки!
Ім'я твоє сіє жах, його бережуть племена й народи!
Адже тільки ти велика, адже тільки ти висока!
Незліченні юрми чорноголових вихваляють твою могуть!
- 25 Своїх підданців ти судиш по справедливості й правді!
Ти прихищаєш убогих та безпорадних, ти щодня
розгинаєш їм спину!
Тож змилуйся наді мною, господине землі і неба,
пастирко незліченного люду!

Змилуйся наді мною, ти, володарко Еанни,
житниці священної, світлої!
Змилуйся наді мною, Іштар, хай не втомляться твої ноги,
хай стремлять уперед твої коліна
30 Змилуйся наді мною, ти, володарко битви й роздору!
Сяйлива левице Ігівів, ти, що гнівних богів прихилиєш!
Ти могутніша від усіх володарів,
ти панування віжки тримаєш!
З незайманих юних дівчат ти покривала здійсмаєш!
Чи піднесена, чи забута, велика влада твоя,
всемогутня Іштар!
35 Ти світлий племінник землі і неба, ти сяйво всіх селищ!
Гнівлива, непорівнянна на бойовищі, ти радісним кличем
стрічаєш битву
Ти полум'я, що спалахнуло над ворогом, зійшло згином
над супостатом
О бунтівлива Іштар! О ти, що збираєш збори!
Богине мужів, володарко жінок, та, чиїх рішень
ніхто не пізнає!
40 Перед зором твоїм оживає мертвий, встає недужий,
Горбань, що побачив твій лик, випростує спину!
Я кличу тебе, знеможений, втомлений, змучений раб твій!
Уздри мене, господине моя, прийми молитви!
Змилуйся! Накажи — хай печінка твоя злагідніє!
45 Змилуйся над кволим тілом моїм, повним тривог
і печалі!
Змилуйся над скорботним серцем моїм, повним сліз
і ридань!
Змилуйся над тривожним оракулом моїм, збентеженим
і сумним!
Змилуйся над неспокійним домом моїм,
що пригнічений стогоном!
Змилуйся над скорботною печінкою моєю, повною
сліз і ридань!
50 Ірніні, несамовитий леве, заспокой своє серце!
Шалено розлючений биче, вгамуй свою печінку!

- Зверни ж до мене зіниці свої благі!
Істинно глянь своїм ликом пресвітлим!
Злі чари зніми з мого тіла, хай сяйво ряхтливе твоє побачу!
- 55 Доки ж, володарко, обмовляти мене злоязиким?
У брехні та неправді замишляти обмови?
Доки гонитель, хулитель мій буде глумитись?
Доки, володарко, буде гнати мене безрозумний блазень?
Перевершив мене жебрак упоследжений, а я ж так
тебе славив!
- 60 Став я кволим, а нікчемні дужими стали!
Я борсаюсь, наче хвиля, гнана злим вітром!
Моє серце тріпоче і крилами б'є, наче птах небесний!
Я волаю, мов горлиця, вдень і вночі!
Я весь палаю, я плачу гірко!
- 65 У зітханнях і наріканнях тужить моя печінка!
Бог мій заступник, богиня заступниця, в чому ж
мої гріхи?
Поряд із нечестивцем, що богів не шанує, мене повержено!
Наслано лихоманку на мене, голови недугу, розорення,
втрати!
Суджено злидні мені, одвертання обличчя,
безмірність скорботи!
- 70 Гнів і шал, божу й людську лютість!
Темні дні я побачив, володарко, місяці мороку,
роки заглади!
Я побачив, володарко, суд заколоту й повстання!
Біда й смерть стережуть мене нині!
Спорожніли молільні, завмерли храми!
- 75 Над оселею, брамою, нивою нависло мовчання!
Свої зори від мене мій бог одвернув, звернув їх до іншого!
Розпорошено рід мій і розвіяно мою покрівлю!
На тебе, володарко, сподіваюсь, до тебе звертаю слух мій!
Тебе благаю — розплутай пута!
- 80 Зніми з мене гріхи та узи!
Відпусти провину, прийми молитви!
Зніми вериги, даруй свободу!

Вирівняй шлях мій, і разом з людьми світло й бадьоро
на стогни вийду!

Накажи — і за словом твоїм злий бог стане добрим!

85 Богиня, що гнівалась, вернеться до мене!

Темне, чадне вогнище засяє!

Погаслий факел мій спалахне!

Розпорошений рід мій хай зібрано буде!

Обора примножена, огорожа широка!

90 Прихились до благання мого, почуй прохання!

Ласкаво поглянь, прийми молитви!

Доки ж будеш гніватись, володарко, а лик твій

одвернуто буде?

Доки, володарко, будеш сердитись, ятрити свою печінку?

Поверни до мене шию, що ти одвернула,

до доброго слова схили свій лик!

95 Мов ріка, очищена течією, хай розслабиться твоя печінка!

Недругів своїх хай зрівняю з землею!

Хулителів моїх призведи до згуби!

Хай до тебе спішать мої моління й благання!

Твої повернення великі хай стремлять до мене!

100 Той, хто здоровим мене побачить, хай ім'я твоє

славить вічно!

Я ж серед чорноголових міць і божественність твою

прославлю!

Державна царице Іштар! Володарко Іштар!

Тільки ти — висока, тільки ти — велика!

Ірніні, могутня дочко бога Сіна, нема тобі рівних!

ДОБРЕ МОЛИТИСЬ ТОБІ...

Заклинання-молитва до Іштар

Добре молитись тобі, як легко ти чуєш!

Бачити тебе — благо, воля твоя — світоч!

Помилуй мене, Іштар, подаруй долю!

Ласкаво поглянь, прийми молитви!

5 Обери мені шлях, укажи дорогу!

Обличчя твоє я спізнав — наділи благодаттю!

Ярмо твоє я носив — чи спочин здобуду?

Велінь твоїх чекаю — будь милосердна!

Блиск твій охороняв — пригорни і помилуй!

10 Сяйва твого шукав — для себе жду просвітління!

Всесиллю твоєму молюсь — нехай житиму в мирі!

Хай буде зо мною Шéду благий, що стоїть перед тобою!

Милість Ламáссу, що за тобою, нехай буде зі мною!

Хай прибудуть мені багатства, що стережеш ти праворуч,

15 Добро, що ховаєш ліворуч, хай від тебе дістану!

Лише накажи — і мене почують!

І що сказав я, так, як сказав я, хай так і буде!

У здоров'ї плоті, у радощах серця провадь мене щоденно!

Продовж мої дні, додай мені життя, богине!

20 Хай я буду живий і здоровий, божественність твою

прославлю

Хай осягну всі бажання!

Хай зрадіють тобі небеса, хай радіє з тобою безодня!

Хай тебе благословлять світові божеві!

Великі божеві хай серце твоє заспокоять!

- 30 Рідних і близьких зібрав там;
І я, Ашшурбанапал, у покоях цих мудрість бога Набу
надбав,
Усе мистецтво писарів, усі ремесла,
Усе знання, що було, — вивчив,
З лука стріляти я навчився, їздити верхи, на колісниці,
тримати віжки.
- 35 За велінням богів великих, чії імена я назвав,
Котрим висловив я хвалу — тим, що устрій
царювання мого судили
І піклування про святилища свої мені доручили,
За мене супостатам моїм відплатили, ворогів моїх
переничили,
Муж могутній, улюбленець Ашшура та Іштар,
- 40 Спадкоємець царственості — я!
Після того, як Ашшур, Сін, Шамаш, Адад, Бел, Набу,
Іштар Ніневійська, Шаррат Кідмурі,
Іштар Арбельська, Нінурта, Нергал, Нуску
Милостиво на престол батька-родителя мого
мене посадили,
- 45 Адад дощі свої вилив, Ейа джерела свої відкрив,
До п'яти ліктів піднялося зерно у зростанні своєму,
До п'яти шостих ліктя був колос завдовжки,
Рівний був урожай — розквіт Нісаби,
Наливалися луки невпинно,
- 50 Плодові дерева плодоносили, худоба при народженні
удавалась.
Під владою моєю проливалась родючість,
у роки мої більшав достаток.
. . . . .
- 70 У ті дні Шамашшумукін, брат невірний,
Кому добро я творив,
Кого на царювання у Вавилоні призначив,
Усі мислимі окраси царювання сотворив йому,
дав йому
Воїнів, коней і колісниць —

75 Зібрав і руки його наповнив.
Міста, поля, сади, людей, що живуть там,
Я помножив і більше, ніж батько-родитель мій повелів,
йому дав я.
Він же добро те, що я зробив йому, забув і лихе намислив.

80 Зовні вуста його добре мовили,
У глибині ж серце його задумало:
Синів Вавилону, що на Ассирію дивились,
Рабів, мені покірних, обдував він,
Словами брехливими до них промовляв він,

85 Посольством розкішним, аби про здоров'я моє
дїзнатись,
До мене в Ніневію він їх надіслав.
Я, Ашшурбанапал, цар Ассирії,
Кому богове великі добру долю судили,
Кого в правді та істині сотворили,

90 Жителів Вавилону тих за стіл чудовий
Посадив і в одержу лляну барвисту
Їх вдягнув, золотими перснями унизав
Їхні пальці. Поки ті жителі Вавилону
В Ассирії перебували,

95 В обличчя раднику моєму дивились,
Він, Шамашшумукін, брат невірний,
Хто спілки зі мною не дотримав, людей Аккаду, халдеїв,
Арамеїв, людей Країни Моря від міста Каби
До Бабсаліметі — рабів, мені покірних,

100 Проти мене підбував; і Умманігаша,
Втікача, який стопи царственості моєї обіймав,
Кого на царство Еламу призначив я,
І царів Гутіума, і країни Амурру і Мелухха,
Що за велінням Ашшура та Белет доручені мені були, —

105 Всіх їх підбував супроти мене,
З ним вони досягли угоди.
Брами Сіппара, Вавилону, Борсіппи він замкнув
І братерство урвав!
На мури цих міст

- 110 Воїнів своїх підняв він,
Аби стати зі мною на битву!
Покладання офір моїх перед Белом, сином Бела,
Шамашем, світочем божим, перед Еррою-вояком
Він урвав — скасував приносини жертв моїх.
- 115 Аби пограбувати міста — оселі богів великих,
Чиї святилища я оновив, сріблом і золотом оздобив,
Усе, що належить, там умістив, — він лихе намислив!
І в той час певний ясновидець,
Тої ночі ліг він
- 120 І сон він бачить:
На підніжжі статуї бога Сіна накреслено
Ось таке: «Тим, хто проти Ашшурбанапала,
царя Ассирії,
Зло замислить, ворожнечу посіє,
Люту смерть я їм подарую,
- 125 Кинджалом залізним, вогнем жерущим і голодом,
Доторком бога чуми їхні життя обірву я!»
Почувши це, поклався я на слова
Мого володаря Сіна.
В шостому поході скликав я своє військо,
- 130 Проти Шамашшумукіна шлях спрямував.
У Сіппарі, Вавилоні, Борсіппі, Куту
Його разом з військом його замкнув я
І захопив їхні вийстя.
В місті і в полі незліченних поразок йому завдав.
- 135 Інші — з доторком бога чуми,
Через голод і злидні життя свої поклали.
А Умманігаш, цар еламський, ставленик рук моїх,
Хто хабаря взяв від нього
І спільно з ним виступав, —
- 140 Таммаріту проти нього повстав,
І його самого, і родину його зброєю вразив.
Відтак Таммаріту, котрий після Умманігаша
Трон Еламу посів,
Про здоров'я царювання мого не спитав,

- 145 На допомогу Шамашшумукіну, братові ворожому,
Прийшов і стятися з моїм військом
Квапив зброю свою.
Моління, що до Ашшура та Іштар я звернув, —
Цю молитву мою вони прийняли, мову вуст моїх почули, —
- 150 Індабігаш, раб його, проти нього повстав і в битві
поразки йому завдав.
Таммаріту, цар Еламу, при стинанні голови Теуммана
Зухвале мовив, —
Тієї, що воїни війська мого стинали, —
Так мовив: «Хіба стинають голову царю Еламу
155 Посеред краю його, перед військом його?»
І вдруге він мовив: «А Умманігаш,
Як цілував він землю
Перед послами Ашшурбанапала, царя Ассирії!»
За ті слова, що він мовив,
- 160 Ашшур та Іштар покарали його!
Таммаріту, брати його, родина його, рідня його
І вісімдесят п'ять князів, що йшли на боці його,
Від Індабігаша втекли,
Жах у серцях своїх побороли
- 165 І в Ніневію прийшли.
Таммаріту ноги царювання мого цілував,
Землю вирівняв бородою своєю,
Обіддя коліс моїх обіймав,
До рабів моїх себе зарахував,
- 170 На допомогу до нього прийти
Владування моє за велінням Ашшура та Іштар благав.
І тоді переді мною він став,
Потугу могутніх богів моїх вихваляв,
Тих, що помічниками мені були!
- 175 Я, Ашшурбанапал, серце просторе,
Помстою гребую, гріхи прощаю, —
Я Таммаріту ласку свою явив!
Його з усіма родичами у палаці своєму
Я оселив. І в той час — людей Аккада,

- 180 Котрі з Шамашшумукіном були заодно.
Зло замишляли, — голод їх охопив.
Серед голоду синів і дочок своїх
Вони їли, ремені шкіряні жували.
Ашшур, Сін, Шамаш, Адад, Бел, Набу,
- 185 Іштар Ніневійська, Шаррат Кідмурі,
Іштар Арбельська, Нінурта, Нергал, Нуску,
Що передо мною йшли, ворогів моїх уражали.
Шамашшумукіна, брата ворожого, що зі мною
ворогував,
У горіння полум'я племінкого вкинули вони
- 190 І життя його урвали.
А людей тих, що Шамашшумукіну,
Братові ворожому, радили
Діло це і лихе сотворили,
Що смерті жахались, і їхні життя
- 195 Дорогоцінні були їм, і через те з Шамашшумукіном
разом,
З володарем їхнім разом у полум'я не кинулися вони,
Від леза кинджала залізного, від голоду й злиднів,
Від вогню жерущого врятувались, притулок собі
знайшли, —
Сіть богів великих, володарів моїх, утекти від яких
неможливо,
- 200 Накрила їх! Жоден не вилетів з них,
Жоден утікач з рук моїх не втік, усіх руки мої полічили!
Повози, колісниці, балдахіни, наложниць його,
Скарби палацу його, — все віддали мені.
Вояків його, їхні злісні вуста,
- 205 Котрими проти Ашшура, мого бога, зухвале вони рекли,
Проти мене, государя, що шанує його, зло замишляли, —
Їхні вуста я видер, їх я скарав!
Інших людей — живцем, перед статуями Шеду
й Ламассу,
Перед якими Сінаххеріб, батько батька-родителя мого,
був забитий,

- 210 Нині я духові його
Людей тих у жертву приніс!
Їхню плоть, що відрізав я,
Згодував я псам, свиням, крукам,
Орлам, птахам небесним, риbam океанським.
- 215 Після того, як ці діла я звершив,
Серця богів великих, володарів моїх, угамував.
Трупи людей, що чума їх вразила,
Що від голоду й злиднів душі свої поклали.
Недоїдки харчу псів та свиней,
- 220 Що вулиці захарастили, площі заповнили,
Їхні кістки з Вавилону,
Кути, Сіппара я винести звелів
І на купи скласти.
Обрядами жерців їхні святилища я очистив,
- 225 Вулиці їхні забруднені вимів,
Їхніх богів розгніваних, їхніх богинь розгніваних
Я заспокоїв молитвою та плачами.
Жертви для них постійні, що ті зменшили,
як за днів колишніх,
У добробуті я повернув і призначив.
- 230 Решті жителів Вавилону, Кути, Сіппара,
Що від суду, голоду і різанини
Врятувалися, ласку свою їм явив,
Жити душам їхнім я повелів,
У Вавилоні я їх оселив!
- 235 А людей Аккаду, разом з халдеями, арамеями,
Крайною моря,
Кого Шамашшумукін набрав,
До однодумства привів,
І, самі ухваливши, зі мною ворогували вони, —
За велінням Ашшура та Белет, богів великих,
помічників моїх,
- 240 Всіх їх до пня потоптав я,
Ярмо Ашшура, яке вони скинули, на них поклав я,

Намісників, градоначальників, рук моїх ставлеників,
Над ними призначив я,
Постійні жертви найкращі Ашшуру та Белет
245 І богам Ассирії на них поклав я,
Данину, податок володарювання мого,
Безперервну, щорічну, на них поклав я.

ПАЛЕСТИНА

З «КНИГИ БУТТЯ»

I

На початку, коли Бог сотворив небо і землю,
А земля була видима й неупорядкована, і п'ятьма ле-
жала на морі, і дух божий сидів на водах,
Тоді сказав Бог: «Нехай буде світло!» І сталося світло.
І бачив Бог, що світло було добре. Тоді Бог розлучив
світло від п'тьми.

5 І Бог назвав світло днем, а п'тьму назвав ніччю. І зро-
бився вечір і ранок — перший день.

Бог мовив: «Нехай буде твердь між водами і нехай
розлучить води одні від одних». І так сталося.

Так зробив Бог твердь і розлучив воду під твердю від
води над твердю.

І Бог назвав твердь небом. Так зробився вечір і ра-
нок — другий день.

Бог мовив: «Нехай збереться вода під небом на однім
місці, щоб було видно сушу. І так сталося.

10 І Бог назвав сушу землею, а зборище води назвав мо-
рем. І бачив Бог, що се добре.

Бог мовив: «Нехай випустить земля зелень, зілля, що родить насіння, і овочеві дерева, що приносять плоди на землі в своїм роді, з якого є їх насіння». І так сталося.

Земля випустила зелень: зілля, що родить насіння в своїм роді, і дерева, що приносять овочі у своїм роді, в яким є їх насіння. І бачив Бог, що се добре.

Так зробився вечір і ранок — третій день.

Бог мовив: «Нехай будуть світила на тверді небесній, аби розлучали день і ніч, вони мають виявляти знаки і часи, дні й роки;

15 І мають бути світилами на тверді небесній, щоб світили на землю». І так сталося.

Так зробив Бог оба великі світила; більше світило, щоб володіло над днем, і менше світило, щоб володіло над ніччю, і звізди.

І Бог поклав їх на тверді небесній, аби світили на землю, аби володіли над днем і ніччю, і аби розділяли світло від пільми. І бачив Бог, що се добре.

Так зробився вечір і ранок — четвертий день.

20 Бог мовив: «Нехай заграє вода юрбами живих істот і нехай полине птаство понад землею перед твердю небесною».

Так сотворив Бог великі морські дракони і всі живучі істоти, якими кишить вода, і всяку крилату птицю в своїм роді. І бачив Бог, що се добре.

І Бог благословив їх і мовив: «Будьте плодючі, і множіться, і наповняйте воду в морі, а птаство нехай множиться на землі».

Так зробився вечір і ранок — п'ятий день.

Бог мовив: «Нехай земля виведе живі істоти по їх роду: скотину, хробацтво і польову дичину по їх роду». І так сталося.

25 Бог зробив польову дичину по її роду, і скотину по її роду, і всяке хробаччя на землі по його роду. І бачив Бог, що се добре.

Бог мовив: «Зробімо людей на наш образ і подобу, нехай вони володіють над рибами морськими, і над птаха-

ми небесними, і над скотиною, і над усею польовою дичиною і всім хробацтвом, що повзає по землі».

Так сотворив Бог чоловіка на свій образ; на образ божий сотворив його; як чоловіка й жінку сотворив їх.

І Бог благословив їх і мовив до них: «Будьте плодючі, і множіться, і наповняйте землю, і робіть її підвладною собі, і пануйте над рибами морськими, і над птахами небесними, і над усяким звіром, що рухається по землі».

І Бог мовив: «Даю вам тепер усе зілля, що плодить сім'я на всій землі, і всі дерева, що приносять овочі, в яких міститься сім'я: се має бути ваша пожива,

30 І всій польовій дичині, і всьому небесному птаству, і всьому, що повзає по землі і має в собі живий дух, даю зелень, зілля на поживу». І так сталося.

І Бог оглянув усе, що зробив, і ади, все було дуже добре. Так зробився вечір і ранок — шостий день.

II

Так були довершені небо й земля з усім їх військом.

І Бог докінчив сьомого дня свою роботу, яку зробив; і спочив сьомого дня від усієї роботи, яку зробив.

Тоді благословив Бог сьомий день і. освятив його, бо в ньому він спочив від усієї роботи, яку робив і довершив Бог.

Отее родовід неба і землі, як вони були сотворені. В часі, коли Ягве (Бог) сотворив землю і небо,

5 Коли ще не було корчів на землі і не повиростало ніяке зілля, бо Ягве (Бог) не спускав дощу на землю, і не було людей, щоб обробляли землю,

Але злива вибухла з землі і напоїла всю площу поля,

Тоді утворив Ягве (Бог) чоловіка з пороку землі і вдував йому дух життя в ніздрі; так стався чоловік живою істотою.

І насадив Ягве (Бог) сад в Едемі на сході, і там осадив чоловіка, якого він утворив.

Тоді велів Ягве (Бог) вирости з землі всякому дереву пишному на вид і приємному до їди, і дереву життя посередині саду, і дереву пізнання добра і зла.

10 І ріка починається в Едемі, що напоює сад; вона ділиться потім на чотири відноги;

Перша називається Пішон; се та, що обливає край Хавілу, де знаходиться золото;

А золото того краю коштовне; там трапляються також «бедоляг» (пахуча живиця) і камінь шогам.

Друга ріка називається Гігон; се та, що обливає всю країну Куш.

Третя ріка називається Гідеккель (Тігр); се та, що пливе на схід від Ашшура. Четверта ріка се Перат (Євфрат).

15 Тоді взяв Ягве (Бог) чоловіка і посадив його до саду Едема, щоб управляв і беріг його.

Тоді дав Ягве (Бог) чоловікові наказ: «Із усіх дерев саду можеш їсти скільки хочеш;

Але з дерева пізнання добра і зла, з того не можеш їсти; бо в той день, коли з'їси з нього, мусиш умерти на смерть».

Потім мовив Ягве (Бог): «Недобре, щоб чоловік був сам-один; добуду йому істоту, щоб допомагала йому і була відповідна до нього».

Так утворив Ягве (Бог) далі з землі всяку звірину польову і всіх птахів небесних, і привів їх до чоловіка, щоб побачити, що він скаже на се; і що чоловік скаже до них, саме так мали вони називатися.

20 Так сказав чоловік назви всім скотам і птахам небесним, всій польовій звірині. Але для чоловіка не знайшов між ними істоти, що могла б допомагати йому і бути відповідна до нього.

Тоді напустив Ягве (Бог) дивовижний сон на чоловіка, так що він заснув; тоді взяв із нього одно з його ребер і заповнив прогалину м'ясом.

А з ребра, що вийняв із чоловіка, збудував Ягве (Бог) жінку і привів її тоді до чоловіка.

І промовив чоловік: «Отеє нарешті кість із моєї кості і тіло з мого тіла; ся зватиметься женою, бо вона взята з мужа».

Тому покидає чоловік батька й матір і пристає до жінки, так що обоє робляться одним тілом.

25 А обоє, чоловік і жінка, були голі й не стидалися.

III

Змій же був хитріший над усякого польового звіра, що Господь Бог створив. І каже він жінці: «Чи справді Бог сказав: «Не мусите їсти ні з якого дерева райського?»

І каже жінка змієві: «З усякого дерева райського їсти-мемо,

З плоду ж дерева, що серед раю, рече Бог: «Не їжте з нього, ані доторкатиметесь до нього, а то помрете».

І каже змій жінці: «Ні-бо, не помрете.

5 А се Бог знає, що скоро попоїсте з нього, відкриються вам очі, і будете як боги, знаючі добре и лукаве».

І вбачала жінка, що добре дерево на їду, і принадне очима дивитись, і надило тим, щоб усе знати; і взяла плоду з нього та й скуштувала, і дала чоловікові своєму з собою, і скуштували.

І відкрились їм обом очі, і схаменулись вони, що були нагі; і позшивали листя смоковне, та й поробили пояси.

І почули глас Господа Бога, ходячого в раї по прохолоді, і поховались чоловік і жінка його від лица Господа Бога посеред райського дерева.

І покликне Господь Бог до чоловіка, і рече йому: «Де еси?»

10 І каже він: «Голос почув я твій у саду та й злякався, тим, що наг, та й сховався».

І рече він: «Хто з'ясував тобі, що наг еси? Хіба скуштував з того дерева, що заповідав я тобі з одного сього не їсти?»

І каже чоловік: «Жінка, що дав єси бути зо мною, вона дала мені з дерева, я й попоїв».

І рече Господь Бог жінці: «Що ти вкоїла?» І каже жінка: «Змій спокусив мене, я й скуштувала».

І рече Господь Бог змієві: «За те, що вдіяв таке, проклят єси між усіма скотами, і між усім звіром польовим. Лазитимеш поповза, човгатимеш на грудях твоїх, і на череві ходитимеш, і їстимеш землю по всі дні життя твого.

15 І положу ворогування між тобою й жінкою, і між насінням твоїм і насінням її, воно розчавлюватиме тобі голову, ти ж упиватимешся йому в п'яту».

А жінці рече: «Наготую тобі муки в вагоніннях твоїх; мучившись, роджатимеш діти, а до мужа твого пориватиме тебе, він же пануватиме над тобою».

І чоловікові рече: «Що послухав єси гласу жени твоєї та попоїв з того дерева, що заповідав я сього єдиного не їсти, проклята земля задля тебе; в печалі і тузі харчуватимешся з неї по всі дні живота твого.

Тернину та осет родитиме вона тобі, і їстимеш польове зело.

У поту лица твого їстимеш хліб твій, аж покіль вернешся в землю, що з неї й узято тебе, Земля-бо єси і землю візьмешся».

20 І дав чоловік жінці своїй ім'я Єва: бо вона мати всіх живих.

І поробив Господь Бог чоловікові й жінці його одержу із шкір та й зодяг їх.

І рече Господь Бог: «Оце і чоловік став як один із-між нас, зрозумівши добре й лукаве, і тепер коли б не простяг руку свою, та не взяв із древа животового, та не попоїв, і не став жити вовік.

І вислав його Господь Бог із саду Едема порати землю, що з неї й узятий.

І вигнав чоловіка, і поставив на восточі за садом Едемом херувимів з полум'яними голими мечами обертасами стерегти дорогу до животового древа.

IV

І взяв чоловік Єву, жінку свою, і, завагонівши, вона вродила Каїна і промовила: «Придбала я людину з божої ласки».

Потім уродила брата його, Авеля. І був Авель вівчар, Каїн же пахар.

І сталося по якомусь часі, що Каїн приносив Господеві жертву з польового врожаю.

Авель же приносив принос од перваків овечих ситеньких.

І споглянув Господь на Авеля і на дар його;

5 На Каїна ж і на жертву його не споглянув. І взлився Каїн, і змарнів.

І рече Господь Каїнові: «Чого ти злишся, і чого змарнів?

Коли чиниш добре, так і лице весело позирає; коли ж чиниш недобре, так на тебе гріх чигає в порозі, щоб одоліти; ти ж мусиш панувати над ним».

Озветься ж Каїн до Авеля, брата свого: «Ходімо в поле». І як були вони в полі, напав Каїн на брата свого Авеля та й убив його.

І рече Господь Каїнові: «Де твій брат?» А він каже: «Не знаю. Хіба я сторож брата мого?»

10 І рече: «Що вкоїв еси? Слухай, се голосить кров брата твого до мене з землі.

Оце ж проклят еси прогоном із землі, що роззявила уста свої пити кров брата твого з руки твоєї.

Як поратимеш землю, не даватиме вже з сього часу вона тобі ніякої користі. Волоцюгою й утікачем будеш на землі».

І відказав Каїн Господеві: «Не перебути мені того, що наробив провиною моєю.

Женеш оце мене з землі, і від лица твого ховатимусь, і буду волоцюгою й утікачем на землі, і, хто зустрине мене, той і вб'є мене».

15 І рече йому Бог: «Тим же то, хто б убив Каїна, на того впаде помста всемеро».

І положив Господь знак на Каїна, щоб не вбивав його, хто зустрине його. І зійшов Каїн од обличчя господнього, і пробував у Нод-землі, на востоці од Едема.

.....

VI

Як почали ж люди множитись на землі та понароджувалось дочок у них,

Тоді сини божі, бачивши, що в синів чоловічих дочки хороші, брали їх за жінок, хто котору вподобав.

І рече Господь: «Не буде мій дух переважувати в людині довіку, бо вона тіло; так нехай віку людського буде сто і двадцять год.

Були тоді на землі велетні, та й навпослі, як сини божі горнулись до дочок чоловічих, а вони їм рождали. Се ті потужники, що з давніх-давен бували високо вславлені.

5 Як же побачив Бог, що ледарство людське було велике на землі, а люди дбають повсякчасно тільки про лихе,

Так жалкував Господь, що сотворив чоловіка на землі, та й журився тяжко.

І рече Бог: «Вигублю чоловіка, що із землі, як чоловіка, так і скотину, і лазюче, і летюче: бо взяла мене досада, що посоздавав їх».

Ной же здобувся на ласку в Господа.

Оце ж Ноева й повість. Ной був праведний чоловіча, без гріха між сучасниками своїми. Ной ходив з Богом,

10 І появив Ной три сини: Сима, Хама і Яфета.

Земля ж попсувалась перед Богом, і сповнилась насильством земля.

І споглянув Бог на землю, аж вона зіпсувалась: бо зіпсувало всяке тіло свою путь на землі.

І рече Бог Ноеві: «Кінець усякому тілу прийшов перед мене: бо землю сповнено насильством од них. Оце ж хочу їх викоренити з землі.

Зроби собі ковчег із соснового дерева; гнізда поробиш у ковчезі та й посмолиш його зсередини і знадвору смолою.

15 А зробиш ковчег тако: трьохсот ліктів завдовжки ковчег, і п'ятдесят ліктів завширшки, а тридцять ліктів заввишки.

Просвіт зробиш у ковчезі і зведеш його в лікоть угорі; двері ж у ковчезі зробиш ізбоку, а житла у два і у три поверхи робитимеш.

Я ж оце наведу потоп, воду на землю, щоб вигубити всяке тіло, що є в ньому живий дух попід небесами, і все, що є на землі, повиздихає.

І поставлю заповіт з тобою: ввійдеш у ковчег ти, і синове твої, і жена твоя, і жени синів твоїх з тобою.

І од усякого живого, і од усякого тіла по двоє од усіх уведеш у ковчег, щоб живими остались з тобою; самець і самиця будуть.

20 Од усього птаства по роду, і од усякої скотини по роду, і од усякого лазючого, що човгає по землі, по роду їх; двоє од усякого ввійдуть у ковчег до тебе, щоб zostались живими. Ти ж возьми всякої харчі собі, щоб мали ви що їсти».

І вчинив Ной усе, що заповідав йому Господь, і прирѣма так учинив.

VII

І рече Бог до Ноя: «Увійди сам і весь дїм твій у ковчег; бо тебе вбачав я праведним передо мною в сьому роді.

Від усякої ж скотини чистої введи до себе по семеро, самця і самицю, від скотини ж нечистої по парі, самця і самицю.

І від птаства небесного по семеро, самця і самицю, щоб насіння живе переховати по всій землі.

Ще-бо сім день, і дощуватиму на землю сорок день і сорок ночей, та й вигублю з лиця землі всяке живе, що сотворив».

- 5 І вчинив Ной усе, що заповідав йому Господь Бог.
Ноеві ж було шістсот год, як стався потоп водний на землі.
- І ввійшов Ной, і сини його, і жінка його, і жінки синів його з ними у ковчег задля води потопної.
- І з чистої скотини, і з скотини нечистої, і з птаства, і з усього лазючого поповза по землі,
- По парі ввійшло до Ноя в ковчег, самець і самиця, як заповідав Бог Ноеві.
- 10 І сталося по семи днях, що вода потопна поїняла землю.
В шестисотньому році Ноевого віку, другого місяця, на сімнадцятий день місяця, того ж дня порозверзались усі джерела великої безодні, і хляби небесні повідчинялись.
- І лило на землю сорок день і сорок ночей.
- Того дня ввійшов Ной, Сим, Хам і Яфет, сини Ноеві, і жінка Ноева, і троє жінок синів його з ним у ковчег;
- Вони і всяка животина по своєму роду, і всяка скотина по кодлу, і всяке лазюче поповза, що човгає по землі по кодлу своєму, і всяке птаство пернате.
- 15 Поввіходили до Ноя у ковчег по парі усякого тіла, що в ньому є живий дух.
- І входячі були самець і самиця од усякого тіла, як заповідав йому Бог. І зачинив Господь Бог ковчег ізнадвору.
- І затоплювало землю сорок день, і прибувало води, і підіймало ковчег угору над землею.
- І впотужнювалась вода, і прибувала велико на землі, і носився ковчег по воді.
- І впотужнювалась вода на землі несказанно, і поїняла всі високі гори попід небесами.
- 20 Прибула понад ними вода на п'ятнадцять ліктів, і поїняла всі високі гори.
- І повиздыхало всяке тіло, що двигалось по землі, і з птаства, і з скотини, і з звіра, і з усякого лазючого поповза по землі, і всяка людина.
- Усе, в чого було дихання, і все, що було на суші, повиздыхало.

І згинуло все живе, що було на земному лиці, погинула і людина, і скотина, і лазюче поповза, і птаство небесне, і вигублено все те на землі, і зоставсь Ной один, та те, що було з ним у ковчезі.

І впотужнювалась вода на землі сто і п'ятдесят день.

VIII

І спогадав Бог Ноя і все живе, і всяку скотину з ним у ковчезі, і навів Бог вітра на землю, і перестало дощувати.

І позамикались джерела в безодні і хляби небесні, і зупинився дощ із неба.

І вертались води з землі безперестану, і, як уплило сто і п'ятдесят день, стала вода посякати.

І зупинився ковчег у сьомому місяці, на сімнадцятий день місяця, на горі Араратській.

5 І вбувало води більше та більше до десятого місяця, а в десятому місяці на перший день місяця стало видко верхи по горах.

І сталось по сорока днях, що відчинив Ной вікно в ковчезі, що був зробив.

І випустив крука, і літав той сюди й сюди, закіль посякла вода на землі.

Опісля випустив голубицю від себе, щоб довідатись, чи вода спала з земного виду.

Та не знайшла голубиця відпочинку нозі своїй, та й вернулась до нього в ковчег: бо вода пойняла вид усієї землі. І простяг він руку та й узяв її до себе в ковчег,

10 І пождав ще других сім день, та ізнов послав голубицю з ковчєга.

І прилетіла голубка надвечір до нього, коли ж се — оливний листок у неї в дзьобочку. І дізнавсь Ной, що вода уступила з виду земного.

І зождав іще других сім день, та й послав знов голубицю, і не вернулась уже до нього тоді.

І сталося у шістсот першому році на перший день першого місяця, що посякла вода на землі. І зняв тоді Ной кришу в ковчезі, і споглянув, аж се — вид земний, уже сухий.

А в другому місяці на двадцять сьомий день місяця земля стужавіла.

15 І рече Господь Бог Ноеві, глаголючи:

«Вийди з ковчега сам, і жена твоя, і сини твої, і жени синів твоїх з тобою.

І всяку животину, що з тобою, і всяке тіло від птаства, і від скотини, і з усякого лазючого поповза по землі по-виводь із собою; і плодітесь, і намножуйтеся на землі».

І вийшов Ной, і сини його, і жінка його, і синів його жінки з ним.

Усяка животина, всяке лазюче поповза по кодлах своїх повиходило з ковчега.

20 І спорудив Ной жертівника Господеві, і взяв з усякої чистої животины і з усякої чистої птиці, та й приніс у всепалення на жертівник.

І понюхав Господь любих пахощів, і рече: «Не проклинатиму вже більше землі за чоловіка; бо надих людського серця злющий з молодощів його; і не вигублюватиму вже більш усього живого, як учинив.

Покіль земля землею, сівба й жнива, холоднеча й спека, літо й весна, день і ніч не перестануть».

3 «КНИГИ СУДДІВ»

V

І співала того дня Дебора, й Барак, син Абіноамів,
такими словами:

«В Ізраїлі вільна воля, народ завзяття явив —
прославляйте Ягве!

Слухайте, царі, вчувайте, вельможі:
Я співаю Ягве, граю Ягве, Богу Ізраїля!

Як виходив ти, Ягве, від Сеїра,
Коли йшов із нагір'я Едому,
Тоді здригалась земля, небо крапало,
хмари проливали воду;

5 Гори танули перед лицем Ягве,
І цей Сінай перед лицем Ягве, Бога Ізраїля.
У дні Шамгара, сина Анат, у дні Йаїлі
шляхи були порожні,
А ті, що стежиною йшли, ходили бічними шляхами;
Порожні були села в Ізраїлі, порожні,
Поки не встала я, Дебора, поки не повстала
матір'ю народу.

Вони інших обрали богів — от і війна у брамах, —
Чи видно спис або щит посеред сорока
ізраїльських тисяч?

Серце моє з воєначальниками Ізраїля,
Що за народ повстали — прославляйте Ягве!

10 Ви, вельможі, що їздите на білих ослицях,
і сидите на килимах,
І йдете по широких вулицях, — співайте пісню!
Між голосів погоничів біля криниць співайте славу Ягве,
Хвалу вождям Ізраїля! Ступив до брам народ Ягве.
Пробудись, пробудися, Деборо, пробудись,
пробудися, складай пісню!

Вставай, Бараку, полони полон, сине Абіноамів!
Тоді небагатьом з потужних підкорив він народ;
Ягве скорив мені хоробрих.
Від Єфрема прийшли вкорінені у землі Амаліка;
За тобою Веніамін, серед народу твого;
Від Махіра військові начальники йшли,
І від Зевулону — з тростинами своїми писарі.
15 І князі Іссахара з Деборою; Іссахар із Баракком
Були послані пішки в долину.
Великі чвари у племені Рувима.
Чом сидиш ти серед кошар, слухаєш мекання стад?
Великі чвари у племені Рувима.
Гілаад живе сумирно за Йорданом,
І чого лишився Дан на кораблях?
Асір сидить на березі морському,
Біля пристаней своїх живе спокійно.
Зевулон — народ, що прирік свою душу на смерть,
І Неффалі на узвишсях степу.
Прийшли царі й до бою стали,
Стялися тоді царі ханаанські —
У Таанаху, біля вод Мегіддо,
Та не взяли нітрохи срібла.
20 З неба йшла битва:
Зорі з доріг своїх повстали на Сісару.
Потік поніс їх, давній потік, потік Кішон;
Ти подолала силу, моя душе!
Тоді кінські копита ламались —
Так тікали, тікали мужі його!
«Прокляніть Мероз, — мовить ангел господній, —
Прокляніть, прокляніть мешканців його,
Бо не прийшли на поміч Ягве і війську його».
Благословенна будь, Йаїль, дружино Хéбера-кеніта,
Серед жінок у шатрах будь благословенна!
25 Води попросив він — молока подала,
Вершків принесла йому в чаші для потужних.
Руку ж свою до кілка простягла,

До молотка робітників — правицю,
І вдарила Сісару, йому голову розбила,
І скроні йому пробила і прохромила.
Біля ніг її він зігнувся, упав, простягся,
Біля ніг її зігнувся, простягся,
Де зігнувся, там він лежав, забитий.

З-за ґраток вікна виглядає, кличе мати Сісари:

30

«Чого ж бариться його повіз, не прибуває,
Чого ж баряться колісниць його колеса?»
Мудрі жони вельможні їй відповідають,
І сама собі перечить вона такими словами:
«Може, їм пощастило, полон вони ділять,
Кожному воякові по дівці, по дві лахудри,
Барвисто ткану здобич Сісарі, барвисто ткану здобич,
Яскрава тканка чи дві на шиях полонянок?»
Нехай так загинуть, Ягве, усі вороги твої,
А ті, що люблять його, нехай будуть, як сонце,
Яке сходить у повній силі своїй!»
І сорок років була супокійна земля.

З «КНИГИ ІСАЙЇ»

I

- 16 . . . . .
Обмийтесь, станьте чистими,
Одкиньте далеко ледачі вчинки ваші з-перед очей моїх;
Перестаньте чинити зло,
Навчіться чинити добро, шукайте правди,
Рятуйте придушеного, обороняйте сироту,
заступайтеся за вдову
А тоді прийдіть — і розсудимось; говорить Господь:
«Коли б гріхи ваші були, як багрянниця, —
Я, мов сніг, їх убілю;
Коли б, як кармазин, були червоні, —
Обмию їх, як вовну!
Схочете слухняним робом у мене ходити, —
Буде вас земля усяким благом наділяти;
20 Затнетеся ж, опір ставивши, — тоді меч пожере вас», —
Се уста господні говорять!
О, як же розопотилась столиця,
Колись така вірна й повна правого суду!
Справедливість давно в ній панувала,
Тепер — душогубці.
Срібло ваше жужелицею стало,
Вино ваше розпущене водою;
23 Князі твої — проступники й спільники злодіїв,
На гостинці ласі, користі шукають;
Сиротам нема в них оборони,
А справа вдовиці до них не доходить.
. . . . .

II

- 2 Станеться в останні часи,
Що над усі гори гора господня вознесеться,

І підійметься понад горби,
І поспішать до неї всі народи.
І підійдуть многі народи й скажуть:
Ходіть, вийдемо на гору господню,
В дім Бога Якового,
А він покаже нам свої дороги,
Й будемо ходити стежками його,
Бо з Сіону вийде закон,
І слово господнє — з Єрусалиму.
4 І судитиме він народи,
І картатиме многих людей;
І перероблять мечі свої на лемеші,
А списи свої на серни,
І не буде народ на народ меча підіймати,
Та й не буде більше вчитись воювати.

. . . . .

V

. . . . .

Горе вам, що наживаєте дім новий за домом,
Та прилучуєте поле до поля,
Так, що другим нема вже й місця,
Наче б ви одні поселені на землі.
Ув уші ж мені Господь Саваоф ось що промовляє:
«Многі доми оті опустіють,
А в палатах пишних не буде кому жити,
10 Десять паїв у винограднику дадуть барильце,
А гомер зерна насіння ледве вродить ефу».
Горе тим, що з ранку вже шукають напоїв,
Та й до ночі розпалюють себе вином;
Арфа і гуслі, бубон і сопілка, та вино на їх бенкетах;
А на діла господні вони й не спозирнуть,
І про вчинки рук його й не спогадають.
За те ж люд мій необачний попаде в неволю;
Значні в нього будуть голодувати,

Багачі ж його з спраги погибати.
За те й безодня розтворилась широко.
І без міри роззявила пащу свою,
І піде туди слава їх, і багатство їх,
І шум їх з усіма їх веселощами.
15 І похилиться людина, й смириться муж,
А горді спустять очі свої;
А Господь Саваоф вознесеться високо в тім суді,
І Бог святий покаже святість свою в справедливості.
І пастимуться вівці по своїй волі,
І чужі будуть кормитись
На позоставих по багачах буйних пасовищах,
18 Горе тим, що тягнуть за собою
Беззаконність шнурями марноти,
А гріх — неначе ремінням возовим.

. . . . .

XI

. . . . .
І судитиме він не як око бачить,
І не як ухо чує, присуд видаватиме.
По справедливості судитиме вбогих,
А справи злиденних на землі по правді рішатиме.
Палицею слова ударить він землю,
І безбожного погубить уст своїх духом.
5 Справедливість буде в нього поясом чресел,
А правда — підперезом ребер у нього.
Тоді буде вовк укупі з ягнятком жити,
Барс — із козеням лежати;
Та й телятко, левчук і віл зможуть жити разом,
А мала дитина зможе їх пасти.
І ведмедиця, й корова вкупі пастиись будуть,
А їх маленькі лежатимуть поруч,
Ба й лев соломою харчиться разом з волом буде;
І хлоп'ятко гратиметься над норою гаспида,
І дитина засуне руку свою у гніздо зміїне.

- 9 На всій святій горі в мене
Одні одним шкодити не будуть,
Бо земля так повна буде розумінням Бога,
Як водою море.

. . . . .

XIII

. . . . .

- Наступає день господень, день гніву палкого,
Щоб обернути землю в пустиню
Й вигубити грішників на ній.
- 10 Небесні зорі й світила не дають із себе світла;
Сонце, сходячи, темніє,
І місяць не світить світлом своїм.
Я скараю люд за зло, й безбожників за їх беззаконня;
Зроблю кінець гордині пишних,
І впокорю надутих гнобителів.
Я вчиню так, що люди будуть дорожчі над золото чисте,
І мужі дорожчі над золото офірське.
Тим-то й потрясу небом,
І земля порушиться з свого місця
Від гніву палкого Господа Саваофа
В день палаючого гніву його.
- 14 Тоді кожний — мов сарна, що за нею гонять,
Мов вівці, пустопаш лишені, —
Розбігнеться поміж народ свій,
Шукатиме сховища в землі своїй;
- . . . . .
- І Вавилон, царств окрасу, гордощі в халдеїв,
Повергне Бог у ніщо, як Содом і Гоморру.
- 20 Там осадник не осяде з роду та й до роду;
Ні араб шатра не розложить,
Ні пастух там із стадом не буде спочивати.
Ні! Звір'я пустинне буде його залягати,
А доми наповняться пугачами;
Житимуть там струсі, косматі мавпи скакатимуть.

22 Шакали витимуть у домівках їх,
І гієни по розкішних замках.

. . . . .

XXXII

Буде час, що на царстві сидітиме правий,
Та й князі його правитимуть по закону.

Кожен з них буде, мов затула од вітру

І захист в негоду,

Мов джерела води в пустині,

І тінь від високої скелі в землі безводній.

Очі видющих не будуть закриватись,

І уші слухаючих будуть уважні.

І серце легкодушних вмітиме розважати,

І недорікі язика говоритимуть ясно.

5 Безглуздного не будуть тоді величати поважним,

А про зрадливого не скажуть, що він чесний.

Ледар-бо безглуздий говорить безглуздо,

Та й серце його мислить про беззаконство,

Щоб поступати скрито, зневажати Господа,

Видерти хліб голодному

Та відоймити напій жаждушому.

У зрадливого діяльність пагубна:

Він задумує зраду,

Щоб погубити бідачу словом ложним,

Яке б не було його право!

8 Чесна ж людина про чесне гадає,

І твердо стоїть при всьому, що чесне.

. . . . .

XXXV

Возвеселиться пустиня й суха земля,

Возрадується країна безлюдна і зацвіте нарцисом;

Велично цвістиме й радітиме, буде веселитись-співати;

Красота Лівану буде їй дана, розкіш Кармеля й Сарону.
Підкріпляйте ов'ялі руки,
Додавайте сили колінам хитливим;
Скажіте млявим на душі:
«Будьте мужні, не бійтеся; ось Бог ваш;
Прийде помста, відплата від Бога;
Він прийде спасти вас».

- 5 Тоді прозрять очі в сліпих,
І уші в глухих відтворяться.
Тоді хромий підскочить, як олень,
А язик в німого піснею озветься;
Бо проторгнуться в пустині води, і в степу — потоки.
І обернуться безвіддя в озеро,
А земля прагнуща — в джерела водні;
На леговищах шакалів, де вони спочивали,
Буде рогіз та ситник зеленіти.
І постане там дорога,
А тая дорога назветься дорогою святою;
Не ходитиме шляхом тим ні один нечистий, —
Він їм одним буде служити;
Хто ходитиме тим шляхом, той не зблукатиметься,
Хоча б і як був недоумний.
Лева там не буде, ні звір хижий на нього не ступить;
Ні, він там не знайдеться;
Ходити ним будуть — самі лиш спасенні.
- 10 Вернуться визволені Господом;
Із радісними піснями прийдуть на Сіон;
І радість вічна буде над головою в них;
Радощі й веселощі знайдуть вони,
А смуток і воздыхання від них віддаляться.

. . . . .

З «КНИГИ ЄРЕМІЇ»

IV

- . . . . .
- 7 Ось, виходить лев із леговища свого,
Виступає губитель народів;
Він рушає з свого місця,
Щоб твою землю зробити пусткою;
Міста твої будуть розбурені й обезлюджені.
Оце ж підперезуйте веретище, плачте й голосіте,
Бо ніщо не одверне од нас ярості господньої.
«І станеться того часу, — говорить Господь,
Що зомліє серце в царя і в князів,
І вжахнуться священики, і стуманіють пророки,
- 10 І промовив я: «Ой Господи Боже!
Хіба ж ти лиш обманював народ сей і Єрусалим,
Говорячи: «Мир буде в вас»;
А се ось меч доходить до душі?»
Того часу казатимуть про сі люди й про Єрусалим:
«Палкий вітер повіяв з висот у пустині
На дорогу дочки народу мого,
Та не про те, щоб повівати,
І не про те, щоб очищати.
Прийде звідти до менеще більший вітер,
І я виречу суд над ними».
Гляньте, він здіймається, наче хмара,
А колісниці його — мов вихор,
Коні ж його швидші над орли;
Горе нам! Ми пропащі.
Позмивай же ледарство з серця твого, Єрусалиме,
Щоб тобі врятуватись:
Докіль іще гніздитимуться в тобі ледачі думки?
- 15 Ось-бо вже доходить голос від дана
І пагубна вість із гори Єфраїмової.

«Дайте знати народам, звістіть Єрусалимові,
Що наступають з далекого краю його облягати
І здіймають крик проти міст юдейських.
Як польова чата, обступають вони його навкруги,
Бо він зворохобився проти мене, — говорить Господь. —
Твої то путі й учинки твої наробили тобі оце;
Се врожай з ледарства твого такий гіркий,
Що аж до серця тобі доходить».

Ой утробо ж моя, утробо!

Смуток в глибині серця мого,
Тривожиться в мені серце моє;
Не вмовчу ніяк, ти-бо чуєш, душе моя,
Трубний гук, бойовий галас.

20 Нещастя за нещастям: усю країну пустошать;
Несподівано звойовано хати мої,
В одну хвилину — намети мої.
Ой чи довго ж я ще буду бачити стяги,
Зачувати гук труби?

«Се з того, що народ мій безглуздий — не знає мене:
Ой, нерозумні вони діти, нема в них глузду;
Мудрі вони на лихе, добре ж не вміють чинити».
Подивлюсь на землю — і ось вона порожня й пуста,
На небо — а нема на ньому світла.

Гляну на гори, а вони дрижать,
Та й усі горби хитаються.

25 Озираюсь — і ось, ні людини,
Ба й всі птахи піднебесні порозлітались.
Дивлюсь, та-бо й Кармель — пустиня,
І всі міста порозвалювані від лиця господнього,
Від гніву й досади його.
Так-бо сказав Господь:
«Візьметься пусткою вся країна,
Та я не вигублю їх дощаду.
Тим же то засумує земля й потемніє небо вгорі,
Через те, що я так сказав, призначив,
Та й не пожалую того й не попусти в тому».

29 Від галасу комонника та лучників
Порозбігаються всі городи.
Ховатимуться по нетрях і вилазитимуть на скелі,
Всі міста спустошіють,
І не буде в них ні одного осадника.

. . . . .

ІХ

О, хто дав би очам моїм джерело сліз!
Я плакав би день і ніч
Над занапащенням дочки народу мого.
Ой, коли б же мені дано в пустині
Притулок подорожніх!
Я покинув би людей моїх та й пішов од них:
Всі-бо вони перелюбники, купа зрадників.
«Натягують язика свого, мов лука, на лож,
І потужніють на землі кривдою;
Бо від одного ледарства переходять вони до другого,
Мене ж не знають», — говорить Господь.
«Остерігайся один одного, і не звіряйся брат братові;
Кожен-бо брат зоставляє підступи,
Кожен побратим обносить клеветами.

5 Один обманює другого, правди не говорять;
Зучили язики свої говорити неправду,
Лукавлять аж до утоми.
Ти живеш серед підступу;
Через підступ не хочуть вони й мене знати», —
Говорить Господь, —
Тим-то й говорить Господь Саваоф:
«Ось, я розплавлю і навідаю їх;
Що ж бо мені чинити з такою дочкою народу мого?
Язик їх — смертоносна стріла:
Говорять підступно,
Устами своїми говорять до свого ближнього прихильно,
А в серці своєму наставляють сіті.

Як же б я та не скарав їх за таке?» —

Говорить Господь, —

«Як не мас помститись душа моя

На такому народові, як сей?

10 Задля гір здійму плач і ридання,

Над луговими пасовищами заголошу,

Бо їх випалять так, що не буде нікому ходу через них,

І не чути буде череднього рику;

І птаство небесне, і звірі —

Все розсіється, повтікає.

І оберну Єрусалим в купу каміння, в пробуток

шакалів,

А Юдині міста пообертаю в пустки безлюдні».

Хто такий мудрий, щоб се зрозумів,

І хто, чуючи се з уст господніх, з'ясував би,

Через що погинула країна й випалена, як пустиня,

Так що через неї нема нікому ходу?

Господь же говорить так:

«За те, що вони покинули закон мій, який я дав їм,

І не слухали голосу мого та й не ходили по ньому,

А ходили за упрямим серцем своїм,

Та слідом за Ваалом, як їх отці їх навчили, —

15 Тим же то так говорить Господь Саваоф, Бог Ізраїля:

Нагодую люд сей полином

І напою водою з жовчю;

І порозсіваю між народами,

Що їх ні вони, ні отці їх не знали,

І пошлю слідом за ними меча, аж їх повигублюю».

Так говорить Господь сил небесних:

«Розважте се, та покличте голосільниць,

нехай прийдуть,

І пошліте за тямущими в сьому ділі, нехай прийдуть,

18 Нехай хутко прийдуть і заголосять по нас,

Щоб і наші очі слізьми виливались,

І наші повіки взялись водою!»

. . . . .

- .....
- 13 Горе тому, хто буде будинок свій несправедливістю,
А світлиці свої — беззаконством,
Хто зневолює ближнього свого працювати даремно,
І плату його задержує,
Хто говорить: «Збудую собі просторий будинок
І широкі світлиці»;
Хто собі прорубує вікна великі,
Виложує кедриною й малює червоно!
- 15 Чи то ж гадаєш бути через те царем,
Що обложив себе кедриною?
Батько твій їв і пив так само,
Та творив суд і справедливість,
От і було йому добре.
Він розсуджував справу бідного й убогого,
От і було йому добре.
«Хіба се не значить знати мене? —
Говорить Господь.
— Твої ж очі й твоє серце тільки й дбають,
Що про наживу та пролив безвинної крові,
А до того про утиск і насильство!»
- .....

3 «КНИГИ ЄЗЕКІЛА»

XXXVII

Рука Вічного була на мені, і Вічний казав вийти моєму духові, і він спустив мене посеред поля, що було вкрите кістками.

І він казав мені обійти їх навколо; і от їх велика сила скрізь на тому полі, і всі вони дуже сухі.

Тоді він сказав мені: «Сину чоловічий, чи могли б сі кості ожити?» — Я відповів: «Господи Вічний, ти про те відаєш».

Тоді він сказав: «Пророкуй над кістками, промов до їх: «Кості сухі, слухайте вічного Слова!»

5 Так промовляв Господь Вічний до тих костей: «Ось я зроблю, що дух вступить в вас, і ви оживете.

Я відновлю жили на вас, я зроблю, що наросте м'ясо, я покрию вас шкурою, потім я надам дух, г ви оживете, і ви пізнаєте, що я Вічний».

Тоді я пророкував, як він мені наказав; і як тільки я те прорік, почався гомін, потім рух, і кості зібрались до купи.

І я дивився, і ось поробилися на їх жили, потім поросло м'ясо, і все те покрилось шкурою; але духу не було.

Тоді він сказав мені: «Пророкуй до духа, сину чоловічий, і скажи духові: «Так сказав Господь Вічний: Духу! Прийди від чотирьох вітрів і повій на сих побитих, і нехай оживуть».

10 Я пророкував, як він мені наказав, і дух вступив у їх, і вони ожили, і стали на ноги великим військом.

Тоді він сказав мені: «Сину чоловічий, сі кості — се цілий дім Ізраїля. От вони говорять: «Наші кості всохли, наша надія пропала, все скінчене для нас».

Отже, для того пророкуй і скажи їм: «Так сказав Господь Вічний! Народі мій! Ось я розкрию ваші могили, і зведу вас з могил, і поверну вас у землю Ізраїля.

І пізнаєте, що я Вічний, коли я розкрию могили ваші і зведу вас з могил.

¹⁴ І я надам вам дух свій, і ви оживете, і я оселю вас на вашій землі; і ви пізнаєте, що я, Вічний, скажу і зроблю теє. Так говорить Господь».

З «КНИГИ ПСАЛМІВ»

I

- 1 Блаженний чоловік,
Що не ходить на раду безбожних,
І не ступає слідом за грішниками,
Ані засідає на зборах злоріків,
Але в законі Господа любується й розмишляє
О законі його день і ніч!
І буде він, як дерево,
Посаджене над водистими потоками,
Що приносить овочі свої у пору свою,
І котрого лист не в'яне;
І що він творить, все удається йому.
Не так безбожні:
Вони, як полова, що вітер разносить.
- 5 Тому не встоять безбожні на суді,
Ані грішні у зборі праведних;
Знає-бо Господь про дорогу праведних,
А дорога безбожних щезне.

VIII

- 1 Господи Боже наш!
Як славне ім'я твоє по всій землі!
Слава твоя вознеслась вище небес!
Із уст дітвори і немовляток
Вчинив еси хвалу задля ворогів твоїх,
Щоб зробити безмовним ворога і мстителя.
Коли спогляну на небеса твої, діло рук твоїх,
На місяць і зорі, що сотворив еси,
То що таке чоловік, щоб ти дбав про нього?
- 5 Бо хоч ти зробив його трохи меншим проти ангелів,
То увінчав зате славою і честю.

Поставив його господарем над ділами рук твоїх,
Усе положив єси під ноги його:
Овець і волів усіх, і також польового звіра,
Птаство піднебесне і риби морські,
Усе, що верстає морськими шляхами.
Господи Боже наш!
Як величне ім'я твоє по всій землі!

ХІІІ

- 1 Доки, господи, будеш мене все забувати?
Доки будеш ховати лице твоє від мене?
Доки носити мені щодня
Думу в душі моїй, журбу в серці моїм?
Доки буде підніматись Ворог мій надо мною?
Зглянься ж, дай відповідь, Господи Боже мій!
Просвіти очі мої, щоб я не заснув смертю.
Щоб не сказав ворог мій: «Я подужав його».
Щоб не зраділи гонителі мої, коли захитаюсь.
- 5 Я же вповаю на доброту твою;
Серце мое нехай зрадується спасінням твоїм.
Співатиму Господеві, він-бо сотворив добро мені.

ХХІХ

- 1 Воздайте Господеві, ви, синове можних,
Воздайте Господеві красу і силу!
Воздайте Господеві красоту імені його;
Поклонітесь Господеві у пишній святині!
Господній голос над водами;
Бог слави гримить,
Господь над великими водами.
Голос господень потужний,
Голос господень величний.
Голос господень ломить кедри,
Господь трощить кедри ліванські;

Від голосу його скачуть Ліван-гори, як телята,
І Сіріон, як молоді буйволи.
Голос господень сипле полум'я огняне;
Голос господень пустиню потрясає;
Господь трясе пустиню Кадейську!
Од голосу господнього злягає ланя
І опадає лісове листя;
І все в храмі його — все говорить: «Величчя!»
Господь над водами сидить на престолі,
І сидить Господь, як Цар вічний,
10 Господь дасть потугу народові своєму,
Господь дарує супокій народові своєму.

XLII

1 Як жагне ланя води з потока,
Так багне душа моя до тебе, Боже!
Душа моя жадає Бога, живого Бога;
Коли ж прийду і явлюся перед лицем божим?
Сльози мої вдень і вночі хлібом мені стали;
Цілий-бо день говорять до мене: «Де Бог твій?»
Про се згадуючи, виллю передо мною серце моє;
Як ішов я серед громади,
Простував з ними до божого дому
З піснями радості і хвали — торжествуюча громада.
5 Чому хилишся, душе моя, і затривожилась у мені?
Уповай на Бога! Бо я буду ще прославляти його
За спасіння лиця його.
Боже мій, душа моя хилиться в мене;
Тому спогадав я тебе із землі Йорданської
І Гермонської, з гори Міцар.
Глибінь кличе до глибині при шумі паводі твоєї;
Всі хвилі твої і пруди твої ринули понад мене.
Вдень явить Господь милість свою,
А вночі буде пісня його від мене,
Молитва до Бога життя мого.

Скажу до Бога, скелі моєї: «Чому забув єси мене?
Чому ходжу сумуючи задля ворожої тісноти?»
10 Наче кості мої трощать, коли вороги мої ругаються з мене,
Кажучи цілий день до мене: «Де ж твій Бог?»
Чого хилишся, душе моя, і чого тривожишся в мені?
Уповай на Бога! Буду-бо ще прославляти його,
Спасіння лица мого й Бога мого!

XLIV

1 Боже, ми чули вухами нашими,
Батьки наші розказували нам про велике діло,
Що зробив єси за часів їх, у давні давна.
Ти вигнав народи рукою твоєю, а їх осадив;
Знищив народи, а їх розмножив.
Не мечем-бо своїм вони землю забрали,
І не їх рука спасла їх,
А твоя правиця, і твоє рамя, і світло лица твого,
Ти-бо вподобав їх.
Ти сам єси цар мій, о Боже;
Звели спасіння Якова!
5 Через тебе поб'ємо гнобителів наших;
Через ім'я твоє розтопчемо тих,
Що проти нас встали.
Не вповаю-бо на лука мого,
І не спасе мене меч мій.
Ти-бо спасаєш нас від гнобителів наших
І посоромляєш ненавидників наших.
Богом хвалимося цілий день,
І ім'я твоє будем прославляти повіки.
А тепер ти нас відкинув і засоромив,
І не виступив з військами нашими,
10 Ти допустив, щоб ми назад ступали перед гонителем,
А ненавидники наші щоб нас для себе рабували.
Віддав єси нас, наче вівці на жир,
І розсипав нас між народи.

Продав еси народ твій без користі,
Не поставивши за нього ціни високої.
Ти віддав нас на погорду сусідам нашим,
На сміховисько і наругу тим, що кругом нас.
Зробив нас поговоркою між народами,
Щоб люди хитали головами.

15 Цілий день передо мною мій сором,
І стид лиця мого покрив мене,
Задля голосу ругателя і хулителя,
Задля ворога і мстителя.
Се все впало на нас, та ми не забули тебе,
І не споневірились завіту твоєму.
Не відвернулось серце наше,
І не зійшли стопи наші з дороги твоєї;
Хоч ти розтер нас на місці людоджерів,
І покрив нас тінню смерті.

20 Коли б ми забули ім'я Бога нашого
І простягли руки наші до Бога чужого,
То чи не провідав би се Бог?
Знає-бо він тайни серця.
Але ж задля тебе вбивають нас цілий день,
Вважають нас, як овечок на заріз.
Пробудися! Чого спиш, Господи?
Встань, не відкидай нас навіки!
Чого закриваєш лице твоє,
Забуваєш за горе наше і тісноту нашу?

25 Бо душа наша кинута між порохи,
А череве наше до землі прилипло.
Встань на поміч нам
І спаси нас задля милосердя твого!

XLV

1 Із мого серця добре слово ллється:
Я кажу: моя пісня цареві!
Язик мій, як тростинка
В руці вправного писаря.

Ти красотою понад синами людськими;
Люба врода розлилась на губах твоїх;
Тому благословив тебе Бог повіки.
Прив'яжи, лицарю, меча твого на поясниці,
Меча слави твоєї і величчя твого.
І в потузі твоїй іди щасливо
Задля правди, і лагідності, і справедливості;
І навчить тебе страшного правиця твоя.

5 Стріли твої гострі — в серце ворогам царя!
Від них падають народи під тобою.
Престол твій, Боже, по всі віки,
Жезло правоти — жезло царства твого.
Ти полюбив справедливість і зненавидів беззаконня;
Для того помазав тебе Бог, твій Бог,
Миром радості понад товаришами твоїми.
Миро, алое і кассія — се все шати твої,
Що приносять тобі в палатах із слонової кості,
Де звеселяють тебе піснями, виграваючи на струнах.
Між твоїми красотами царські дочки;
Праворуч коло тебе стоїть цариця в золоті офірському.

10 Слухай, дочко, і глянь,
Та й прихили вухо твоє,
І забудь про народ твій
І дім батька твого!
І буде люба врода твоя цареві;
Якщо він Господь твій,
То поклонися йому чесно!
І дочки тірські, і дуки народів
З дарами шукатимуть лице твоє.
Преславна там царівна;
Шати її золотом ткані;
У пишних шатах поведуть її до царя;
За нею приведуть до тебе дівиць, другинь її.

15 Приведуть їх серед найбільшої радості і веселості,
Увійдуть вони в палату царя.
На місці батьків твоїх будуть сини твої;

Зробиш їх князями по цілій землі.
Згадуватиму ім'я твоє всякого часу;
Тому прославлятимуть тебе народи по віки вічні.

XLVI

- 1 Бог нам прибіжище і сила,
Поміч скоро в нещастях.
Тому не злякаємось, хоч би земля зворушилась
І гори захитались серед моря.
Хоч би ревіли і пінились поводі його,
Гори тряслись від його досади.
Ріка — потоки її звеселяють город божий,
Святе місце домівок Найвищого.
- 5 Бог серед нього, він не захитається;
Бог допоможе йому, як настане ранок.
Зворушились народи, захитались царства;
Підняв він свій голос — земля розтопилась.
Господь сил небесних з нами,
Висока твердиня наша Бог Якова.
Прийдіть, гляньте на діла Господа,
Які знищення він допустив на землю!
Як смирить брань аж до краю землі,
Ломить лука, торощить списа,
Палить огнем колісниці!
- 10 Вгамуйтеся і пізнайте, що я Бог!
Я вознесуся між народами,
Вознесуся на землі!
Господь сил небесних з нами,
Висока твердиня наша — Бог Якова!

LIII

- 1 Безумний каже в серці своїм: «Нема Бога!»
Розвернулись і творять огидну неправду;
Нема там ні одного, хто б добро чинив.

Господь споглянув з неба на дітей людських,
Щоб побачити, чи є розумний, що шукає Бога.
Всі одвернулись, всі разом зледащили,
Нема там, хто добро творив би, нема ні одного.
Невже ж не прийдуть до розуму всі,
Що роблять беззаконня, що заідають народ мій,
Наче б вони хліб їли?

Господа вони не призивають.

- 5 Тоді злякались вони, хоч страху не було;
Бог-бо розсипле кості того,
Хто став облогом проти тебе.
Ти осоромив їх, Бог-бо відкинув їх.
Ой, коли б прийшло спасіння Ізраїлеві із Сіона!
Коли Господь поверне народ свій з неволі,
Возрадується Яків і возвеселиться Ізраїль!

LIV

- 1 Боже, ім'ям твоїм спаси мене,
І силою твоєю допоможи правді моїй!
Боже, почуй молитву мою,
Вислухай слова уст моїх!
Бо чужі піднялись на мене,
І розбишаки чигають на життя моє;
Не мають вони в серці Бога.
Ось, Бог мій помічник;
Господь між тими, що піддержують
життя моє.
Він відверне лихо на ворогів моїх;
По правді твоїй знищи їх!
- 5 Радо принесу жертву тобі;
Прославлю ім'я твоє. Господи:
благе-бо є.
Він-бо вибавив мене з усякої біди;
І на помсту ворогам моїм
дивляться очі мої.

LVIII

- 1 Чи справді говорить із вас справедливість,
Коли ви мовчите?
Чи по правді судите ви, сини людські?
Ні, ви творите в серці несправедливе;
Насильствами рук ваших торгуєте на землі.
Почавши від матернього лона, відступили беззаконники:
Блукають брехуни, як тільки зродила їх мати.
Отрута в них, як їдь у змії,
Як в гадюки глухої, що закриває уші свої,
- 5 Не слухає голосу знахаря-заклинателя,
Що добре знає замовляти.
Потрощи, Боже, зуби в пельці їх,
Виломи, Господи, левчукам челюсті їх.
Нехай щезнуть, як вода розлита!
Коли пустять стріли свої, нехай вони отупіють!
Нехай будуть вони, як слимак,
Що лізе, знемагаючи;
Бодай би вони, як недорід жіночий,
Ніколи не бачили сонця!
Перше, ніж горшки ваші загріються,
Нехай вітер рознесе тернину, свіжу й горючу!
- 10 Зрадіє праведний, бачивши помсту;
Він скупає ноги свої в крові беззаконних.
І скажуть люди: «Є нагорода для праведного;
Дійсно, є Бог, що судить на землі».

LXXXII

- 1 Бог стоїть серед громади Божої,
Серед суддів судить він:
«Доки будете судити не по правді,
Будете дивитись на лице беззаконних?
Признайте правду бідному і сиротині;
Оправдайте нужденного і вбогого.

Визволяйте бідолашного і нужденного.
Спасайте його з руки беззаконних!
5 Не знають нічого, не розуміють нічого;
У тьмі блукають вони:
Всі основи землі хитаються.
Сказав я: ви божі, і всі ви сини Всевишнього!
Тільки ж, як той чоловік, помрете ви.
Як кожний князь, упадете».
Встань, Боже! Суди землю,
Ти-бо маєш судити всі народи.

XCIV

1 Боже помсти, Господи Боже помсти,
Явись у сяєві твоєму!
Піднесись, судіє землі, заплати розгордіяшам!
Доки будуть беззаконники, Господи,
Доки беззаконники будуть веселитись?
Будуть безсоромне верзякання говорити,
Будуть вихвалюватись всі, що беззаконня творять?
5 Господи, народ твій вони топчуть,
І гноблять насліддя твоє.
Вбивають удовиць і захожого,
І сиріт вони мордують,
І кажуть: «Не бачить Господь,
І не спостереже Бог Якова!»
Одумайтесь, нерозумні люди!
І ви, безумні, — коли проясниться розум ваш?
Хто дав слух вам, той хіба не почує?
Хто створив око, той би не мав бачити?
10 Хто карає народи, чи вже ж той не каратиме?
Він, що навчає розуму чоловіка?
Бог знає думки чоловіка, що вони марні.
Щасливий чоловік, котрого ти,
Господи, караєш
І закону твого навчаєш,

Щоб дізнав супокою перед злиднями,
Поки викапається беззаконному яма!
Бо Господь не кине свого народу,
І не оставить свого насліддя;

- 15 Бо до справедливості повернеться суд,
І всі щирі серцем підуть слідом за ним.
Хто встане за мене проти злочинників?
Хто заступиться за мене проти тих,
Що творять беззаконня?
Якби не Господь став до помочі мені, —
Небагацько забракло, —
То в мовчанні зупинилася б душа моя.
Коли я сказав: «Нога моя хитається»,
То милість твоя, Господи, піддержала мене.
Як було важко мені на серці
Від натовпу думок моїх,
Твоя потіха розкішню
сповняла душу мою.

- 20 Чи може з тобою з'єднатись престол погібелі,
Що з нещастя робить закон?
Збігаються до купи проти душі праведного
І безвинну кров засуджують.
Та Господь — високий мій замок,
І Бог мій — скеля притулку мого.
І нещастя їх він одверне на них,
І злобою їх він погубить їх;
Знищить їх Господь Бог наш.

ХСVII

- 1 Господь царює. Да радується земля,
Да звеселиться велика сила островів!
Хмара і темрява кругом нього,
Справедливість і суд — підвалини престолу його.
Огонь іде поперед нього,
І палить кругом ворогів його.

Блискавки його освічують круг земний:
Побачила земля і затремтіла.
5 Гори, як віск, топляться перед Господом,
Цілої землі Владикою.
Небеса звіщають справедливість його,
І всі народи бачили славу його.
Осоромляться всі, що перед ідолами кланяються,
Славляться нікчемностями;
Всі ангели, поклоніться йому.
Почув і зрадів Сіон,
І звеселились дочки Юдині задля судів твоїх, Господи.
Ти-бо, Господи, еси найвищий над цілою землею;
Ти вельми вознісся над усі боги,
10 Ви, що любите Господа, ненавидьте зло!
Він хоронить душі людей побожних;
З рук беззаконних визволяє їх.
Світло сиплеться на праведника,
А радість на щирих серцем.
Радуйтеся, праведні, в Господі,
І прославляйте святе ім'я його!

ХСVIII

1 Заспівайте Господеві пісню нову!
Він-бо сотворив чудеса;
Правиця його і святе рам'я його
Дали побіду йому.
Господь об'явив спасіння своє,
Перед очима народів відкрив справедливість свою.
Згадав про милість свою
І про свою вірність для дому Ізраїля;
Всі кінці землі побачили
спасіння Бога нашого.
В радості співайте Господеві, вся земля!
У захваті пісні похвальні заспівайте!
5 Принесіть похвальні пісні господеві при гусях,
Приспівуючи при гусях голосами!

Трубамі кованими і голосом рога
Засурміть перед Царем Господом!
Нехай заграє море і повня його,
Круг землі і що живе на ній!
Нехай ріки в долоні плещуть,
Гори разом торжествують перед Господом!
Він судитиме землю по справедливості,
І по правоті — народи.

С

- 1 Воскликніть Господеві, ціла земля!
Служіть Господеві з радістю!
Прийдіть перед лице його з піснями!
Знайте, що він Господь Бог!
Він, не ми, сотворив нас, —
Народ його й отару паші його.
Ввіходьте у ворота його з хвалою,
У двори його з піснями похвальними!
Хваліть його, прославляйте ім'я його!
- 5 Благий-бо Господь; милість його вічна
І вірність його з роду в рід!

СІV

- 1 Благослови Господа, душе моя!
Господи Боже мій, дивно ти великий,
Ти зодягнувся величчям і красою;
Ти світлом, як шатою, покрився,
Розіп'яв небеса, як плахту наметну;
Поставив двори свої над водами,
Обертаєш хмари на колісницю для себе,
Ти несешся на крилах вітру;
Ангели твої в тебе послами,
Слуги твої — огонь пожираючий.
- 5 Він утвердив землю на підвалинах її;
Вона не захитається повіки;

Безоднями покрив її, як одежею,
Води стояли понад горами;
Перед грозою твоєю вони погнались,
Перед голосом грому твого помчались далеко.
Гори піднялися, долини спустились
До місця, котре призначив для них.
Визначив їм границю, і не перейдуть її;
Не вернуться назад покрити землю,
10 Із джерел посилаєш у долини потоки:
Шумлять нони проміж горами.
Напувають всю звірину з поля;
Дикі ослята гасять спрагу свою;
Над ними кублиться небесне птаство,
Між віттям голос їх роздається.
Ти напуваєш гори з висоти твоєї;
Земля насичується плодом творива твого.
Ти кажеш рости траві для скота
І зеленині на вжиток людям,
Щоб хліба достачити із землі;
15 І вино, щоб веселило серце чоловіка;
Щоб міг оливою лице намастити,
І щоб хліб покріпив серце чоловіка.
Насичаються дерева божі,
Кедри ліванські, що посадив їх,
На них гніздиться птаство;
На кипарисах бузько
знайшов собі домівку.
Високі гори для козлів диких,
Скелі — сховисько лисицям.
Він сотворив місяць, щоб часи значити;
Сонце знає, коли заходити.
20 Ти розкинеш темряву, і ніч настала;
Тоді ворухиться вся звірина лісна;
Молоді леви ричать за здобиччю
І щоб жадати поживи для себе від Бога.
Зійде сонце — вони вертають назад
І в своїх норах лягають.

Чоловік виходить до свого діла
І до своєї праці аж до вечора.
Як багато, Господи, творива твого!
Все премудрістю сотворив єси,
Земля повна багатства твого.

25 Те море, велике і на всі сторони широке;
Там ворушиться безліч звірини, малої і великої.
Там судна дорогу верстають.
За ними кит, котрого сотворив єси,
Щоб там побивався.
Всі вони тебе дожидають,
Щоб їжу їх у свій час дав їм.
Ти даєш їм, вони збирають;
Ти відкриваєш руку твою,
Вони добром насичаються.
Ти одвертаєш лице твоє, вони лякаються;
Візьмеш дух їх, вони у порошок повертаються,

30 Пошлеш твого духа — будуть сотворені.
Та й оновиш лице землі.
Слава Господня буде повіки,
Господь буде радіти творивом своїм;
Він погляне на землю, і вона тремтить;
Доторкнеться до гір, і вони димують.
Співатиму Господеві, поки життя мого,
Співатиму псалми Богові моему,
Як довго життя стане.
Нехай буде люба йому думка моя,
І звеселюся в Господі.

35 Нехай щезнуть грішники із землі,
І беззаконних нехай не буде.
Благослови, душе моя, Господа!
Алілуя!

CVIII

1 Утвердилось серце моє, Боже!
Заспіваю, похвальні пісні заспіваю, та й душа моя.

Пробудися, псалтире і гуслі!
Збудимо ранню зорю.
Буду прославляти тебе, Господи, між народами,
І співати тобі між племенами;
Бо милість твоя понад небеса велика,
І правда твоя під облаки.
5 Будь возвишений, Боже, над небеса,
І слава твоя нехай буде по всій землі!
Щоб спаслися твої любі,
Рятуй правицею твоєю,
і вислухай нас!
Бог сказав у святині своїй:
«Заторжествую, розділю Сіхем
І долину Суккот розміряю.
Мій Гілеад, мій Манасія,
І Єфрем — голова моєї твердині,
Юда — скіптро моє.
Моав — чаша моя вмивальна;
На Едом кину сандалі мої.
Філістійська земле, ликуй передо мною!»
10 Хто проведе мене до города утвердженого,
Хто проведе мене аж до Едома?
Хіба не ти, Боже, що відкинув нас,
Хіба не вийдеш, Боже, з нашими військами?
Пошли нам поміч у тісноті!
Марна надія на людський захист!
З Богом докажемо силу;
І він розтопче гнобителів наших.

СХІІІ

1 Хваліте, слуги, Господа,
хваліте ім'я господнє!
Благословенне ім'я Господа віднині по віки вічні.
Від сходу сонця до його заходу да хвалять ім'я Господа!
Високо над народами Господь,
Над небесами слава його.

- 5 Хто, як Господь Бог наш, що живе на висотах,
Що нахиляється, щоб поглянути
На небеса і на землю?
Що з пороху піднімає мізерного чоловіка,
З болота підносить бідного,
Щоб посадити його поміж благородними.
Між благородними народу свого?
Що дає неплідній жити в домі,
Як щаслива синів мати?

СХІV

- 1 Як виходив Ізраїль з Єгипту,
Дім Якова — з-поміж людей чужої мови,
Стала Юдея святиною його,
Ізраїль — царством його.
Побачило море і розступилось,
Йордан назад повернувся.
Гори, як барани, скакали, горби — як ягнята.
- 5 Чого ж се ти, море, розступилось?
І ти, Йордане, чого назад повернувся?
Ви, гори, чого, як барани, скачете?
Ви, горби, як малі ягнята?
Здвигнись перед Господом, земле,
Перед Богом Якова,
Що обернув скелю в озеро
І добув джерело з кременистої опоки!

СХХ

- 1 До Господа покликав я в тісноті моїй,
І він вислухав мене.
Господи, визволи дуїну мою
Від уст лживих, від язика зрадливого!
Що дасть тобі, і що причинить тобі
язик зрадливий?
Гострі стріли потужного і тернове угля.

- 5   Горе мені, що проживаю в Мешеху,
    Перебуваю в шатрах кедарських!
    Довго жила душа моя між тими,
    Що ненавидять спокій.
    Я бажаю спокою; як же про се говорю,
    То вони за війну.

СХХІІІ

- 1   Зняв я очі мої до тебе, Живущий на небесах!
    Ось-бо, як очі слуг на руки панів своїх,
    Як очі служки на руку господині своєї,
    Так позирають очі наші на Господа Бога нашого,
    Аж помилує нас.
    Помилуй нас, Господи, помилуй нас!
    Бо надто ми наситились від погорди;
4   Душа наша надто наситилась
    Від посмішки ледачих, від погорди бутних людей.

СХХVІІ

- 1   Коли Господь не будує дому,
    Даремно трудяться будівничі;
    Коли Господь не стереже міста,
    Даремно пильнує сторожа.
    Даремно встаєте ви рано, лягаєте пізно
    І їсте хліб гіркий;
    Дає він і сон тим, кого любить.
    Ось і діти, насліддя господне,
    Плід тілесний народу.
    Як стріли в руках сильного,
    Так сини молодого віку.
5   Щасливий чоловік,
    Що наповнив ними сагайдака свого!
    Не осоромляться вони,
    Говоривши у воротах з ворогами!

СХХХ

- 1 З глибини кличу до тебе, Господи!
Господи, почуй голос мій!
Нехай вуха твої повернуться
До голосу мого благання!
Коли ти, Господи, будеш пам'ятати несправедливості,
Господи, хто встоїть?
Та в тебе є помилювання,
Щоб люди благоговіли перед тобою,
- 5 Надіюсь на Господа; душа моя надіється,
І вповаю на слово його.
Душа моя дожидає Господа,
Більше як сторожа ранку, як сторожі ранку.
Уповай, Ізраїлю, на Господа!
Бо в Господа милість
І багатство спасіння в нього.
І він спасе Ізраїля
Від всіх несправедливостей його.

СХХХІІІ

- 1 Глянь, як добре і як любо,
Коли брати живуть вкупі!
Як пахує миро на голові,
Що на бороду спадає, на бороду Аарона,
Що спадає на край одежі його;
Як роса гермонська,
Що на горби Сіона спадає;
Там-бо послав Господь людям благословення
І життя повіки.

СХХХVІІ

- 1 Над ріками Вавилона,
Там сиділи ми і плакали,
Як Сіон спогадали.
На вербах його повішали ми арфи наші.

Там-бо захотіли від нас слова пісні і радості
Ті, що в неволю нас забрали,
Знущались над нами:

«Нуте, заспівайте нам пісень сіонських!»

Як же нам пісень господніх

На чужій землі співати?

5 Коли забуду тебе, Єрусалиме,

Нехай праву руку мою відніме в мене!

Нехай язик мій прилипне до гортані моєї,

Коли не згадаю тебе,

Як не поставлю Єрусалима

Над усі радощі мої!

Не забудь, Господи, день Єрусалима синам едомським,

Що кричали: «Руйнуйте!

До нащадку його руйнуйте!»

О дочко Вавилона, ти окаянна!

Щасливий, хто відплатить тобі

Все, що ти заподіяла нам.

Щасливий, хто, вхопивши діточок твоїх,

Розіб'є їх об камінь!

CXLVI

Хвали, душе моя, Господа!

Буду хвалити Господа, поки життя мого,

Буду співати псалми Богові моему,

Поки мене стане.

Не упуйте на князів, на сина чоловічого;

Нема в нього спасіння!

Вийде дух з нього, знов до землі своєї він вертає

Того ж дня самого задуми його марою стали.

5 Щасливий той, кому дає поміч Бог Якова,

В кого надія на Господа Бога його!

Що сотворив небо і землю, море і все, що в ньому;

Що стереже вірність повіки;

Творить правосуддя пригнобленим,

Дає хліба голодним.

Господь в'язнів визволяє.
Господь сліпим очі отворяє,
Господь пригноблених підносить,
Господь любить праведних;
Господь захожих заступає,
Він сироту і вдову піддержує;
А дорогу беззаконних набік повертає,
10 Да царствує повіки Господь Бог твій, Сіоне,
З роду в рід.
Алілуя!

СXLVIII

1 Хваліте Господа з небес, хваліте його на висотах
Хваліте його, всі ангели його!
Хваліте його, всі воїнства небесні!
Хваліте його, сонце і місяць!
Хваліте його, всі ясні зорі!
Хваліте його, ви, небеса небес,
І ви, води над небесами!
5 Да хвалять ім'я господне!
Він-бо велів, і вони сотворились,
І поставив їх на всі часи і на віки;
Положив закони, і не переступлять їх.
Хваліте Господа, земні творива,
Ви, велетні морські, і всі безодні!
Огонь і град, сніг і мряка,
Ти, бурний вітре, що сповняєш слово його;
Ви, гори і узгір'я, садовина і всі кедри,
10 Дикі звірі і всякий скот,
Повзаюча звірина і пташина крилата;
Ви, царі землі, і всі народи,
Ви, князі, і всі судді землі;
Ти, юнацтво, і ви, дівчата,
Ви, старі з діточками!
Да хвалять ім'я Господа!
Бо вивищилось ім'я тільки його одного,

Величчя його над землею і небесами.
Алілуя!

CXLIX

- 1 Заспівайте Господеві нову пісню,
Хвалу його в соборі праведних його!
Да звеселиться Ізраїль Сотворителем своїм;
Сини Сіона да зрадуються Царем своїм!
Да хвалять ім'я його хором,
При тимпанах і гусях заспівають йому похвальні пісні
Бо Господь любується своїм народом;
Він украшає смиренних спасінням.
- 5 Да торжествують праведні в славі,
Радуються на ложах своїх!
Славословія Богу в устах їх,
І обосторонь гострий меч в руці їх,
На одмщення народам і кару племенам;
Щоб царів їх в кайдани забити,
Й дуків їх в залізні пута закувати;
Сповнити над ними суд написаний.
Така слава для всіх угодників його.
Хваліте Господа!

CL

- 1 Хваліте Господа в святині його!
Хваліте його в ширині сили його!
Хваліте його за діла його великі!
Хваліте його по великості величчя його!
Хваліте його при голосах трубних!
Хваліте при псалтирі і гусях!
Хваліте його хором і при тимпанах!
Хваліте його при струнах і органах!
- 5 Хваліте його при цимбалах звучних!
Хваліте його при цимбалах гучних!
Все, що дише, да хвалить Господа!
Алілуя!

VIII

Чи ж премудрість не покликує,
Чи розум не знімає свій голос?
Вона стає на високих місцях,
При дорозі та на роздоріжжі,
Вона кличе коло воріт при ввіході в місто,
Коло ввіходу в самі двері:
«Люди, се до вас я покликую,
До синів чоловічих мій голос!
5 Навчайтесь, нерозумні, мудрості,
І ви, гупі, — розуму!
Слухайте, бо я про важне говорити буду,
Й сама се правда, що уста мої виповідають.
Бо саму правду говорить язик мій,
А все, що безбожне, — гидота устам моїм.
Всі слова уст моїх справедливі;
Нема в них облуди ані омани.
Всі вони ясні тому, хто має розум,
І справедливі для тих, що знання набули,
10 Прийміть мою науку над срібло радніше,
Знання моє цінуйте ви над золото щире;
Мудрість-бо над перли дорожча,
І ніщо, що можна бажати, з нею не зрівняється.
Я, премудрість, пробуваю з розумом
І шукаю розважливого знання.
Страх господень — значить ненавидіти зло;
Гордоці, високомірність, зла путь і двоязичні уста
Мені ненависні.
В мене рада й правда,
Я — розум, у мене сила.
15 Мною й царі царюють,
І праводавці встановлюють справедливість;

Мною правлять князі й вельможні,
Та всі судді землі.
Люблю я тих, що мене люблять,
І хто мене шукає, той знайде мене.
І багатство, і слава в мене,
Всі блага неминущі й справедливість.
Плоди мої луччі золота — золота найчистішого,
А Хісна з мене більше, як з найдобрішого срібла.
20 Я ходжу шляхами правди,
Правосуду стежками,
Щоб подати тим, хто мене любить,
Справдешне добро, й скарбівні їх я наповнюю.
Господь мав мене перед розпочатком путей своїх,
Перш ніж сотворив з правіків;
Од вічності мене він помазав,
Від почину, перед настанням землі.
Я родилась, як ще не було безодень,
Як ще ніде джерела водою не дзюрчали.
25 Родилась, як ще з землі не воздвиглись гори,
Перше, ніж горби постали;
Як іще він не сотворив ні землі, ні степу,
Ні грудок тих, що з них зліпивсь круг земний.
Як розпростирив він небо, була я там.
Як він закруглював кружало безодні,
Як хмари вгорі згущав,
Як замикав джерела безодні надземної,
Як давав морю приказ,
Щоб води не переступали границь його,
Як він підвалини землі закладав, —
30 Тоді була я при ньому строїтелькою,
І була його радістю день за днем,
Веселячись перед ним увесь час,
Веселячись на земному крузі його,
Радість же моя була — діти людські.
Проте ж, діти, слухайте мене;
І благословенні ті, хто стежок моїх пильнує.
Слухайте науки й будьте мудрі,

Та й не одступайте від неї.
Блажен, хто слухає мене
І невсипущо перебуває день у день у воріт моїх,
Та стоїть на сторожі під дверима в мене!
35 Бо хто знайшов мене, знайшов життя,
І одержить ласку від Господа.
Хто ж грішить проти мене,
Душі своїй той шкодить:
Всі, що цураються мене, люблять смерть».

ІХ

Премудрість збудувала будинок собі,
Витесала сім стовпів до нього,
Заколола жертви, налила вина
Й приготувала стіл у себе,
Розіслала служебки свої,
Щоб покликали з городських висот:
«Хто невчений простак, звертай сюди!»
А тим, що на розум убогі, сказала:
5 «Прибувайте та їжте мій хліб
І вино моє пийте;
Покидайте дурноту, й жийте,
Та ходіте стежками, що вам розум укаже!»
Хто хоче кепкуна навчати, наживе собі неславу,
А хто докоряє безбожникові, сказу собі чинить.
Не картай кепкуна, бо зненавидить тебе;
Картай мудрого, а будеш йому любий.
Дай науку мудрому, — зробиться ще премудрішим,
Умудряй праводушного, а він своє знання примножить,
10 Почин премудрості — страх господень,
А пізнання святого — се розум;
Бо тільки через мене продовжиться вік твій
І причиниться тобі років життя.
Коли ти мудрий, то мудрий еси собі на користь;
Коли ж пустун ти, тобі від сього шкода.
Женщина нерозсудлива,

Щебетлива й глупа невіжа,
Сідає на стільці вона в своєму будинку,
На підвищених місцях у місті,
15 Щоб кликати тих, що йдуть дорогою,
Що правими дорогами своїми ходять:
«Хто неук, завертай сюди!»
А недоумкові каже:
«Вода украдена солодша,
І вкритий хліб смачніший».
А він і не знає, що там самі мерці,
А ті, кого вона закличе, — в преісподній.

Х

Розумний син своєму отцеві втіха,
А син безумний — материне горе.
Не дають користі добра, неправдою набути,
Правда ж рятує од смерті.
Не дасть Господь голодувати правим,
Здобутки ж безбожних він їм вирве.
Бідніє, хто лінивий на роботу.
Трудяща ж рука дає багатство.
5 Хто літом жне — се чоловік розумний;
Хто ж спить у жнива — той чоловік безпутний.
Благословення над головою праведника,
Уста ж безбожника його насильство заціпить.
Пам'ять про праведника остане благословенна,
Ім'я же безбожних огидне.
Мудрий приймає серцем заповіді,
А безумний устами спотикається.
Хто ходить у правоті, ходить у безпеці;
Хто ж скривлює стежки, заслужить кару,
10 Хто моргає очима, розбуджує досаду,
А глухий устами спотикнеться.
Уста праведного — се джерело життя,
Уста ж безбожних неправедність ховають.
Ненависть сварні роздуває,

Любов же всі гріхи покриває,
 В устах розумного мудрість пробуває,
 На тіло ж безумного ціпок спадає.
 Що мудрий знає, те він ховає,
 Уста ж дурного — се близька погибель.
 15 Багатство — се утверджене місто багатиреві,
 А злидні — се страх убогому.
 Праця праведного — для життя,
 Надбання безбожника — на гріх.
 Хто хоронить науку, той на дорозі до життя,
 Хто ж відкидає докір, по бездоріжжю блудить.
 Хто таїть ненависть, у того уста обманливі,
 А хто розсіває обмову, той дурний.
 Многомовність не встережеться гріха,
 Хто ж здержує язика — розумен.
 20 Очищене срібло — язик праведника.
 Серце ж безбожних — се покидь.
 Праведного уста навчають-пасуть многих,
 А дурні й мруть, не набравшись розуму.
 Господня благодать — вона багатим робить,
 І горя з собою не приносить.
 Чинити зло — безумному забава,
 Розумний же її у мудрості знаходить.
 За що безбожного страх обіймає,
 Те його не мине, а праведних бажання сповниться.
 25 Як буря пронесеться,
                                 так безбожного немов на світі й не було,
 А праведний — мовби на вічних підвалинах.
 Що оцет зубам, а дим очам,
 Те лінивий тим, що послугуються ним.
 Господень страх днів причиняє,
 Безбожного ж літа скоротяться. о.
 Дожидання праведних — радість,
 А надія безбожних погібне.
 Безвинному дорога господня — твердиня,
 А страх беззаконникам,

30 Праведний повік не схитнеться,
Безбожники ж не поживуть на землі.
Праведного уста родять мудрість,
Язик же злющий буде витятий.
Праведного уста знають, що добре й гарне,
Уста ж безбожних добро на зло перевертають.

XI

Невірна вага — се гидота у Господа;
Вірна вгодна йому.
За гордощами приходиться сором;
Де покора, там мудрість.
Щирим буде провідницею їх безвинність,
А зрадливих погубить їх лукавість.
Багатство не допоможе в день гніву,
Тільки правда спасе від смерті.

5 Правдивість рівняє праведному стежки його,
Безбожний же через свою безбожність гине.
Правдивого рятує з біди правда його,
А беззаконників спіймає їх беззаконність.
Умре безбожний, мре з ним і надія його,
Чого ждуть беззаконні, те з ними погине.
Праведник спасеться з біди,
А намість нього попадає в неї безбожник.
Устами губить зрадник ближнього свого,
Та праведники рятуються своєю прозорністю.

10 Як праведним щастить, радується місто,
А як безбожникам погибель, бувають веселощі.
Словами добрими праведників росте угору город,
А устами безбожників занепадає.
Недоумок виказує погорду ближньому своєму,
А розумний чоловік мовчить.
Хто перенощиком живе, той таємницю виявлює,
А вірний чоловік таїть справу».

Де нема управи, там занепадає народ,
Де ж радців досить, там йому діється добре.
15 Біди собі напитає, хто за другого дає поруку;
Хто ж ненавидить поруку, той безпечен.
Жона обичайна славу здобуває,
А трудящі приходять до багатства.
Милосердний чоловік чинить добро душі своїй,
А жорстокий замучує тіло своє.
Безбожний робить роботу безнадійно непевну;
Хто ж сіє правду, тому певна нагорода.
Праведність веде до життя,
А хто простує до злого, простує до смерті.
20 Гидота Господу переверотні серцем,
Але любі йому, хто в невинності ходить.
Можна заручити, що ледачий не уйде кари,
А рід праведного буде захований.
Що в рилі у свині золоте кільце,
Те краса в жінщини безумної.
Бажання праведних — одно лиш добро.
Дождання безбожних — гнів.
Той сипле щедро, й йому ще прибуває,
А другий на міру скупий, та й все біднішає.
25 Добродійна душа буде насичена;
Хто щедро наділяє, й сам наділен буде.
Хто приховує врожай, того кленуть люди,
А на голову продаючого — благословення.
Хто дбає про добро, той знаходить ласкавість,
А хто шукає зла, до того воно й приходять.
Хто лиш на статки вповає, той упадає,
А праведні, як лист, зазеленіють.
Хто розстроює домівку свою, одержить в насліддя вітер;
І дурний буде рабом мудрого,
30 Доробок праведного — дерево житні,
І мудрий пригортає серця.
Така відплата праведникові на землі,
А тим більше безбожному й грішникові.

ХІІ

- Хто любить науку, той любить знання,
Хто ж гнівен за докір, той безрозумен.
Добрящий знайде в Господа ласку,
А чоловіка підступного він осудить.
Не скріпить себе чоловік безбожеством,
А корінь праведних не схитнеться.
Жона честивая — вінець чоловікові,
Ледача ж — мов та гниль у костях його.
- 5 Думки у праведних — про те, що правда,
А задуми безбожних — зрада.
Безбожних слова — укладання засідок, щоб кров пролити,
Уста ж праведних — щоб рятувати їх.
Доторкнись, нещастя, безбожних — а вже й нема їх,
А дім праведних стоїть.
Оскільки розумний чоловік, хвалять його,
А переверотний серцем буде в погорді.
Лучче бути собі простим і заробляти на себе,
Ніж величати себе знатним, а не мати хліба,
- 10 Праведний журиться й про життя скотини своєї,
Серце ж безбожних жорстоке.
Хто поле своє порає, той має достаток хліба,
Хто ж гає марно чає, той розуму не має.
Безбожний надиться на зло, немов полює,
Та корінь праведних держиться твердо.
Безбожний замотується в слова уст своїх;
Та праведник вийде з біди.
Із плодів уст своїх насичується чоловік добром,
І по вчинках рук його — нагорода йому.
- 15 Дурному шлях його здається простим,
Розумен же той, хто слухає поради.
Дурний досадує й зараз признається,
Розумний же мовчки скриває зневагу.
Хто говорить те, що знає, той говорить правду,
У свідка же лживого — омана.
Інший пустослов раниць язиком, мов мечем,
Язик же мудрий — загоює.

Уста правдомовні вовіки пробувають,
А язик ложний — на хвилину.
20 Омана — в серці в тих, що лихо замишляють;
А радість у тих, хто мир радить.
Праведному біди ніякої не буде,
А в беззаконників нещастя буде повно.
Гидота в Господа уста, що лож сплітають,
Хто ж правду говорить, йому благоугоден.
Розсудливий чоловік ховає мовчки знання,
Дурного ж серце виголошує дурноту.
Трудящого рука доробиться панування,
А лінива буде підданою.
25 Туга в серці придавлює людину,
Та слово приятне її розвеселяє.
Праведний показує ближньому своєму дорогу,
А дорога безбожних веде його на манівці.
Лінивому свого влову не жарити,
А добро людини роблящої має велику ціну.
На дорозі правди — життя,
І нема на її стежці смерті.

XIII

Син мудрий слухає батькової науки,
А безпутний не слухає докору.
Із плодів уст своїх
насичується чоловік добром,
Душа же проступників — зло.
Хто стереже уста, той душу вберігає;
Хто ж рот свій широко отвирає, тому біда.
Душа в лінивого жадає, та дарма.
А душа трудящих насититься.
5 Праведний ненавидить ложне слово,
А безбожник соромить і безчестить.
Безвинного в путях пильнує правда,
А грішника губить безбожество.
Той за багатого скрізь себе виставляє,
А справді він нічого не має;

Інший видає себе за бідного,
А він пребагатий.
Багатством викуплює чоловік життя своє,
А вбогий і грізьби не чує.
Світло праведних весело горить,
У безбожних же свічник потухає,
10 Між гордими — одні тільки сварки,
А хто чинить усе за порадою — у тих мудрість.
Багатство легко нажите пропадає,
Хто ж трудом доробляється, намножує його.
Надія, коли довго триває, мучить серце,
А справджене бажання — се дерево житні.
Хто словом нехтує, той шкодить собі,
А хто боїться заповіді, той має заплату.
Наука мудрого — се жизняна криниця;
Вона відвертає від сітей смерті.
15 Добрий розум приносить приємність,
Дорога ж беззаконних пагубна.
Розумний з розглядом діло робить,
А дурний виносить напоказ дурноту.
Безбожний посланець у біду попадає,
А вірний посланець — рятунок.
Злидні й стид тому, хто нехтує науку,
Хто ж підклоняється під докір, той буде в шанобі.
Як спевниться бажання, то любо се душі;
Та дурним не любо відхилитися від злого.
20 Хто братається з мудрими, буде й сам мудрий,
Хто ж заходить у дружбу з дурними, — зледачіє.
За грішниками гонить нещастя,
А праведним добро в нагороду.
Добрий і внукам зоставляє достатки,
А багатства грішника передержуються для праведного.
Много хліба родиться й на загонах убогих,
Та з них не один помирає через непорядок.
Хто жалує лозинки, ненавидить він сина,
А хто любить сина, той змалку наказує його.
25 Праведний їсть досхочу,
А черево безбожних терпить недостачу.

XIV

- Жона розумна дім свій буде,
Безумна ж розвалить його своїми руками.
Хто ходить правою дорогою, той Господа боїться,
Чий ж дороги криві, той про нього не дбає.
В безумного в устах — бич гордині;
Мудрих же уста оберігають їх.
Де воликів нема, порожні там і ясла;
А хороший врожай від сили волів.
- 5 Правдивий свідок неправди не говорить,
А ложний свідок наговорить багато неправди.
Шукає мудрості безпутний, та й не знаходить,
А мудрому знання легке.
Іди геть від того, хто розуму не має,
В кого не видні тобі уста розумні.
Мудрість розумного — свою дорогу знати,
Дурнота ж безумних — збиватись із дороги.
Недоумки з гріха сміються,
А між праведними — ласкавість.
- 10 Журбу душі своєї всяке серце знає,
І в радощі його чужому не мішатись.
Будинок беззаконних розпадеться,
А доброго намет знай процвітати буде;
Доволі є шляхів, що нам здаються праві,
Та кінець їх — се дорога до смерті.
І при сміху болить не раз серце,
Та й кінцем радощів буває смуток.
Чоловік із ледачим серцем насититься
з проступків своїх,
А добрий — зі своїх.
- 15 Безумний віри йме всякому слову,
А розумний вважає на дороги свої.
Тямущий злого знай опасно боїться,
Безумний же буйний і надієн сам на себе.
Чоловік-гарячка, буває, що й дурницю зробить,
Хто ж нарочно чинить зло — ненависний.

Невіжі унаслідують дурноту,
Розумні же вквітчаються знанням.
Ледачі добрим уклоняться низенько,
А й безбожні — в воротах праведника.
20 Бідного не любить навіть рідня його,
А в багатого повно приятелів.
Грішить, хто ближнім гордує,
А благословен той, хто до вбогого милосердний.
Ті помиляються, що задумують зло,
Любов і віра тим, хто думає про добре.
З усякої праці є користь,
А з пустого балакання хіба тільки шкода.
Вінець мудрих — їх багатство.
А дурощі дурних — дурощами й зостануть.
25 Свідок правдомовний рятує душі,
А лживий тільки багато лжі насплітає.
В господнім страсі кріпка надія;
Всім синам своїм він — утечище.
Господень страх — се джерело життя;
Він відвертає від западєнь смерті.
Величен цар тоді, як люд великий лічбою,
Як же обмаль людей — біда князеві.
Терпеливий чоловік показує великий розум,
А хто на гнів палкий, виявляє дурноту.
30 Лагідне серце — життя для тіла,
А зависть зжирає й кості.
Хто вбогого тіснить —
Творця його зневажає,
Хто ж Бога чтить, бідного спомагає.
Безбожний за зло своє буде відкинен,
А праведний і при смерті має надію.
У серці в мудрого мудрість спочиває,
Та й між неуками дає про себе знати.
Праведність підносить угору народ,
А безбожність — сором народів.
35 Ласкавість у царя — до слуги розумного,
А гнів його на такого, що стид йому робить.

XV

Відказ лагідний гнів палкий гасить,
А зневажливе слово розбуджує лютість.
Язик мудрих подає добрі відомості,
А уста безумних мелють лиш дурниці.
Господні очі скрізь по світу позирають,
І доброго, й лихого вони вбачають.
Лагідний язик — се дерево життя,
А необузваний — пригноблює духа.

5 Дурний нехтує отецьку науку,
Хто ж вважає на докір — добрий розум має.
В дому в праведного — достаток добра,
А в доходах безбожного — самий хіба розстрій.
Уста мудрих ширять знання,
Та не так серце безумних.
Жертва безбожних — гидота Господеві,
Молитва ж праведних угодна йому.
Противна Господу безбожного дорога;
Хто ж ходить дорогою правди — сей йому любий,

10 Страшенна кара тим, хто праву путь покине;
І хто ненавидить докір — погібне.
І преісподня, й ад явні Господеві,
А надто — серця синів людських.
Не любить ледар тих, хто його картає,
Та до мудрих він також не піде.
Веселе серце чинить і лице веселим,
А як туга в серці, то і душа ние.
Розумне серце шукає знання,
Уста ж безумних дурницями живуть.

15 В нещасного всі дні сумні,
У кого ж серце веселе, тому щодня гостина.
У страсі божому й мале далеко лучче,
Аніж скарби великі в тривозі.
Смачніша мисочка капусти, та з любові,
Аніж з приправою ненависті теля товсте.
Палкий чоловік доводить до сварки,

А лагідний втихомирює незгоду.
Лінивого дорога — мов терням встелена,
Дорога ж праведних — гладка.
20 Розумний син отця свого возвеселяє,
Дурний же чоловік і матір'ю помітає.
Дурниці — радощі безумному,
А чоловік розумний ступає правою дорогою.
Без поради розпочате діло розбивається,
Як же порадників доволі, воно остойт'ється.
Радість чоловікові — відказ із уст його;
Слово, в час сказане, — яке воно любе!
Путь життя мудрого веде вгору,
Щоб відбутись йому від пропасті внизу.
25 Дім надутих розвалить Господь,
А межу вдовину утвердить.
Гидота Господу задуми ледачих,
Слова ж невинних любі йому.
Зруйнує дім свій, хто любить підкупство,
А житиме, хто ненавидить гостинці.
Обдумує відказ праведного серце,
Уста ж безбожників вимітують зло.
Далекий Господь од безбожних,
Молитву ж праведних він слухає.
30 Ясний погляд веселить серце;
Приємна новина тучить навіть кості.
Ухо, уважне до науки житні,
Пробуває між мудрими.
Хто відкидає упомин — не дбає про свою душу;
Хто ж уважний на докір — набуває розуму.
Страх господень навчає мудрості,
І славу випереджує покора.

XVI

Чоловік укладає в своєму серці,
Від Господа ж залежна відповідь язиком.
Всі путі чоловіка чисті в очах його,

Господь же на вазі важить душі.
На Господа в твоїх ділах і справах здайся,
То й задуми твої спевняться несхибно.
Все сотворив Бог про себе,
Ба й безбожника — на день його горя.
5 Всякий гордий серцем гідота в Господа,
Можна заручити, що без кари не обійдеться.
Милосердям і правдою обмивається гріх,
І страх Господень одводить од зла.
Як чоловікові путі приємні Богу,
Так мирить він із ним і ворогів його.
Ліпше небагато з правдою,
Аніж з кривдою добутки превеликі.
Обдумує свій путь людське серце,
Та Господь править ходом його.
10 В царських устах — слово пророче;
Уста його не мають помиляться в суді.
Вірна вага й мисочки вагові у Господа,
В нього й усі камінці вагові в саквах.
Ненавидне царям людей безбожних діло:
Бо правдою стоїть престол твердо.
Правдиві уста цареві до вподоби,
І говорючого правду він любить.
Царська досада — се вістун смерті,
Та мудрий чоловік улагодить його.
15 В ясному погляді царському — життя,
Й ласкавість його — мов довго дожданий дощ.
Придбати собі мудрість — се лучче над золото,
Й набути розум — се дорожче
над добірне срібло.
Путь праведних одвертається від зла;
Той береже душу свою, хто береже путь свій.
Попереду погібелі йде гординя,
А попереду упадку — надуте серце.
Лучче з тихими духом смирятись,
Ніж з гордими здобич паювати.

- 20 Хто веде діло розумно, той знаходить щастя;
Блажен, хто в Господі надію має.
Розсудливим назвуть того, в кого мудре серце,
Та красномовність додасть ваги ученості.
Криниця життяна — розум у розумних,
А ученість безумних — дурощі.
Серце в мудрого чинить язик його мудрим;
Воно й губам його в промові помагає.
Приємна мова — се текучий мед із соту;
Солодкий він душі, і мов лік для костей.
- 25 Бувають путі, що здаються прості,
Та кінець їх — дорога до смерті.
Працюючий працює для себе,
Бо примушує рот його до того.
Лукавий чоловік задумує лихо,
І в устах його — мов огонь жерущий.
Зрадливий чоловік сіє незгоду,
А донощик і приятелів розводить.
Чоловік підступний ближнього з путі звертає,
І веде його на лиху дорогу.
- 30 Він жмурить очі, придумує зраду;
Закусює губи — ось готове ледарство.
Вінок величний — волосся біле,
Коли знайдеться на праведній дорозі.
Довготерпеливий дужчий від силача;
Себе гамувати — се більше, ніж місто звоювати.
У полу кидається жереб,
Та випад його — від Господа.

XVII

Шматочок сухаря та мир до нього далеко луччі,
Ніж хата, повна порізаного скоту, з сварнею.
Слуга розумний старшує над безумним сином,
І між братами він спадок розділить.
У горні й в огні очищається золото й срібло,

Господь же випробовує серця.
На злющу мову лиш падлюка вважає;
Лукавий слухає зрадливого навчання.
5 Хто вбогого поругає,
той Творця його зневажає;
Кого нещастя звеселяє,
той не зостанеться безкарен.
Вінець людей старих — сини синів, онуки,
А слава дітей — родичі їх.
Дурному не личить поважна мова.
Тим менше значному — уста неправдиві.
Гостинець — се дорогий камінь у того,
хто вміє ним владати;
Куди не обернеться, пощастить йому.
Хто провину покриває — любові шукає,
Хто ж про неї все згадує — друга відвертає,
10 Розумного докір більше діймає,
Ніж дурного сто ударів.
Хто збурює — у того тільки лихе на думці;
На нього посланий буде
ангел без милосердя.
Лучче стріти ведмедицю,
що їй дітей взято,
Ніж дурного з його дурнотою.
Хто за добро платить злом,
Від того домівки не відійде зло.
Почин до сварки — як прірва води;
Покинь же сварку, нім ще розгорілась.
15 Хто грішного правдить і правого винуватить, —
Оба вони гидота Господеві.
Пощо скарби в руках у дурня?
Щоб придбати собі мудрість —
на те в нього нема ума.
Друг любить про всяк час,
І, як брат, з'явиться він,
коли спаде нещастя.
Чоловік малоумний дає руку

І ручиться за ближнього свого.
Хто любить сварку, той любить і гріх;
А хто надто високо піднімає ворота свої,
шукає упадку.

- 20 Підступне серце не знайде добра,
І язик лукавий впадає в біду.
Хто дурня зродив — то собі на горе;
Отець безумного не зазнає радощів.
Веселе серце — як лік, добродійне,
А дух сумовитий — висушує й кості.
Дарунки з пазухи бере безбожний,
Щоби скривити стежки правосуду.
В розумного мудрість — перед очима,
Дурного ж очі — на кінці землі її вбачають.
- 25 Безумний син — отцю своєму гірка досада,
Ще гірше горе він матері своїй.
Не гарно се, на правого вину спихати,
Як і бити словами старшину за суд справедливий.
Розумний — хто в словах здержливий,
І мудрий той, в кого кров холодна.
І дурень, як мовчить,
здається бути мудрим,
А як уста стулить —
навіть розважливим.

XVIII

- Своєвольний всього забагає;
Він устає проти всього, що каже розум.
Дурний не любить знання,
Хіба тільки, щоб повеличатись дотепом.
З безбожником приходить і погорда,
А з безчесним — сором.
Слова в устах мужа — глибокії води;
З джерела мудрості — широкий потік.
- 5 Вважати на особу безбожного — се діло погане,
Тим паче, щоб праведного повалити на суді.

Безумного уста вдаються у сварку,
А його слова викликають бійку.
Безпутнього язик — погибель для нього,
А уста його — се сить на душу його.
Нашептані слова — неначе лакітки,
А все ж вони до дна у череві доходять.
Недбалий в своїй роботі —
Се рідний брат розтратника,
10 Им'я господне — се кріпка тверджа;
Втече праведник у неї, і він безпечен.
Багатому скарби здаються кріпким містом,
Він уважає їх за високі мури.
Перед упадком гордуватіє серце в чоловіка,
А перед славою — покора.
Хто, не вислухавши, відповідає,
Той дурень, і стид на нього спадає.
Дух в чоловікові підпирає немочі його.
А дух прибитий — хто може піддержати його?
15 Розумного серце здобуває знання,
Й мудрих ухо, знай, про знання тільки дбає.
Дарунок розширює чоловікові дорогу,
Ба й до панів великих його допускає.
Перший в своєму спорі — правий,
Та приходить його противник і перевіряє справу.
Жереб скінчить позиванку,
Він чинить розсуд і між панами.
Розгніваний брат — як утверджене місто,
А звага — як засуви в замку.
20 Плодом уст чоловіка наповнюється черево його;
Що його уста зродять, тим він насичується.
Смерть і життя — в руці язика,
І хто любить його, їстиме плоди його.
Хто знайшов добру жону — знайшов добро
І одержав ласку від Господа.
Убогий благаючи говорить;
Багатий промовляє згорда.
Хто хоче приятелів мати, мусить і сам приятним бути;
Друг буває од брата прихильніший.

КНИГА ІОВА

I

Був чоловік у землі Уц, на ймення Іов. І чоловік цей був праведний, справедливий, богобоязливий і далекий від зла.

І народилося в нього семеро синів та три дочки.

Статку ж він мав сім тисяч овець і три тисячі верблюдів, п'ятсот пар волів і п'ятсот ослиць, і велику силу челяді. І чоловік цей був великий між усіма синами Сходу.

І збирались його сини, бенкетуючи кожен у домі своєму в свій день. І посилали вони до трьох сестер своїх, і кликали їх їсти й пити разом.

5 Та коли дні бенкету завершали коло своє, Іов посилав за ними і освячував їх; рано-вранці вставав він і жертву очисну палив за числом їхнім. Бо так мовив Іов: «Може, чимсь погрішили мої сини, може, Бога зневажили в серці своїм?» Так чинив Іов у всякі дні.

І сталось одного дня, що прийшли сини божі стати перед Господом. І Сатана прийшов разом з ними.

І спитав Господь Сатану:

«Звідки ти прийшов?»

І відповів Господеві Сатана, і мовив:

«Я ходив по землі і пройшов її всю».

І спитав Господь Сатану:

«Чи звернув ти увагу свою

На Іова, мого раба?

Бо немає такого, як він, на землі:

Праведний і справедливий він,

Богобоязливий і далекий від зла».

10 І відповів Господеві Сатана, і мовив:

«Хіба ж задарма богобоязливий Іов?

Хіба ж не ти сам колом обвів його,

І дім його, і всі статки його?»

Працю рук його ти благословив,
І худоба його розходитьсь по землі.
Але — руку свою простягни,
Доторкнись до всього, що має він:
Чи не зневажить тебе перед лицем твоїм?»

І мовив Господь Сатані:

«Ось — усе, що він має, в твоїй руці.
Тільки руку свою на нього не простягай».

І пішов Сатана від лица Господнього.

І сталось одного дня, що сини й дочки Іова їли й пили
вино у домі первородного брата свого.

І приходять до Іова вісник, і мовить:

15

«У полі орали воли
І ослиці паслись біля них,
Аж ось напали сабеї
Та й позаймали їх,
А юнаків побили вістрям меча;
Я один врятувався,
Щоб сповістити тебе!»

Ще не скінчив він, як інший приходять і мовить:

«Вогонь божий упав з небес,
Юнаків та овець опалив і пожер;
Я один врятувався,
Щоб сповістити тебе!»

Ще не скінчив він, як інший приходять і мовить:

«Три загони халдеїв зійшлись
І на верблюдів напали
Та й позаймали їх,
А юнаків побили вістрям меча;
Я один врятувався,
Щоб сповістити тебе!»

Ще не скінчив він, як інший приходять і мовить:

«Сини твої і дочки твої їли й пили вино
У домі первородного брата свого;
Аж ось вітер великий
З пустелі прийшов

І вдарив по всіх чотирьох кутах,
І дім упав на дітей,
І померли вони.
Я один врятувався,
Щоб сповістити тебе!»

20 І тоді встав Іов, і одержу роздер на собі, і волосся своє
обстриг, і на землю впав, і схилився, і мовив:

«Нагий вийшов я з матері-землі
І нагий повернусь назад.
Господь дав, Господь узяв —
Благословенне ім'я господнє!»

При всьому тому Іов не погршив і нічого безумного
не сказав проти Бога.

II

І сталось одного дня, що прийшли сини божі стати
перед Господом. І Сатана прийшов разом з ними, щоб
стати перед Господом.

І спитав Господь Сатану:

«Звідки ти прийшов?»

І відповів Господеві Сатана, і мовив:

«Я ходив по землі і пройшов її всю».

І спитав Господь Сатану:

«Чи звернув ти увагу свою

На Іова, мого раба?

Бо немає такого, як він, на землі:

Праведний і справедливий він,

Богобоязливий і далекий від зла.

І досі твердий він у праведності своїй.

А ти на нього мене намовляв,

Щоб погубив я його без вини».

І відповів Господеві Сатана, і мовив:

«Шкуру за шкуру! —

А за своє життя

Усе, що має, віддасть чоловік.

Але — руку свою простягни,
 Доторкнися до кості його і до плоті його:
 Чи не зневажить тебе перед лицем твоїм?»

І мовив Господь Сатані:

«Ось — він увесь у твоїй руці,
 Тільки душу його збережи».

І пішов Сатана від лица господнього, і вдарив Іова
 злою проказою від тім'я до п'ят.

І взяв Іов черепок, аби шкрябати з себе гній, і сів серед
 попелища.

І сказала йому жінка його:

«Ти й досі твердий у праведності своїй?
 Прокляни Бога і помирай!»

10 Але він відповів їй:

«Як безумна жона, говориш ти.
 Ми приймали від Бога добро —
 Як же нам не приймати від нього зла?»

При всьому тому Іов не погрішив устами своїми.

І прочули троє друзів Іова про нещастя, що спіткали
 його, і пішли вони кожен із місця свого: Еліфаз із Темана,
 і Білдад із Шуаха, і Цофар із Наами. І домовилися вони
 іти разом до нього, аби співчувати йому і втішати його.

І, підвівши на нього очі свої здаля, вони не впізнали
 його. І піднесли вони голос свій, і заридали, і роздер ко-
 жен одіж свою, і кидали порошок над головами своїми до
 неба.

І сиділи з ним на землі сім днів і сім ночей. І ніхто не
 сказав йому й слова, адже вони бачили, що страждання
 його завеликі.

III

Після того розкрив Іов уста свої і прокляв день свій.

І почав говорити Іов, і мовив:

«Хай згине той день, коли народився я,
 І ніч, яка мовила: «Зачавсь чоловік!»

Хай буде темрявою той день,
Хай Бог із вишини не згадає його,
Хай не засяє світло над ним!
5 Смертна тінь хай огорне його,
Хай заступить його імла,
Хай затемнення його вжахне!
А та ніч — нехай кане у темноту,
Хай не лічиться поміж днів рокових,
У число місяців нехай не ввійде!
О, та ніч — хай безлюдна буде вона,
Хай веселощі у ній не звучать!
Хай кленуть її ті, що проклинають день,
Ті, що Левіафана готові збудить!
Хай померкнуть ранкові її зірки,
Хай жде вона світла, а світло не йде,
Хай вона не побачить вій ранньої зорі, —
10 За те, що не замкнула матерніх надр,
Не сховала горещів од моїх очей!
Чом, з утроби з'явившись, я не помер,
Чом не загинув, виходячи з надр?
Нащо коліна мене прийняли,
Нащо мені ссати груди було?
Тепер лежав би я й спочивав,
Спав би, й спокійно було б мені, —
Серед царів і радців земних,
Котрі гробниці будують собі,
15 Серед князів, які мають скарби золоті
І повнять сріблом оселі свої,
Як недоноскові, не жити б мені,
Як немовлятам, які не прийшли у світ!
Там беззаконні не важаться сіяти жах,
Там знесилені мають, нарешті, спочин.
Там ув'язнені мають спокій у крузі своїм,
Голос ката не долинає до них.
Малий і великий рівні там,
І від пана свого вільний раб.

20 Нащо страдникові світло він дає,
Занепалим душею дає життя, —
Тим, хто смерті жде, а її нема,
Тим, хто радий знайти її, наче скарб.
Тим, хто був би щасливий її зустріть,
Звеселився б духом, уздрівши труну?
Чоловікові, чий закрито шлях,
Кому перепону поставив Бог?
Замість хліба мого — зітхань мої,
Ллються, як вода, всі плачі мої:
25 Те, чого я жахався, спостигло мене,
Те, чого я боявся — до мене йде.
Нема мені спокою й миру нема,
Нема спочину, нещастя прийшло!»

IV

І відповів Еліфаз із Темана, і мовив:
«Говорити до тебе — зле буде тобі.
Але хто стримати може слова?
Ти, бувало, напоумляв багатьох
І долоні ослаблій міць повертав,
Того, хто впав, підіймало слово твоє,
І тремтячі коліна зміцнював ти.
5 А дійшло до тебе — і ти знемігсь,
Торкнулось тебе — і твій дух занепав.
Надія твоя — чи не божий страх,
Уповання твоє — чи не праведна путь?
Пригадай: чи загинув хто без вини?
І чи праведного було стерто, скажи?
Бачив я: ті, які орють біду,
Ті, що сіють зло, — пожинають його.
Від божого подиху гинуть вони.
Від божого гніву зникають навек.
10 Мовкне рик левиний і звіра крик,
Кришаться зуби у левенят.

Гине без здобичі дужий лев,
Діти левиці тікають геть.
Слово таємне до мене прийшло,
Мое вухо почуло щось, —
Серед розмислу про видіння нічні,
Коли міцний сон повиває людей,
Охопив мене жах, і великий дроз
Став трусити мої кістки,
15 Дух овіяв моє лице,
Волосся моє піднялося сторч.
Образ став перед зором моїм,
Але я його не впізнав, —
Лиш повіяло, і я вчув слова:
«Чи від Бога праведніший чоловік,
Чи муж чистий перед своїм Творцем?
Ось, не вірить Бог і слугам своїм,
Навіть в ангелів добачає гандж.
Що ж сказати про тих, у кого дома
Глиняні, а підвалини — прах?
Вони будуть розчавлені, наче міль,
20 Ще до вечора їх поб'ють,
Щезнуть — і не помітить ніхто.
Чи не разом з ними їх слава вмира?
Не здобувши мудрості, гинуть вони».

V

Волай, якщо хто відповість тобі!
До кого ж ти звернешся із святих?
Так, дурного вбиває гнів,
А бездумного губить шал.
Бачив я: глупак набуває сил,
Але стала прахом оселя його.
Немає щастя його синам,
Їх поб'ють біля брам, не pomoже ніхто,
5 Його жниво голодний з'їсть,
Бідність снопи його забере,

Спрагли статок його ковнуть.
Так, не з праху росте біда
І не з ґрунту скорбота встає,
А для страждань родиться чоловік,
Наче іскра — щоб ринути ввись.
Але до Бога звернувся б я,
На Бога поклав би справу свою,
Він-бо творить дивні діла,
Несповідимі, без краю й кінця:
10 Проливає дощ на лице землі,
Води шле на лице полів;
Принажених ставить високо він,
І рятується кожен, хто нарікав;
Він руйнує задуми злих,
Так, що руки не коять намислених діл;
Хитромудрих ловить у їхню ж сіть,
І рада лукавих марна стає,
Морок їх повиває вдень —
15 Ополудні, як в п'їтмї, навпомацки йдуть;
Він рятує вбогого від меча,
Від руки напасника та брехливих уст,
І надія для нещасливого є,
І стуляє кривда уста свої.
Блажен чоловік, якого напучує Бог,
Тож покари Могутнього не відкидай!
Він ран завдасть — і він перев'яже їх,
Він вражає — і зціляє його ж рука.
У шести бідах він порятує тебе,
І в сьомій тебе не торкнеться зло;
20 Під час голоду він порятує тебе,
І на бойовищі — від сили меча.
Будеш схований ти від лихих язиків,
Не вжахнешся спустошення, коли прийде воно.
З голоду й злиднів будеш сміятися ти
І не злякаєшся звірів земних;
Бо з польовим камінням у тебе союз,
І польова звірина в мирі з тобою живе.

І дізнаєшся, що в безпеці твоє шатро,
І оглянеш подвір'я своє —
І нестачі ніде не знайдеш;
І дізнаєшся, що численні нащадки твої,
А кожна парость твоя — мов трава на землі.
В дозрілому віці ти до гробу зійдеш,
Мов пшеничний сніп, укладений у свій час.
Ось що звідали ми — і так воно є,
Вислухай це — і для себе затям!»

VI

І відповів Іов, і мовив:

«О, якби зважити скорботу мою,
І страждання мої покласти на терези!
Тяжчі вони, аніж морський пісок;
Тому й несамовиті мої слова!
Бо стріли Могутнього в мене ввійшли,
І їхню отруту дух мій п'є,
І повстали на мене господні жахи.
5 Хіба дикий осел на траві реве?
Хіба мукає бик, коли повні ясла його?
Хіба прісну їжу без солі їдять?
І хіба є смак у яечнім білку?
Чого не хотіла торкатись душа моя,
Те стало для мене харчем гидким!
О, коли б збулося бажання моє,
Коли б сповнив моє сподівання Бог!
О, коли б зволив Бог розчавити мене,
Коли б руку свою простер — знищити мене!
10 То ще радість була б мені,
І веселився б я серед нещадних мук!
Адже слів Святого я не зрікавсь.
Що ж то — сила моя для терпіння і сподівань,
Що ж у мене за ціль, щоб тривало моє життя?
Хіба твердість каміння — це твердість моя,
Хіба вилите з міді тіло моє?»

Хіба не втекла від мене поміч моя,
І хіба зосталась якась опора мені?
Хто друга свого не пожаліє в біді,
Той забуває перед Могутнім страх.
15 Непевні брати мої, наче потік,
Наче води весняні, що прудко збігають у діл.
Від розталої криги мутні, і вбирають сніг, —
Але в літню пору щезають вони,
У спеку зникають з лиця землі.
Люди збиваються з певних своїх доріг,
У пустелю заходять і гинуть там:
Каравани із Теми шукають струмок,
Подорожні із Сави повні на нього надій,
20 Та соромитись мусять вони сподівань своїх,
Приходять на місце — і почувають стид.
Ось чим стали для мене ви!
Страшне уздріли, і жах вас поймав.
Хіба я просив: «Дайте мені
Чи заплатіть за мене од ваших щедрот»?
Чи сказав я вам:
«Порятуйте мене від ворожих рук,
З рук мучителів викупіть мене»?
Ви напоумте мене — і замовкну я,
І в чому я неправий, укажіть мені!
25 Хіба праведна мова кривди завдасть?
Але що значать докори одного з вас?
Чи гадаєте ви словом вершити суд,
А слова зневіреного — ніщо?
На сироту нападаєте нині ви,
Риєте яму для друга свого!
Але погляньте на мене, прошу я вас:
Що ж, брехатиму я перед вашим лицем?
Відступіться, нехай же не буде зла,
Відступіться й побачите: правда моя!
30 Хіба є неправда на язиці моїм?
Хіба гіркоти не відчує моя гортань?

VII

Хіба не покладено чоловікові час на землі,
І дні його — хіба не найманця дні?
Як жадає тіні нічної раб,
І як найманець плати за працю жде,
Так і мені судились місяці зла,
І почислено ночі скорботи мені.
Лягаючи, думаю: «Коли встану я?» —
З вечора до ранку повертаюся з боку на бік.
5 Червою й струпами вкрите тіло моє,
А на шкірі моїй бридкі виразки й гній.
Дні мої, наче ткацький човник, біжать,
Без надії спішать до свого кінця.
Згадай, що подув вітру — моє життя,
Що очі мої не побачать добра!
Той, хто бачить мене, — не побачить мене:
Глянуть очі твої — а мене нема.
Рідшає хмара й відходить вона;
10 Той, хто сходить униз, — не повернеться знов,
До оселі своєї не вернеться він,
І місце його вже не впізнає його.
Не буду ж я стримувать вуст своїх,
І в гіркоті духу свого скажу,
І поскаржуся із болінням моєї душі!
Хіба я морська хлань, хіба я морський змій,
Що надо мною дозори поставив ти?
Ледве помислю: «Мене втішить постіль моя,
Хай думки мої ложе моє забере», —
Як ти сновиддями жахаєш мене,
Насилаєш на мене морок нічний!
15 Не дихати більше хотіла б моя душа,
Краще смерть, аніж зберегтися моїм кісткам.
Остогидло мені життя! Не вічно жити мені.
Відступися від мене! Мої дні — марнота.
Що ж таке чоловік, що його так підносиш ти

І звертаєш до нього думки твої,
Кожного ранку назираєш за ним.
Випробовуєш його кожну мить?
Коли ж ти одвернеш од мене зір,
Даси проковтнути слину мені?
20 Коли я согрішив, —
Що тобі я вчиню, Охоронче Людський?
Нащо ти поставив мене, як мету для стріл,
Так, що сам для себе я став тягарем?
І чому не простиш ти моїх гріхів,
Не знімеш із мене беззаконства мого?
Адже тепер ось я ляжу в прах:
Будеш завтра шукати мене — а мене нема».

VIII

І відповів Білдад із Шуаха, і мовив:
«Чи довго ти говоритимеш так?
Буйний вітер — слова твоїх вуст!
Хіба свій присуд змінює Бог,
Хіба Могутній викривлює правду свою?
Перед ним согрішили твої сини, —
Він віддав їх у руки їх беззаконств.
5 Коли ж до Бога звернешся ти,
До Могутнього звернеш молитву свою,
Коли чистий і праведний ти, —
Над тобою він стане у той же день,
Втихомирить правди твоєї дім.
І, хоч початок твій був малий,
Буде великим твій кінець!
Ось розпитай-но старих людей,
Збагни розуміння їхніх батьків;
Ми — вчорашні, й не маємо ми знання,
Адже наші дні на землі — як тінь,
10 Вони скажуть тобі і тебе навчать,
Видобудуть із серця свого слова:

«Чи тростина росте, де нема боліт,
Чи росте очерет, де нема води?
Ще він свіжий, не стятий він,
Але сохне раніше від інших трав.
Ось дорога тих, хто про Бога забув,
І надія відступника дійде кінця,
Сподівання його — павутиння тонке,
Уповання його — мов ткання павука.
15 Він зіпреться на дім свій — і не встоїть,
Вхопиться за нього — і з ним упаде.
Ось він молодий, як зелений сад,
Пнеться до сонця його гілля,
Скелю коріння його обплело, —
Але, як вирвуть із місця його,
Скаже місце: «Не бачило я тебе!»
Ось де радість його доріг!
Інші, проте, із землі ростуть».
20 Бачиш: чистого не відтручає Бог
І не держить руки тих, що творять зло.
Він ще сповнить сміхом твої вуста
І радінням — губи твої.
Вберуться у сором твої вороги,
А шатро нечестивих впаде у прах!»

ІХ

І відповів Іов, і мовив:

«Справді, знаю, що все це так:
Та чоловік перед Богом — чи матиме правоту?
Коли б захотіли з Богом стати на прю —
Жоден з тисячі відповіді не дасть.
Мудрий серцем, могутній силою він, —
Хто проти нього повстав і цілим лишивсь?
5 Він зрушує гори, і вже їх не впізнають,
Він у гніві своєму перевертає їх;
Він іздвигає землю з місця її,

І несхитні опори її тремтять;
Він сонцеві скаже — і не зійде воно,
Він на зірки накладає свою печать.
Він один простирає небесну твердь
І над морями верстає високий шлях;
Ним сотворені Віз, Плеяди та Оріон,
10 І потайні оселі південних зірок;
Великі й несповідимі його діла,
І чудесам його немає ліку й числа!
Передо мною пройде він — і не побачу його,
Поруч пролине — і не помічу його;
Ось, він схопить — і хто зупинить його?
Хто його запитає: «Що робиш ти?»
Гніву свого не одвертатиме Бог:
Слуги Рахава перед ним упадуть.
Я й поготів: чи відповім йому?
15 Чи перед зором його доберу слова?
Хай би й правда моя була, я не відповім,
А благатиму тільки мого Суддю.
Коли б я покликав, а він був з'явивсь,
Не повірю, що він вислухав би мене.
Адже як буря на мене він налетів,
Без вини він множить нестерпні рани мої,
Ані миті передиху він мені не дає
І гіркотою повнить мої вуста!
Як ідеться про силу — могутній він,
20 А як про справедливість — хто розсудить мене?
Хай правий я — мене ж звинуватять мої вуста,
Хай безневинний — він провину мою знайде!
Безневинний я: знати не хочу своєї душі,
І мені не потрібне моє життя!
Так, все одно, і тому я сказав:
Доброго і злого — однак погубляє він!
Коли він карає своїм бичем —
З болю невинних сміється він.
Землю віддав він у владу злих,

Закрив обличчя суддів землі;
А як не він, то хто ж тоді?
25 Дні мої прудкіші за посланця,
Добра не побачивши, линуть геть.
Мчать вони, як легкі човни,
Як орел, що на здобич свою летить!
Чи сказати: «Забуду свою печаль,
Звеселюся й лице своє одміню»?
Од великого болю б'є мене дрож,
Знаю: не виправдаєш ти мене!
Все одно буду винний я,
30 Тож навіщо даремно страждати мені?
Коли б сніговою водою омився я
І очистив би лугом руки свої,
То й тоді б ти у твані мене втопив,
І мене б відцуралось одіння моє!
Бо він — не людина, щоб відповісти йому,
Щоб зарівно ми стали перед судом.
Посередника поміж нами нема,
Котрий руку поклав би на нас обох.
Хай відведе він од мене свій жезл,
Аби перед грізьбою його не вжахнувся я,
35 Тоді говоритиму, не побоявшись його:
Справа моя іде негарзд!

Х

Остогидло душі моїй життя!
Дам я волю печалі своїй,
У гіркоті душі я заговорю!
Богові я скажу: не суди мене,
Сповісти — чого став ти зо мною на прю?
Що за користь тобі — карати мене,
Зневажати творіння власних рук,
А раді безбожних — світити сяйвом своїм?
Хіба очі тілесні маєш ти,
Хіба зір у тебе — це людський зір?

5   Хіба дні твої — наче людські дні,
І, мов дні чоловіка, — твої літа,
Що шукаєш ти провину мою
І допитуєшся про мої гріхи,
Хоч і відаєш добре: невинний я,
І ніхто не вибавить з твоїх рук?
Твої руки дали мені життя,
Але ти повернувся — і губиш мене!
Згадай: ти із глини мене сотворив,
10   А тепер повертаєш мене у прах!
10   Чи не ти мене вилив, як молоко,
А тоді згустив мене, наче сир?
Вдяг мене ти у шкіру й плоть,
Жилами та кістками мене зміцнив,
Життя й милість мені дарував,
І опіка твоя берегла мій дух.
Але ось що ховав ти в серці своїм —
Знаю, що ти на думці мав:
Підстережеш, ледве я согрішу,
І вже не бути чистим мені!
15   Горе мені, якщо винен я!
Та й без вини — не звезду голови:
Стид мене наситив, а біль сп'янив.
Ледь звездуся — ти гониш мене, як лев,
Супроти мене, Великий, встаєш.
Нових свідків своїх проти мене ведеш,
І на мене росте твій гнів,
Біди військом на мене йдуть!
Нащо ти з утроби вивів мене?
Хай би вмер я, не зримий ніким;
Так, немов не було мене,
З утроби до гробу я б перейшов!
20   Чи не короткі всі мої дні?
Відступися ж од мене, спочити дай,
Перше, ніж згину без вороття

У країні, де морок і смертна тінь,
Де темнощі темні й блимає мла,
У країні, де устрою й ладу нема,
Де й саме світло — темрява теж».

XI

І відповів Цофар із Наами, і мовив:

«Як тут не відповісти на безліч слів?

І хіба в балакучого правота?

Від твого суєслів'я — чи змовкнуть мужі,

Аби ти безборонно глумитися міг?

Ти сказав: «Ось несхибна думка моя,

Чистий я перед лицем твоїм».

5 А проте, коли б говорити став Бог,

Коли б він до тебе відкрив уста

Й таємниці мудрості тобі явив, —

Вдвічі більше побачив би ти:

Отже, знай, що для тебе він

Залишив без кари частину гріхів!

Божі глибини чи зміряєш ти,

Чи Могутнього до кінця збагнеш?

Вищий він од небес — що поробиш ти?

Глибший він од пекла — що знаєш ти?

Довша від землі міра його,

Ширша вона від просторів морських.

10 Якщо він пройде і в окови кого замкне,

Якщо приведе на суд — хто протистане йому?

Адже знає лукавих він,

І бачить пороки, і не полишить їх.

Дурноверхому — розуму він додасть

І затямить науку дикий осел.

Коли зміцниш своє серце ти

І до Бога простягнеш руки свої, —

Видалиш скверну з своєї руки

І беззаконство — з-під свого шатра,

15 Тоді підведеш безвинне своє лице,
Не вжахнешся і твердість усю збережеш.
Тоді ти забудеш свої жалі,
Вони будуть для тебе, мов збігла вода.
Світліше від полудня піде життя,
І, наче ранок, морок твій спалахне.
Ти будеш спокійний і повен надій;
Обгородишся й матимеш мирний сон;
Будеш лежати, і не настрашить ніхто,
І багато хто буде годити тобі!
20 А тимчасом потануть очі злих,
І притулок у них пропаде,
І надія у них — смертний стогін душі».

ХІІ

І відповів Іов, і мовив:

«Воістину, люди, — то ви одні,
І разом з вами мудрість помре!
Але в мене є розум, як є у вас, —
І хто не знає того, що й ви?
Посміховиськом став я для друга свого —
Я, що Бога благав, кого слухав Бог;
Посміховиськом став праведний чоловік!
5 Хто має спокій — сміється з біди чужих,
Штовхає того, хто був послизнувся.
Грабіжники в шатрах любо живуть,
Ті, що Бога гнівили, — мають спочин:
Ніби носять Бога в руках своїх.
Та спитай у худоби — і скаже тобі;
Запитай у птахів — і відмовлять тобі;
Запитай у землі — і тебе навчить,
І риба морська тобі оповість:
Де такий, хто не вчув би, не знав від них,
10 Що це все сотворила Господня рука,
Що в руці його — всього живого душа,
Всякої людської плоті дух?»

Чи не вуха людське розрізняє слова.
Чи не язик упізнає смак харчів?
Хіба мудрість живе у старих,
І хіба в довголітніх явлено ум?
Все він має — і мудрість, і міць,
У нього — рада, у нього — ум.
Що він зруйнує — не встане знов;
Кого ув'язнить він — не вийде з пут.
15 Він води зупинить — і висохне твердь,
Пустить їх знов — оживе земля.
Щастя і міць — у його руці;
Обдурений і дурисвіт — у владі його.
Він призводить радників до оман
І безумцями робить суддів земних;
Він розриває пута царів
І покладає запони на чресла їх;
Він священників змушує йти босоніж
І повергає могутніх у прах;
20 Одбирає дар мови у бувалих мужів
І позбавляє глузду старих;
Повергає вельмож у ганьбу і стид
І послаблює силу дужих людей;
Відкриває поховане в чорній тьмі
І виводить на світло смертну тінь.
Він множить народи і нищить їх,
Племена розселяє і крушить їх,
Він глузд одбирає у народних вождів
І веде у пустелю, геть від доріг —
Без світла, навпомацки ходять вони,
Наче п'яні, хитаються в темноті!

ХІІІ

Ось, усе те бачили очі мої,
Вуха слухали і затямив ум;
Скільки знаєте ви, стільки ж знаю я,

Анітрохи не нижчий я од вас!
До Могутнього заговорив би я,
Перед Богом став би за право своє.
А ви — речники неправдивих слів,
Ви — нездалі, лихі лікарі!
5 О, якби тільки мовчали ви!
Це вам за мудрість, певно, було б.
Вислухайте ж міркування мої,
Збагніть заперечення моїх вуст!
Чи вам перед Богом сіяти лжу,
Брехливо свідчити перед ним?
Чи вам задля нього ставати на прю,
Кривити душею перед Творцем?
Що буде, як вас випробує він?
Як людям брехали — чи збрешете ви йому?
10 Суворо вас покарає він,
Бо затаїли ви зло в душі.
Може, велич його не жахає вас,
Може, не опадає вас божий страх?
Розумування ваші — сама зола,
А весь оплот ваш — глиняна твердь.
Отже, мовчіть, і говоритиму я,
Хай буде так, як упало мені на пай.
Плоть свою у зуби свої я взяв.
Душу свою держу у власній руці.
15 Ось, мене побиває він, та надії я не зречусь;
Тільки б мені перед ним захистити свій шлях!
І це вже було б виправданням моїм —
Бо не піде відступник перед його лице.
Вислухайте ж на правду слово моє,
Нехай мова моя долине до ваших вух!
Ось, судову розправу я розпочав,
Знаю, що правди зумію я домогтись.
Хто, питаю, оскаржити годен мене?
Адже тоді б я замовк і затихнув навек!

20 Тільки зо мною ти двох речей не роби,
І тоді від лица твого не ховатимусь я:
Отже, зніми з мене руку свою,
А твій страх нехай не жахає мене.
Тоді поклич — і я тобі відповім;
Або я запитаю — і ти до мене озвись!
Скільки у мене переступів та гріхів?
Провину мою і гріх покажи мені!
Для чого своє обличчя ти заховав
І вважаєш мене ворогом своїм?
25 Чи не опалий листок нині нищиш ти.
Чи не суху соломинку вітром женеш,
Що розпадається нині, наче труха,
Наче міллю поїдена тканьь, —
Коли ти пишеш на мене гірке
І гріхи молодості закидаєш мені,
В колодки забиваєш ноги мої
І всі стежини мої стережеш,
Слідом за мною йдеш повсякчас!

XIV

Народжений жінкою чоловік
Має днів небагато, та багато скорбот;
Наче квіт, розцвітає і опадає він,
Не зупиняється — і зникає, мов тінь.
І на нього ти очі свої відкрив?
І мене ведеш із собою на суд?
Хто від нечистого чистим вродивсь? Ні один.
5 Якщо полічено всі його дні,
І число місяців його знане тобі,
Якщо ти накреслив йому межу,
Котрої не переступить він,
Відійди від нього, щоб він одпочив,
Порадів би, як наймит, своєму дню.
Так, надія для дерева є,

Що й порубане, воно оживе,
Свої паростки пустить знов;
Хай старе коріння його в землі,
Хай застиг у поросі його нень —
Ледь водою повіє, зазеленіє воно,
Пустить галуззя і оживе,
10 А людина вмирає — і де вона?
Відходить — і де шукати її?
Коли в озері пропаде вода,
Обмілюють і висохнуть ручаї;
Так людина: лягає і не встає,
Не прокинеться аж до кінця небес,
Не пробудиться зі свого сну.
О, нехай би у пеклі сховав ти мене
І тримав би, докіль не минеться твій гнів,
Певний час — а тоді б про мене згадав!
Чи по смерті людина житиме знов?
Я чекав би мені роковані дні,
Поки змінити мене не прийдуть;
15 Ти покличеш — і я озвусь на твій клич,
І схилюсь перед творивом твоїх рук!
Більше ти не лічив би кроків моїх,
Перестав би гріхи мої стерегти.
Беззаконство моє було б сховане під печать,
І провину мою приховав би ти,
Але валиться і викришується гора,
І скеля сходить із місця свого;
Вода обточує камінну твердь,
Повінь змиває порошок земний, —
Так і людським надіям кладеш ти край.
20 Ти тісниш до кінця чоловіка — й відходить він,
Одміняєш йому обличчя — і шлеш його геть.
Чи шанують його дітей — не знає він,
Чи кривдять їх — не помічає він;
Але плоть його на ньому болить,
І в ньому страждає його душа!»

XV

І відповів Єліфаз із Темана, і мовив:
«Марним знанням чи відповідь мудрець —
З вихором огняним у своїм єстві,
Заперечуючи словом марноти
І мовою, у якій сили нема?
Святого страху позбувся ти
І молитву до Бога маєш за ніщо!
5 Сповнилися нечестям твої уста
І проти тебе свідчить мова твоя.
Тебе звинувачують уста твої, а не я;
Не на користь твою мовить твій язик.
Чи народився ти першим із людей,
Чи був створений ти раніше від гір земних?
Хіба господню пораду ти чув
І всю премудрість опанував?
Що знаєш ти, чого б не відали ми,
Що розумієш ти, чого б не було у нас?
10 І сивочолий, і старець між нами є —
Він літами перевищує батька твого!
Чи потішання боже для тебе мале?
Чи споневажив ти благовісні його слова?
Куди пориває тебе серце твоє,
І до чого звертаєш горшливо свій зір?
Чом проти Бога дух твій тепер повстав
І уста твої вимовляють такі слова?
Що таке чоловік? Як чистим бути йому,
Як праведними бути тим, кого народила жона?
15 Ось, він не вірить навіть своїм святим,
І небеса нечисті в його очах.
Тим більш нечистий і неправедний чоловік,
Що беззаконня й неправду, як воду, п'є!
Я говоритиму — а ти слухай мене,
Те, що бачив я, — тобі оповім:
Те, що звістували мудрі мужі
І не сховали почутого від своїх батьків,

Тих, що їм самим була дана в обладу земля
І між яких не проходив ніхто чужий:
20 Нечестивий себе мучить кожного дня,
І полічено роки гвалтівника.
Грім великого жаху — у вухах його,
Серед миру губитель на нього йде!
Врятуватись від пільми не сподівається він,
Перед собою він бачить меча.
Він хліба шукає — та де взяти хліб?
Він знає: загибель його близька,
І в руках у нього день темноти!
Опосідають великі злидні його,
25 І горе тіснить його, мов оружний цар, —
Бо проти Бога він руку свою підніс,
Проти Могутнього він повставав,
Не зігнувши карку, на нього йшов,
Захистившись залізом своїм щитів,
Наростив на обличчі своєму жир
І туком стегна свої обклав.
І селиться він серед сплюндрованих міст,
По оселях, де не живе ніхто,
Котрі приречені на руїну й загин.
Не збереже він багатства свого,
Не розійдеться худоба його по землі.
30 Від пільми нікуди він не втече,
Пломінь висушить парость його,
Вітер розвіє його плоди.
Хай не тішить заблудлого марнота,
Бо марнота — це набуток його.
Завчасу буде марніти він
І не зазеленіють його гілки;
Як виноград, зелені ягоди скине він,
І, як маслина, обтрусить свій цвіт.
Так спорожніє нечестивого дім,
І намети захланних зжере вогонь;
35 Завагітніють злом і породять брехню,
І в утробі їхній зріє обман!»

XVI

І відповів Іов, і мовив:

«Я багато такого вже чув;
Недолугі розрадники ви усі!
Чи настане кінець вітрові слів?
Що до мови такої змушує вас?
Міг би і я говорити, як ви,
Коли б ваші душі отут були:
Повставав би на вас я словом своїм
І головою покинував би на вас,
5 Покріпляв би вас язиком своїм
І розраджував рухом своїх губ!
Озиваюсь — не тихне скорбота моя,
Замовкаю — й від мене не йде вона.
Нині він мене виснажив вкрай
І родину мою вщент поруїнував.
Наче свідок, неміч на мене встає,
І обличчя моє дорікає мені.
Мучить мене його лютий гнів,
На мене зубами скрегоче він,
10 Ворог у мене втупив зір!
На мене роззявили пащі свої,
Лаючи, по щоках мене б'ють,
Супроти мене з'єднались усі.
Беззаконному в руки віддав мене Бог,
До нечестивих кинув мене!
Я був спокійний, а він мене настрахав,
За шию захопив мене, і стлумив,
І поставив мене, наче ціль для стріл,
Мене оточили його стрільці;
Він розкраяв утробу мою й не щадить,
Проливає на землю він мою жовч!
Пробиває проломи він у мені,
І на мене він рине, як збройний вояк!
15 Пошив я веретище на шкіру свою
І голову свою поклав у прах.

Від плачу зашарілось моє лице,
І на віях моїх — смертна тінь,
Хоч безчестя рук моїх не плямить
І незмінно чиста молитва моя!
Земле! Крові моєї не поховай,
І хай не змовкає волення моє!
Ось нині — мій Свідок на небесах,
І Заступник мій — теж у вишині!
20 О велемовні друзі мої!
Тече до Бога моя сльоза.
О, якби чоловік на змагання з Богом ступив,
Яко людський син — із ближнім своїм!
Бо кінець літам моїм настає,
І я вирушаю в дорогу без вороття.

XVII

Слабне подих мій, і згасають дні,
Бачу, труни передо мною стоять!
При мені застається один лише глум,
І гіркотою тьмариться око моє.
Перед собою за мене сам заступись!
А хто ж інший поруку за мене дасть?
Їхні серця для розуму ти замкнуй;
5 Тому й дарувати не будеш їм торжества.
Хто прирікає друзів своїх на біду —
У дітей його очі темніють навек.
Притчею для народу він поставив мене,
І я став тим, кому в обличчя плюють.
З безталання потьмарились очі мої,
І зробилося тіло моє, як тінь.
Чистому буде уділом скорбота й печаль,
І невинний відступникові явить гнів;
Але праведний не покине шляху свого,
10 Хто чисті руки має — набуватиме сил.
Ви ж — говоріть і підходьте до мене всі,
Мудрого поміж вами я не знайду!

Дні мої проминули, і надії мені нема,
Думи серця мого умирають теж.
А вони хочуть ніч обернути на день,
Наблизити світло до лику темнот.
Чи мені сподіватись? Пекло — оселя моя,
Свою постіль стелитиму в чорній тьмі.
Гробові я скажу: «Ти — батько мій!»
І скажу хробачні: «Ти — мати мені, ти — сестра!»
15 Де ж після цього сподівання моє,
А моє уповання — хто побачить тепер?
До підземного царства чи не зійде воно,
Разом зо мною — чи не ляже у прах?»

XVIII

І відповів Білдад із Шуаха, і мовив:
«Коли ви цим словам покладете край?
Подумайте спершу — а тоді говоріть!
Нащо нам за худобу мати себе
І кривду терпіти у власних очах?
Ти, що у гніві розшарпуєш душу свою!
Чи пустокою стане через тебе земля,
І чи з місця свого скеля зійде?
5 Так, у винного справді погасне вогонь,
І не лишиться іскри від багаття його;
Сяйво померкне в його шатрі
І світильник його не світитиме вже над ним!
Будуть коротшими кроки сили його,
Від власного ж намислу він упаде;
Заплутається в сіті його нога,
І в тенетах — його шляхи;
Мотуз ухопить його за п'яту,
І петлею вловлено буде його.
10 Сильця на нього поставлено на землі,
Пастки на нього — посеред роздоріж!
Жахи зусібч його опадуть,

Змусять його метатись туди й сюди.
Голод виснажить його міць,
І загибель стане поруч із ним;
По частинах пожиратиме шкіру його,
Тіло його Первісток Смерті з'їсть.
Надію його буде вигнано із шатра,
Сходитиме він до Царя Жахів;
15 Шатро його буде належати не йому,
Сіркою буде послано його двір!
Сохнути буде коріння його внизу,
В'янути буде віття його вгорі!
Пам'ять про нього навіки зникне з землі,
І на майданах не згадають його ім'я.
Зі світла його виженуть у темноту,
І зітруть його із земного лица.
Не залишить нащадків він у народі своїм,
І не буде наступника у його домах!
20 Вжахнуться на заході, вчувши про його день,
І здригнуться на сході, згадавши його ім'я.
Так ось дім беззаконного доходить кінця,
Таке місце того, кому невідомий Бог!»

XIX

І відповів Іов, і мовив:

«Доки будете мучити душу мою,
Своїм словом терзати мене?
Ось, десять разів мене соромили ви,
І не стидаєтесь мене кривдити знов!
Коли ж і справді я погрішив.
Гріх мій залишиться при мені!
5 Коли ж повеличатися хочете ви
І мені закидати мою ганьбу, —
Знайте, що Бог люто мене скарав
І свою накинув на мене сіль!
Ось кричу я: «Гвалт!» — але відповіді нема,

Волаю — та суду немає теж.
Він заступив мені шлях — і не можу пройти,
І на стежки мої темряву він поклав.
Славу мою він із мене стягнув
І з голови моєї зірвав вінець.
10 Зусібч мене крушить — і гину я,
Він з корінням, як дерево, видер надію мою.
Спалахнув він на мене гнівом своїм
І залічив мене до своїх ворогів!
Підступились до мене його полки,
Проторували супроти мене шлях,
Облогою стали навколо мого шатра.
Братів моїх од мене він віддалив,
Ті, що знали мене, — відцурались мене.
15 Гості в домі моєму й рабині мої
Уважають мене чужим —
Чужоземцем став я в їхніх очах!
Кличу раба свого — не озивається він,
Вустами своїми благати мушу його.
Подих мій став осоружний моїй жоні,
Запах мій став немилий моїм братам.
Навіть діти мої зневажають мене:
Говорити встаю — і на посміх мене беруть.
Гребують мною повірники мої,
Кого любив я — супроти мене йдуть.
20 До шкіри й плоті прилипли мої кістки,
І від зубів шкіра моя відстає.
Згляньтесь на мене, згляньтесь, друзі мої,
Бо доторкнулась до мене божа рука.
Нащо й ви мене мучите, наче Бог,
І не можете насититись тілом моїм?
О, коли б записати мої слова,
Коли б до книги було занесено їх
Різцем залізним, і залито свинцем,
Закарбовано в камені на вічні часи!

Тільки ж я знаю: мій Заступник живий,
 В останній день встане над прахом він,
 І, коли шкіра моя зовсім з мене спаде,
 Плоті позбувшись, Бога побачу я!
 Так, воістину сам я побачу його,
 Уздрять його очі мої, не чиїсь, —
 Тане серце моє у грудях моїх!
 Ви б сказали: «Навіщо нам цькувати його?» —
 Так, немов у мені знайдено корінь зла;
 Скоро ж так, побійтесь і ви меча,
 Адже меч вершить за неправду мсту,
 Щоб ви знали: є на беззаконного суд!»

XX

І відповів Цофар із Наами. І мовив:
 «Відповідь дати думка моя велить,
 Тому що буря встає у моїм нутрі!
 Вислухав я ганебний для мене докір;
 Отже, сам дух розуміння мого відповість!
 Хіба не знаєш ти, що із правіків.
 Відколи людину поставлено на землі, —
 5 Беззаконного радість триває недовгий час,
 Щастя відступника — наче коротка мить?
 Хай до небес велич його росте
 І головою він досягає хмар,
 Все ж, наче гній, він пропаде навик,
 Ті, що його стрівали, запитають: «Де він?»
 Наче сон, відлетить, і вже його не знайдуть,
 Наче нічне видіння, він щезне геть.
 Око, що вздріло його, більше не вздрить його,
 І вже місце його не побачить його,
 10 Сини його ласки прохатимуть у жебраків.
 Руки його повернуть набуте ним.
 Гріхи юності вгризлися йому в кістки,
 Та разом з ним вони ляжуть у прах.

Коли зло солодке в його вустах
І під язиком він його таїть,
Береже його і леліє його,
І глибоко в роті ховає зло, —
В утробі його переміниться харч,
Стане жовчю зміною з'їдене ним!
15 Він проковтне маєток — та верне знов:
Все, що він пожер, — з нього вивергне Бог!
Зміїну отруту смоктатиме він,
Жало єхидни його уб'є!
Не побачить він ні ручаїв, ні рік,
Що спливають медом і молоком!
Все поверне, що працею він набув.
Не потішиться плодом своїх завзять!
Адже вбогих він гнобив і покидав,
Грабував дома, що не зводив їх;
20 Адже миру в утробі його нема,
І скарби його не врятують його.
Захланність його не відала меж,
Тому й щастя його надто нетривке.
Серед достатку тісно буде йому,
І на нього прийде покривдженого рука!
Щоб наситити сповна утробу його,
Бог на нього пошле свій огненний гнів
І пролле свою лють зливою болінь.
Від залізної зброї він утече —
То прониже його мідяний лук;
25 З тіла вийде йому стріла —
Сяючи, прокрає вона йому жовч.
Повстануть на нього смертні жахи!
Всяка п'їтьма окриє схови його;
Ніким не роздмуханий, спалить його вогонь
Спопелить і решту в його шатрі.
Беззаконня його являть небеса,
І проти нього встане земля.
Щезне багатство дому його,

Розтечеться в день гніву, немов вода.
Ось що звістував беззаконному Бог,
Доля, яку Вседержитель судив!»

XXI

І відповів Іов, і мовив:

«Уважно послушайте слово мое!

Цим потішите ви мене.

Потерпів — і до вас промовлятиму я,

Вже коли закінчу я — смійтесь тоді.

Хіба на людину я нарікав?

Як тут не знититися мені?

5 Гляньте на мене й спізнайте жах,

Перст покладіть на свої уста!

Ледве згадаю — б'є мене дроз,

Гарячка трусить тіло мое.

Чому живуть беззаконні і злі,

Доживають до старості, повні сил?

Їхні діти в достатку перед їхнім лицем,

Їхні онуки ростуть у них на очах,

Їхні оселі в безпеці стоять,

Божої карі на них нема!

10 Їхній бик-плідник у підскок іде,

І корова не скине, зачавши плід.

Як овець, випускають вони малюків.

Як телята, підстрибують їхні сини:

Радіють під голос тимпанів і цитр,

Веселяться, зачувши сопілки звук.

У щасті проводять вони свої дні

І легко сходять в підземний світ.

Богові кажуть вони: «Геть од нас!

Ми не хочемо знати твоїх доріг!

15 Хто — Могутній, щоб ми служили йому?

І яка ж то нам користь з його велінь?»

Отже, їхнє благо — не в їхніх руках,

Відступись од мене, порадо злих!
Доки ж? Хай погасне світоч лихих,
Хай на них упаде суджена біда.
Бог нехай їх скарає у гніві своїм!
Мов солома на вітрі, будуть вони,
Мов полова, яку розмітає борвій!
Скажеш: кару Бог відклав для його синів?
Хай самого карає, щоб він те знав!
20 Хай на власні очі побачить загин,
Хай господнього гніву нап'ється він сам;
Бо яке йому діло до дому його,
Як закінчаться роки його життя?
Тільки — чи Бога пристало мудрості вчить,
Коли вершить він у вишніх суд?
Один умирає в розповні сил,
Радий з усього, примирений він;
Посуд його повен молока
І напоєні мозком його кістки.
25 Інший вмирає зі смутком душі,
Не спізнавши щастя й добра.
Вони разом лежатимуть у землі,
І вкриватиме їх могильна черва.
Ось, я відаю ваші думки,
Сіті, що їх на мене сплітаєте ви,
Коли мовите: «Де можновладця дім,
Де беззаконних оселя, їхнє шатро?»
Чи не питали ви у мандрівників,
Чи не слухали їхніх оповідань, —
30 Як злочинця щадять у його смертний день,
І день гніву стороною минає його?
Хто правду про нього скаже у вічі йому,
І за скоєне — хто відплатить йому?
З почестями несуть до могили його,
Біля надгробка його ставлять вартових.
Солодкий для нього в долині порох земний,
І за ним ступає людська юрба,

А попереду йдуть без ліку й числа!
Як марнотою вам потішати мене?
У ваших словах зостається сама брехня!»

XXII

І відповів Еліфаз із Темана, і мовив:

«Чи допоможе Богові чоловік?

Мудрий pomoже самому собі.

Хіба радість Могутньому — твоя правота?

Хіба користь йому — всі чесноти твої?

Чи, злякавшись, він стане з тобою на прю.

Чи, гадаєш, піде з тобою на суд?

5   Мабуть, велике несеш ти зло

І провинам твоїм немає кінця.

Мабуть, задурно заставу ти брав у братів

І з напівголих останню одіж знімав;

Мабуть, спраглому не давав води

І приховував від голодного хліб;

Мабуть, можновладцям вділяв ґрунти

І гордовиті селились на них;

Вдови без нічого від тебе йшли,

Сиріт із руками порожніми ти лишав,

10   Ось тому й затяглася круг тебе петля,

Тому й охопив тебе нині жах, —

Серед п'їтьми нічого не бачиш ти,

Затопила тебе велика вода!

Хіба не вищий Бог від небес?

Як же високо зорі — поглянь!

А ти ось говориш: «Що знає Бог?

Чи він може судити крізь товщу мли?

Хмари — запона йому, і не бачить він,

Круг небесний — єдиний у нього шлях».

15   Невже держишся ти стародавніх стежин,

Що їх протоптав беззаконний люд,

Котрий був понищений завчасу, —

Коли під опори пішла вода?
Вони мовили Богові: «Йди від нас!»
Що Могутній, мовляв, заподіє їм!
А він їхні оселі повнив добром...
Геть від мене, порадо злих!
Тішились праведні, бачивши те;
Чистий з їхньої долі радів:
20 «Обернуто ворога нашого в прах,
А те, що лишилось, пожер вогонь!»
До нього прийди — і спізнаєш мир;
Блага інакше не осягти.
Отже, прийми з його вуст закон,
В своє серце вклади його слова!
До Могутнього звернешся — матимеш лад,
Віддалиш беззаконня від свого шатра,
Будеш золото мати за порох земний,
А скарби Офіра — за ринь ручаїв.
25 Але буде Могутній золотом твоїм
І блискотливим сріблом твоїм;
Бо Могутньому будеш радіти ти
І до Бога обличчя своє зведеш.
Покличеш його — він почує тебе,
І здійсниш обітниці свої.
Все буде так, як ухвалиш ти,
І світло осяє твої шляхи.
Приниженому ти скажеш: «Зведись!» —
І врятує він пониклого лицем;
30 Вибавить і того, хто не без вини,
Порятуює він чистотою рук твоїх!»

XXIII

І відповів Іов, і мовив:

«Ще й тепер слово моє гірке;
Тяжче страждання моє від стогнань моїх!
О, якби я знав, де знайти його,
Якби міг підійти до престолу його!

5 Свою справу я виклав би перед ним,
Виправданнями сповнив би свої уста;
Почув би слова, якими він відповість,
Зрозумів би, що мені скаже він!
Невже б він проти мене вповні сил своїх став?
Ні! Нехай би лише спинив на мені свій зір!
Тоді праведний міг би судитися з ним,
І я навіки б свободу від нього дістав.
Ось іду я вперед— і його нема;
Повертаюсь назад — не знаходжу його.
Щось ліворуч він робить — не бачу його;
Десь праворуч таїться — не видно мені його,
10 Та він знає мої шляхи;
Чистий я: хай, мов золото, плавить мене!
Ноги мої ступали стежками його,
Не ухилився я від його шляхів,
Від заповіді вуст його не відступав,
Глаголи його ховав у грудях своїх.
Але він непохитний, і хто відхилить його?
Він робить те, чого прагне його душа.
Так, свій вирок здійнить неухильно він,
І чимало іншого має він про запас!
15 Ось чому я жахаюсь обличчя його;
Як подумаю — лячно стає мені!
Так, бо немічним зробив моє серце Бог,
Могутній — жахом великим скував мене;
Адже тепер поглинула мене імла,
І темнота окрила моє лице!

XXIV

Чого ж Могутній строку суду не ознаймив,
І ті, що знають його, не відають днів його?
Лихі люди пересувають межу,
Забирають худобу і в себе її пасуть;
У сиріт забирають вони осла,
У вдовиці — вола під заставу беруть.

Злидаря збивають з дороги вони.
Всі страждальці земні мусять шукати схов.
5 Ось вони, як онагри, в пустелю йдуть,
Собі й дітям у степу відшукують харч.
Не на своєму полі у них жнива,
Для нечестивих збирають вони виноград.
Голі, без одежини ночують вони,
Холод новіє — не мають, у що вдягтись.
Мокнуть вони в горах під зимним дощем,
Тиснуться до скель, аби пристанок знайти.
Від сосків сироту відтручають злі
10 І запорук вимагають від жебрака;
Змушують бідних ходити у наготі,
Голодувати, носячи їм снони;
Ті витискають олію в затворі стін,
Мучаться спрагою, точачи сік з виногрон.
Чути, як стогнуть люди в містах своїх,
Душі мордованих на допомогу звуть;
І не кладе цьому краю Бог!
Супротивники світла між ними є:
Вони не знають його шляхів
І не ходять стежками його.
Рано вдосвіта злочинець встає
І вбиває вбогого та жебрака,
Ходить красти він уночі.
15 Перелюбника очі темряви ждуть;
Мислить він: «Хай ніхто не вгледить мене!» —
І затуляє обличчя своє.
В пільмі риють підкопи вони
Під оселі, які примітили вдень,
Тому світло незнане їм;
Адже ранок для них — наче смертна тіль,
І тішить їх смертної тині жах!
Такий чоловік — легкий на поверхні вод!
Проклята земля там, де його наділ,
І на шлях виноградників не дивиться він.

20 Посуха й спека снігову воду п'ють —
Так поглинає грішних підземний світ.
Материнська утроба хай забуде його!
Хай пожирає його хробак у землі!
Хай і нам'ять про нього щезне навік!
Хай, наче дерево, зломиться лиходій —
Хто безплідну, бездітну гнобить повсякдень,
Хто не робить добра вдові!
Але той, хто потужних тримає в своїй руці,
Перед ким ніхто не певний свого життя, —
Він береже їх, він їм опору дає,
Очі його бачать їхні шляхи.
Високо піднеслись — і вже їх нема!
Падають і гинуть вони, як і всі.
Наче колосся, їх разом стинає серп.
25 Хіба не так? Хто закине мені олжу?
Хто мову мою оберне в ніщо?»

XXV

І відповів Білдад із Шуаха, і мовив:
«Держава і жах перед ним ідуть,
Він творить мир у високостях своїх!
Чи хто почислить військо його?
Над ким не сходить сяйво його?
Як перед Богом виправдається чоловік?
Як буде чистий той, кому жінка дала життя?
5 Ось навіть місяць, і в того не все яснота,
І зірки нечисті перед зором його.
А чоловік — і поготів черв'як,
І людський син — він так само міль!»

XXVI

І відповів Іов, і мовив:
«Як, одначе, ти недужому допоміг,
Як підтримав руку, що знемогла!

Яку пораду ти немудрому дав,
Як дотепно явив свій ум!
З чиєю поміччю ти промовляв
І чий подих віє в тобі?
5 Загробні примари кидає в дрож.
Здригається хлань і ті, що у ній;
Перед ним оголений підземний світ,
І самій безодні покриву нема!
Той, хто над порожнечею північ простер,
Хто землю завісив ні на чім, —
Він воду замкнув у хмари свої,
І не розриваються товщі хмар!
Той, хто сховав лице престолу свого,
Перед ним поставив хмари свої,
10 Він над водами рису провів,
До кордону світла й великої тьми!
Ось іздригаються опори небес,
Бо вжахнулись його грози!
Він своєю міццю подвигнув хлань.
Розумом своїм зухвалість її здолав!
Від його подиху — вся яснота небес,
І побиває Змія його рука!
Ось, усе те — лише частка його шляхів;
І як мало чули про нього ми!
Хто може збагнути грім могуття його?»

XXVII

І говорив далі Іов, і мовив:
«Богом клянуса, який право моє забрав,
Могутнім, який уразив душу мою, —
Доки ще подих мій у мені,
Доки ще божий дух у ніздрях моїх, —
Не скажуть неправди мої вуста,
І брехні не вимовить мій язик!
5 Вашу визнати правоту? Цьому не бувати, ні!
Доки я живий, від істини не відступлюсь;

Міцно правду тримав я, і не випущу з рук;
Серце моє не осудить мого життя!
До лиходіїв хай зачислять моїх ворогів,
До неправедних — тих, хто на мене повстав!
На що сподіватись міг би ще лицемір,
Коли Бог вихопить з нього душу його?
Його воання — чи буде слухати Бог,
Коли на нього прийде лиха біда?
10 А чи втішений буде могутнім він,
Чи кликати буде Бога у всякий час?
Ось, покажу вам, що у божій руці,
Що у Могутнього — не приховаю від вас.
Втім, чимало бачили й ви самі:
Тож для чого марні ваші слова?
Ось та доля, що дістане від Бога злий,
Ось той пай, що гнобителеві припав:
Як сини у нього ростуть — то під меч,
15 І не наситяться хлібом нащадки його;
Хто по нім лишиться — смерть повергне в труну,
І їхні вдови не плакатимуть по них.
Як набере він срібла, немов піску,
І наготує одягу, мов сміття, —
Він наготує, а праведний візьме все,
Срібло дістане той, хто себе не зганьбив!
Він оселю свою будує, наче павук,
Наче сторож, він ставить собі курінь;
Серед багатств засне — встане жебраком,
Очі розплющить — нічого навкруг нема!
20 Жахи затоплять його, неначе вода,
Буряний смерч ухопить його вночі.
Східний вітер зійме його й понесе,
Звіє він його із місця його;
Рине на нього й пощади йому не дасть,
Як би не намагався порятуватись він!
Тільки люди руками по ньому сплеснуть,
Тільки свиснуть йому услід!

XXVIII

Так! Для срібла копальні є,
І для золота — плавильний горн;
Видобувають залізо з землі,
Виплавлюють із каміння мідь.
Людина пільмі кладе межу
І досліджує всі краї,
Камінь мороку й смертну тіль.
Рудники, потаємний люд,
Пробивають колодязі у незнаних місцях
І спускаються у глибінь,
Хитаються, висять віддалік од людей.
5 Земля, на якій виростає хліб,
У глибинах порита, немов вогнем:
Поклади сапфірів — каміння її,
І золоті піщинки у ній.
Хижий птах не знає туди шляхів,
І не вгледить їх око коршака,
Не топтав їх гордливий звір,
Не ходило по них левеня.
Боре людина тривкий граніт,
10 Видирає коріння гір,
Прорізає проходи у тверді скель,
Все коштовне каміння — перед зором її,
Зупиняє людина потоки джерел,
Потаємне виносить на світло дня!
Але мудрість — де її знайти,
І копальня розуму — де?
Не знає людина її ціни,
І не відшукає в країні живих.
Мовить безодня: «Нема її тут!»
І мовить море: «Не в мене вона!»
15 За золото не віддають її,
Не купити її на срібну вагу,
Її ціною не рівня — Офіру скарб,

Ані онікс коштовний, ні лазурит;
Не сплатити за неї золотом, ані склом,
Не виміняти за дорогий пугар.
Ні коралі не важать, ані кришталь,
Бо від перлів дорожчий мудрості дар.
Не оплатить її ефіопський топаз,
І за чисте золото не віддадуть.
20 Але мудрість — де її знайти,
І копальня розуму — де?
Сховано її від зору живих,
Втаєно її від небесних птиць.
Мовлять і найглибша безодня, і смерть:
«Лише слухом чули про неї ми!»
Бог — ось хто знає до неї шлях,
І він відає місце її,
Адже бачить він до краю землі,
І все, що під небом, — видно йому.
25 Коли вітрові він давав ваготу
І плинні води мірно розподіляв,
Коли дощеві судив закон
І дорогу для громоносних хмар, —
Ось тоді він її постеріг і явив,
Зготував її й вивірів її,
І сказав людині при цьому так:
«Ось вона, мудрість — перед Господом страх,
Ось він, розум — віддаляться від зла».

XXIX

І говорив далі Іов, і мовив:
«О, якби я був таким, як колись,
Як у дні, коли Бог мене боронив,
Коли наді мною світоч його палав,
І я серед пітьми ходив у сьайві його;
Таким, як був я за юних літ,
Коли милість божа була над моїм шатром,

5 Коли ще Могутній зі мною був,
Коли ще діти мої зі мною були;
Коли молоком омивалися кроки мої,
Коли скеля точила мені елей!
Щойно ж виходив я до міських воріт,
І посеред майдану сідав, —
Ховались, уздрівши мене, юнаки,
І, підвівшись, стояла рада старих.
Мовкнули передо мною князі,
Прикладали пальці до своїх вуст,
10 Тихнув голос вельможних людей,
До гортані липнули їх язики.
Чуло вухо — і заздрило мені,
Бачило око — і славило мене.
Адже я рятував стражденного бідаря
І сироту, що допомоги не мав.
Благословення нещасного було на мені,
І вдовиному серцю радість я дарував.
Правдою, як убранням, був повитий я,
Покладав я на себе справедливість, немов тюрбан.
15 Був я очима для того, хто зором стемнів,
Був ногами для того, хто ходити не міг.
Був за батька я вбогому жебраку,
Пильно важив обставини темних справ.
Беззаконному щелепи я крушив,
І з зубів його здобич я виривав.
Так казав я: в своєму гнізді помру,
Буде днів у мене, немов піску;
І відкрите коріння моє воді,
20 На гіллі моєму ночує роса;
Не старіє слава моя між людьми,
І міцний лук у моїй руці!
Передо мною всі замовкали враз,
Тихо слухали, що я пораджу їм;
По словах моїх уривали спір,
Краплями спадала мова моя на них.

Люди чекали мене, як дощу,
Як запізненій зливі, розкривали вуста:
Посміхнуся їм — і не вірять очам.
Просвітлію лицем — і безжурні вони!
25 Я шляхи призначав їм, сидів на чолі,
Наче цар у колі своїх вояків,
І плачущих у горі втішав.

XXX

А нині глузують із мене ті,
Хто має менше від мене літ,
Чиїх батьків не пустив би я
Оселитись із псами моїх отар.
І що для мене міць їхніх рук?
Їхня потужність дійшла кінця.
Голод і злидні знеслили їх,
І тікають вони у безводний степ,
У понуру пустельну млу;
Зелень рвуть вони між кущів,
Ялівцеві ягоди — їхній хліб.
5 З-поміж себе люди женуть їх геть,
Мов на злодіїв, на них кричать,
Щоб жили вони по яругах долин,
У підземних ямах і тріщинах скель.
Серед заростей лементують вони,
Між тернами збираються у гурти —
Підлий набрід без честі та каяття,
Вигнаний геть із своїх країв!
Ось для кого я посміховиськом став,
Хто мене обернув на безчесний спів!
10 Вони гребують мною, від мене йдуть,
Важаться плювати перед лицем моїм:
Адже він розірвав мою тятиву,
І вони розперезались перед лицем моїм!
Праворуч од мене ці поріддя встають,

І твердь вибивають з-під ніг моїх,
І в недобру облогу мене беруть;
Вони затоптують мої стежки,
Все на погибель роблять мені,
І ніхто зупинити не годен їх.
Крізь вилом широкий на мене йдуть,
На мене кинувшись, рушать усе;
15 Супроти мене встають жахи,
Наче вітер, розвіяли велич мою,
Наче хмара, спасіння моє відійшло.
Впливає з мене моя душа,
Обступили мене скорботні дні.
Ниють кістки мої уночі,
І не знають спокою жили мої.
Ледве стягую з себе одіж свою,
Краї хітона тиснуть мене.
Він у болото мене жбурнув,
Нині став я — неначе попіл і прах.
20 Я до тебе волаю — а ти мовчиш,
Стою — та на мене не дивишся ти.
Ти мучителем став моїм
І рукою важенною мене б'єш.
Ти на вітер мене підняв —
І розвіятись вихором нині прирік.
Так, я знаю: до смерті мене ведеш,
До оселі, де сходяться всі живі.
Чи на страдника руку він покладе,
Чи того не помилує, хто молиться у біді?
25 Хіба разом зі зболеним не плакав я?
Хіба не тужила за вбогим моя душа?
Прагнув я добра, та побачив зло,
Чекав я світла, та морок настав.
Без кінця утроба моя кипить,
Обступили мене лиховісні дні.
Не від сонця я почорнів,
Серед збору встаю і щосили кричу.

30 Тепер я шакалові братом став,
І товариш мій — страус пустель,
Смаглою стала шкіра моя,
Опалила спекота мої кістки;
Звуки цитри моєї — ридання й сум,
А сопілка озвалась жалобним плачем.

XXXI

З очима своїми умову я склав,
Щоб на дівчину не дивитись мені.
Який же я маю від Бога суд,
Від Могутнього — який вирок з небес?
Чи не суджено нечестивому згин,
Чи не зловмисника жде біда?
Хіба не бачив шляхів моїх Бог,
Не полічив він кроків моїх?
5 Якщо в марноті своїй я блукав,
Якщо до лукавства нога моя йшла, —
Нехай зважать мене на істини терезах,
І побачить Бог невинність мою!
Якщо збочував крок мій з правдивих доріг,
Якщо серце йшло за очима моїми вслід,
Якщо пляма пристала до рук моїх, —
Хай посіяне мною хтось інший їсть,
Хай буде видерто з коренем парость мою!
Якщо жінка вабила серце моє,
Якщо я таївся у ближнього біля дверей, —
10 Хай для іншого меле жінка моя,
Хай над нею схиляється інший хтось!
Бо це — скверна, це — беззаконня й ганьба,
Це — провина, яку покарає суд;
Це — вогонь, що вижере все дотла,
Він спопелити мав би моє добро.
Якщо зневажив я право свого раба
Чи в суперечці невірлицю скривдив свою, —

Що б я робив, якби встав проти мене Бог?
Що б я сказав, якби глянув на мене він?
15 Той же Творець, який мене породив,
Чи не так само і їм дарував життя?
Якщо я відмовляв жебрущим і прохачам,
Якщо смутив я очі вбогій вдові,
Якщо з'їдав я сам свій ласий шматок,
Якщо разом зі мною з нього не їв сирота
(Він з дитинства у мене, як при батькові, виростав,
І від самих народин дбав я про нього, як міг),
Якщо бачив я вбогого, що гинув у наготі,
Якщо зрів злидаря, що не мав на собі вбрання, —
20 Чи не благословляла мене його порятована плоть,
Чи не гріла його вовна моїх овець?
Якщо руку свою здіймав я на сироту,
Знаючи, що в суді допоможуть мені, —
Хай рамено моє відпаде від хребта,
Хай од ліктя відломиться моя рука!
Так, страшний для мене господній гнів,
Перед величчю Бога не встояти мені.
Якщо в золоті бачив я надію свою
І скарбам говорив: «Ви — опора моя»;
25 Якщо тішився я багатством своїм,
Бо чимало правиця моя стягла,
Якщо, бачивши сонце, як сяє воно,
Угледівши місяць, як він у славі гряде,
Спокусився я в тайношах серця свого
І цілунки рукою їм посилав, —
Це гак само підсудна провина була б,
Бо від Бога свого відрікся б я.
Хіба смерті ворога я радів,
Хіба пінився я із його нещастя
30 (Але ж не погрішила моя гортань.
І на нього проклять я не накликав),
Хіба не говорили в моїм шатрі:
«Хто не ситий м'ясивами його страв?»

(Але ж подорожній на вулиці не ночував,
І відчиняв я двері мандрівникам), —
Хіба я ховав гріхи свої, як Адам,
Хіба я у грудях пороки свої таїв
(Але ж тоді ховався б я від людей,
І гнів родичів був би мене жахав,
Я німував би, і вийти за двері не смів), —
35 О, нехай би вислухав хто мене!
Ось жадання моє! О Могутній, відповідай!
Хай-но зробить запис мій Позивач!
Я носив би той запис на рамені своїм,
Покладав би на себе, немов дорогий вінець;
Число кроків своїх я сказав би йому,
І до нього наблизився б, наче князь.
Якщо проти мене волала сама земля
І нарікали на мене борозни її,
Якщо не платив я, скуштувавши її плодів,
А землеробам покладав на душу тягар, —
40 То нехай замість хліба дике терня росте.
Замість ячменю — нехай виростає кукіль!»
Закінчив свою мову Іов.

XXXII

І перестали ті троє мужів перечити Іову, тому що він правду мав у очах своїх.

Тоді спалахнув гнівом Еліу, син Барах-Еля, з роду Буз, із племені Рам.

На Іова спалахнув його гнів — за те, що Іов гадав, ніби він правий перед Богом.

І на трьох друзів спалахнув його гнів — бо не вміли вони відповісти і лише винуватили Іова.

5 Еліу мовчав, поки ті говорили з Іовом, бо вони були старші літами, ніж він; коли ж побачив Еліу, що нема заперечення в устах трьох мужів, тоді й спалахнув його гнів.

І відповів Еліу, син Барак-Еля, і мовив:
«Ще літами я молодий,
Набагато від мене старші ви;
Тому й наважитись я не міг
Перед вами мовити слово своє.
Думав: хай промовляють прожиті дні,
Хай навчає мудрості похилий вік!
Але ні! Живий у людині дух,
Подих Могутнього розум дарує нам.
Мудрі зовсім не ті, що дійшли сивин,
І не старечий ум осягає суть,
10 Ось чому вам кажу я: вислухайте мене,
І повідаю вам я своє знання.
Ось я чекав мудрості ваших слів,
Дослухався до висловлених думок;
Ви ж міркували, як відповісти йому.
Пильно дивився я на вас,
Бачу: ніхто не заперечив йому,
Ніхто не відповів на його слова!
Отже, не кажіть: «Мудрість ми осягли».
Правду скаже йому не людина, а Бог.
Якби до мене звернувся він,
Не вашим словом я б його наставляв,
15 Полякалися, відповіді не дають,
Свою мову урвали вони.
Чого жду я від них, як вони мовчать,
Зупинилися і стоять без слів?
Ось, нарешті, сам я своє скажу,
Розголошу я свої думки;
Переповнює мене мова моя
І тісно духові в надрах моїх.
Ось, утроба моя — мов заперте вино,
Вона рветься, як міхи нові!
20 Заговорю — й легше буде мені,
Розкрию вуста свої — й відповім!
Ні на чиє обличчя не подивлюсь,

Не буду годити нікому з людей,
Бо догоджати не вмію я —
Коли ж ні — хай поб'є мене мій Творець!

XXXIII

Отож, Іове, вчувай мову мою,
До всіх слів моїх дослухайсь!
Ось я розкриваю свої вуста,
Мій язик промовляє у гортані моїй!
Простота мого серця — мої слова,
І вуста прорікають чисте знання!
Божий дух мене сотворив,
Подих Могутнього дав мені життя.
5 Якщо можеш, відповідай мені,
Щоб говорити, передо мною стань!
Ось, від Бога я, так само, як ти,
Із тієї ж глини сотворений я.
Ось, мене анітрохи не лякаєшся ти,
Рука моя не буде для тебе важка.
Отже, до вух моїх ти промовляв,
І звук твоїх слів досі чутний мені:
«Чистий я, і гріха на мені нема,
Безневинний я, і всякій неправді чужий;
10 А проте він знайшов, чим мені дорікнутьь,
Оголосив мене ворогом своїм,
Він мої ноги у колодки позабивав,
Він стереже кожну з моїх доріг!»
Ось, ти неправий, я тобі відповім, —
Тому що вищий від чоловіка Бог.
Навіщо ж тобі з ним ставати на прою,
Як не про все дає відповідь він тобі?
Один раз до людини говорить Бог,
Говорить і вдруге, коли люди бувають глухі:
15 У сновидіннях, серед видив нічних,
Коли всяку людину опаде забуття,

У дрімоті на ложі приспить, —
Отоді він мужам відкриває слух.
Веління своє навіює їм,
Щоб відвернути людину від задумів злих,
Щоб покинула мужа гординя його,
Щоб від безодні душу він уберіг,
Щоб життя його не впало на вістря меча.
Або напоумляє його неміч на ложі його,
Нещадні болі в його кістках;
20 І одвертається від хліба його життя,
І улюблена страва не смакує його душі;
Плоть його тане, і не видно її стає,
І випинаються сховані доти кістки;
І до могили поспішає його душа,
До місця смерті життя його прудко біжить.
Та якщо ангел-хранитель при ньому є,
Який дбає про нього, з тисяч один,
Чоловіку показує праву путь, —
Бог змилосердиться й скаже так:
«Вибав його і від гробу його звільни,
25 Бо за нього викуп я знайшов!»
Тоді тіло його юністю процвіте
І до нього повернеться молодість його;
Буде він Богу молитись — і зглянеться Бог,
І тим, хто радіє, явить свій лик,
І поверне мужеві його правоту.
Той на людей погляне і мовить так:
«Тяжко грішив я і правдою покривив,
Але він за те мене не скарвав:
Порятував, вибавив душу мою,
І життя моє бачить світло тепер!»
Ось, усе те робить Бог,
30 Двічі й тричі людину рятує він,
Аби вийшла з тліну людська душа,
Воссіяв чоловік у сяйві живих.
Вчувай, Іове, слухай мене,
Мовчи, поки промовлятиму я!

Якщо знайдеш слова, заперечуй мені,
Я радо визнаю правду твою.
А якщо ні, все ж послухай мене,
Мовчи: тебе мудрості я навчу!»

XXXIV

І говорив далі Еліу, і мовив:

«О мудрі, слухайте слово мое,
І ви, розважні, вухо своє прихилить!
Адже вухо зважає чуті слова,
Як піднебіння — харчів та наїдків смак.

Установімо право в колі своїм
І зміркуймо, що то насправді — добро.
5 Ось Іов мовить: «Істину я кажу,
Але ж Бог відкинув право моє.
Як же мені поступатися правом своїм?
Незагойна рана моя без вини!»

Де ще такий, як Іов, є другий муж,
Котрий свої блюзнірства, як воду, п'є,
Готовий у коло до беззаконних іти
І блукати шляхами вершителів зла?
Адже сказав він: «Користі мужу нема,
Коли з богом у добрій згоді він».

10 Отже, мудрі, слухайте слово мое!
Бог далекий від зла, Могутній неправді чужий, —
Бо він віддає людині за ділами її,
І який шлях у мужа — те він і дістає.
Воістину, кривди не чинить Бог,
Могутній не кличе на неправедний суд;
Хто, крім нього, дбає про земну твердь,
Хто простер свою владу на світотвір?

Якби серце своє він до себе звернув,
Якби дух свій і дихання взяв назад,
15 Тої ж миті загинула б всяка плоть
І людина обернулася б миттю в прах.

Якщо маєш розум, то послухай мене,
Голос вуст моїх нині вчувай!
Хто ненавидить правду — чи збереже свою міць?
Могутнього, Праведного — як звинуватиш ти?
Він мовить цареві: «Ти — лиходій!»
А князям і вельможам: «Не знаєте Бога ви!»
На обличчя можновладців не дивиться він,
Перед убогим не вирізняє багатія:
20 Бо всі вони — твориво його рук.
Мить — і вмирають серед ночі вони.
Народ сколихнеться — і зникають, відходять геть,
І потужний губить владу без боротьби.
Бо над людськими шляхами очі його,
І кожен крок людини бачить він!
Немає смертної тіні і пільми нема,
Де беззаконні сховатись від нього могли б.
Бо він не признає мужеві час,
Коли той повинен до Бога прийти на суд;
Повергає потужних без допиту він
І становить інших на їхні місця.
25 Так, він спостерігає їхні діла
І вночі обертає їх у ніщо,
Побиває їх біля ганебного стовпа
І карає у люду на видноті —
За те, що від нього відступились вони
І не зрозуміли його доріг;
Так, що волання вбогих до нього дійшло
І стогін пригноблених він ночув.
Коли він німує — хто звинуватить його?
Коли ховає лице — хто побачить його?
30 Про людей і народи піклування його,
Щоб беззаконний не запанував, —
З тих, які уловляють народ у сіть.
Чи повинен був Бог сказати тобі:
«Я погрішив, але більше не буде так,
Якщо не знаю чогось, ти мене навчи,

35 І відтепер не буду коїти зла,
Відшкодную тобі, осуд почувши твій,
Вирішувати будеш ти, а не я,
Все, що знаєш, нині мені промов?»
Розумні люди скажуть мені,
І мудрий муж, який слухав мене:
Нерозумно Іов тут говорив,
І немає глузду в його словах.
Нехай же Іов пройде спит до кінця:
Він-бо відповідав як людина, сповнена зла:
До своєї провини він додає новий гріх,
Плеще в долоні поміж нами, глузуючи з нас,
Супроти Бога множить свої слова!»

XXXV

І говорив далі Еліу, і мовив:
«Отже, вважаєш доречним ти —
Говорити: «Супроти Бога правда моя!»
Кажеш ти: «Яка користь мені,
Який прибуток — від безгрішшя мого?»
Слухай: я тобі відповім,
А заодно і друзям твоїм.
5 Поглянь на небо і роздивись:
Вище від тебе хмари йдуть.
Як ти грішиш — що йому заподієш ти?
А як множиш провини — що йому зробиш ти?
Якщо праведний ти — що ти йому даєш?
Що, скажи, дістане він з твоїх рук?
Гріх твій торкнеться таких, як ти,
І правота твоя — для людських синів!
Під рукою гнобителів стогнуть вони
І волають під гнітом можних людей,
10 Та ніхто не питає: «Де бог, мій Творець,
Котрий дарує пісні вночі,
Котрий розумом нас відрізнив від тварин

І даром мудрості — від небесних птиць?»
Вони волають, але він їм не відповість,
Бо велика погорда у злих людей.
Та неправда, що Бог не чує їх,
Ніби Могутній не помічає їх!
Хоч ти й сказав, що не бачиш його,
Але суд у нього — чекай його!
15 Втім, не гнівається він тепер,
Не карає суворо погорду людську, —
Тож бездумно Іов уста розтулив
І без розуму множить свої слова!»

XXXVI

І говорив далі Еліу, і мовив:
«Трохи зачекай, і я тобі покажу,
Що на користь Бога слова в мене є.
Здалеку почну я свої думки
І по правді Творцеві своєму воздам.
Бо воістину слово моє — не брехня,
5 Перед тобою — досконалий своїм знанням!
Ось, Бог потужний, і не зневажає він
Того, хто сильний міццю своїх думок.
Та беззаконному не помагає він
І повертає пригнобленим їхні права.
Від праведних не відводить своїх очей,
А веде на престоли у царський круг, —
І навіки підносяться вони!
Якщо ж у кайдани закуто їх
І тримають їх у путах біди —
Він указує їм на їхні діла
І на всю многоту їхніх беззаконь,
10 Відкриває їм вуха, щоб застерегти,
І велить відступитися від провин.
Як почують його і змиряться вони,
Благим буде завершення їхніх днів,

Будуть радісні їхні літа;
Не почують — загинуть вони від стріли,
У безумстві закінчать своє життя.
Та відступники мають у серці гнів
І в оковах його не молять його.
Тому їхні душі замолоду мруть
І серед заблудлих гине їхнє життя.
15 Він рятує вбогого від його біди
І пригнобленому відкриває слух.
І тебе він вивів би з тісноти
На обшири, де нема перепон,
Був би наїдками повен твій стіл.
Але твориш ти нечестивий суд;
Суд і вирок тобі близькі!
Нехай не скарає тебе божий гнів!
Великий викуп не врятує тебе.
Що йому до твоїх багатств,
20 І до золота, і до моці твоєї руки?
Тієї ночі прикликати не смій,
Коли народи з місця свого підуть!
Тож бережись і не схиляйся до зла, —
Біда на тебе прийшла за це.
Ось, Бог високий у владі своїй,
І хто навчати годен, як він?
Хто укаже йому шляхи,
Хто йому скаже: «Неправедний ти»?
Розміркуй, як уславити його діла,
Що їх оспівують мужі!
25 Всі люди можуть бачити їх,
Муж помічає їх звіддала.
Бог великий і незбагненний для нас,
Недослідиме число його літ.
Коли він збирає краплі води
І проливає рясним дощем, —
Додолу цідяться струмені з хмар
І щедро спадають на людей.

Хто спроможний збагнути перебіг хмар,
 Громовий тріск його шатра?
 Ось він своє світло над ним простер
 І загуляє морську глибінь.
 Так він судить народи свої
 І в достатку дає їм харч.
 Блискавку він тримає в своїх руках,
 І в кого вдарити — вказує їй.
 Грім дає знати про гнів його,
 Вихор звістує про його лють.

XXXVII

Так, від цього здригається серце мое
 І з місця свого зрушилось геть.
 Слухайте, слухайте голос його,
 Грім, який рине з вуст його!
 Рокотання його — по всіх небесах,
 Блискавка його — до країв землі.
 Після блискавки грім — то велич його:
 Грому, чутного людям, не приглушує він.
 Дивно голосом своїм гримить Бог,
 Творить великі діла — не збагнути нам.
 Снігові він велить: «На землю впади!» —
 І злива, і дрібен дощ у владі його.
 Кожній людині він на руку кладе печать,
 Щоб усі люди пізнали діло його.
 Тоді в лігві своєму ховається звір
 І вкладається спати в своїй норі.
 Вихор гряде з південних сховів його,
 І північні вітри приносять мороз,
 Від подиху божого лід постає,
 Кригою твердне водна гладінь.
 Також повнить вологою хмари він,
 І хмари сиплють сяйво його.
 Так усе довершає оберт свій,

Перетворюється за мислю його;
Діється все так, як він велить,
На просторах залюдненої землі:
То як покара для краю його,
То як милість — із ласки його.
Іове, прихили до цього свій слух:
Встань і зрозумій дивні Божі діла!
15 Чи знаєш ти, як вершить їх Бог,
Як осяяв він блискавкою хмари свої?
Чи розумієш ти, як оболоти летять?
Ось диво того, хто досконалий знанням!
О ти, кому тепло в одязі твоїй,
Коли з півдня спокій на землю йде!
Чи ти розпростер разом з ним небеса,
Подібну до литого дзеркала твердь?
Навчи нас, що відповісти йому:
20 Пітьма гряде, нам несила зв'язати думок.
Чи сповістили його про мої слова?
Чи переповіли те, що я говорив?
Ось уже хмари потьмарили світло дня,
Але вітер прилине й розвіє їх.
Сяйво з півночі йде золоте:
Страшна слава, яку нам являє Бог!
Могутній! Його не збагнути нам.
Великий він силою і своїм судом, —
Нікого не гнобить у правді своїй.
Так нехай же вжахнуться його мужі —
Не спогляне на високодумних він».

XXXVIII

І відповів Господь Іову з бурі, і мовив:
«Хто це такий, що Провидіння темнить
Словами, в яких розуму нема?
Підпережи свої чресла і стань, яко муж, —
Я буду питати, а ти відповідай!

Де ти був, коли я покладав основу Землі?
Говори, якщо маєш певне знання!
5 Хто вказав їй межу? Скажи!
Хто натяг понад нею шнур?
Куди опущено опори її,
Хто камінь наріжний її заклав, —
Коли линув зойк ранкових зірок
І всі раділи Божі сини?
Хто море брамами зупинив.
Коли ринуло, наче з утроби, воно,
Коли хмари зробив я його вбранням,
І повив його запоною мли.
10 І призначив йому від мене межу,
І поставив брами й засуви теж,
І сказав: «Досі дійдеш, а далі — ні,
Тут — твоїм гордим хвилям край»?
Чи в своєму житті давав ти світанню наказ,
Чи досвітній зорі місце її призначав,
Щоб вона охопила краї землі
І нечестивих скинула з неї геть?
Земля, наче глина, приймає печать,
І стає мов одежа із рясністю барв;
15 Але померк для нечестивих день,
І повергнуто міць зухвалої руки!
Чи діставсь ти до хланей, до їхніх джерел?
Чи ходив по морському дну?
Чи брами смерті для тебе відкриті були,
Чи брами мороку бачив ти?
Чи оглянув ти обшири землі?
Говори, якщо знаєш це все!
Де він — в оселю світла шлях,
І пільма — де місце її?
20 Мабуть, ти доходив до її меж
І знаєш стежки до житла її?
Ти знаєш! Бо народився тоді —

І велике число твоїх днів!
Чи до сховищ снігу заходив ти,
Чи сховища граду бачив ти?
Я бережу їх на часи лихоліть,
На день битви і день війни.
Де місце розподілу вітрів
І східному вихору — де путі?
25 Хто ринучим зливам протоки відкрив
І громовим хмарам проторив шлях, —
Щоб землю зросити, де люду нема,
І пустелю, де не живе ніхто,
Напоїти водою дикий степ,
Аби виростала буйна трава?
Скажи, чи батько є у дощу,
І хто народжує краплі роси?
З чиєї утроби виходить лід
І іній небесний — хто його породив?
30 Наче каміння, змерзається вода,
І поверхня безодні обертається в твердь.
Чи ти зв'яжеш у вузол Волосожар,
А чи в Оріона послабиш тужавість пут?
Чи звірів Зодіака виведеш в їхній час,
Чи поведеш Ведмедицю з дітьми її?
Чи відаєш ти усталений лад небес,
Чи на землі утвердиш їхній закон?
Чи можеш ти піднести свій голос до хмар,
Щоб укрила тебе рясно пролита вода?
35 Чи блискавкам звелів вирушати в путь,
Чи скажуть вони тобі: «Ось ми»?
Хто премудрість в ібіса вклав,
Хто півня розумом наділив?
Хто почислив мудрістю безліч хмар
І хто відкриває міхи небес,
Коли обертається порох на грязь
І докупи злипаються скиби землі?

Чи ти здобич левиці даєш
І годуєш молодих левенят,
Коли вони в лігвах своїх лежать
Чи ховаються в засідках під кущем?
40 Хто готує крукові його харч,
Як до Бога волають пташата його,
Їжі шукають і не можуть знайти?

XXXIX

Чи знаєш ти час народження сарн?
Коли родить лань — чи дбаєш про неї ти?
Чи лічиш ти місяці їхньої ваготи,
Чи знаєш, коли їм родити час настає, —
Коли вони вигинаються, поріддю життя даючи,
І звільняються від болів своїх?
Малі їхні діти набираються сил,
Відходять і не вертаються вже до них.
5 Хто зебрі волю її дарував
І розв'язав пута дикого осла, —
Я домом йому призначив степ,
А житлом — безлюдні солончаки?
З галасу міста сміється він,
І незнаний йому погонича крик,
Він у горах шукає собі харчів
І всяку зелень радий знайти.
Чи захоче служити тобі одноріг,
Чи ночуватиме біля ясел твоїх?
10 Чи на мотузці потягнені у поле його,
Щоб він боронував за тобою схил?
Чи покладешся на його міць
І довіриш йому працю свою?
Чи гадаєш: він зерно поверне твоє
І поскладає тобі на тік?
Радісно страус б'є крилом,
Хоч, мов бусол чи яструб, не злине ввись.

На землі він лишає яйця свої,
Кладе і гріє їх у піску;
15 Він забув: роздушити їх може нога,
Розтоптати їх може польовий звір.
До дітей він жорстокий, немов до чужих,
Не боїться, що вони пропадуть, —
Бо не дав йому мудрості Бог,
Розумом не наділив його.
Та коли він схопиться й побіжить,
Кінь і вершник йому смішні!
Чи ти дарував коневі міць
І шию його гривовою вкрив?
20 Ти навчив його скоків, як сарану?
Страшне хропіння ніздрів його!
Дужий, збиває копитом пил,
Супроти зброї на битву йде;
Із небезпеки глузує він,
Не побіжить він од меча!
Дзвенить над ним важкий сагайдак,
Виблискують гострий дротик і спис;
З ярим хропінням ковтає прах,
І не може стояти, як чує сурму!
25 Під суремний гук він ірже: «Го-го!» —
Битву здалеку чує він,
Поклик вождів і військовий клич!
Чи не з волі твоєї яструб летить,
На південь спрямовує крила свої?
Чи не з ласки твоєї злітає орел,
Свої гнізда мостить у вишині?
На верху стрімчака — домівка його,
На виступах урвищ — притулок нічний.
Звідти він виглядає здобич собі,
І очі його вдивлені в даль,
30 П'ють його пташенята кров,
І де застається труп, там і він».

XI

І відповів Господь Іову, і мовив:

«Той, хто перечить Могутньому, — чи стане на нрю?
Той, хто винуватить Бога, — хай йому відповідь!»

І відповів Іов Господу, і мовив:

«Ось, я нікчемний — що відповім тобі?

Руку свою кладу на свої уста!

5 Раз говорив я — не говоритиму знов;

Навіть і двічі — нічого вже не додам».

І відповів Господь Іову, і мовив:

«Підпережи свої чресла і стань, яко муж, —

Я буду питати, а ти відповідай!

Чи не бажаєш ти оскаржити мій суд,

Мене звинуватити, щоб виправдати себе?

Чи подібна до божої твоя рука,

І чи голосом можеш гриміти, як Бог?

10 Тож окрась величчю й славою себе,

У благоліпність і сяйво вберись,

Вилий лютість гніву свого,

На всіх гордих поглянь і їх скори,

На всіх гордих поглянь і їх принизь,

І притисни злих до землі,

І всіх разом зарий їх у прах,

І мороком їхні обличчя вкрий!

Тоді і я хвалитиму тебе,

Бо правиця твоя допоможе тобі!

15 Поглянь: бегемота я сотворив, як тебе:

Траву поїдає він, наче віл.

Яка потуга у чреслах його,

І твердість у м'язах черева його!

Наче кедр, хитається його хвіст;

Сухожилля стегон його сплелись.

Як мідні труби — ноги його,

Як сталеві палиці — його кістки!

Він — початок божих шляхів,

Царювать над братами сотворений він;

20   Адже гори данину йому несуть
І грається там польова звірина.
Серед заростей лотосу він лежить,
У болоті, у затінку очеретів;
Зарості лотосу тінню вкривають його,
Обступають його верби понад струмком.
Повінню рине потік — не страшно йому,
Хай би й у пащу йому вдарила хлань.
Хто його схопить побіля очей,
Гаком зачепить його за ніс?

25   Чи Лефіафана на вудку спіймаєш ти,
Мотузкою схопиш його за язик?
Чи тростиною ніздрі прохромиш йому
Або щелепу шипом йому проштрикнеш?
Може, почне він благати тебе,
Говорити тобі лагідні слова?
З тобою угоду він укладе,
Щоб ти його взяв собі за раба?
Будеш, як з пташкою, гратися з ним,
Зв'яжеш його, щоб потішати дівчат?

30   Може, рибалки тушу його продадуть,
Поділять її між ханаанейських купців?
Чи, може, ти списом шкуру його проб'єш,
Простромиш острогою голову його?
Підніми ж на нього руку свою
І знай, що ти б'єшся в останній раз!

XLI

Бачиш: надія зрадить тебе;
На сам вигляд його чи ти не впадеш?
Немає сміливця, хто б покликав його на бій;
Хто ж може стати перед лицем моїм?
Хто вийде супроти мене, щоб я вшанував його?
Під цілим небосхилом — усе мое!
Не буду мовчати про дію потуги його,
Про чудовну доладність частин тіла його.

5   Хто може підняти краєчок його вбрання,
Хто проникне крізь подвійну його броню?
Хто відкриє ворота пащеки його?
Жах великий — окружжя його зубів!
Величні лави його щитів —
Їх немов скріпила тверда печать,
Міцно межі собою збиті вони —
Не провіє і вітер поміж них!
Притиснуті щільно до ряду ряд,
Зчеплені так, що не відірвеш,
10   Од його чхання світло блищить,
Очі його — як вії ранньої зорі, —
З пащеки його бурхає вогонь,
Навколо неї іскри летять!
Пара валить із ніздрів його,
Мов із шумуючого казана, —
Його подих роздмухує вугілля жар,
Полум'я з пащі його летить!
Шия — оселя сили його
І перед ним біжить лютий жах;
15   Міцно злютована його плоть,
Наче вилита, не затремтить;
Наче камінь, серце його тверде,
Тривке, як жорно, що знизу лежить.
Коли встає він, потужні тремтять,
Од жаху тратять тяму вони!
Діткнувшись до нього, зламається меч,
Розщепиться спис, дротик і стріла:
Залізо й соломучі рівняє він,
Деревину трухляву і гостру мідь!
20   Лучник до втечі не змусить його,
Як полова для нього — каміння пращ,
Як полова для нього — важка булава,
І смішний для нього сулиці свист!
Під черевом його — гострінь черепиць,
У мул він лягає, мов борона;

25

Безодня під ним клекотить, мов казан,
 І хлань обертається на окріп.
 За ним світиться його слід,
 Немов посивіла морська глибінь!
 Подібного до нього нема на землі,
 Бо безстрашним сотворений він.
 На все високе сміливо підняв він зір:
 Над усім гордовитим він цар!»

XLII

І відповів Іов Господу, і мовив:
 «Тепер я знаю: ти можеш усе,
 І неможливо чинити опір тобі!
 Хто це такий, що Провидіння темнив
 Словами, в яких розуміння нема?
 Так, ти дивне явив, незрозуміле мені,
 Незбагненні діла, яких я не знав.
 Вислухай же мене, і говоритиму я,
 І що питатиму — поясни мені!
 Лише вухом про тебе я чув,
 Тепер очі мої бачать тебе, —
 Через те відрікаюсь від слів своїх,
 У поросі й попелі каюся я!»

5

І було після того, як Господь сказав ті слова Іову, — мовив Господь Еліфазові із Темана:

«Палає гнів мій на тебе і на двох друзів твоїх за те, що ви говорили про мене не так правдиво, як раб мій Іов!

Отже, візьміть сім тельців і сім баранів, і підіть до раба мого Іова, і принесіть за себе жертву цілопалення. І нехай раб мій Іов помолиться за вас, бо тільки його молитву я прийму, щоб мені не відкинути вас — за те, що ви не говорили про мене так правдиво, як раб мій Іов!»

І пішли Еліфаз із Темана, і Білдад із Шуаха, і Цофар із Наами, і вчинили так, як звелів їм Господь. І прийняв Господь молитву Іова.

10 І повернув Господь назад путь Іова, коли помолився Іов за друзів своїх. І дав Господь Іову вдвічі більше від того, що мав він раніше.

Тоді прийшли до нього всі брати його, і всі сестри його, і всі давні знайомі його, і їли з ним хліб у домі його, і жаліли його, і втішали його за все лихо, якому дав Господь опосісти його. І кожен подарував йому по кеситі золота і по золотому персняю.

І благословив Господь кінець Іова більше, аніж його початок: і стало у нього чотирнадцять тисяч овець, і шість тисяч верблюдів, і тисяча пар волів під'яремних, і тисяча ослиць.

І стало в нього сім синів і три дочки: і назвав він першу — Горлиця, другу — Кориця, а третю — Рум'янолиця.

15 І не було на всій землі жінок прекрасніших, аніж дочки Іова. І дав їм батько спадщину поміж їхніми братами.

По тому Іов жив іще сто сорок років і побачив своїх дітей і дітей своїх дітей аж до четвертого покоління. І помер Іов у старості, наситившись днями.

ПІСНЯ НАД ПІСНЯМИ

I

Пісня над піснями Соломонова:

*

— Хай вуста його мене цілують!

— *Бо кращі од вина твої пестоці!
Через пахоці твої добрі
Прозорий елей — твоє ім'я, —
Тому люблять тебе дівчата.*

— Поривай мене! З тобою побіжимо ми!

— Ввів мене цар до своїх покоїв!

— *Ми раді, веселимося з тобою,
Більш од вина славимо твої пестоці —
Справедливо тебе покохали!*

*

5 — Я чорна, та гарна собою,
дівчата Єрусалиму!
Мов шатра Кедара,
мов завіси Соломона, —
Не дивіться, що я смуглява,
що мене підглянуло сонце, —
Мої брати на мене прогнівились, —
виноградники стерегти мені звеліли, —
Свого ж виноградинка не встерегла я.

*

— Ти мені розкажи,
кохання моєї душі,

Де ти стадо пасеш,
де зі стадом спочиваєш опівдні,
Щоб мені не блукати під покривалом,
Де спинилися твої друзі!
— Якщо ти не знаєш,
найпрекрасніша з-поміж жінок,
Виходь на стежки овечі
і паси ти своїх козенят
Біля шатр пастуших.

*

— З кобилицею в колісниці фараона
тебе, мила, порівняв я,
10 Твої щоки оздоблюють підвіски,
твою шию — намиста.
Ми викуєм тобі підвіски золоті,
бусинки срібні.

*

— Поки цар за столом веселився,
мій нард розливав аромати,
Для мене мій милий — ладанка з миром,
що ночує між персами моїми,
Для мене мій милий — суцвіття зніту,
у виноградниках Ен-геді.

*

15 — Яка прекрасна ти, мила,
яка ти прекрасна,
твої очі — голубки!

— Який прекрасний ти, милий, коханий,
і наше зелене ложе,
Дах оселі нашої — кедри,
його стіни — кипариси.

II

*

— Я — нарцис рівнини,
я — лілея долин!

— Мов лілея між колючок,
Моя мила між подруг!

— Мов яблуня між лісових дерев —
милий мій поміж друзів!

В його затінку я сиділа,
його плід мені був солодкий на смак.

Він увів мене в дім бенкету,
наді мною стяг його — любов!

5 Ягодою мене освіжіть,
яблуком мене покріпять,

Бо я з кохання хвора.

Його лівиця — в мене під головою,
а правицею він мене обіймає, —

Заклинаю вас, дівчата Єрусалиму,
газелями й оленями степовими, —

Не будіть, не пробуджуйте
любов, поки не прокинеться!

*

— Голос милого!

Ось він надходить,
Перехоплюється по горах,
перебігає по пагорках, —

Мій милий подібний до газелі
чи до юного оленя.

Ось стоїть він
у нас за стіною,

Зазирає в віконця,
заглядає за ґратки.

Каже милий мені, мовить він до мене:
 «Встань, моя мила, прекрасна, вийди,
 бо минула зима,
 зливи скінчились і відійшли,
 квітками земля процвіла,
 час пташиних пісень настав,
 голос горлиці чутно в нашім краю,
 наливаються смокви на смоківниці,
 виноградна лоза духмяніє, —
 встань, моя мила, прекрасна, вийди!

Моя горлиця в гірській ущелині,
 під сховом уступів, —

Дай побачити лице твоє,
 дай почути твій голос,

Бо голос твій милий,
 Лице твоє прекрасне!»

★

15 — *Спіймайте-но нам лисенят,
 спіймайте маленьких лисенят,
 Вони толочать нам виноградник,
 а виноград наш іще не цвів!*

★

— Віддано милого мені, а мене — йому:
 він блукає поміж лілей.
 Поки не повіяв день,
 не зрушились тіні,
 Поспішай назад,
 як газель, мій милий,
 Або як юний олень
 на пагорбах Б'етер.

III

*

— Ночами на ложі я шукала
того, кого серцем кохаю.
Шукала його, не знаходила.
Встану я, обійду-но місто,
по вулицях і провулках,
пошукаю того, кого серцем кохаю.
Я шукала його, не знаходила,
тут зустріла мене сторожа,
що проходила містом:
«Кого серцем кохаю — не бачили ви?»
Ледве їх проминула,
як знайшла, кого серцем кохаю.
Я схопила його, не відпустила,
І ввела його в дім материнський,
у світлицю неньки моєї.
5 Заклинаю вас, дівчата Єрусалиму,
газелями й оленями степовими, —
Не будіть, не пробуджуйте
Любов, поки не прокинеться!

*

— *Хто це виходить з пустелі,
наче стовп димовий,
Хто вона, обкурена миром і пахощами,
воскурінням чужинним?*

*

— *Ось ложе Соломона,
Шістдесят мужів навкруг нього
з-поміж мужів ізраїльських,
Всі вони підперезані мечами
і навчені битви,
При боці в кожного меч
супроти нічного страхіття.*

- 10 — Цар зробив собі паланкін із дерев ліванських,
 поставив стовпи зі срібла,
 спинку — з золота,
 підстилку — з багрянниці,
 А застелено його коханням
 дівчини з Єрусалиму.
 Виходьте, дівчата, на царя Соломона погляньте,
 На вінець, яким мати вінчала його в день весілля,
 у день радощів серця.

IV

- Яка прекрасна ти, мила,
 яка ти прекрасна,
 твої очі — голубки
 з-під фати,
 Твоє волосся — мов козяче стадо,
 що збігає з гір гілеадських,
 Твої зуби — мов обстрижені вівці,
 що вертаються із купання,
 Кожна з них народила двійню,
 І нема серед них безплідних,
 Мов багряна нитка, твої губи,
 і прекрасний твій рот,
 Мов розлам гранату, твої щоки
 з-під фати.
 Мов Давидова башта, твоя шия,
 піднесена вгору,
 Тисячу щитів навішано навкруг, —
 все щити вояків,
 5 Двоє перс твоїх —
 мов двоє оленят,
 наче двійня газелі, —
 вони блукають між лілей.
 Поки не повіє день,
 не зрушаться тіні,

Я зйду на мирровий пагорб,
на гору пахощів, —
Вся ти, мила, прекрасна,
і нема в тобі ганджу.

★

— Зі мною з Лівану, наречена,
зі мною з Лівану зійди!
Поглянь із вершини Амана,
із Сеніра й Гермона вниз!
Зі сховищ левиних,
з леопардових гір!

★

— Ти вразила мене, сестро моя, наречена,
вразила одним лише зором,
одним ретязьком на шиї;
10 Чудесні твої пестоці, сестро моя, наречена,
кращі вони од вина,
Аромат твоїх умащень
кращий од бальзаму,
Солодкий щільник текучий —
твої вуста, наречена,
Мед і молоко
під твоїм язиком,
Аромат одінь,
Немов аромати Лівану.

★

— Замкнутий сад — сестра моя, наречена,
Замкнутий сад, запечатане джерело!
Твої зарості — гранатовий гай з соковитим плодом,
із хною й нардом!
Нард і шафран,
лепеха й кориця,
запашні рослини,

- мирра й алое,
і весь найкращий бальзам!
Колодязь садів,
Криниця з водою живою,
джерела з Лівану!
Здіймайся, північний вітре,
прилинь, південний вітре,
Вітре, повій на мій сад,
нехай його пахощі розіллються!
- Нехай милий ввійде у свій сад,
хай скуштує сочистих плодів!
- Увійшов я до саду мого, сестро моя, наречена,
зібрав свою мирру з бальзамом,
З'їв щільника із медом,
випив вина з молоком,
Їжте, друзі, пийте і впивайтеся, родичі!

V

*

- Я сплю, але серце не спить...
Голос милого — і стукає в двері він:
«Відчини мені, моя мила, моя сестро,
моя незаймана, моя голубко;
Голова моя повна рососою,
мої кучері — краплями ночі!»
Скинула я хітон —
не вдягати ж його знову!
Омила я ноги —
не бруднити ж їх знову!
Мій милий руку
просунув у щілину —
Від нього утроба моя заграла.

5   Встала милому я відчинити,
          а з рук моїх капало миро,
З пальців — текуче миро
          на клямку засуву.
Відчинила я милому —
          а милий зник, відійшов,
Од слів його дух мій завмер,
Я шукала його, не знаходила,
          кликала — він не відповів!
Зустріли мене вартові,
          що проходили містом,
Поранили мене, побили
          вартові міських мурів,
          здерли з мене покривало.
Заклинаю вас, дівчата Єрусалиму,
          якщо стрінеться вам мій милий, —
Що ви скажете йому? Скажіте,
          що я хвора з кохання.

*

— *Що́ твій милий посеред милих,
          найпрекрасніша з-поміж жінок.
Що́ твій милий посеред милих,
          що ти нас так заклинаєш?*

*

10 — Милий мій білий, рум'яний,
          відмінний з-поміж тисяч:
Обличчя його — чисте золото,
          кучері — пальмові грона,
          чорні, як ворон,
Очі його — наче голуби
          край водяних потоків,
Купаються в молоці,
          сидять понад водопіллям.
Щоки його, мов пахучі грядки,
          квітники ароматів,

Губи його — червоні лілеї,
що крапають миром текучим,
Руки його — золоті жезли,
оздоблені самоцвітом,
Живіт його — слонова кість,
Облямована темно-синім камінням,
15 Ноги його — мармурові стовпи,
вставлені в золоті опори,
Вигляд його — як Ліван,
він прекрасний, мов кедрі,
Піднебіння його — солодощі,
і весь він — утіха й розкіш!
Такий мій милий,
такий мій друг,
Дівчата Єрусалиму!

VI

*

— *Куди пішов твій милий,
найпрекрасніша з-поміж жінок,
Куди подівся твій милий, —
пошукаємо разом!*

— Мій милий у сад свій зійшов,
до грядок пахучих,
Поблукати по саду
і нарвати собі лілей, —
Віддано милого мого мені,
а мене — йому, —
Він блукає поміж лілей.

*

— Прекрасна ти, мила, немов Тірца,
чудесна, мов Єрусалим,
І грізна, мов полк з прапорами!
5 Відведи очі від мене,
що здолали мене,

Твоє волосся — мов козяче стадо,
що збігає з гір гілеадських,
Твої зуби — мов стадо овець,
що вертаються із купання.
Кожна з них народила двійню,
і нема серед них безплідних,
Мов розлам гранату — твої щоки
З-під фати!

*

— Шістдесят їх, цариць,
і вісімдесят наложниць,
і дівчат — без ліку, —
Одна вона, моя незаймана, моя голубка,
одна вона — ясна дочка
у рідної, у матінки, —
Побачили подруги —
ті побажали їй щастя,
Цариці й наложниці —
ті славити стали:
10 — *Хто це сходить, немов зоря,
прекрасна, як місяць,
Ясна, мов сонце,
грізна, мов полк з прапорами?*

*

— У горіховий сад я зійшов
поглянути на нарості долини,
Поглянути, чи зеленіють лози,
чи зацвіли гранати.
Я й не відав — душа моя мене повергла
під переможні колісниці:
Вернися, вернись, шуламянко,
вернися, вернись, дай поглянути!
— *Чого дивитись вам на шуламянку,
мов на танок хороводний?*

VII

*

— Які прекрасні твої ноги в сандалях,
вельможна дівчино!
Вигин стегон твоїх — мов обруч,
що скував його майстер,
Твій пупок — це кругла чашка,
повна шербету,
Твій живіт — оберемок пшениці
з лямівкою червоних лілей,
Твої перса — мов двоє оленят,
наче двійня газелі,
Шия — башта слонової кості,
5 Твої очі — стави у Хешбоні,
біля брам Бат-раббім,
Твій ніс — наче вежа гірська
у дозорі супроти Арама,
Твоя голова — мов гора Кармель,
і прядки волосся — мов пурпур,
Царя полонено у підземеллі.

*

— Яка ти прекрасна, яка мила,
любове, дочко насолод!
Стан твій схожий на пальму,
а перса — на грона.
Сказав я: вилізу на пальму,
візьмуся за фініків кетяги, —
Хай будуть груди твої, наче грона лози,
наче яблука — подих твій,
10 І піднебіння твоє — наче добре вино!
— До милого воістину воно тече,
У тих, хто засинає, — тане на вустах.

*

— Милому я належу,
і він мене прагне, —
Ходімо, милий, вийдемо в поля,
заночуємо в куренях.
Вийдемо вранці у виноградники:
чи зеленіють лози,
Чи розкриваються пуп'янки,
чи зацвітають гранати?
Там віддам я тобі
свої пестощі.
Мандрагори духмяно пахнуть,
біля брам наших рясно плодів:
Нинішніх і давнішніх
Я зберегла тобі, милий.

VIII

*

— Хто б зробив тебе моїм братом,
згодованим матір'ю моєю, —
Я стрівала б тебе за порогом,
безборонно б тебе цілувала,
Привела б тебе я з собою
у дім рідної неньки моєї,
Напоїла б вином запашним
і соком мого гранату!

*

— Його лівиця — в мене під головою,
а правицею він мене обіймає, —
Заклинаю вас, дівчата Єрусалиму:
Чом ви будите, чом пробуджуєте
любов, поки не прокинеться?

*

5 — *Хто це виходить з пустелі,
на милого спершисть?*

— Під яблунею я тебе пробудила —
там тебе народила мати,
там народила рідна.

*

— Поклади мене печаттю на серце,
печаттю на руку!
Бо кохання сильне, як смерть,
ревнощі, наче пекло, важкі;
Жаром палить, —
божий племінь воно, —
І не можуть великі води погасити кохання,
річкам його не затопити, —
Хто ціною статку свого схоче кохання купити,
Той зневажений буде.

*

— *Є сестриця у нас,
перс вона ще не має,
Що зробити нам для сестриці,
коли сватати будуть її?
Була б вона муром —
ми б зміцнили той мур
сріберними зубцями;
Була б вона дверима —
ми б її замкнули
кедровим стовпом.*

— А я — мур,
мої перса, мов башти,
10 Тому він у мені
знаходить оплот.

*

— Був сад у Соломона
у Баал-Хамоні,
Довірів він сад сторожам.
Кожен платив за плоди
тисячу сріблом.
А мій сад при мені:
тисячу з тебе, Соломоне,
І двісті з тих, хто стереже плоди.

*

— О ти, котра в садах живеш!
Друзі прислухались!
Дай почути твій голос!

— Заховайся, мій милий!
Будь немов та газель
Або юний олень
На горах духмянощів!

КНИГА ЕККЛЕСІАСТ

I

Слова проповідника у зборі, сина Давидового, царя в Єрусалимі:

Марнота марнот, — сказав Проповідник, —
марнота марнот: усе марнота

Яка користь людині з усіх її праць,
над чим працює вона під сонцем?

Рід відходить і рід приходить, а земля застається навік.

5 Сходить сонце й заходить сонце, і на місце своє поспішає,
Щоб там знову зійти;

Біжить на південь, кружеляє на північ,
кружеляє в бігу своєму вітер,

І на круги свої повертається вітер;

Біжать усі ріки в море, — а море не переповниться,

До місця, куди ріки біжать, —

Туди вони продовжують бігти;

Все — марудність сама, і ніхто розповісти не вміє, —

Дивляться, не наситяться очі, слухають,

не переповняться вуха.

Що було, те саме буде, і що творилось, те й твориться,

І нема нічого нового під сонцем,

10 Буває, скажуть про щось: поглянь, ось новина!

А вже було воно у віках, що минули до нас.

Не згадують про колишнє — так і про те, що буде, —

Не згадають про нього ті, що будуть пізніш.

Я, Проповідник, царював над Ізраїлем в Єрусалимі,

І поклав я серце на те, щоб мудрість звідати й дослідити

Все, що діється під небесами:

Тяжке завдання дав Бог розв'язувать людським синам!

Бачив я всі діла, які творяться під сонцем,

І от — усе те марнота й ловля вітру:

15 Криве розпрямити не можна, і чого немає — не полічити!
Сам собі я промовив так:
Ось я мудрість свою помножив більш від усіх,
Хто був до мене над Єрусалимом,
І чимало бачило серце моє і мудрості, і знання.
Так покладу ж я серце на те, щоб мудрість спізнати.
Та спізнати й безумство, і глупоту, —
Я звідав, що й це — марне томління,
Бо з великої мудрості постає і велика скорбота,
І той, хто множить знання, примножує печаль.

II

Я сказав собі: веселістю випробую тебе, —
Спізнайся з благом!
Але й це — марнота.
Про еміх мовив я: він безумний,
І про веселість: що вона творить?
Спробував я свою плоть захопити вином,
І, хоч серце лишалось мудрим,
Приставати до дурості теж, поки не побачу,
Як ліпше чинити людським синам під небесами
За лічені дні їхнього життя?
Я великі робив діла,
Я садив виноградники, я будинки собі мурував,
5 Я плекав квітники і сади, насадив там плодкових дерев,
Я ставків загатив — зрошувати гаї, де ростуть дерева,
Придбав я рабів і наложниць, і була в мене челядь,
А корів та овець надбав більше,
ніж до мене всі інші в Єрусалимі
Срібла й золота теж я зібрав, і скарбів від царів та округ.
Завів я співців і співачок, людську втіху —
танцюристів і танцівниць.
І став більший я від усіх, хто до мене був в Єрусалимі
(А мудрість лишилася при мені),
10 Чого очі мої просили — ні в чому я не відмовляв їм,
Від жодної радості я не втримував серце:

Бо раділо серце моє через мої труди, —
Бо мені вся та частка була через мої труди!
Та озирнувся я на діла, що зробили їх мої руки,
І на труди, над якими я працював, —
І от — усе те марнота й ловля вітру,
І нема в тому користі під сонцем!
І я озирнувся — подивитись на мудрість,
на безум і глупоту, —

Бо що може той, хто йде вслід за царем?
Те, що робили раніше

І побачив я, що корисніша мудрість, аніж глупота,
Як корисніше світло, аніж пільма:

У мудрого очі є, а дурний блукає у пільмі, —
Але звідав я й те, що однакова доля спіткає усіх.

15 І подумав я в серці своєму:

Коли доля дурного спіткає також і мене,
То навіщо було мені бути мудрим?

І сказав я собі, що також і це — марнота,

Бо разом із дурним і про мудрого не згадають вовіки,
Тому що в майбутні дні все буде давно забуто, —
Як же мудрий повинен зарівно з дурним помирати?

І зненавидів я життя,

Бо злом мені видалось діло, яке робиться під сонцем,
Бо все те — марнота й ловля вітру.

І зненавидів сам я весь труд, над яким працював
я під сонцем,

Тому що залишу його людині, що потім прийде.

І хто знає, чи мудрою буде вона, чи дурною, —

А заволодіє моїми трудами,

Над чим я працював, явивши мудрим себе під сонцем;

Це також — марнота.

20 І звернув я до розпачу серце,

Через усі труди, над якими я працював під сонцем, —

Адже був чоловік, чия праця була мудра, вдала,

майстерна, —

А віддасть свою частку тому, хто над нею не працював, —

Це також — марнота і велике зло.
 Що ж зостається людині
 За труди її і томління серця,
 Над чим працює вона під сонцем?
 Бо всі її дні — печалі, і турботи її — скорбота,
 Навіть уночі нема спокою серцю,
 Навіть і це — також марнота.
 Нема блага людині, крім їсти й пити —
 Щоб добре було їй від праці її;
 І, одначе, побачив я, що й це дано від Бога,
 25 Бо хто, заживаючи страви, спізнає без нього смак?
 Бо тому, хто для нього благий, він дає мудрість,
знання і радість,
 А тому, хто грішить, дає клопіт: нагромаджувати
й збирати,
 Щоб віддати тому, хто благий для Бога, —
 Це також марнота і ловля вітру.

III

Для всього свій час, і час кожній справі під небесами:
 Час родитись і час помирати,
 Час садити і час виривати посаджене,
 Час убивати і час гоїти рани,
 Час руйнувати і час мурувати.
 Час плакати і час сміятись,
 Час ридати і час танцювати,
 5 Час розкидати каміння і час складати каміння,
 Час обіймати і час уникати обіймів,
 Час шукати і час дати загубитись,
 Час зберігати і час витратити,
 Час краяти і час зшивати,
 Час мовчати і час говорити,
 Час любити і час ненавидіти,
 Час для війни і час для миру.
 Яка користь трудівникові у тому, над чим він працює?

- 10 Зрозумів я завдання, що дав Бог розв'язувать
людським синам:
Все він зробив прекрасним у свій час,
Навіть вічність вклав їм у серце, —
Але щоб справ, які творить Бог,
Від початку і до кінця не змогла збагнути людина.
Я дізнався, що блага людині нема,
Крім як їсти, і пити, і благо в житті чинити,
Та як коли хто і їсть, і п'є, і благо бачить у праці,
То це — божий дар.
Я дізнався: усе, що Бог творить, — це буде вовіки:
Не можна нічого додати і не можна нічого відняти,
А сотворив так Бог, щоб його боялись.
- 15 Що було — те вже є, чому бути — те вже було,
А втрачене Бог віднайде.
І ось що я також побачив під сонцем:
Місце суду — а там безчестя,
Місце праведного — а там нечестивий.
Подумав я в серці своєму:
Праведного з нечестивим Бог розсудить,
Бо там є час для всякої речі і всякого діла.
Подумав я в серці своєму:
Це Бог — задля людей, аби їх просвітити,
Аби зрозуміли самі, що вони — худоба, та й годі!
Бо доля людських синів і доля худоби —
Одна й та сама їм доля:
Як їй помирати, так вмирати і тим,
І один подих у всіх — від худоби не краща людина;
Бо все — марнота.
- 20 Все відходить туди ж;
Все — з праху, і все повернеться в прах;
Хто знає, чи вгору підноситься людський дух,
А дух худоби — відходить у землю, вниз?
Я побачив: нема більшого блага, ніж радіти своїм ділам,
Бо в цьому і людська доля, —
Бо хто приведе людину — подивитись, що буде потім?

IV

І ще я побачив усе гноблення, творене під сонцем:
Ось сльози пригноблених, — а розрадника їм нема,
І в руці гнобителя — сила, а розрадника їм нема!
І прославив я мертвих, що вмерли давно,
Більше, ніж живих, — що живуть донині;
Але більше, ніж тим і другим, благо тому, хто зовсім не жив.
Хто не бачив злих справ, які діються під сонцем.

Подивився я на весь труд, — а весь успіх праці —
Заздрість людини до іншої людини;

Це також — марнота і ловля вітру:
5 Дурний складе руки, а заздрість їсть себе!

Краще спокою на одну долоню,
Аніж повні жмені марноти і ловлі вітру.

І ще я побачив марноту під сонцем:
Є самотній, і з ним нікого: ні сина, ні брата,

І нема кінця всім його трудам,
І не ситі очі його багатством:

«І для кого працюю і себе позбавляю блага?»

Вдвох краще бути, аніж одному,

Бо є добра їм плата за їхні труди;

10 Бо, коли впадуть, одне одного вони піднімуть;

Та горе, як упаде один, а щоб підняти — другого нема,

Та й коли вдвох лежать — тепло їм:

одному ж — як зігрітись?

І коли хтось одного здолає,

То двоє встоять супроти нього;

І втрое скручена нитка не скоро урветься.

Ліпше вбогий хлопчак, та розумний,

аніж старий цар, та дурний,

Що вже не годен збагнути провістя —

Бо цей із темниці вийде на царство,

Бо той і в царському сані народжений жебраком.

15 Бачив я: все живе, все, що рухається під сонцем, —

Разом із хлопчаком, із тим другим, хто місце його посяде:

Немає кінця народу, всім, хто був напочатку!

Та не порадіють йому ті, що будуть пізніше, —
Бо це також марнота і пусте томління.

V

Стеж, як ступаєш, ідучи до божого дому:
Прийти, щоб послухати, краще,

аніж приносити жертви разом з дурними,

Бо, самі не знаючи, вони творять зло.

Не поспішай язиком, і не квапся в серці своєму

Слово вимовити, стоячи перед Богом:

Адже Бог — на небесах, а ти — на землі,

Тому хай короткими будуть твої слова.

Бо мріяння постає з багатьох турбот,

І мова дурного — з безлічі слів.

Як обітницю Богові дав — то негайно й додержуй,

Бо не шанують дурних; виконуй, раз обіцяв!

⁵ Краще не обіцяти, ніж заприсягтись і зламати слово;

Не давай вустам ввести тебе у гріх,

І не кажи посланцеві, що помилка сталась:

На звук твоєї мови навіть гніватись Богу,

І діла твоїх рук навіть занапащати?

Бо від безлічі мріянь — багато марних слів,

Бо повинен ти Бога боятись.

Якщо побачиш у країні гноблення вбогих,

Викривлення суду і правди —

Не дивуйся таким ділам:

Бо начальник за начальником стежить,

а за ними — начальство;

Але користь землі — в усьому; і служить поле цареві!

¹⁰ Хто любить гроші, не насититься грішми,

Ані той, хто стягає добро, — прибутком:

Це також марнота.

Чим більше майна, тим більше їдців,

А власнику який зиск? Він хіба що погляне!

Солодкий сон працюювального, чи багато, чи мало він їв,

А ситість багатія спати йому не дає:
Є зла недуга, — бачив я під сонцем, —
Багатство, що власник його береже на лихо собі!
А пропаде те багатство серед тяжких турбот, —
Породивши сина, він нічого йому не лишить,
15 Бо як він вийшов нагий з материнської утроби,
Так повернеться, щоб відійти, як прийшов,
І за працю свою в руці забрати нічого не зможе.
І це також — зла недуга:
Однаково кожен як приходиться, так і відходить,
І яка йому користь, що трудився на вітер?
І всі дні свої він у темряві їсть,
І чимало у нього скорбот, і хвороб, і злоби!
Ось що я побачив благого:
Що прекрасно їсти, й пити, і бачити благо в своїх трудах,
Над чим хто працює під сонцем
У лічені дні життя, які дав йому Бог, —
Бо така його доля.
Так і кожна людина — кому дав Бог добра та багатства,
І дав владу скористатися з них,
І брати свій пай, і радіти своїм трудам, —
Це ж і є божий дар:
20 Бо людині нема чого згадувати про дні свого життя,
Бо їй Бог посилає відповідь у radoщах її серця.

VI

Є зло, що побачив я під сонцем, велике воно для людей:
Людина, якій Бог дав добра, і почестей, і багатства,
І все в неї є, чого б душа зажадала, —
Та не дав їй Бог влади скористатися з них,
Так, що іншій людині вони дістаються, —
Цс — марнота й зла недуга.
Як чоловік породить сто синів, і житиме багато років,
То, скільки б літ не прожив,
Але, як душа не наситилась благом

Або якщо не було йому поховання, —
Я подумав: недоноскові краще, аніж йому.
Бо в марноті той прийшов, і в пільму піде,
І пільмою сховане його ім'я,
5 Навіть сонця не знав і не видав —
Але тому спокійніше, аніж йому:
Коли б навіть двічі по дві тисячі років прожив,
А блага не бачив —
То хіба все не туди ж відходить?
Трудиться чоловік для рота, а сам невдоволений:
Чим-бо переважає мудрий дурного,
Чим — убогий, хто вміє віч-на-віч бути з життям?
Краще зрима очима, ніж те, чого прагне душа, —
Це також марнота і ловля вітру.
10 Все, що було, вже має ім'я,
І яке воно — відомо:
Чоловік не може змагатися з дужчим, аніж він сам,
Бо чимало є слів, що примножують марноту, —
І чим від них йому краще?
Бо хто знає, що то — благо людині в житті
В лічені дні марнотного її життя?
А життя вона захистком собі зробила,
Тому що — хто повідає людині,
Що буде після неї під сонцем?

VII

Краще добре ім'я, аніж добрий єлей,
І день смерті кращий від дня народження.
Краще піти в дім плачу, ніж піти в дім бенкету,
Тому що такий кінець для кожної людини,
І живий це серцем запам'ятає.
Краща скорбота від сміху, бо при сумнім обличчі
лагідніше серце, —
Серце мудрих у домі плачу, а серце дурних —
у домі веселощів.

- 5 Краще слухати від мудрого докір,
Аніж слухати пісню дурного,
Бо, немов тріскотіння тернів у багатті під казаном,
Так і сміх дурного:
І це також марнота.
Краща бідність, аніж несправедний зиск,
Бо лихва обертає мудреця на безумця,
А даток — погуба для серця.
Кращий кінець діла, аніж початок діла,
Краще терпіння, аніж гординя:
Не поспішай сумувати, бо смуток оселився
у грудях безумців,
- 10 Не кажи: «Як то сталось, що давні дні були кращі
від цих?» —
Бо не з великої мудрості ти про це запитав.
Зрівню зі спадщиною мудрість — благо,
Навіть краща вона для того, хто бачить сонце:
Бо під покровом мудрості — як під покровом срібним,
А користь знання: мудрість життя продовжує тим,
хто має знання.
Поглянь на діяння божі:
Бо хто може розпрямити те, що викривив він?
У благий день будь блаженний, а в лихий день — зрозумій:
Бог нарівні з тим днем і цей сотворив,
Аби після себе не знайшла нічого людина.
- 15 Всяке я бачив за моїх марних днів:
Є праведник, який гине у праведності своїй,
І є нечестивець, довговічний у нечесті своїм:
Не будь дуже праведним і надто мудрим —
Навіщо тобі жахатись?
Не будь дуже нечестивим і не будь дурним —
Навіщо тобі завчасу вмирати?
Благо, якщо ти тримаєшся одного
І з другого не спустиш руки, —
Але той, хто боїться Бога, від усього втече.
Мудрість допоможе мудрому більше,
Аніж десять могутніх у місті,

- 20 Бо нема на землі праведника такого,
Що творив би благо і не погрішив.
І не все, що кажуть, бери до серця,
Щоб не чути, як клене тебе раб твій, —
Бо скільки разів було — твоє серце знає,
Що й сам ти також проклинав інших.
Мудрістю випробував я все це,
Думав: «Стану мудрим», — а вона від мене далеко.
Далеко і глибоко те, що було, —
Глибоко — хто його віднайде?
- 25 Намагався я й серце своє
Звідувати, й пізнавати, і відшукувати задум
і премудрість, —
Щоб спізнати: нечестя — це дурість, а дурість — безум.
А гіршою від смерті бачу я жінку, бо вона — пастка,
А серце її — тенета, і руки її — пута:
Хто благий для Бога, її уникне, а грішного вона
вловить.
Ось що збагнув я, — сказав Проповідник у зборі, —
Поволі осягаючи задум;
Чого ще шукала душа моя, чого не знайшов я?
Чоловіка — одного з тисячі знайшов я,
А жінки — жодної з них усіх не знайшов я.
Тільки ось що я знайшов: зробив Бог чоловіка
відвертим та щирим,
Вони ж хитроців прагнуть без ліку.

VIII

Хто подібний до мудреця, хто знає тлумачення слова:

«Мудрість людини лице її просвітлить,
І зміниться зухвалість її лица»?
Як на мене — наказів царя дотримуй,
Але тільки через присягу перед Богом;
Не поспішай від нього йти, не лишайся при злому ділі,

Бо все, що бажає, творить він,
Тому що царське слово владарне,
І хто йому скаже: «Що твориш ти?»

5 Хто виконує заповідь, той не звідає злого діла,
А час і присуд серце мудрого знає.
Бо всякій речі є свій час і присуд,
Бо зло на злочинця тяжко ляже;
Бо ніхто не знає, що іще буде,
Бо про те, що буде, хто йому провістить?
Нема людини, владної над вітром, —
Здатної втримати вітер, —
І над смертним часом немає влади,
І відпустки нема на війні,
І не врятує нечестя нечестивця.
Все це бачив я, беручи до серця
Всі діла, які творяться під сонцем
У час, коли владарює людина над людиною, їй на біду.

10 А потім бачив я нечестивців, несених у могилу,
Прийшли вони у святе місце, але відійдуть
І будуть забуті у місті, де так вони чинили:
Це також марнота.
Тільки тому, що наказ про вершителів зла
виконується не швидко,
Люди зважуються чинити зло
(Через те грішник сто разів чинить зло, і йому дано час);
Проте знаю і те,
Що благо — боятися Бога і тим, хто його боїться,
А блага нема нечестивцю, не подовжаться дні його,
неначе тіні,
Тому що Бога він не боявся.
Буває на землі і така марнота:
Є праведники, а дано їм долю в міру діянь нечестивців,
І є нечестивці, а дано їм долю в міру діянь доброчинців, —
Я подумав, що це також марнота.

15 І вславив я радість, тому що блага нема людині під сонцем,
Крім як їсти, і пити, і веселитись,

І нехай буде так по трудах днів її життя,
Що їх дав їй Бог під сонцем.
Коли серце схилив я мудрість спізнати
І турботу побачити, сотворену під сонцем
(Бо ні вдень ні вночі сну не відають очі),
То побачив я всю божу справу:
Що не може людина знайти суть справи,
що твориться під сонцем, —
Скільки б не намагалась людина шукати — не знайде;
І коли навіть скаже мудрець, що зуміє, — не знайде.

ІХ

Отже, все це я запам'ятав у серці,
Щоб усе це пояснити, —
Що праведні, й мудрі, і їхні діла — в руці у Бога:
Людина не знає, що перед нею —
Любов чи ненависть? Усе можливе;
Все, як усім: одна доля дана праведному й нечестивцю.
Благому й чистому — і нечистому;
Тому, хто жертви приносить — і тому, хто не приносить,
І благому — і грішному,
І тому, хто клянеться всує — і тому, хто клятви боїться;
Це — горе в усьому, що твориться під сонцем,
Бо доля у всіх одна;
Тому люди і зважуються на зло,
І, поки вони живі, безум у їхніх серцях, —
А після того — до мертвих.
Бо тому, хто зачислений до всього живого, лишається
сподівання,
Бо краще живому псові, аніж мертвому леву;
5 Бо знають живі, що помруть, але мертві нічого не знають,
І плати їм більше нема, бо пам'ять про них пропала,
А їхня любов, і їхня ненависть, і заздрість —
загинуло це давно,
І нема їм у світі паю
В усьому, що робиться під сонцем.

Отже, з радістю їж свій хліб і з легким серцем пий вино,
Тому що Бог визначив наперед твої діяння.
В усякий час хай буде білим твоє вбрання,
І хай не бракує умащень у тебе на голові,
Втішайся життям із жінкою, яку любиш,
По всі дні марнотного твого життя, —
Тому що дав він тобі під сонцем
Усі твої марні дні,
Бо це — твоя доля в житті і в твоїх трудах,
Над якими сам ти працюєш під сонцем.

10 Все, що готова робити твоя рука, — роби в міру сил своїх,
Бо нема ні роботи, ні задуму, ні мудрості, ні знання
У підземному світі, куди ти відходиш.
І ще довелось мені бачити під сонцем,
Що не прудкому добігти щастить, і не мужнім — у битві,
І не мудрим — хліб, не розумним — багатство,
І не знавцям — благословення,
А час і випадок панують над усіма.
Бо так і людина не знає часу свого.
Мов рибини, вловлені злою сіттю,
І мов птахи, що трапили до тенет, —
Як вони, в лихий час уловляються людські сини,
Коли це раптом спостигає їх.
Ще й таку мудрість бачив я під сонцем,
І великою вона мені здалась:
Невелике містечко, і людей мало в ньому,
А вийшов проти нього великий цар,
І оточив його, і поставив вали облоги, —

15 Та знайшовся у ньому мудрий вбогий чоловік,
І він зумів вибавити місто мудрістю своєю, —
Та ніхто не згадав про того вбогого чоловіка.
І подумав я: краща мудрість, аніж хоробрість,
Але мудрість убогого зневажають і не слухають його слів;
Мова мудрого серед миру чутніша,
Аніж крик проводиря безумних;
Блага в мудрості більше, ніж у знаряддях війни, —
Та один грішник багато вигубить блага.

Х

Від здохлих мух смердить і бродить елей умащень,
Крихта глупоти переважить пошану й мудрість.
Думи мудрого слухні, а думи дурного неслухні,
І навіть на шляху, що ним дурень іде,

йому бракне глузду,

А він мовить про кожного: «Ось безумець!»

Коли прогнівиться на тебе начальник —

не покидай свого місця,

Бо поступливість відвертає великі гріхи.

5 Є зло, — бачив я під сонцем, —

Що від наділених владою йде облуда:

Глупоту поставлено на високі пости,

А достойні внизу пробувають.

Бачив я на конях рабів

І князів, які пішки йшли, наче раби!

Той, хто яму конає, — до неї впаде,

А той, хто валить мур, — дізнає укусу змії.

Той, хто дробить каміння, — об нього й заб'ється,

А хто дрова рубає — загрожений ними,

10 Як затупилось залізо, — не гострячи леза, змарнуєш сили:

Користь мудрістю процвіте!

Як укусить змія до закляття, — нема користі з балакуна.

Мова мудрого — благостиня,

а уста безумного його ж пожеруть

Початок мови його — дурість,

І кінець мови його — злий безум, —

А дурний далі множить слова.

Не знає людина, що буде,

І про те, що станеться згодом, хто їй провістить?

15 Стомлять дурного його труди,

Тому що не знає він шляху до міста!

Горе тобі, країно, чий цар — невільник,

І чий князі бенкетують зрання;

Ти блаженна, країно, чий цар — вільний,

І чії князі їдять у належний час, —
Для покріплення зваги й сил, а не для пияцтва.
Од лінивих рук валяться мури дому,
І хто опускає руки, у того тече його дах;
Щоб сміятися, ставлять хліб на столи,
І вино звеселяє життя;
А гроші вирішують усе.
20 Навіть у думці не проклинай царя,
І в спальних покоях не клени можновладних,
Бо птахи небесні рознесуть твою мову,
І пернаті звістують справу.

XI

Пускай свій хліб по воді,
Бо через багато днів ти його знайдеш,
Давай частку на сім або навіть на вісім,
Бо не знаєш, яка біда може статися на землі:
Як переповняться хмари, то на землю вони
проливають дощ,
І як дерево впало, — на південь чи то на північ, —
То дерево — там, куди впало воно.
Той, хто стежить за вітром, не буде сіяти,
А хто споглядає хмари, не буде жати:
5 Так само, як ти не знаєш, звідки подих прийшов
І звідки постали кістки у вагітній утробі,
Так не знаєш діянь Бога, що творить усе.
Зранку насіння сій, і руці аж до вечора не давай спочину,
Бо не знаєш, що вийде на краще — те або інше,
Чи, може, й те, і інше однаково добре.
І світло солодке, і благо очам — бачити сонце,
Бо як людина багато днів проживе —
То хай радіє кожному з них,
І пам'ятає про дні темнот, бо таких буде більше:
Усе, що настане, — марнота.
Радій, юначе, молодості своїй.

І к дні юності твоєї хай буде серцю благо;
І шляхами ходи, на які тебе кличе серце,
Які зримі твоїм очам,
І знай, що за все це тебе Бог покличе на суд;
10 Та скорботу жени від серця
І лихе відведи од плоті,
Бо й чорне волосся, і молодість — марнота.

XII

І про свого творця пам'ятай з юних днів,
Ще до часу, коли настануть недобрі дні
І наблизяться роки, про які ти скажеш: «Я їх не хочу», —
До часу, коли потьмариться сонце,
І світло, і місяць, і зорі,
І після дощу будуть знову хмари, —
У день, коли затремтять ті, що вартують дім,
І зігнуться твої вояки,
І млинарки припинять працю, бо стане їх мало,
І потьмяніють ті, що зорять у віконця.
І замкнуться на вулицю двері,
Коли затихне голос зернотерок,
І стане ледве чутний голос птахів,
І співи дівчат примовкнуть;
5 Мало горбика будеш боятись,
І перепони будуть на дорозі,
І квіти мигдалю опадуть,
І насититься сарана,
І осиплеться каперс бажання —
Бо відходить людина у свій вічний дім,
І наймані плакальники на вулиці бродять навкруг;
До часу, як порветься срібний шнур,
І розколеться золота чаша,
І розіб'ється глек біля джерела,
І зламається корба в колодязя,
І прах повернеться в землю, якою він був,

І повернеться подих до Бога, котрий його дав.
Марнота марнот, — сказав Проповідник у зборі, —
все марнота.

А крім того, що мудрим був Проповідник, він ще навчав народ знання, і зважував, і досліджував, і складав численні притчі,

¹⁰ Шукав Проповідник, як знайти слова слухні й написані вірно, слова істини.

Слова у мудрих — мов стрекало погонича,
І, наче забиті цвяхи, — у збирачів прислів'їв:
Від єдиного пастиря дані.

А крім них, сину мій, стережися:
Складати багато книг — кінця не буде,
І багато читати — томління для плоті.
Послухаймо підсумок усьому:
Бога бійся, шануй його заповіти,
Бо це кожному випадає,
Бо кожду справу Бог прикличе до суду
Над усім потаємним — лихим і добрим.

КНИГА РУТИ

I

За тих часів, як правували судді, раз якось був в краю голод. І один чоловік з юдейського Віфлеєма пішов зо своєю жінкою та з двома синами своїми жити в край моавіїв.

Чоловік той на ймення Елімелех, жінка його на ймення Ноєма, а два сини його на ймення Махлон та Кільйон; були вони з Ефрату, з юдейського Віфлеєма. І прибули вони в край моавіїв, та й zostались там.

І помер Елімелех, чоловік Ноємин, і вона zostалась з двома своїми синами.

І одружились вони з моавитянками: одна на ймення Орфа, а другу звали Рута; і жили там трохи не десять років.

5 Але згодом обидва сини її, Махлон та Кільйон, померли, і zostалась та жінка після обох своїх синів і після свого чоловіка.

І вибралась вона з своїми невістками, та й пішла з моавійського краю, бо перечула в краю моавіїв, що Бог показав свою ласку для свого народу й дав йому хліб.

От вийшла вона з того місця, де жила, а з нею обидві її невістки, і йшли вони шляхом, вертаючись в юдейський край.

І каже Ноєма двом своїм невісткам: «Верніться ви та й ідіть кожна до хати до своєї матері. Нехай Господь покаже вам ласку, як ви вчинили з померлими й зо мною!

Дай, Господи, щоб ви знайшли пристановище кожна в господі свого чоловіка!» І вона поцілувала їх. Але вони загомоніли голосно та заплакали,

10 І промовили до неї: «Ні, ми підемо з тобою до твого народу!»

А Ноєма сказала: «Вертайтесь, мої доні; навіщо вам іти зо мною? Хіба ж у моєму лоні ще є сини, щоб стали вам за чоловіків?

Вертайтесь, доні мої, ідіть з Богом; бо я вже стара за-
для того, щоб вийти заміж. Та коли б я й сказала: «Я маю
надію», і коли б я навіть цієї ж ночі була з чоловіком, і
навіть породила синів,

То чи ж можна вам ждати, доки б вони вирости? Чи
можна ж вам для того не виходити заміж? Ні, мої донеч-
ки! Мені-бо далеко гірше жити, як вам; бо господня рука
проти мене».

Вони підняли лемент і знов почали плакати. І Орфа
поцілувала на прощання свою свекруху, а Рута зосталася
з нею.

15 І сказала вона: «Бачиш, твоя швагрова, жінка брата
твого, вернулась до свого народу і до своїх богів; вертайсь
і ти слідом за нею».

Але Рута сказала: «Не силуї мене покинути тебе і вер-
нутись од тебе; куди підеш ти, туди і я піду, і де житимеш
ти, там і я житиму; твій народ буде моїм народом, і твій
Бог моїм Богом;

І де ти помреш, там і я помру, і бажаю, щоб і мене там
поховали. Чи так, чи сяк вчинить зо мною Господь, одна
смерть розлучить мене з тобою!»

Як же вона побачила, що тая твердо постановила собі
йти з нею, то й перестала вмовляти її.

От і йшли вони обидві вкупі, доки не прийшли до Віф-
леєма. Як прийшли вони у Віфлеєм, усе місто заворуши-
лось через них, і говорили: «Чи не Ноема се?»

20 Вона сказала їм: «Не звіть мене Ноемою (Приємною),
а звіть Марою (Гіркою), бо Всемогутий послав на мене
велике горе.

Я вийшла звідсіль заможна, а Господь вернув мене сю-
ди з порожніми руками. Навіщо ви звете мене Ноемою,
коли Господь напустив на мене допуст, і Всемогутий по-
слав на мене смуток?»

І вернулась Ноема, і з нею її невістка Рута, моавитян-
ка, що прийшла з моавських полів, і прибули вони до
Віфлеєма саме перед ячмінними жнивими.

II

В Ноєми був родич з чоловікового роду, на ймення Бооз, чоловік дуже заможний, з Елімелехового роду.

І сказала Рута, моавитянка, до Ноєми: «Пусти мене на поле збирати колоски слідом за тим, в кого запобіжу ласки». Вона сказала їй: «То й іди, моя доню».

Вона пішла і, прийшовши, збирала на полі колоски позад женців. І трапилось так, що та частка поля належала до Бооза, що був з Елімелехового роду.

Коли це Бооз приходить з Віфлеєма і промовив до женців: «Господь при вас!» Вони одказали йому: «Благослови й тебе Господь!»

5 І сказав Бооз до наймита, що доглядав женців: «Чия це молодиця?»

Наймит, що доглядав коло женців, відповів, кажучи: «Ся молодиця моавитянка, що прийшла з Ноємою з моавського краю».

І сказала вона: «Будь ласкав, дозволь мені визбирувати колосся позаду женців!» Прийшла вона та й остає тут од самого ранку й досі; вдома і не була».

І промовив Бооз до Руги: «Слухай, небого! Не ходи збирати на інше поле і не переходь звідсіль; будь тутечки з моїми дівчатами».

Дивись, де вони жнуть на постаті, та й ходи за ними. Я дав приказ хлопцям моїм не чіпати тебе. Як тобі схочеться пити, то йди до посуду та й ний те, що черпають мої хлопці».

10 Вона впала ниць, і поклонилаь до землі, і промовила до нього: «Чим я запобігла ласку в очах твоїх, що ти приймаєш мене, хоч я й чужоземка?»

Бооз одповів, сказавши їй: «Мені розказано про все, що ти зробила задля своєї свекрухи після смерті твого чоловіка, покинувши батька твого, і матір твою, і отчину твою, та прийшла до народу, котрого ти не знала ні позавчора, ні вчора».

Бог прийми це твоє діло! І нехай тобі буде повна нагорода від Господа Бога Ізрайлевого, до котрого ти прийшла, щоб під його крилами захистити себе!»

Вона сказала: «Дозволь мені запобігати ласки в твоїх очах, мій добродію! Ти-бо мене звеселив і промовив по серцю твоєї рабині, коли я не вартна ні однієї з-поміж твоїх служениць».

І сказав їй Бооз, як був час обідати: «Ходи сюди, і їж хліб, і вмочай свій шматок в оцет». І сіла вона коло женців, і він подав їй праженого хліба; і вона їла, і наїлась досита, ще й зосталось.

15 І встала вона, щоб збирати, а Бооз дав приказ своїм наймитам, сказавши: «Нехай вона збирає колосся і поміж снопами, і не зобижайте її.

Та й самі колосся із снопів покидайте, нехай вона збирає на харч, і не сваріть на неї».

Так збирала вона на полі до вечора, і змолотила зібране, і вийшла трохи не ефа ячменю.

Забравши це, вона пішла до міста, і свекруха її побачила, що вона назбирала. Надто ж вийняла вона і дала їй ще й те, що в неї зосталось, як вона досита наїлась.

І сказала їй свекруха: «Де ти збирала сьогодні, і де була на роботі? Будь благословен той, хто прийняв тебе!» Рута сказала своїй свекрусі, в кого вона працювала, кажучи: «Той чоловік, у котрого я сьогодні працювала, на ймення Бооз».

20 І сказала Ноема своїй невістці: «Будь він благословен Господом за те, що не позбавив своєї ласки ні живих, ні померлих!» І сказала їй Ноема: «Цей чоловік не чужий для нас; він з нашої рідні».

Рута моавитянка сказала: «Він навіть сказав мені: «Зоставайся з моїми слугами, доки в них не скінчаться жнива».

І сказала Ноема своїй невістці Руті: «Це ліпше, моя доню, що ти ходитимеш з його наймичками; ніхто не скаже тобі нічого прикрого на другому полі».

Так вона була все з Боозовими наймичками, щоб збирати колосся, доки й не минули жнива ячмінні і жнива пшеничні, і пішла до своєї свекрухи.

III

І сказала їй Ноема, її свекруха: «Доню моя! Чи не пошукати б тобі пристановища, щоб тобі жити в гаразді?

Бооз, що з наймичками його ти була, це ж наш родич. Оце ж він сієї ночі віє на току ячмінь.

Скупайся, намастись та уберись в своє убрання, і йди на тік, але щоб він тебе не вгледів, доки не скінчать їсти й пити.

Як же він ляже спати, запам'ятай собі те місце, де він ліг, потім прийди і постели собі у ногах його та й ляж; він тоді скаже тобі, що тобі діяти».

5 Рута сказала їй: «Вчиню усе, що ти мені сказала».

І пішла вона на тік, і вчинила усе так, як їй звеліла свекруха її.

А Бооз їв і пив, а розвеселивши своє серце, пішов та й ліг спати скраю копиці. І вона прийшла тихенько, постелила в ногах його і лягла.

Опівночі чоловік зжахнувся і підвівся, аж це в його ногах лежить молодиця.

І він промовив: «Ти хто?» Вона сказала: «Я Рута, твоя служниця: простягни твоє крило над твоєю служницею, бо ти родич».

10 Бооз сказав: «Будь ти, небого, благословенна од Господа Бога! Цей останній твій добрий вчинок ти вчинила ще краще за попередній, бо не пішла ти шукати собі парубків, ні вбогих, ні багатих.

Тепер, небого, не бійся, я вчиню задля тебе все, що ти сказала, бо у всіх воротах народу мого знають, що ти добра жінка.

Се й правда, що я родич; але є ще ближчий за мене родич.

Переночуй цю ніч; а вранці, як він тебе прийме, то добре, нехай приймає; а коли він не схоче прийняти, то прийму тебе, як дійсно живий Господь! Спочивай до ранку».

І спала вона в нього в ногах до ранку, і встала передніше, ніж вони могли пізнати одно другого; він-бо сказав: «Нехай ніхто не знає, що молодиця була на току!»

15 І він сказав їй: «Подай верхню одежину, що на тобі, подерж її». Вона держала, а він одмірив шість мірок ячменю, завдав їй на плечі і пішов до міста.

Вона ж прийшла до своєї свекрухи, а та сказала: «А що, моя доню?» Вона оповідала їй про все, що зробив для неї той чоловік.

І сказала: «Ці шість мірок ячменю він мені дав і сказав: «Ти не повинна йти до своєї свекрухи з порожніми руками».

А вона сказала: «Постривай, моя доню, поки не довідаєшся, що з того вийде; бо той чоловік не заспокоїться, не допровадивши свого діла до кінця».

IV

Бооз вийшов до воріт і там сидів. Коли це переходить попри нього родич, про котрого говорив він. І сказав йому: «Зайди сюди і сядь тут». Той зайшов і сів.

І взяв Бооз десять старших чоловіків у гóроді, і сказав: «Сядьте тут». І вони сіли.

І сказав Бооз до родича: «Ноема, вернувшись з моавійського краю, продає частку поля, що належала до нашого брата Елімелеха.

Я постановив довести до твого слуху і сказати: хочеш бути наелідником, то купи при сих, що тут сидять, і при старшинах нашого народу. Коли хочеш викупити, викупи; а як не хочеш одкупити, скажи мені, щоб я знав; бо, окрім тебе, нема наслідника, а після тебе я». Той сказав: «Я викуплю».

5 Бооз сказав: «Дня того, як купиш поле в Ноєми, ти купиш і в Руги моавитянки, жінки померлого, і повинен

взяти її собі за жінку, щоб ім'я померлого в наслідді його збудити».

І сказав той родич: «Не можу я взяти її за себе, щоб не поплутати й свого насліддя. Прийми ти її, бо я не можу прийняти».

А був давніше такий звичай в Ізраїлі, що як викупляли або міняли, то, щоб ствердити діло, один скидав свій чобіт і давав другому; і це було засвідченням в Ізраїлі.

І сказав той родич Боозові: «Купуй для себе!» І скинув свій чобіт.

Тоді сказав Бооз до старшин і до всього народу: «Тепер ви свідки, що я купую в Ноєми усе, що було Елімелехове, і Кільйонове, і Махлонове.

10 А до того ще й беру собі за жінку Руту моавитянку, Махлонову жінку, щоб зосталося ймення померлого за його наслідням, та щоб не зникло ім'я померлого з-поміж його братів і з воріт його оселі; ви сьогодні тому свідки!»

І сказав увесь народ, що був коло воріт, і старшини: «Ми тому свідки! Нехай Господь вчинить з жінкою, що вступає в твою господу, як з Рахіллю і як з Лією, котрі обидві збудували дім Ізраїля. Надбай багатства в Ефраті, і нехай славиться у Віфлеємі ім'я твоє!

А з насіння, що дасть тобі Господь від молодої жінки сієї, нехай стане дім твій, як дім Переца, котрого породила Тамара Юді».

І взяв за себе Бооз Руту, і вона стала його жінкою. І вступив він до неї, і Господь дав, що вона завагоніла і породила сина.

І говорила жінка до Ноєми: «Слава Господеві, що він не покинув тепер тебе без наслідника, що його ймення не загине в Ізраїлі!

15 Він буде тобі втіхою і дбатиме про тебе на старості літ. Бо його породила твоя невістка, котра любить тебе, котра для тебе стане ліпша за сімох синів».

І взяла Ноєма дитячко, і носила його на руках своїх, і стала йому за пістунку.

Сусіди ж дали йому ймення, і сказали: «Оце родилась дитина в Ноєми!» І дали йому ймення: Овед. Він батько Ессея, батька Давидового.

Оце ж рід Переца: від Переца народився Ецрон, а від Ецрона народився Рам; од Рама народився Аммінадав; а від Аммінадава народився Нахшон; від Нахсона народився Салмон; а від Салмона народився Бооз; а від Бооза народився Овед; а від Оведа народився Ессей; а від Ессея народився Давид.

КНИГА ЙОНИ

I

І надійшло слоко господне до Йони Амаатієнка таке: «Устань, подайся у Ніневію, її город великий, і нронопідуї проти нього, бо ледарства його дійшли до мене».

Йона ж устав, щоб утікати від Господа в Тарсис, і, дійшовши до Яфи, знайшов корабель, що йшов у Тарсис, заплатив гроші за переправу і вступив на нього, щоб на ньому одплисти в Тарсис перед лицем господнім.

Господь же послав на море велику бурю, і постала на морі лиха хуртовина, так що кораблеві приходилось розбитись.

5 І полякались моряки, й почали взивати кожен до свого бога. І викидали в море склад із корабля, щоб його полегшити. Йона ж зійшов усередину на дно, ліг та й заснув твердим сном.

І прийшов до нього керманич корабельний та й каже: «Як тобі спати? Вставай, покликни до твого бога; може, сей бог зглянеться на нас, і ми не погинемо».

І говорили вони один одному: «Ось, киньмо лишень жереб, щоб довідатись, за чю провину сталась нам ся пригода». Як же кинули нони жереб, упав він на Йону.

І кажуть вони йому: «Скажи ж нам, за яку провину сталась нам ся пригода? Яке твоє діло й звідки ти йдеш? Де твій край, і з якого ти народу?»

І він відказав їм: «Я єврей і почитаю Господа Бога небесного, що сотворив море й увесь суходіл»,

10 І полякались вельми люди, і сказали йому: «Що се ти зробив?» Бо довідались, що він утікав од Господа, він-бо їм признався.

Питають його тоді: «Що нам з тобою почати, щоб море втихло про нас?» Бо море не переставало яритись.

Тоді він сказав їм: «Візьміте мене та й киньте мене в море; тоді воно втихне про вас; я-бо добре знаю, що ся страшенна хуртовина прийшла на вас через мене».

Але ті люди силкувалися добитись до берега, та се їм не вдалось, бо море не переставало яритись проти них.

Тоді покликнули вони до Господа й мовляли: «Проси-мо тебе, Господи! Не дай нам згинути за життя сього чоловіка, й не винуй нас, наче б ми безвинну кров пролили; ти-бо, Господи, вчинив, що тобі сподобалось».

15 Тоді взяли вони Йону та й кинули в море; і перестало море яритись.

І полякались ті люди вельми перед Господом, принесли Господеві жертву й обреклись обітами.

II

Господь же повелів великій риби прогинути Йону; і був Йона у череві в риби три дні й три ночі.

І молився Йона Господеві з черева в кита, і промовляв:

«В смутку моєму покликнув я до Господа,

І він вислухав мене;

З черева преісподньої ззивав я,

А ти почув мій голос.

Вкинув єси мене в глибінь, у серце моря,

І води обгорнули мене;

Всі води, всі хвилі твої

Проходили надо мною.

5 Вже я думав:

Відкинений я від очей твоїх,

А тепер чей я знов побачу

Храм твій святий.

Обняли мене,

Добирались води до душі моєї,

Безодня зачинила мене в собі;

Морські трави обвили голову мою.

Попід підвалини гір потонув я,

І земні засуви замкнули мене, здається, навіки.

Але ти, Господи Боже мій,
Виведеш душу мою з сієї глибини пекельної!
Як душа завмирала в мені,
Спогадав я за Господа,
І ось молитва моя дійшла до тебе,
До храму святого твого.
Хто марні й ложні боги шанує,
Той покинув Милосердного свого,
10 Я ж голосом похвали принесу тобі жертву;
Чим обрїк себе, те я й сповню;
В Господа-бо одного — рятунок!»

І повелїв Господь киту викинути Йону на сушу.

III

І надійшло слово господнє до Йони вдруге:
«Вставай, подайсь у Ніневію, город великий, і проповідуй в ньому, що я повелїв тобі».

І встав Йона, й подавсь у Ніневію. як повелїв Господь;
Ніневія ж була великий город, на три дні ходи.

І почав Йона проходити город, скільки мож за один день перейти, й проповідував, говорячи: «Ще сорок день, а Ніневія стане розвалищем».

5 І повірили ніневіїці Богу: оголосили піст і понадївали волосяниці, від найбільшого та й до найменшого.

Бо поголозка про се дійшла до царя ніневійського, — і встав цар із свого престолу, скинув із себе царську одержу свою, й закутавсь у волосяницю, і сїв на попелі.

І звелїв сповістити в Ніневії й заповісти від імені царського й вельмож своїх: «Щоб ні люди, ні скотина, ні воли, ані вівці нічого не їли й не пасли, та й води не пили;

Та щоб окриті були вереттям — людина й скотина, й, скільки сили, взивали до Бога, та щоб кожне покинуло ледачу дорогу свою й неправедні вчинки рук своїх.

Хто знає, може, Бог іще змилюєсь й відверне від нас палаючий гнів свій, і ми не погинемо»,

10 І побачив Бог їх учинки, що вони покинули свою ледачу дорогу, й пожалував Бог наслати на них те лихо, яким їм був загрозив, і не наслав.

IV

Йона ж розсердився тяжко й запалав гнівом.

І моливсь Господеві, й промовив: «О Господи, хіба ж не се говорив я, бувши ще в моїй країні? Тим же то й хотів утекти в Тарсис; знав-бо я, що ти — Бог благий і милосердний, довготерпеливий і багатий на ласку, та що маєш спожаління над нуждою.

Візьми ж у мене душу, Господи, бо лучче мені вмерти, аніж жити».

Господь же сказав: «Чи ж слухно се тебе так розсердило?»

5 І вийшов Йона з міста, й осів від східного боку міста, та й зробив собі там будку, та й сидів у холодку, визиравши, що станеться з городом.

А Господь Бог виростив рослину, й знялась вона понад головою в Йони, щоб мав тінь над головою, та щоб успокоїв свою досаду, і Йона вельми зрадів тій рослині.

Як же назавтра вранці почала зоря зоріти, повелів Бог черв'якові, щоб підгриз рослину, й вона всохла.

А як зійшло сонце, послав Бог гарячого восточного вітру, і сонце припекло Йону в голову, так що він зовсім ізов'яв, і бажав собі смерті, й сказав: «Ліпше мені вмерти, аніж так жити».

І промовив Бог до Йони: «Чи то ж бо тобі так досадно через рослину?» Він відказав: «Досадно, хоч би й умерти»,

10 Тоді сказав Господь: «Тобі жаль ростинки, дарма що ти коло неї не поравсь і не зростив її, — що за одну ніч виросла й за одну ніч поникла;

А мені б то та не жаль було Ніневії, великого городу, що в ньому більш ста й двадцяти тисяч чоловік живе, що не вміють розпізнати правиці од лівиці, та й так багато скотини?»

З «КНИГИ ДАНИЇЛА»

V

Цар Валтасар справляв раз великий бенкет задля тисячі вельмож своїх і перед очима тисячі пив вино.

Напившись вина, Валтасар звелів принести золотий та срібний посуд, що Навуходоносор, його батько, виніс був з єрусалимського храму, щоб пили з нього самий цар, його вельможі, його жінки і його наложниці.

І поприношено золотий посуд, що був забраний з святині, з дому божого в Єрусалимі; і пили з них цар, його вельможі, його жінки і його наложниці.

Пили вино й славили богів золотих і срібних, мідяних, залізних, дерев'яних і кам'яних.

5 Саме в ту годину показалися пальці наче людської руки й писали навпроти свічника на ванні стіни царської палати, й бачив цар частину руки, що писала.

Тоді змінився цар на виду своєму; його думки затривожили його, його крижі ослабли, а коліна його почали вдаряти одно об друге.

І кликнув цар голосно, щоб привели мудреців, халдеїв та віщунів, і став цар говорити, й сказав мудрецям вавилонським: «Хто прочитає се написане й виложить мені, що воно значить, того вберуть у пурпур, і золотий ланцюг буде на шії в нього, і буде третім князем у царстві».

І ввійшли всі цареві мудреці, але не могли прочитати написаного та й виложити цареві значення того.

Цар Валтасар злякався ще гірше, й вигляд лица його змінився в нього, та й вельможі його потривожилися,

10 Цариця ж мати з причини того, що лучилось цареві й вельможам його, ввійшла в горницю бенкету; і почала говорити цариця, та й сказала: «Царю! Живи повіки! Нехай не лякають тебе твої думки, й нехай не змінється вигляд лица твого.

Є в твоєму царстві муж, що в ньому дух святого Бога; за часів панотця твого знайдено в ньому світло, розум і мудрість, схожу на мудрість богів, і цар Навуходоносор, твій панотець, поставив його головою над віщунами, халдеями та ворожбитами — сам панотець твій, цар.

Бо в ньому, в Даниїлі, котрому цар змінив ім'я на Валтасара, знайдено високий дух, знання й розум, спосібний викладати сни, відгадувати загадкове й розв'язувати замотане. Так нехай покличуть Даниїла, він скаже, що се значить».

Тоді введено Даниїла перед царя, і цар почав говорити й сказав до Даниїла: «Чи ти Даниїл, один із полонених синів юдейських, що їх панотець мій, цар, привіз із Юдеї?

Я чув про тебе, що дух божий в тобі, й світло, й розум, і велику мудрість знайдено в тобі.

15 От приведено до мене мудреців і чарівників, щоб прочитати оце написане й сказати, що воно значить; але вони не вміли витолкувати мені сього.

А про тебе я чув, що ти можеш сказати значення й розв'язати замотане; тож коли можеш прочитати оце написане й сказати мені значення того, то будеш убраний в пурпур, і золотий ланцюг буде на твоїй шиї, і станеш третім князем у царстві».

Тоді відповів Даниїл, і сказав до царя: «Подарунки твої нехай зостануться в тебе, й почесні віддай кому іншому; а написане я цареві прочитаю, та й що воно значить, я йому витолкую.

Царю! Всевишній Бог дав твоєму панотцеві Навуходоносорові царство, величність, честь і славу.

Перед величністю, яку він дав йому, всі народи, племена й язики дрожали й боялись його: кого хотів, він убивав, а кого хотів, зоставляв живим; кого хотів, підвищував, а кого хотів, понижував.

20 Але як його серце згорділо, і дух його скам'янів у буті своїй, став він стручений з свого царського престолу і втратив свою славу.

І вилучено його з-між синів людських, серце його стало схоже на звіряче, і він жив з дикими ослами; він годувався травою, ніби віл, і на його тіло спадала роса з неба, аж доки він спізнав, що над людським царством царює найвищий Бог, і настановляє над ним кого хоче.

І ти, сину його, Валтасаре, не смирив твого серця, хоч знав про се все,

Але підняв себе проти Господа небес, і се принесено посуд дому його перед тебе, а ти й дуки твої, жінки твої й наложниці твої пили з них вино, та й хвалив єси богів срібних і золотих, мідяних, залізних, дерев'яних і кам'яних, що ні бачать, ні чують, ні розуміють, а Бога, що в його руці твоє дихання і в нього всі стежки твої, ти не пошанував.

За се й послана ним ся частина руки, що оце й написала.

25 І от що написано: «мене», «текел», «ферес».

А от і значення слів: «мене» — облічив Бог царство твоє і постановивши йому кінець;

«Текел» — тебе зважено на вазі й знайдено дуже легким;

«Ферес» — розділено царство твоє й віддано мідянам та персам.

Тоді звелів Валтасар, щоб убрали Даниїла в пурпур, і вложили золотий ланцюг на його шию, й оповістили його третім князем в царстві.

30 Тієї ж таки ночі Валтасара, царя халдейського, вбито.

А Дарій мідянин обняв царство, коли йому було шістдесят два роки.

VI

Дарій задумав настановити над царством сто двадцять сатрапів, щоб були по всьому царству.

А над ними трьох князів, між котрими був і Даниїл, — щоб сатрапи здавали їм обліч, та й щоб цар не був надто обтяжений.

Даниїл перевищував усіх других князів і сатрапів, бо в ньому був високий дух, і цар мав уже на думці настановити його над усім царством.

Тоді князі й сатрапи почали шукати приключки, щоб Даниїла в управі царством обвинуватити, але не могли знайти ніякої причини ані промаху, бо він був вірний, і не знаходилося на ньому ніякої провини або промаху.

5 І сказали сі люди: «Не знайти нам приключки на Даниїла, коли не знайдемо її проти нього в законі Бога його».

Тоді прийшли сі князі та сатрапи перед царя і сказали так до нього: «Царю Дарію, живи нам навіки!

Усі князі з царства, намісники, сатрапи, радники й отамани врадили між собою, щоб вийшла така царська постанова й оповіщено приказ, щоб того, хто в тридцятьох днях засилатиме будь-яку просьбу до котрого бога або до чоловіка, окрім тебе, царю, вкинути в яму поміж левів.

Так стверди ж, царю, сю постанову й підпиши приказ, щоб він був незмінний, як закон у Мідії та в Персії, та й щоб ніхто його не порушував».

Цар Дарій підписав ту постанову й той приказ.

10 Даниїл же, — хоч довідався, що підписаний такий приказ, пішов до свого дому. А тут він, відчинивши в горниці вікна навпроти Єрусалиму, припадав тричі на день навколішки, й молився своєму Богові, й славив його, як се він робив і наперед сього.

Тоді сі люди підгляділи й знайшли Даниїла, що молився й просив милості в свого Бога.

І прийшли вони до царя, та й почали говорити про царський приказ: «Чи ж ти не підписав приказ, щоб кожному людину, котра в тридцятьох днях проситиме будь-якого бога або чоловіка, окрім тебе, царю, вкинути в яму між леви?» Цар відповів і сказав: «Се слово незмінне, як закон у Мідії й Персії, його не можна порушувати».

Тоді відповіли й сказали вони цареві: «Даниїл, що з полонених синів юдейських, не вважає ні на тебе, царю, ні на приказ, тобою підписаний, але тричі на день молиться своїми молитвами».

Цар, почувши се, засмутився дуже й задумав у серці своєму спасти Даниїла, й аж до заходу сонця намагався його визволити.

15 Але ті люди прийшли до царя й сказали йому: «Знай, царю, що по закону мідійському та перському ніякий закон і приказ, стверджений царем, не може бути змінений».

Тоді звелів цар привести Даниїла та й вкинути в яму між левів, та при тім сказав цар Даниїлові: «Бог твій, що ти йому вірно служиш, він тебе вибавить».

І принесено плиту, та й покладено на отвір ями, й запечатав її цар своїм перснем та перснями своїх дуків, щоб нічого не змінено в приказі про Даниїла.

Потім пішов цар у свій двір, ліг спати, не вечерявши, ба й не велів приносити собі страви, та й сон не брався його.

А вранці встав цар, як розвиднювалось, і пішов сквапно до левиної ями,

20 І, як лиш наблизився до ями, кликнув жалісним голосом до Даниїла, і промовив цар до Даниїла: «Даниїле, слуго Бога живого! Чи зміг Бог твій, що ти йому так вірно служиш, спасти тебе від левів?»

Тоді відказав Даниїл цареві: «Царю, живи навіки!

Бог мій послав ангела свого й затулив він пащеки левам, і вони не пошкодили мені, бо він знайшов мене безвинним перед собою; та й перед тобою, царю, я ні в чому не проступився».

Тоді зрадив цар тим незвичайно і приказав витягти Даниїла з ями; і витягли Даниїла з ями, й не знайшли жодної ушкоди на ньому, він-бо вірував в Бога свого.

І приведено на приказ царя тих людей, що обвинуватили Даниїла, і вкинено їх у левиному яму, — так їх самих, як і дітей їх, і жінок їх; та ледве вони долетіли до дна ями, а вже леви похапали їх і потрощили їм усі кості.

25 Після того написав цар Дарій до всіх народів, племен та язиків, що жили по всій землі його: «Мир вам нехай множиться!

Оце дається від мене наказ, щоб у кожній області мого царства боялись і шанували Бога Даниїлового, він-бо — Бог живий і вічний, і царство його неминаюче, а власті його нема границь.

Він визволяє й спасає, і творить чуда та знамення на небі й на землі; він спас Даниїла від сили левів».

І добре діялось Даниїлові так за царювання Дарія, як і за царя Кіра перського.

VII

Ще першого року Валтасарового, царя вавилонського, мав Даниїл сон і пророчі видива голови своєї на ліжку своєму. Тоді він записав той сон і виложив суть речі.

Почавши річ, сказав Даниїл: «Бачив я в нічному видиві моєму, аж ось, чотири вітри під небом змагались один проти одного на великому морі,

І чотири здорові звірі вийшли з моря, несхожі один на одного.

Перший — ніби лев, але в нього крила орлячі; я дивився, доки в нього не вирвано крила, й підведено його з землі, і став він на ноги, як людина, і дано йому людське серце.

5 А ось, ще звір, другий, схожий на ведмедя, стояв по один бік, а три кусні в роті в нього, між його зубами; йому так сказано: «Встань, їж м'яса багато!»

Потім бачив я: от іще звір, ніби пард; на плечах у нього четверо птичих крил, і чотири голови було в сього звіра, і дана йому власть.

Після сього бачив я в тих нічних видивах, аж ось — звір четвертий, препоганий і страшний, а вельми дужий; у нього — здорові залізні зуби; він пожирає і трощить, а останки топче ногами; він не був схожий на всі передніші звірі й мав десять рогів.

Я дивився на сі роги, аж ось — виступив між ними ще невеликий ріг, і три передніші роги були з коренем ви-

рвані перед ним, та й ось, у сього рога були очі, ніби людські очі, й уста, що говорили згорда.

А після всього бачив я, що поставлено престоли, і засів Стародавній; убрання на ньому було біле, неначе сніг, а волосся на голові в нього — як чиста вовна; престол його — як полум'я огняне, колеса ж престолу — як палаючий огонь,

10 Огняна ріка виходила й проходила попри нього; тисячі тисяч служили йому, і силенна безліч стояла перед ним; судді засіли й розгорнули книги.

І бачив я, що за висказані гордовиті слова, які говорив ріг, звір був убитий перед моїми очима, а тіло його посічено і вкинено на спалення ув огонь.

Та й у других звірів віднято їх власть, і призначено час і річенець, доки мав тривати їх вік.

І бачив я в нічних видивах, аж се з небесними хмарами йшов ніби Син чоловічий, дійшов до Стародавнього, і приведено його до нього.

І дано йому власть, славу й царства, щоб усі народи, племена і язики йому служили; власть його — власть віковична, що ніколи не минеться, і царство його не повалиться.

15 Задрожав дух мій у мені, Даниїлові, в моєму тілі, і видива голови моєї перелякали мене.

Я приступив до одного з-поміж тих, що стояли, і спитав його про справдешнє значення того всього, а він почав говорити зо мною і сказав мені, що воно значиться:

«Сі здорові звірі, що їх чотири, — се чотири царі, що настануть на землі.

Потім обіймуть царство святі Всевишнього і володітимуть царством повік і по віки вічні».

Тоді забажав я докладної відомості про четвертого звіра, що був інакший, ніж усі другі, та дуже страшний, з залізними зубами й мідяними пазурами, що пожирав і трощив, а останки топтав ногами,

20 Та про десять рогів, що були в нього на голові, і про другого, що був виріс, а перед котрим випали тоті три, —

про той самий рік, що в нього були очі й уста, говоривши гордовито, і що видавався більшим від інших.

Я бачив, як той рік змагався зі святими й подужував їх, Доки не прийшов Стародавній, та не передано суду святим Всевишнього і не настав час, щоб царство перейняли святі.

Про се сказав він: «Звір четвертий — се настане четверте царство на землі, відмінне від усіх царств; воно буде пожирати всю землю і трощити її та топтати.

А десять рогів значать, що з сього царства повстане десять царів, а після них повстане інший, дужчий за пердніших, і понизить трьох царів,

25 І буде дорікати Всевишньому й гнобити святих Всевишнього; йому буде навіть видітись, що зможе знести в них час і закон, і будуть віддані вони в його руки до часу, до часів і половини часу.

Потім засядуть судді і віднімуть у нього власть занапашувати та вигублювати до нащаду,

А царство, й власть, і величність царська по всьому піднебессі дана буде народові святих Всевишнього, що його царство — царство вічне, й усі володарі будуть служити й коритись йому».

Тут кінець словам. Мене, Даниїла, дуже порушили оті гадки мої, і змінилось на мені лице моє, та слово й усе схоронив я в серці моєму».

ПРИМІТКИ

ШУМЕР

В передвічні дні, в безконечні дні...

Ця шумерська поема, що, як і інші твори шумерської та вавилонської літератур, названа за першим рядком, збереглася в клинописних джерелах ХІХ—ХVІІІ ст. до н. е., хоча, була складена, ймовірно у середині ІІІ тис. до н. е. Повний текст цієї поеми, що тривалий час був відомий асиріологам — дослідникам клинописних джерел — у фрагментах, лише після 1963 року отримав свою завершену форму завдяки працям Якобсена, Крамера, Гедда, Шеффера та інших дослідників пам'ятки. Це — космогонічний твір, у якому відображаються уявлення шумерів про три світи: небо, землю та підземне царство, поєднані в єдину цілісність. У цьому творі відображено також уявлення шумерів про смерть, загробне життя та покарання за невиконання певних етичних норм.

1—9. У цьому заспіві поеми — розгорнута картина творіння світу з первісного хаосу

11—12. *Ан* (вавилонський Ану) — бог неба, що в шумерсько-аккадському пантеоні очолював тріаду богів, до якої входили бог повітря й землі та всього, що міститься між небом і землею Енліль (вавилонський Елліль), та Енкі (вавилонський Ейя) — бог прісних водоймищ, мудрості та охоронець долі. Ан вважався також богом міста Урука в Шумері.

13. *Ерешкігаль* — богиня, володарка підземного світу.

27. *Хулуппу* — магічне дерево над річкою Євфратом, згідно з гіпотезою ряду вчених — фінікова пальма.

35. *Інанна* — богиня кохання, роздорів та війн, одне з найважливіших божеств шумеро-аккадського пантеону (у вавилонській релігійно-міфологічній традиції звалася Іштар). Згідно з шумерською міфологією, вважалася дочкою бога Місяця Нанни (інакше — Зуен, шумерський Сін), сестрою бога Сонця Уту (вавилонський Шамаш), або ж дочкою бога Ана. У попередніх рядках «жінка» — це, як видно з дальшого тексту — Інанна.

43. *Анзуд* — міфічний птах (орел з лев'ячою головою — відображення уявлень про грозову хмару).

44. *Ліліт* — зла демониця (суккуба).

49. *Уту* — див. приміт. 35.

52. і далі — Оповідь Інанною ведеться т. зв. «жіночою мовою», такі «жіночі мови» існували в ряді стародавніх та деяких сучасних мов, носії яких продовжують жити родовим ладом, для цих «мов» характерна інша вимова власних імен та деяких інших слів.

55. *Мулліль* — тобто Енліль.

56. *Гашангаль* — тобто Ерешкігаль.

59. *Аманкі* — тобто Енкі.

78. *Гашанна* — тобто Інанна.

136. *Міна* — міра ваги, близько 0,5 кг.

137. *Сікль* — 1/60 міни.

139. *Талант* — 60 мін, тобто близько 30 кг.

153—157. ймовірно, за цим сюжетом, магічна сила барабану полягала в тому, що юнаки співали й танцювали й не могли зупинитись.

164—165. Барабан і палички не провалилися до підземного світу, а лежали біля входу, і їх можна було дістати.

168. *Ганзір* — палац підземного світу.

186—206. Гільгамеш боїться, щоб Енкіду в підземному царстві не прийняли за свого й радить йому прослизнути непомітно. Енкіду ж одягається в чисте вбрання й спілкується з мертвими, сподіваючись, що він буде в більшій безпеці, якщо його матимуть за свого.

224. *Ніназу* — одна з богинь підземного світу.

228. *Намтар* — посланець богині Ерешкігаль, що приходить до помираючого й забирає його до підземного світу. *Азаг* — демон хвороби.

229. *Нергал* — бог підземного світу, чоловік богині Ерешкігаль.

231. *Нінсун* — богиня, володарка диких корів. Згідно з шумерською релігійно-міфологічною традицією, вважалась матір'ю Гільгамеша.

Посли Аги...

Таблички, що містять текст цієї поеми, знайдено експедицією Пенсільванського університету в Ніппурі, найдавнішому шумерському культовому центрі. Вони датуються початком II тис. до н. е.

і, ймовірно, є копіями більш ранніх записів поеми. Текст опубліковано С.-Н. Крамером у 1949 році.

Ага (або *Ака*) — останній цар I династії міста-держави Кіша, а *Гільгамеш* — п'ятий цар I династії міста Урук (XXVII ст. до н. е.). Твір відображає протистояння Урука з Кішем, що був центром об'єднання північних областей Нижнього Дворіччя, й перемогу Урука в цьому протистоянні. Умовно можна визначити жанр цього сказання як історико-героїчний, близький до шумерського визначення жанру «за-мі» (похвальна пісня, хвала).

1. *Ен-Мебарagesi* (верховний жрець Мебарagesi) — цар Кіша, батько Аги.

15. *Кулаб* — священний округ міста Урука.

32. *Еанна* — див. примітку далі («Про того, що бачив усе», табл. 1, 9).

80—81. Ймовірно, йдеться про потоплення ворожих кораблів. Судячи з рядка 81, військо Аги дісталось до Урука водним шляхом.

Жрець до Гори Безсмертного...

Текст цієї поеми був опублікований С.-Н. Крамером у 1947 році. Вчений зібрав текст з численних фрагментів і табличок, здебільшого, з Ніппура. Таблички, що містять другу частину твору, дуже пошкоджені. У 1960 році Ван Дейк видав частину нової версії, що походить з шумерського міста-держави Ларса. Нинішній переклад доповнений варіантними версіями, і при його підготовці використані дослідження Л. Матоуша.

Це сказання можна віднести до жанру героїчної пісні, що за духом і настроєм є близькою до вавилонської епопеї подвигів про Гільгамеша. Композиція також містить архаїчні елементи (наприклад, фрагмент тексту, що розповідає про обряд посвячення), що наближують цю епічну пісню до міфологізованої епічної казки.

1. *Гора Безсмертного* — дослівно: «Гора людини живої (життя)» або «Країна людини живої (живущої)», що протиставляється, очевидно, «Країні без вороття» (країні смерті).

39—47. Ймовірно, дари Уту — з одного боку, якісь потвори, живі істоти, з другого — якісь знаки-фетиші, оскільки їх слід кудись принести й встановити (див. нижче).

48—55. Ці рядки важливі для розуміння суті дарів Уту, оскільки вводять до опису потвор додатковий «небесний» аспект. *Аратта* — давнє місто на Іранському нагір'ї, що було важливим торговельним центром. Точне її місцезнаходження невідоме (можливо,

у районі сучасного Герату (Афганістан) або міста Джірофт (в іранській провінції Керман)).

91. *Нінгаль* — богиня, дружина бога Місяця Зуена (Сіна).

99. *Бик Землі Великої* — тобто бик підземного царства; можливо, тут мається на увазі *Гугальанна*, чоловік володарки підземного царства Ерешкігаль.

101. *Лугальбанда* — цар, а пізніше — бог-охоронець Гільгамеша (за деякими легендами — його батько).

124—125. Згадка про потоп. *Маган* — давня країна на аравійському узбережжі Перської затоки, де зараз знаходиться Оман.

126. Місце розташування країни або міста Магілум невідоме.

149. *Хувава*, володар кедрових лісів, пускає на Гільгамеша та його супутників під час бою з ними свої вражаючі промені, пов'язані з кедрами. Коли зрубано хоч один кедр, слабшає сила Хувави.

194. *Доля (Намтар)* — божество, посланець підземного світу.

198. *Гінар* — священне житло верховного жерця (ена), де здійснювався магічний шлюб.

212. *Нінліль* — богиня зерна, дружина Енліля.

229. Існує гіпотетична версія, що це камені, на яких писали прокляття і які призначалися для закидання ними перелюбниць.

231. *Нунгаль* — богиня підземного царства, дочка Ерешкігаль.

Енліль! Усюди...

Культовий текст, який повністю або частково був опублікований А. Фалькенштейном, С.-Н. Крамером, М. Ламбером тощо. Кожен троп цього гімну має певне міфологічне значення. Можливо, він виконувався при коронації правителів у Ніппурі при III династії Уру (XXI—XX ст. до н. е.).

6. *Нунамнір* — можливо, «муж могутній», постійний епітет Енліля.

8. *Ауннаки* — божества шумеро-аккадського пантеону, що діяли на землі та в підземному царстві й визначали людську долю.

36. *Могутній Баскет* — постійний епітет Енліля.

41. Словом «таїнство» перекладено шумерське слово «ме», що, можливо, означало, «закони буття», «сили, що керують світом»; «ме» були присутні в будь-яких предметах, зберігаючи свої незримі властивості; коли місто зазнавало катастрофи, «ме» могли покинути володаря міста.

Місто — зв'язок землі і неба...

Це — сказання про Енліля та його майбутню дружину Нінліль. Воно є необхідним для розуміння багатьох аспектів шумерської міфології. Датується початком II тис. до н. е.

Згідно з міфом, бог Місяця — Нанна (Зуен, вавилонський Сін), був сином бога Енліля та юної богині Нінліль. У стародавні часи, коли у Ніппурі жили лише боги, Нінліль, всупереч пораді своєї матері, пішла купатися. Енліль, побачивши Нінліль, закохався в неї та оволодів нею. За це боги розгнівалися на Енліля та вигнали його до підземного царства. Нінліль, що вже була вагітна й носила під серцем бога Місяця Нанну (Зуена), йде за Енлілем у підземний світ. Енліль, не бажаючи, щоб його первісток народився в царстві мертвих, прийнявши подоби трьох сторожів підземного царства, тричі поєднується з Нінліль та зачинає ще трьох богів, які мають лишитися в підземному світі замість народженого бога Місяця, а також самого Енліля та Нінліль. Цей сюжет — відображення принципу «за голову — голова».

3—8. Тут власні імена — назви каналів і пристаней міста Ніппур.

65. Йдеться про брамника підземного світу.

Якби не мати моя...

Твори «Якби не мати моя...» та «Коли я, володарка, сяяла в небесах...» — це любовні пісні-діалоги, опубліковані С.-Н. Крамером у 1963 році, про стосунки богині Інанни з її коханцем — шумерським богом-опікуном скотарів Думузі (Вавилонський Таммуз). Пісня «Якби не мати моя...» виконувалася від особи Інанни (за винятком останніх чотирьох рядків, які виконуються, можливо, хором). У цьому творі дія сил природи асоціюється з відношенням між живими людьми. Богиня Інанна постає перед нами, як проста сільська дівчина, що обдурює матір та сперечається з залицяльником. Ця пісня відноситься до жанру народної поезії, можливо, пов'язаної з весільним обрядом.

4. *Нінгікуга* — перекладається дослівно як «володарка священної срібної (або чистої) тростини», можливо — епітет богині Нінгаль.

5—6. *Зуен, Уту* — див. примітку 35 до поеми «В передвічні дні, в безконечні дні...»

10. *Нінегалла* — володарка, очевидно, епітет Інанни.

15. *Гештінанна* — сестра бога Думузі.

21. *Богиня Туртур* — мати Думузі та Гештінанни.

26. *Амаушумгальанна* — одне з імен-прізвиськ Думузі.
46. «*Дургар*» — назва жанру; точніше значення слова неясне.

Коли я, володарка, сяяла в небесах...

6. *Куліанна* («друг Ана», або «друг небес») — одне з імен-прізвиськ Думузі. У цій пісні Інанна з кожним новим зверненням до Думузі називає його новим іменем — Ушумгальанна (скорочене від Амаушумгальанна), Кулі-Енліль («друг Енліля») тощо.

23, 46. «Сагідда», «сагарра» — жанрові різновиди. Точне значення цих слів є неясним.

Благородна діва стоїть на вулиці...

Текст оригіналу вперше виданий С. Ленгдоном у 1913 році і перевиданий з виправленням різночитать А. Фалькенштейном у 1964 році. Це — давнє шумерське заклинання, побудоване за формулою заклинань від хвороб. Замість демонів стоїть жриця храму богині Інанни, обов'язком якої був священний блуд. Місце хворого належить юнакові, якого мучить любовна недуга. Він складає заклиналину формулу, а бог Асаллухі з оточення бога Енкі хоче допомогти юнакові.

19. Дослівно: «тростиною вдарила».

33—35. Пряма мова закоханого, що прагне кохання жриці богині Інанни.

З великих небес до великих надр...

Це — міф про смерть та воскресіння божества родючості, що втілює одну з найуніверсальніших ідей Стародавнього світу, у тому числі в Єгипті, а також у Греції. Інанна, покровителька міста Урук, сама передає свого коханого Думузі в руки демонів. Ідея необхідності заміни тягне за собою драматичну ситуацію — страждання безвинної жертви. Невідомо, з чим пов'язана ідея заміни, що відображена також і в творі «Місто — зв'язок землі й небес...» — чи з уявленням про певну необхідність рівноваги між світом живих та світом мертвих, чи тут звучить відгомін якогось жорстокого обряду жертвопринесення заради забезпеченням родючості. Жертвою Інанни, покликаною замінити її в підземному світі, стає її чоловік, пастуший бог Думузі (можливо, його прототипом була реальна земна людина, як іноді траплялося у міфологіях різних народів). Таким чином, Думузі стає зрадченим, стражденим героєм, хоча шумерські поети склали також плачі Інанни за Думузі. Мотив

Ісіда—Осіріс та Орфей—Еврідіка також присутній у шумерський міфології: сестра Думузі — Гештіанна — добровільно йде в «Країну без вороття». Щоправда, в останню мить Інанна намагається створити видимість справедливості, розділивши підземний світ між обома: «півроку — він, півроку — вона» (Мотив Персефони). Текст цього міфу був виданий С.-Н. Крамером у 1951 році.

7—13. У цих рядках перелічуються сім головних храмів Інанни в семи містах Дворіччя, які Інанна покидає одночасно.

14—25. Тут, ймовірно, йде мова про сім таємничих сил «ме», пов'язаних з одяганням Інанною семи одіянь та прикрас, що надають їй магічних сил. Проходячи через сім брам підземного царства, вона втрачає ці сили, скидаючи поступово одяг і прикраси й залишається перед Ерешкігаль оголеною й беззахисною.

17—18. Слово «Еден» («пустеля», «степ») служило й для позначення підземного світу. «Шугур» — культова пов'язка з колосся та гілок, могла бути з дорогоцінного металу. «Врода чола» — може бути як налобною пов'язкою, так і зачіскою.

19. Знаки влади і суду — дослівно «вимірювальна лінійка з лазуриту» та «вимірювальна мотузка».

27. *Ніншубур* — радник і посол, вірний слуга Інанни.

49. *Емудкалам* — можливо, священний округ Уру (або його храм).

50. *Екішнугаль* — храм бога Нанни.

76. *Неті* — тут: охоронець брами підземного царства. «Моя єдина» — Ерешкігаль.

85—88. Йдеться про смерть Гугальанни («Великий бик небес») — можливо, друге ім'я бога Нергала, чоловіка володарки підземного царства Ерешкігаль.

228—229. Можливо, недуга Ерешкігаль, яка ніби страждає від пологів чи імітує пологові муки, спричинена загибеллю її сестри, втілення родючості.

239. Смысл побажання — «від мене нехай (моє здоров'я) перейде до тебе».

240. Наділення Словом і Долею — обіцянка найвищої нагороди, згідно з сюжетами шумерської міфології та епічної літератури. «Слово» тут — магічна субстанція, певна іпостась душі.

282—283. *Демони галла* — злі духи підземного світу.

315. *Умма* — місто на річці Тігр у південному Дворіччі (нині Джох). *Зігуршага* — храм бога Шари у зазначеному місті. Шара, ймовірно, також був умираючим і воскресаючим божеством.

У скаргах серця...

Даний текст присвячений Думузі та його сестрі Гештінанні, котра тлумачить похмурий сон Думузі й прагне його врятувати. Вперше опублікований учнем С.-Н. Крамера Б. Альстером у 1972 році.

10—12. П'ять хлібів, десять хлібів — очевидно, допомога Думузі його матері, богині Туртур. Зміст даного уривка — тривога Думузі з приводу того, що після його смерті у матері не залишиться годувальника.

89. *Амагештінанна* — можливо, друге ім'я Гештінанни.

91. *Гештіндудуа* — дослівно: «Та, що садить виноградник», подруга Гештінанни.

100. *Аралі* — одна з назв підземного світу, можливо також і якоїсь місцевості на землі.

203. *Белілі-матінка* — богиня, що іноді невірно ототожнюється з Гештінанною.

211—212. У цих рядках ідеться про воду, призначену для офірних узливань та про жертвне борошно.

Володарю заходу — горе...

Цей текст вперше був опублікований французьким асиріологом Шейлем у 1911 році. Тут викладено слова плачу Інанни за Думузі, а також розповідається про його переслідування демонами. Тут певною мірою дається пояснення жорстоким діям Інанни як вимушеним діям стихійної сили, що підкоряється невблаганним стихійним законам. Вона — частина цієї стихії, проте, як богиня родючості, оплакує загибель цього життя, втіленого в образі Думузі (начебто не знаючи, що вона сама сприяла його загибелі та що Думузі, як символ вічного оновлення, знову повернеться на землю). Думузі, пастуший бог, тут виступає і як божество, пов'язане з рослинним життям, а також як цар (вождь) общини, що дбає про її родючість.

15—17. Можливо, тут ідеться про виконання деяких священних функцій Думузі як царя-жерця в культі богині Інанни.

БАВИЛОН

Про того, хто бачив усе...

Початок дослідження епосу про Гільгамеша поклав видатний асиріолог-самоук Джордж Сміт, який у 1872 році у Британському музеї, серед клинописних таблиць бібліотеки асирійського царя

Ашшурбанапала, знайшов таблицю XI даного епосу, що містила опис потопу. Знахідка викликала сенсацію, і Сміт був відряджений редакцією однієї з англійських газет до Ніневії, де йому вдалося знайти новий фрагмент цієї ж таблиці. Невдовзі всі фрагменти «ніневійської» версії поеми про Гільгамеша були видані американським дослідником Паулем Хауптом.

Всі відомі клинописні тексти аккадського епосу про Гільгамеша видавалися у 1884—1890 П. Хауптом і в 1930 році р. Кембелл-Томсоном. Обидві видання застаріли, а нового зведеного видання, яке містило б усі досі знайдені фрагменти, ще нема. Радянськими вченими, зокрема, І. М. Дьяконовим, було видано текст поеми, що містить як переклад фрагментів, що вціліли, так і передачу ймовірного змісту тих фраз, що не збереглися, хоча лакуни в таблицях епосу про Гільгамеша були незначні.

Нумерація частин поеми (I—XI) відповідає поділу тексту на окремі таблиці «ніневійської» версії.

Т а б л и ц я I

9. *Еанна* — храм бога Небес Ану та його дочки Іштар (шумерської Інанни), богині кохання й родючості; головний храм міста Урука. В Шумері храми були оточені зерносховищами, де зберігався врожай з храмових володінь; ці будівлі також вважалися священними.

19. Йдеться про легендарних сімох мудреців Вавилонії.

35. Прізвисько Нінсун, богині чи напівбогині, матері Гільгамеша, було «Буйволиця Горожі», тобто огороженого міста Урук, що складалося з селищ Еанна та Кулаб.

40. *Дальній Утнапішті* (переклад шумерського власного імені Зіусудра, буквально, «Той, хто знайшов далеке життя») — стародавній цар містечка Шуруппака, на північ від Урука — нині городище Фара. Згідно з віруванням вавилонян, Зіусудра — єдиний з людей, що був прийнятий до зібрання богів і став божеством разом із своєю дружиною (див. таблицю XI).

58. Йдеться про заклик до мешканців Урука будувати стіни, щоб захиститися від ворожої навали. Гільгамеш скористався цим для спокушення дівчат Урука.

66. Йдеться або про Ану, бога неба й покровителя Урука, або про Лугальбанду.

78. *Аруру* — найдавніше з відомих імен богині-матері, що було поширене, ймовірно серед дошумерських мешканців Дворіччя.

Нижче вона ототожнювалася з жіночими божествами Дінгірмах та Іштар, хоча таке ототожнення необов'язкове.

80. *Подоба* — дослівно «ім'я», «назва», «слово». Ім'я вважалось частиною матеріальної сутності людини й божества.

88. *Нінурта* — бог-воїн, син Елліля.

91. *Нісаба* — богиня хлібів та писарської мудрості.

93. *Сумукан* (Саккан) — бог-покровитель звірів. Його «вбрання» — очевидно, нагота (можливо шкури звірів або вторинний волосяний покрив на тілі, характерний для гірського (альпійсько-го) расового типу).

106. «Той, хто в дальній дорозі» — перифраза, що означає «мертвий».

110. Мається на увазі метеорит або метеоритне залізо.

Т а б л и ц я ІІ

23. *Сікера* — напій з ячменю.

56. *Шлюбні покої* — це і покої для молодих, і спеціальні приміщення для здійснення «священного шлюбу».

83. *Ішхара* — богиня мешканців Дворіччя дошумерського періоду. Насправді цар-жрець Урука мав здійснювати обряд священного шлюбу насамперед з Іштар, а не з чужоземною богинею Ішарою, але в поемі Іштар ворогує з героєм.

156—148. *Вер* — одна з іпостасей бога грому й дощу Адду.

151. Страхи людські (або «промені сяйва», «сім убрань жакли-вих», «вбрання-промені») — напівбожественні істоти, почет Хумбаби.

251. *Анишан* — область у південно-західному Ірані (стародавньому Еламі). В Месопотамії не було матеріалу, придатного для виготовлення луків.

Т а б л и ц я ІІІ

49. *Егальмах* — назва храму.

89. *Айя* — дружина (з постійним епітетом «наречена») бога сонця Шамаша. Нінсун просить її, щоб вона забезпечила охорону Гільгамеша небесними світилами вночі, коли Сонце-Шамаш сходить у підземне царство

Т а б л и ц я ІV

Від цієї таблиці в усіх версіях, у тому числі й у «нововавилонській», лишилися тільки фрагменти, розташування яких не завжди ясне й переклад часто умовний.

Т а б л и ц я V

6. *Ірніні* — ім'я Іштар як богині мертвих.
248. *Сарія* — гора Гермон на півдні Сирії.
256. *Житло Аnunнаків* (божеств землі) — кедровий ліс Хумбаби.
259. *Кедр* — тут сам Хумбаба.

Т а б л и ц я VI

11. Найдавніша колісниця мала попереду щось подібне до рогів, з'єднаних між собою палицею, через яку перекидалися віжки.
56. Про богиню Сілілі з інших джерел нічого не відомо.
82. *Анту* — дружина бога Ану, мати богині Іштар.
158. *Міра* (курру) — приблизно 250 літрів. Словом елей перекладено акадське слово «шамну», що означає кунжутну олію, іноді присмачену пахощами. Нею натирали тіло у спеку.
160. Дослівно: «Заліз і повісив ліжко, що належало йому як господарю дому». Молодші члени родини спали на підлозі.

Т а б л и ц я VII

46. *Гар* — міра довжини, приблизно 6 м.
62. Той, хто стер напис із чийось ім'ям, накликав на себе прокляття. Зокрема, у написах вавилонських царів звичайним є прокляття майбутнім володарям, які насмілилися б стерти ім'я будівника тієї чи іншої споруди й приписати його собі. У даному випадку навпаки, Енкідю хоче, щоб побудову дверей з заповітних кедрів, через які він мусить умерти, приписав собі хтось інший.
74. «Живому» — в розумінні «тому, кому судилося жити», тобто сон не віщує смерті.
137. Евфемізм замість «поховає тебе».
164. Тобто до міфічного птаха Анзу або Анзуда.
175. Очевидно, як голуба.
177. *Іркалла* — одне з імен божеств, царя підземного світу.
192. Служителі — дослівно «помазувачі океану». «Океаном» називалася велика мідна посудина у храмі; імовірно, вона вважалася втіленням одного з божеств і тому, як жива істина, умащувалася олією. «Помазувачі» належали до рядових служителів культу.
193. *Етана* — герой легенди, що здійснив політ на небо на орлі.
195. *Белет-Цєрі* — «володарка степу», жінка-писар богині Ерешкігаль. У Вавилонії були жінки-писарі при жрицях.

Т а б л и ц я VIII

Рядки 1—35 основного тексту «ніневійської» версії не збереглися, і текст відновлюється за учнівським записом, зробленим під диктування, з помилками (знайдено в городищі Султан-тепе, давнє місто Хузїріна).

19. Цей рядок був відсутній у «ніневійській» версії. У даному випадку, як і в найбільш ранніх текстах, повідомляється, що Гільгамеш і Енкіду ходили в похід на кедрові ліси Хумбаби на схід від Урука (оскільки тут повідомляється, що герої переправляються через річку Евлей (Карун) у південно-західному Ірані), а не до Лівану.

Т а б л и ц я IX

2. Тут і в інших місцях «пустеля» — в оригіналі «степ».

6. *Убар-Туту* — цар міста Шуруппака, батько Утнапішті.

49—57. Згідно з уявленнями давніх вавилонян, земля оточена круглим гірським хребтом — Греблею Небес; на ній спочивають металеві небесні склепіння в кількості трьох, п'яти або семи, а позаду греблі міститься Світовий Океан, який як вважалося, утворюється з прісної води або з вод смерті. Земля плаває на поверхні океану, в океані знаходяться острови блаженних. У Греблі Небес є гори-близнюки Машу, і між ними мідна брама, яку пильнують люди-скорпіони. Крізь цю браму Сонце-Шамаш щоденно проходить з підземного царства на небеса й назад відходить з небес довгим ходом, який упоперек перетинає Гору Небес і виходить до Світового Океану, очевидно, з'єданого з підземним царством.

72—96. Слова Гільгамеша, звернені до мужа-скорпіона, відрізнялися від його ж мови у X таблиці, оскільки в іншому випадку порушувалося б епічне правило триєдності. В тексті бракує 25—30 рядків, які І. М. Дьяконов вирішив доповнити повторенням пізніших слів Гільгамеша, тому що смисл сказаного мав бути принаймні близьким.

Т а б л и ц я X

1. *Сідурі* — богиня-виночерпій.

111. Дослівно: «Є у нього певні камінні, в лісі він ловить...» Під «певними камінними», певно, розуміються амулети, яких не називають прямо через табу.

201. При переправі через води смерті кожна жердина може використовуватися тільки один раз, тому що просякає смертельною вологою.

290. *Кір* — природна мінеральна смола.

346. *Мамет* — найдавніша богиня-мати, можливо, та ж Аруру.

Т а б л и ц я Х І

16. *Гузалу*, що означає «носій трону» — епітет бога Нінурти. *Еннугі* (одне з імен Нергала, бога підземного царства, а в даному разі і підземних вод) названий гугаллу — «керівником зрошувальних робіт», відповідає посаді міраба у країнах Центральної Азії.

55. Площа ковчега дорівнювала 1 іку — близько третини гектара, висота «стін» (бортів) — 10 гарів, тобто близько 60 м; кожна сторона також близько 60 м.

61. Що таке «водяні кілки» — неясно.

99. *Шуллат* і *Ханіш* — посланці бога Адду (Адада) — бога дощу.

101. *Ерагаль* — одне з імен Нергала.

103. Вважалося, що більшість богів з роду Ануннаків живе на землі й під землею, тому вони намагаються врятувати землю. Але Нергал належав до іншого роду — до небесних богів Ігігів. Було створено також поему про його похід у підземне царство й звятягу над Ерешкігаль.

114. Згідно з віруваннями вавилонян, існувало три або сім твердих небес, одне з них — небо Ану.

116. Іштар тут тотожна Дінгірмах, що є однією з численних шумерських іпостасей богині-матері.

141. *Піцар* — гора на заході Іранського нагір'я (нині Пір Омар Гудрун).

207. «Річкове гирло» — таємниче місце на краю землі, де впадають у безодню світові ріки.

209—210. Для прийому до когорти богів слід зібрати «віче» всіх богів, очевидно, так само, як приймали людину до общини, керуючись рішенням народних зборів.

211. Утнапішті пропонує герою здолати сон як подобу смерті, якої той хоче уникнути.

250. Цими словами, сповненими загадковості, Утнапішті налякає Гільгамешу на надприродну, чарівну силу води біля берегів моря; вона здатна оновлювати все. Але Гільгамеш оновлює лише свій одяг, а не себе. Це пояснення належить А.-Л. Опенхейму.

290. З Океаном може з'єднуватися досить глибокий колодязь.

* * *

Вавилоняни не бажали миритися з тим, що їхнього улюбленого героя Гільгамеша спіткала смерть, і вони в пізніші епохи стали уявляти його у ролі судді у світі мертвих. Текст заклинання до Гільгамеша як до судді мертвих було знайдено в бібліотеці асирій-

ського царя Ашшурбанапала (VII ст. до н. е.) і вперше опубліковано П. Хауптом у 1884 році.

Вірування про суд над мертвими, що після своєї смерті дістають вирок залежно від їхніх діянь, були чужі як шумерам, так і вавилонянам. Вперше відомості про такі переконання надходять до нас від сусіднього Еламу (II тис. до н. е.), що знаходився на території Південно-Західного Ірану, мешканці якого вважали суддею над мертвими у загробному царстві бога-покровителя міста Сузи — Іншушінака. У I тис. до н. е. ці вірування поширилися як на Близькому Сході, так і в Греції (вірування про царів-мудреців Еака, Міноса та Адаманта). Віра в суд над мертвими була найбільш розвинута в давньоіранській релігії зороастризмі наприкінці I тис. до н. е. та в християнстві у I—II ст. н. е.

Коли вгорі...

Це — епічна поема про сотворіння світу й піднесення вавилонського бога Мардука. Вона була також частиною новорічного ритуалу. За даними стилістичного та лінгвістичного аналізу, поему було створено у XV—XIV ст. до н. е.

Вперше поему опублікував Джордж Сміт у 1876 році. Поему «Коли вгорі...» переклав українською Іван Франко й опублікував її у 1905 році.

Т а б л и ц я I

3. *Апсу* — дослівно «Бездня» — власне ім'я сотворителя всього суцього й прісноводний океан, на якому стоїть земля й палац бога Ейя.

4. *Тіамат* — буквально «Море»; найдавніша богиня, ворог молодшого покоління богів.

6. Очеретяні загороди, очеретяні хащі — можливо, місце найдавнішого обряду священного шлюбу.

10. *Лакхму* й *Лакхаму* — стародавня пара богів, породження Тіамат і Апсу.

12. *Анишар* і *Кішар* («Коло неба» й «Коло землі») — божественна пара, породжена богами Лакхму й Лакхаму, втілення ліній обрію.

16. *Нудімуд* («Той, хто творить») — епітет бога Енкі (Ейя).

24. Апсу й Тіамат вавилоняни уявляли не лише як богів-прародителів, а й як космічні стихії, у які немов занурені інші боги.

30. *Мумму* — радник бога Апсу.

78. *Дамкіна* — дружина бога Ейя, мати бога Мардука.

133. *Матір Хубур* — Тіамат, Хубур — річка підземного світу, а також сам підземний світ.

141—142. Значення слів не завжди ясне, переклад імен потвор також може бути дискусійним. Лахаму — водяна потвора, не те, що Лахаму — дружина бога Лахму. Мушхуш — дракон бога Мардука.

143. *Кулілу* — чоловік з риб'ячим хвостом, а можливо, рибокозел. Кусаріку — можливо, величезний бізон з людським торсом або обличчям; іноді це слово перекладають як «людина-риба».

148. *Кінгу* — ватажок потвор, яких створила Тіамат для боротьби з богами. На його крові боги замісили глину, з якої створили перших людей.

Т а б л и ц я ІІ

126. *Убшукіна* — зала Ради богів.

Т а б л и ц я ІV

41—43. «Вловлення з нутра» Тіамат має подвійне значення: по-перше — вловити все, що йтиме з нутра Тіамат як космічної стихії, по-друге — і саму Тіамат як персоніфіковану гігантську потвору.

50. *Вихори* — міфологічні «коні» (бойові осли, онагри), або Дракони Мардука, запряжені до колісниці.

144. *Ешарра* — храм, збудований Мардуком як точна подoba Апсу, палацу бога Ейа.

146. Ідеться про сузір'я та планети, чийм втіленням були названі боги. Планети й зірки були оселями, «стоянками» богів.

Т а б л и ц я V

6. *Неберу* — Юпітер, планета Мардука; згідно з уявленнями вавилонян, це планета, що вказує шлях подорожнім, утримує перехрестя небес і землі, мислилася як центр всесвіту.

55. У вавилонських коментарях до даної поеми було сказано: «Тігр — її праве око, Євфрат — ліве око».

150. *Лугальдімеранкі* — дослівно: «Цар-божество небес і землі».

Т а б л и ц я VI

6. Дослівно: «Сотворю дику істоту (дикуна)».

57. Тут ідеться про будівництво Вавилону («Божої брами») не на землі, а на небі.

62. *Есагіла* — храм Мардука у Вавилоні.

63. *Зіккурат* — головний храм у вигляді багатоступінчастої вежі.

99—91. Сузір'я Лука, як доведено дослідженнями асиріолога-астронома Куглера, відповідало частині сузір'я Великого Пса у європейській традиції (включаючи зірку Сіріус) і частині сузір'я Арго.

97—100. Тобто прокляли себе в разі порушення своєї присяги.

101. *Асаллухі* — спочатку бог містечка Куара в південному Шумері, згодом був ототожнений з Мардуком.

107. *Чорноголові* — самоназва жителів Шумеру та Аккаду

121. Тут і далі. Перелік п'ятдесяти імен бога Мардука, що мали увиразнювати й виявляти багатогранну, глибинну божественну сутність Мардука. Більшість цих імен мають шумерське походження. Саме ім'я Мардук, ймовірно, походить від давнішого шумерського «Амар-Уту (К)», тобто «Сонячний тілець».

Коли богове, подібно людям...

В Шумері існував міф про потоп, найдавніший з відомих науці аналогічних міфів, поширених у різних народів Стародавнього Сходу. У міфі розповідається про праведного й набожного правителя Зіусудру, який прислухався до божественного голосу, збудував величезний корабель і врятувався від потопу. Боги оселили Зіусудру, «рятівника імені всіх рослин і насіння роду людського», на острові Тільмун (ряд дослідників вважають, що це — сучасний Бахрейн), звідки, згідно з шумерською міфологією, прийшли предки шумерів. Вавилонський варіант дійшов до нас у двох варіантах: розповідь про потоп, вставлена в епос про Гільгамеша (таблиця XI) і самостійний епос про Атрахасиса.

Епос про Атрахасиса (Коли богове, подібно людям...), опублікований У. Г. Лембертом та А. Р. Міллардом у 1969 році, відомий у різночасових версіях: старовавилонська (XVII ст. до н. е.) у трьох таблицях, два середньовавилонські фрагменти (кінець II тис. до н. е.), новоасирійська версія VII ст. до н. е.; два фрагменти нововавилонського часу (близько VI ст. до н. е.). Переклад тексту, викладений у цьому виданні, — це спроба створити зведений текст на основі всіх відомих варіантів і фрагментів.

Т а б л и ц я I

75. *Нуску* — бог полудневого сонця, спеки й вогню, «великий радник Енліля».

184. *Белет-Ілі*, вона ж Мамі, а також Нінту — богиня-прародителька.

294. *Кеш* — місто, його богинею-покровителькою була Мамі (Нінту).

Т а б л и ц я ІІ

25. Тобто: «нехай не родить хліб».

Т а б л и ц я ІІІ

130. *Тіруру* — звичайне ім'я Іштар, але в даному контексті, очевидно, йдеться про істоту, подібну до злої демониці Ламашту.

221. *Пашіту* — демон пропасниці й пологової гарячки.

Епілог поеми зруйнований.

Володаря мудрості хочу прославити...

Текст даної поеми про головного бога Вавилону Мардука, де оспівується його велич і могутність, було створено у період з XV до XII ст. до н. е. та опубліковано У. Г. Лембертом в Оксфорді у 1960 році.

У поемі розповідається про вавилоняна Шубші-мешре Шаккана, що займав високу посаду та поважне місце місце у суспільстві. Але на нього впали бідування і став він нікому не відомим і зневаженим, охопили його усілякі недуги. Проте якось до нього приходять персонажі, які очищують його, клопочуться за цього вавилонянина перед Мардуком. Потім до нього приходить посланець Мардука, приносить йому прощення й обіцяє Шубші-мешре Шаккану щастя.

Облиш докори...

Цей твір являє собою діалог двох закоханих і є пам'яткою світської лірики старовавилонського періоду, створеною у першій третині II тис. до н. е. Опублікований у 1961 році. Поема за змістом схожа з «Піснею над піснями».

6—7. Дослівно: «Хто лежить під жінкою, збирає бурю».

Тобі — моління мої...

Цей текст — молитва, що поєднує в собі гімн-славослів'я Іштар, переважно як богині війни і чвар, покаяння і заклинання. Текст, переклад якого публікується у цьому виданні, написаний у VI ст. до н. е. Існують також давніші хеттські редакції, датовані серединою II тис. до н. е.

3, 12. *Ірніні, Гушеа* — імена Іштар.

Я, Ашшурбанапал...

Ашшурбанапал, асирійський цар (668 — близько 635 р. до н. е.) — видатний державний діяч, дипломат і полководець, чи не єдиний письмений і освічений цар за всю історію Ассирії від епохи Шамші-Адада I (XIX ст. до н. е.). Створив славетну бібліотеку в Ніневії.

9. *Ашшур* — верховний бог асирійського пантеону. Белет («Володарка») — прізвисько різних богинь.

12. *Гула* — богиня лікарської премудрості.

15. *Бел* («володар») — те саме, що й Ваал; у семітських народів — будь-який місцевий бог. У Дворіччі ототожнювався з шумерським Енлілем, згодом — з вавилонським Мардуком. *Набу* — бог, покровитель наук і вченості, вважався сином Мардука.

16. *Шаррат Кідмурі* — цариця Кідмурі, титул Іштар у місті Кальху. Іштар Арбельська — Іштар з міста Арбели.

97. *Аккад* — частина Месопотамії між Тігром і Євфратом, неподалік від сучасного Багдаду. У III тис. до н. е. Аккад та області на північ від нього були заселені переважно аккадцями, східносемітськими племенами, на відміну від південного Дворіччя, заселеного шумерами. Халдеї — семітські племена, що в першій половині I тис. до н. е. заселили південне Дворіччя й підтримували Вавилонію в її боротьбі з асирійцями.

98. *Арамеї* — семітські племена, що жили в Сирійському степу. Наприкінці II тис. до н. е. арамеї вторглися в Месопотамію, де осіли й захопили владу в ряді міст. Протягом першої половини I тис. до н. е. арамейська мова поступово витіснила діалекти аккадської мови — асирійський та вавилонський, а також мови, яким розмовляли в Сирії, Фінікії та Іудеї. Арамейською мовою говорять сучасні асирійці (не слід їх плутати зі стародавніми асирійцями, які розмовляли аккадською мовою). Країна Моря — південна частина Вавилонії на березі Перської затоки.

99. *Бабсалиметі* — місто на Євфраті.

100. *Умманігаш* (Хумбан-Нігаш) — еламський цар, прибічник Ашшурбанапала.

103. Царі Гутіума, країни Амурру, Мелухха — стародавні назви Північно-Західного Ірану, де у III тис. до н. е. мешкало плем'я гутіїв, а в I тис. до н. е. — іранські племена мідійців; країни арамеїв та Єгипту (можливо, Ефіопії чи Сомалі, у III тис. до н. е. назва Мелухха, ймовірно, відносилася до долини Інду).

107. *Сіннар*, *Борсінна* — вавилонські міста.

140. *Таммаріту* — молодший брат Умманігаша, що повстав проти нього й захопив престол.

150. *Індабігаиш* — еламський цар, який повалив Таммаріту.

151. *Теуман* (Темпті-Хумбан) — еламський цар, попередник Умманігаша, вбитий вояками Ашшурбанапала.

208—809. Убивство Сінаххеріба, діда Ашшурбанапала в результаті змови, очевидно, відбулося в палаці біля величезних статуй духів-охоронців у тваринній подобі (Шеду й Ламассу), що стерегли входи до палаців асирійських царів. Сінаххеріб у 691 р. до н. е. зруйнував Вавилон, стерши його з лиця землі. Його син, щоб виправити наслідки політики батька, посадив на вавилонський престол брата Ашшурбаніпала — Шамашшумукіна, матір'ю якого була вавилонянка.

Валерій Храновський

ЗМІСТ

Коротко про історію Шумеру, Вавилону, Палестини та їхньої літератури. <i>Валерій Храновський</i>	3
--	---

ШУМЕР

В передвічні дні, в безконечні дні...	24
Посли Аги...	35
Жрець до Гори Безсмертного...	39
Енліль! Усюди...	47
Місто — зв'язок землі і неба...	53
Якби не мати моя...	58
Коли я, володарка, сяяла в небесах...	60
Благородна діва стоїть на вулиці...	62
З Великих Небес до Великих Надр...	64
У скаргах серця...	79
Володарю заходу — горе...	87

ВАВИЛОН

Про того, хто бачив усе... (<i>Епос про Гільгамеша</i>)	92
Коли вгорі... (<i>Поема про сотворіння світу</i>)	157
Коли богове, подібно людям... (<i>Епос про Атрахасиса</i>)	188
Володаря мудрості хочу прославити... (<i>Із середньовавилонської поеми про невинного страдника</i>)	211
Облиш докори... (<i>Діалог двох закоханих</i>)	215
Тобі — моління мої... (<i>Заклинання-молитва до Іштар</i>)	218

Добре молитись тобі... (Заклинання-молитва до Іштар)	222
Я, Ашшурбанапал... (З анналів Ашшурбанапала).	223

ПАЛЕСТИНА

З «Книги Буття». Переклали І. Франко, П. Куліш	232
З «Книги Суддів». Переклав М. Москаленко	244
З «Книги Ісайї». Переклав П. Куліш	247
З «Книги Єремії». Переклав П. Куліш	253
З «Книги Єзекіїла». Переклала Леся Українка	258
З «Книги Псалмів». Переклав І. Пулюй	260
З «Книги Приповісток Соломонових». Переклав П. Куліш	282
Книга Іова. Переклав М. Москаленко	301
Пісня над піснями. Переклав М. Москаленко	368
Книга Екклесіаст. Переклав М. Москаленко	383
Книга Руті. Переклав І. Нечуй-Левицький	401
Книга Йони. Переклав П. Куліш	409
З «Книги Даниїла». Переклав І. Нечуй-Левицький	413
ПРИМІТКИ. Валерій Храновський	421

Літературно-художнє видання

**НАЙДАВНІША ЛІТЕРАТУРА
ШУМЕРУ, ВАВИЛОНУ, ПАЛЕСТИНИ**

Переклад українською

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *А. М. Гончаченко*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *І. Л. Цибульник*
Коректор *Л. І. Вакуленко*

Підписано до друку 29.02.16. Формат 84×108 1/32.
Умов. друк. арк. 23,52. Облік.-вид. арк. 21,59.
Тираж 1000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин:
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

Н20 Найдавніша література Шумеру, Вавилону, Палестини / пер. І. Франка, П. Куліша, Лесі Українки, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького, М. Москаленка; передм. та прим. В. А. Храновського; худож.-оформлювач В. М. Карасик. — Харків: Фоліо, 2016. — 444 с. — (Б-ка світ. літ-ри).
ISBN 978-966-03-5103-5 (Б-ка світ. літ-ри).
ISBN 978-966-03-7475-1.

Шумер, Вавилон, Палестина... Тут почалась історія людства, історія цивілізації, саме тут люди створили перший міфопоетичний твір — епос про Гільгамеша, «героя-предка», в якому відобразився світогляд людини, її уявлення про світ і своє місце в ньому.

Наше видання містить найяскравіші зразки найдавнішої літератури: епос про Гільгамеша, поеми про створення світу та біблійний потоп, а також перли біблійної поезії та прози, перекладом яких ми завдячуємо видатним українським митцям: І. Франкові, П. Кулішеві, І. Нечую-Левицькому, Лесі Українці.

ББК 84(0)3